

IOHANNIS á FELDEN: I.V.D.

ANNOTATA

in

HVG. GROTIVM

De Iure

Belli et Pacis.

AMSTELODAMI.
Apud Iodocum Ianßonium.
1653.

Sereniſſimis & Celſiſſimis Principibus ac Dominis

D^NO^. AUGUSTO,
D^NO^. CHRISTIANO LUDOVICO,
D^NO^. GEORGIO WILHELMO,

Ducibus Brunſvicenſium & Lunæburgenſium Dominis ſuis Clementiſſimis.

Hoc humillimè

D. D. D.

JOHANNES à FELDE J.U.D.

LECTORI BENEVOLE

S.

QUemadmodum in omnibus negotiis comparatum est, ut nisi rationem ordinis habeas, nec ritè suscipere nec dextrè ac feliciter, ad finem ea perducere possis: ita & sapientiæ studiosis convenit à primis ad sequentia progredi, gradusque, quibus in fastigium ex imo exiti oportet, observare. Si enim neglectis mediis summa affectes, nec proficis aliquid, & quorsum pedem feras præcipitas & impingis. Qui olim in Græciâ philosophabantur, cùm in addiscendis linguis nec macerare ætatem nec per ambages ingredi, quò rectà ac statim per-

.)(2 venire

venire licebat, necesse haberent; à mathematicis studiis exordium philosophiæ petebant; nec quisquam ad auditorium philosophi aspirare poterat, nisi prius illorum cognitione pectus locupletasset. Nunc cum omnis philosophia peregrinis linguis involuta sit, nucem frangere debent qui nucleum comesse volunt, &, quæ caussa est fugientis modò sapientiæ, neglectis mathematicis studiis, ad cognitionem ejus linguas præparare. Hæc quando mecum reputo, maximas meis præceptoribus ago gratias, qui, quod alii literis inculcandis dare operæ solent, in mathematicas disciplinas mihi tradendas impenderunt, & ut fideliter iis incum-

cumberem me ſtrenuè hortati ſunt: mihi verò gratulor, quòd monitis ipſorum paruerim, coërcentibus licet patronis incenſum jucunditate illarum diſciplinarum ac flagrantem animum, quaſi vehementius quàm cautè eaſdem appeteret. Summus autem *iſte amor* erga hæc ſtudia effecit, ut peradoleſcentulus alios in inferioribus mathemaſi, uti vocant, informarem, & ad ſuperiora feliciter progrederer; eaque debito quoque modo ut tractarem, diſceptationes quædam commodè tunc agitate affecerunt: cùm enim de demonſtrationum utilitate in diſciplinis philoſophicis Wittebergæ, quam tunc ſtu-

diorum meorum magiſtram habebam, moverentur controverſię; aliis analytica poſteriora quaſi minus utilia impugnantibus, aliis ejus cauſſam agentibus, ſtimuli mihi addebantur curam majorem demonſtrationum habendi, quàm fortaſſe ante factum eſſet. In memoriam ergò mihi revocabam præcepta Organi Ariſtotelici, quæ, ut pueri verſus Empedoclis, in ſcholâ patriâ recitare didiceram, & aucto per ætatem judicio, in formam, uti vocant, ſyllogiſmi compoſitas mathematicorum demonſtrationes ad ea examinatam. Eoque peracto labore ante annos tredecim à SR^mis Ducibus Brunſv.

&

& Luneb. professioni Mathematum in Academiâ Juliâ prȩfectus, usum scientiarum mathematicarum in philosophiâ tradere cœpi; habitâque disputatione publicâ de Mathematicis scientiis, demonstravi: uti analyticorum cognitionem ad *scripta acroamatica* Aristotelis pervolvenda, ita cultum mathematicarum scientiarum ad analyticarum lectionem necessarium esse. docui præterea, tria illa hominum studiis liberalibus incumbentium genera, philosophorum scil. dialecticorum & sophistarum, ob neglectum studii mathematici hodiè non satis dignosci posse; it. multos qui nunc philosophi vo-

cantur, ne quidem ad ſophiſtarum acumen accedere; it. pro ſummis philoſophis malè haberi, qui ex duabus veris prę-miſſis ratione terminorum ad formam ſyllogiſmorum abſolutorum diſpoſitis ſua problemata confirmant, propterea, quod ſapientię non ſatis ſit, non falſa habere decreta, ſed fixa & ſtabilia, quæ nulla ratio movere queat, idque ita ſentiente Ariſtotele *lib.* 1. *poſter. cap.* 6. Hęc tunc non tam improvidè quàm libertate philoſophandi allectus publicè jactabam. Nec enim falſas opiniones magnorum virorum admirari & adulari, aut in dubiis acquieſcere, ſed liberum

eſſe

esse & solutum, integraque judicandi potestate dignum philosopho arbitrabar. Adversa, si quæ inde oriri possent, patientiâ & summâ, (quæ ex contemplatione percipitur,) voluptate superanda esse, nec tantum incommodorum, cumulari *posse*, quod *hisce instructo* vincere & *supergredi* non liceat, firmiter mihi persuaseram. Solebantur & me aliorum exempla, quos invidia, contumelia, calumnia non æquè fregisse quàm erexisse à teneris observaveram. Nec in his substiti, sed cum viderem bello temporumque iniquitate superiores facultates, & inter has quàm maximè Jurisprudentiam, cujus

ſundamenta in Scholâ patriâ multò antè jeceram, per compendia tractari; laborem meum & ad hanc extendere volui, idque operam dare, ut certi quid adhibitis analyticis præceptis inquirerem. Etſi verò cum multis difficultatibus obſtructa cognitio, tum in ipſis retus inconſtantia materię obſcuritatem ſæpè objiceret, ut ferè me invenire poſſe quod cupiebam diffiderem: non tamen defeci nec ſtudium reliqui. Cenſebam enim quærendi defatigationem turpem eſſe, quando quod quęritur pulcherrimum exiſtit. Experiri tamen ex iſto labore gloriam dum viverem nunquam animus fuit, ſed quicquid eſſet laudis in

ſerum

ſerum poſt mortem meam tempus, quo ab odio & invidiâ me liberum ſciebam, differre conſtitui. Et hoc pacto inglorius propè ad initia ſenectutis per ſilentium eveni, rerum quinetiam à me ſummo labore inventarumlaudem ad alios quandoque cedere *paſſus ſum*. *V*erum cùm nec ſic extra invidiam calumniaſque mihi vivere licuerit, nato ex lenitate & patientiâ contemptu & ex hoc porrò in adverſariis ſpe ſupprimendi: (Non enim veriti ſunt quidam Sereniſſimorum Ducum Dominorum meorum Clementiſſimorum Conſiliariis narrare, me ex Euclide principia Juris petere & Juventutem ineptiis iſtis planè corrumpe-

rumpere) ne ſilentium, quod mihi profuturum putabam, in contemptum meamque perniciem erumperet; deponendum illud & tractatus quoſdam, quibus fidem meam in Juventute erudiendâ SR^mis Principibus Dominis meis Clementiſſimis probarem, & mendaciis occurrerem, edere viſum fuit. Non dubito adverſarios meos operam daturos, ut quod hac vice publici Juris facio, in varias incurrat reprehenſiones. Temeritatem mihi objicient, quod cum tanto viro congredi conatus ſim, cujus copia dicendi ne quidem clariſſimorum Oratorum flumini cedit. Fore tamen & amicos confido, qui, ſi non eloquentiam, quâ

planè

planè deſtituor, aut ingenium, cujus mediocritatem agnoſco; veri tamen curam commendaturi ſint. Simplicitati dictionis facilè ignoſcent, qui nil niſi veritatem ſectantur: elegantia enim noctem potius rebus mente perſpiciendis offundit, quàm lucem addit, geminatque *philoſopho labore*, dum & *ſibi*, ne inanium verborum vi conturbetur, cavere, & in argumentorum pondus animum intendere tenetur. Si qui me confutare auſi fuerint, eoſque invidos vituperatores potius quàm veritatis amatores deprehendero; non reſpondebo iiſdem, ne repellendis convitiis attentus, quæ præclara philoſophando præſtare interea poſſem,

ſem, regligere cogar. Negotium mihi cum iis erit, quos non ita commoda mea oppugnare quàm pro veritate pugnare intellexero. Hûc enim meus tendit labor, ut antequam ſcientiam aliquam de Jure gentium conſcribam, illudque à primo deducam fonte, cum eruditis quibuſdam circa ea, quæ à ſummo Viro Hugone Grotio hoc in ſtudio conſcripta ſunt, diſceptationes quoſdam inſtituam. In uteramque enim partem dicendo tandem quod verum eſt, adhibito demonſtrandi artificio, elicere & exprimere decet. Hic verus ille modus eſt, quo quę involuta ſunt aperta, reddi poſſunt, nunquam contemplantibus negligendus.

Quid enim eſt quod fidem magis confirmet, quàm quod ſenſibus apprehendimus? at multa quæ veritati obſtant removenda ſunt, ut de eâdem ſecuri ſimus. Itaque, ut ait Tullius, lumen mutari ſæpè volumus & ſitus earum rerum gens intuemur, & intervalla aut contrahimus aut diducimus, multaque facimus uſque eò, dùm aſpectus ipſe fidem faciat ſui judicii. Similia circa intellectum dubitando inſtituenda ſunt, antequam ſtabilem certamque ſententiam adipiſcamur. Non exactè omnia vitioſe Grotium nullus dubito, idque hac ratione mihi perſuaſum habeo. Sunt enim tria, ex quibus abſolutus philoſophus æſtimandus

eſt;

eſt; Experientia rerum, Sagacitas in conjiciendis cauſſis & Scientia demonſtrandi: non diffiteri verò poſſum, magnum illud & experientia & donis naturæ inſtructum Grotii ingenium artificio demonſtrandi caruiſſe. Cùm ergò quod omnibus ex partibus perfectum non eſt abſolvere ſtudeam: nemo bonorum mihi vitio hoc vertet, quin potius ſinguli operam dabunt, ut veritatem tam obſcuro argumento vallatam per diſceptationes mecum expugnent, & quam libertatem nobis Autor in fine præfat. ſuæ conceſſit, eâ ad ſuum, meum veritatiſque commodum mecum utantur. *Vale Lector benevole.*

NOTATA
ad
PROLEGOMENA.

IUs civile.] *Quærit Autor, quid sit, quòd cum multi Jus civile uberrimis commentariis locupletarint, nullus penè in illud quod inter populos gentesque diversas intercedit, quale triplex statuit, naturale, divinum & consuetudinarium, ingeni, dotes impenderit; ad quod tamen perficiendum, studii dignitas, præstantia & utilitas quemvis præclaro ingenio præditum invitare debuisset. Et quamvis rationes ipse non contemnendas subjiciat; sunt tamen longè graviores, quibus instructi à neglectu contra cultum stare possumus. Sterilem enim inopemus oportet esse scientiam, qua à meris institutis hominum profecta, ex ipsis naturæ fontibus hauriri nequit. Non verò dari peculiare Jus naturæ, quod*

 rigatur

rigatur populorum gentiumque societas, ex his ferè principiis defenderes. Ponamus, jus esse quiddam societatem conservans, astipulantibus Aristot. lib.8. Ethic.c.11. *Cic.* lib.1. offic.verb. De tribus autem. *&* Paulo in l. 11. ff. de Just. & jure. *Qui Jus civile definit, quod omnibus aut pluribus in quâque civitate est utile; seu, more nostro loquamur, quod societatem civilem conservando, singulas partes ejusdem felices ac beatas reddit. Nec à nostrâ sententiâ abhorrere Autorem, testatur definitio injusti, quâ utitur* lib.1.cap.1.§.3.lin.5. *Quod sit repugnans naturæ societatis ratione utentium: nisi ergò nos fallit Aristoteles, qui* l. 6.topic. cap. 2. *definitionis bonitatem ex eo æstimandam esse tradit, si & contrarii naturam indicet: Justum ex mente Autoris erit, quod conveniens est naturæ societatis humanæ. Ex quibus clarè patet, Jus naturale, necessariò in societatibus à naturâ profectis conservandis occupatum, hauriri aliunde non posse. Et si qua datur societas reliquarum naturalium perfectio & finis existens,*

ſtens, eam in inquirendo Jure naturæ adhibere convenit. Quod enim eandem conſervat, ſingulis ejus partibus felicitatem tribuendo, Jus naturæ erit. Nam unumquodque exactè cognoſcimus, ſi quale illud ſit in perfectiſſimo gradu ſciamus. Quod ſi ergò civitas perfectiſſima ſocietas eſt, ſtatuente id Ariſtotele, cujus ſententiam amplectitur Autor. l. 1. c. 5. § . 23. *fruſtrâ in eo perveſtigando gentium ſocietatem adhibebis: ex eâ enim conſequi tantum juris naturæ, licet, nihil ut amplius deſideres. Imò ſi gentium ſocietatem naturalem vocaveris, perfectione ſuâ civitatem privabis; ſequetur enim tendere eam ad aliam majorem naturâ, adeoque perfectam non eſſe. Apparet igitur ex hiſce, ſi quæ Ariſtoteles de civili ſocietate tradit, ex veritate nata ſunt, gentium ſocietatem non naturalem eſſe, adeoque nec in eâ Jus naturale quærendum.*

Cum verò fruſtrà] *Coarguendo Carneadis errorem, vult probare, dari jus quoddam naturæ conveniens, quo ſocietas gentium dirigatur: Cum tamen vis omnis argumen-*

torum nil præterea extorqueat quam aliquod Jus naturæ dari. An verò & in gentium societate illud quærendum est, procul à cognitione remitum relinquit. Demus Autori, hominem natura quæ justa & honesta sunt, etiam cum suo sæpè incommodo sectari, nec adeò proprium cujusque emolumentum dictare quid Justum sit: Confirmabitur magis sententia Aristotelis, qui in civili societate jus naturæ, & quod simpliciter Jus est quærendo subsistit lib. 5. Ethic. c. 10. *Nam cum natura singulos homines produx erit partes societatis civilis* l. 1. Polit. c. 2. *tendent etiam singuli ad totum, quodque sui muneris est, non attento proprio commodo vel damno facient. Quod autem præter hanc societatem est, naturale non erit: adeoque singulæ civitates propositum sibi privatum commodum habebunt, & singula ex suâ utilitate æstimabunt: neque enim ad totum id est Societatem gentium à naturâ æquè ac singuli patres familias ad civilem societatem trahentur.*

Dein-

Deinde verò] *Maxima miserrimaque nepitatis naufragia faciet, qui sectatus Autorem, ad societatem quamcunque indeterminatam trahi naturâ hominem statuet: Sunt enim certæ tantummodo hominibus societates datæ, quarum natura procreatrix est. Quòd si fidei promissorum pactorumque tenori innititur civitas, degenerem eam proneptem naturæ esse necesse est, quam tamen præcipuum præ reliquis societatibus perfectissimumque ejus partum Aristoteles, & omnes hactenus cum ipso sapientes statuerunt. Licet enim Concedamus, quod tamen simpliciter verum non est, ut infrâ patebit, naturam præcipere, pactis standum esse, non tamen pactis comprehensa Juris naturæ sunt, nisi Jus legitimum cum jure naturæ confundere velis. Falsum etiam est, quod in democratiâ major pars, in Monarchiâ unus excellentissimus, in Aristocratiâ opsimates determinunt, ex pacto servandum esse: naturæ enim conveniens est, ut quod à prudentiori proficiscitur imprudentiori prævaleat.* Arist. l. 1. Polit. c. 5, *ubi verò omnes sunt*

æquales, major numerus plus prudentiæ arguit: In Aristocratia & Monarchiâ similiter ex prudentiæ proportione æstimatur Imperium vid. Arist. l. 3. polit: *Concludo ergò iisdem pene verbis, quæ Autor habet* l. 2. c. 5. §. 17. *naturaliter seclusis pactis ac legibus, quæ formam tractandis negotiis imponunt, partem majorem in societatibus, ubi omnes æquales sunt, Jus integri habere. In Monarchiâ & Aristocratiâ ex prudentiæ prærogativâ.*

Sed sicut] *Triplex videtur Autor statuere jus, naturale, gentium & civile, imitatus fortasse ICtos Romanos, qui jus privatum & quidem longè aliâ de causâ ita dividunt: (versatur enim Jus privatum in dirigendâ societate, quàm vel communem cum brutis homines habent, qualis est societas conjugalis; vel propriam quidem hominum, omnium tamen communem, quia non soli cives contrahunt, sed & cives cum peregrinis; vel propriam civium; solent enim in contractibus peculiaria quædam interdum ratione sui status cives observare) Aristoteles verò jus natura-*

turale & quod simpliciter jus est civitatis, velut perfectissimæ societatis proprium facit l.5. Ethic. c.10. *In perfectissimo enim & ultimo, quod velut optimum intenditur, natura cujusque rei est quærenda.* Idem l. 1. Polit. c.2. *His stantibus, frustrà peculiare quoddam Jus naturale in gentium societate quæres: sed omne jus quo gentes utuntur, erit ex pactis conventis seu legitimum, quod non, ut Autor existimare videtur, naturale dici potest, sub eo prætextu, quasi Jus naturæ pactis standum esse præcipiat, nisi omnia jura esse naturalia velis asserere: Quid dicemus? An fortasse quemadmodum hominum datur civitas, id est, perfectissima consociatio, ita & civitatum, quando in Imperia coeunt, & rursus Imperiorum vel magnarum Rerumpubl., si universam illam colant societatem, quæ tandem erit societas omnium perfectissima. Ita enim, quod de homine dicit Aristoteles, nasci eum partem societatis civilis, de civitatibus statuere licebit, esse eas à naturâ productas partes Imperii, & Impe-*

ria partes universalis societatis. Dabiturque peculiare jus naturæ in his societatibus quærendum, Superius fortasse jure civili; quia uti Aristoteli jus naturale dicitur, quod dirigit hominum civitatem, ita hoc quoque vocabitur naturale, illo tamen superius, cùm dirigat imperia, id est civitatum civitates & universalem societatem, quam Imperiorum civitatem maximam appellare licet. Confirmare hanc sententiam videtur, quòd in singulis Regionibus per universum orbem quædam indigentia deprehendatur, quæ sublevari per universalem illam societatem potest: hac enim initâ nihil amplius ulli hominum deesse poterit, quod natura ad felicitatem hac in vitâ obtinendam largita est, obtinebiturque per eam perfectissima tandem sufficientia. Hac verò sublatâ, singulæ Regiones quibusdam felicitatis instrumentis destituentque. Et quod de civitatis auctore Aristoteles dixit lib. 1. Politic. *eum maximorum bonorum auctorem fuisse, propterea quòd cessantibus bellis per disceptationem de Justo quilibet quod sibi debetur*

betur eâ intraducta consequi possit: Idem & multo justius de iis aliquando dici poterit, qui vel solis Europaeis aut Christi nomen colentibus, auctores erunt Judiciorum instituendorum, quo lites inter Reges Christianos non bellis, sed Judiciis finiantur. Quod uti ob malitiam hominum sperare non licet, ita & exercitii gratia tantum à nobis positum erit, ut eo velut principio in quentibus disceptationibus utentes, quid ponderis habeat, & an natura fortasse id intendat, periculum facere possimus.

Male autem à Carneade] *Syllogismus Carneadis talis est:*

Qui propriam utilitatem negligens aliorum utilitates quaerit, stolidus est.

Iustus qui esse vult propriam utilitatem negligat, aliorum quaerat necesse est. Ergo,

Respondes: & Majorem & Min: falsam esse. Nam qui quaerit id, ad quod à natura productus est, stolidus non est, nisi naturam

ſtultitiæ accuſare velis: At civis concivium ſalutem quærens, id intendit, ad quod à natura productus eſt, uti antea demonſtravimus. Ergo aliorum utilitatem quærens ſtolidus non eſt. Juſtum autem propriam utilitatem negligere, etiam falſum eſt.

Nam juſtitia] *Non negamus, neglectum Iuſtitiæ malam conſcientiam, probrum, vituperium, metumque divinæ vindictæ ſecum trahere. Verùm hi effectus nondum ſufficere videntur ad injuſtos homines coërcendos. Multi enim præſertim vitiis planè immerſi Syllogiſmum illum, qui turpitudinem factorum ob oculos ponit, perpendere non poſſunt. Unde mala conſcientia in iis parum ponderis habere poteſt: plerique longanimitate divina abutuntur. Tum verò & hoc omnibus commune eſt, ut de propriis rebus vitiosè judicent, nec verum perſpicere poſſint. Hunc in finem etiam judicia excogitata ſunt, ut judices incorruptè quod verum juſtumque eſt pronuntient, quibus ceſſantibus quilibet ſuas actiones juſtas, aliorum injuſtas pronuntiabit, nunquam quere-*

lis

lis cessantibus: bellaque movebuntur, neutra parte injuriam, quam infert, agnoscente. Qua de causa & civitates in imperia, & hæc in quendam universalem societatem, ob cujus defectum jus gentium nullius aut exigui momenti est, coire debere, Argumento hæc sunt.

Themistius Oratione] *Si Reges ut rectè præsint, totius humani generis rationem habere debent: sequetur quaslibet Regiones ut partes totius universalis societatis gubernandas esse. Unde iterum manifestum fit, Imperia ad societatem universalem tendere, cujus partes ut sint, singulæ Regiones à natura productæ sunt. Argumentum tale est:*

Quorum benè esse est ad aliud referri, & mutuis officiis uti, id cum aliis conjunctum esse debet.

At singularum Regionum benè esse consistit in mutuis officiis.

Ergo Regiones conjunctæ inter se esse debent, id est, in societate aliqua vivere: (cui nihil deerit, si nulla desit Regio.)

Tantum verò abest] *Argumentum, quo quidam probare conantur, inter populos diversos nullum jus intercedere; quod etiam evertere vult Autor, tale est:*

Qui bella inter se perunt, omnia jura negligunt, & per consequens, frustra aliquod jus in iis quæritur.

Inter populos bella geruntur & manu omnia agitantur.

Ergo inter populos diversos frustra jus quæritur.

Major hujus argumenti satis evidens esse videtur; quia quovis modo hostē ledere licet: lædere autem homines contrarium juris est.

Mallem ego respondere ad Maj. Bella indicium possus esse, jura inter populos dari, quibus violatis querelæ, & ex querelis bella oriuntur. Quamvis ea Iuris consequendi medium naturale non sint: satius enim esset Iudiciis absolvere controversias: Sed cùm Imperia nondum constituerint civitatem aut societatem universalem civitati similem, in qua judiciis res peragi possint: sæpissimè justa causa fortuna committenda est,

est, bellumque contra jus denegatos suscipiendum. Quemadmodum enim olim privati, cùm Magistratus controversias propter barbariem decidere non possent, duellis lites componebant: ita quoque inter Reges populosque controversia dubio marte dirimuntur, quod aliquid barbariei superesse arguit.

Quantam vim habeat] *Conatur Autor ostendere: magnum momentum habere in bellis justam causam. Quod ut vel maximè concedam: Bellum tamen ea de causa naturale aliquod medium esse lites decidendi nego. Dedit enim, Deus hominibus rationem, qua adhibita, justum longè commodiori via consequi possunt, quàm si ferarum in modum rabie plus quàm bestiali accensi concurrant, & manu quærant, quæ ratione investigandum ejusque eluctu præstandum erat. Sed cùm malitia hominum & perversitas aliud adipiscendi Iuris medium non admittat: divinam opem sæpè Iustitiæ causæ subvenire, mirum non est.*

Cujus immanitatis] *Non dubito rectè judicasse, qui Christianis bella interdixêre.*

Etenim si societas humana & jus naturæ exigit. Iudicia potius quàm bella, quibus lites decidantur: quid de Christianis dicendum? Annon Charitas, qua velut proprietate à paganis dignoscuntur, omnes populos Christianam fidem amplectentes dudum in societatem quandam arctissimam colligere debuissent? quo facto, non modò conscientiæ consulere, barbaris resistere, sed & furorem illorum compescere, sibique eosdem subjicere potuissent. Nec nimius hic contranitendi conatus dici potest, si veritatem dicere non est in nimio peccare. Et licet propter malitiam hominum astipulatores opinio hæc consequi nequeat, amica tamen veritas præteriri propterea non debet. Quin semper id quod perfectissimum & summum est, pro fine est habendum: Sæpè enim accidit, ut optimo summoque proposito vix in tertiis consistamus.

Simul & Jurisprudentiam] *Latius quodammodo officium Iurisperiti extendit, quod in interpretatione legum alias subsistit. Speculari enim jus naturæ ad scientiam Latoriam pertinet, parsque Philosophiæ est.*

Quam-

Quamvis non negem, Jus illud naturæ, quòd in contractibus & delictis versatur, ab eo, qui experientiam L- L. Romanorum, aliarumque Rerumpubl. habet, longè felicius excoli posse, quàm ab homine qui sola Aristotelis præcepta memoriæ mandavit, omni vero legum experientia destitutus est. Si enim τὸ ὅτι notum est, cognito simul modo demonstrandi, τὸ διότι non facilè latebit.

Quod si veræ Justitiæ] *Putat ita rectè in jus naturæ inquiri posse, si alius de legibus, alius de tributis, alius de officio Judicum &c. tractandum sibi suscipiat. Verùm si hoc fieret, totum jus naturæ opinionum diversitate turbaretur, majorque oriretur confusio, quàm nunc, quando Iuri civili Romano inhæretur. Rarò enim inveniuntur, qui modum demonstrandi adhibent, multi quod verisimile est tradunt, plerique aut sophistas aut nugatores agunt. Præterea est in singulis scientiis materiarum concatenata quædam series: nec singulæ seorsim partes rectè tractari possunt, nisi totum cognitum habeamus.* Arist. l. 2. Metaph. c. 1. *Ego existimo, tot*

jam confectos esse commentarios de singulis Iuris privati potissimum materiis, in quibus ex variis legibus & consuetudinibus tùm multa tradita sunt, nihil ut superesse videatur, quàm ut qui modi demonstrandi peritiam habet, opus tandem conficiat, & singula per causas demonstret.

Nos certè quam viam] *Recenset Autor, qua via intradendo Iure populorum progressus sit, quidquæ insingulis libris comprehenderit. Quam quidem ipsius methodum nondum examinabimus, tantummodò hoc monentes, non videri eum id observasse, quid in scientiis requiritur, nimirum à notioribus ad ea procedendum, quid ex iisdem demonstranda veniunt.*

Hi qui summas casuum] *Duo sunt quæ in omni judicio de arte ab aliquo traditâ ferendo spectanda veniunt, experientia & scientia demonstrandi. Quorum unum si desit, vitio laborare traditam artem; si utrumque, nullius momenti esse, dubium non est* vid. Arist. l. 10. Ethic. cap. ult. *Quæ cum ita sint, quid de Autoribus hîc citatis sentiendum, quilibet judicare poterit.*

Primùm

Primùm mihi cura] *Putat Autor, se omnia ad jus naturæ pertinentia ex axiomatibus tantum, quæ certissimas notiones vocat deduxisse. Ubi notanda quædam mihi videntur. Primum est, sæpè proaxiomatibus haberi illas propositiones, quæ opinione omnium hominum approbantur aut plerorumq;, licet in scientiis demonstrari soleant. Et hac in re mirim in modum eruditi decipiuntur, dum existimant, se ex primis & naturalibus principiis veritatẽ demonstrasse cùm tantùm ex propositionibus, quas vel omnes homines vel pleriq; vel omnes sapientes vel plerique, veras esse opinantur, per Syllogismos dialecticos propositum suum protarint verbi gratia Magistratũ esse colendum, propositio est, cui communiter homines propter bonã opinionẽ fidem adhibent, non tamen axioma, quia in Ethicis, ubi de amicitiâ agitur, per causam suam demonstratur. Ita matres diligere liberos, est propositio, cui nemo hominũ fidẽ derogabit; interim & ejus caussæ in tractatu de amicitiâ traduntur. Multa enim sunt propositiones, quibus fidem facilè nemo derogat, quarũ tamẽ causas in scientiis*

tradi-

tradimus, & perconsequens axiomata non sunt. Secundum quod notandum venit, est; non potuiße Autorem omnia ex axiomatibus tantùm deducere: est enim doctrina de Jure naturæ pars illius scientiæ, quæ circa actiones hominum versatur; multa ergo occurrent propositiones, quæ in Elementis illius antè demonstrandæ fuerunt, nec hic demonstrari poßunt. Quare aut ipse debuisset illa universalia præmittere, aut præsupponere demonstrationes cujusdam, Autoris verbi gratia Aristotelis, quem tamen rejicit, uti ex seqq. *patebit. Tertiò monendum potissimum principium demonstrandi eße definitionem, cujus nullam mentionem Autor fecit, imitatus eos, qui quando ex probabilibus & verisimilibus dialecticè progrediuntur, ex natura notis se demonstrasse arbitrantur. Quid in demonstrando definitio possit* vid. lib. 2. analyt. post.

Usus sum etiam] *Testimonia Auctorum nihil probant, si scientificè quid tradere velimus; sed tantummodo opinionem bonam conliciant.*

Uti-

Utinam tantum Principatus] *Non Aristoteles ipse, sed ignorantia hominum existimantium id Aristotelis esse, quod interpretes & commentatores eidem affinxerunt, & fortasse ei nunquam in mentem venit, tyrannidem hactenus exercuit. Utinam verò omnes textui Aristotelico strictè inhærerent, & vim demonstrationum intelligerent, non opprimeretur veritas sed præter veritatem, id quod Philosophorum proprium, caussarum nimirum cognitio obtineretur, & singula accuratius cognoscerentur. Quòd si Autori libet ab Aristotelis sententiâ paululum secedere, utatur is libertate Philosophicâ, modo vi demonstrationum faciat non seductus syllogismis quibusdam sophisticis.*

Inter cætera] *Inter alias opiniones Aristotelicas, quas falsitatis plenas arguit Autor, & hanc tyrannidem exercuisse in scholis nostris tradit; quæ virtutem in mediocritate ponit; quâ de caussa etiam à gubernaculis repellere eam conatur. Et quamvis demonstrationis acumine ita armarit eandem Philosophus, ut suam adversus impugnantes*

ma-

majeſtatem facilè tueri poſſit: noſtrum tamen quoque eſt eidem non deeſſe. Cujus gratiâ, quæ c. 5. l. 2. Ethic. *de eſſentiâ virtutis tractantur, breviter enarrabimus Progreditur autem Ariſtoteles in hunc modum: Poſtquam oſtendit virtutem habitum eſſe, inquirit in differentiam ſpecificam, qualiſque ille ſit habitus oſtendit, inde ſumpto initio: Virtutem in quaq; re eſſe illud ponit quo unum quodque ſuo munere rectè fungitur; & per conſequens in homine eſſe habitum, quo homo & bonus ſit & ſuo munere rectè fungitur. Hoc poſito ulterius quærit, quidnam illud ſit, quod faciat hominem bonum & ſuo munere rectè fungi; & pro eo in veſtigando utitur principio ejuſmodi: licere nim: in omni continuo & diviſibili ſumere plus, minus, & æquale; illudque æquale vel ſimpliciter ex re vel reſpectu noſtri dijùdicari. Rejecto verò æquali ſecundum rem concludit, virtutem in medio quoad nos conſiſtere; & hoc obtineri, conſideratis circumſtantiis:* Quis agat, circa quid agendo verſemur, Quid, cujus gratiâ, Quomodo,

do, Quo instrumento, Quo loco, Quo tempore &c. agatur; *si unum horum deficiat & vel quoad nimium vel quoad parum, peccatum sit, ab erratum esse à medio. Hanc Aristotelis sententiam ita refutare copatur Autor. Primò quòd virtutes distructe ex parsimonia sc. & liberalitas confundantur & pro unâ eâdemq; habeantur. Verum cum Aristoteles liberalitatem pro habitu sumpserit, quo benè fungimur munere in dandis & accipiendis pecuniis, considerando,* Quis det, Quantum, Cui, Quomodo, Cujus gratiâ detur &c. *apparet, non opus esse de parsimoniâ, quatenus ad virtutes pertinet, quid peculiariter dicere; si quis enim ita tenax sit rerũ suarum, ut nec, cui dandum sit det, nec quantum dandum, ipsius parsimonia virtus non est, sed pars quædam avaritiæ. Quòd si verò non cuilibet temerè det, sed attendat probè cujus & quantum dandum, pars quædam liberalitatis est, sortita peculiare nomen, quatenus prodigalitati contradistinguitur. Nec mirum est unam eandemque virtutem, quatenus duplici extremo opponitur duplex*

plex sortiri nomen; cum respectu unius contrarii virtûs sæpè pro altero contrario habeatur: ita liberalis prodigo avarus, avaro prodigos videtur. Secundò Aristotelem reprehendit, quasi minus accurate de Veritate *locutus sit: quod tamen arguit, non satis eum philosophi mentem percepisse: neque enim veritas quatenus homiletica virtus est sumitur pro eo quod falso opponitur seu mendacio: pertinet enim illud ad particularem Justitiam. (Qua de caussa & Falsum inter commutationes invitas refertur* lib. 5. Ethic. cap. 5.) *Est autem Aristoteli Veritas habitus, quo qua quis habet, in se esse confitetur, neque ea verbis augendo neque extenuando. Quod tertiò dicit, commisisse Aristotelem in tractatu de Justitia saltem de genere in genus, percipere non possum, si analytica adhibens præcepta considerem quid sit* μετάβασις εἰς ἄλλο γένος. *Nec enim si Aristoteles consideret, quo pacto unaquæque virtus in medio posita sit, illudque inquirat, contra regulam illam analyticam peccat.*

cat. Sed de Iustitia cap. 1. *plura dicemus.*

Cui hallucinationi] *Non distinguit Autor inter Iustitiam universalem & particularem: ut enim differentiam utriusque ostenderet Aristoteles, usus est exemplo adulteri, qui quando ex libidine rem habet cum uxore alterius, potius incontinens & intemperans, quàm injustus secundum particularem Iustitiam dicendus est. Ne tempus teram, remitto lectorem ad* c. 4. l. 5. Ethic. *Neque enim negat Aristoteles Adulterum peccare contra justitiam universalem, sed tantummodò explicat, non semper contra particularem eum peccare, nisi quatenus quæstum facit.*

Ut redeam] *Pergit in refutando Aristotele, conaturque probare, eundem non rectè definivisse virtutem moralem, propterea quod statuerit eam habitum qui moderatur affectus; non omnes autem virtutes affectus moderari: quasdam enim ad summa nos excitare. Quod cultu divino manifestum facere vult: neque enim, inquit ille, Deum nimis colere possumus. Unde colligit, pietatem non*

non esse virtutem qua affectus moderatur. Hic verò Autor multis modis labi videtur. Nam affingit, Aristoteli definitionem quam apud eundem reperire non licet, definit enim is virtutem habitum in mediocritate quoad nos. Ea autem mediocritas consistit in circumstantiis, quas supra enarravimus considerandis; nec solum in perturbationibus sed & actionibus habet locum; quia virtus in perturbationibus & actionibus versatur, ut explicatur c. 5. l. 2. Ethic. *Deinde sumamus pietatem esse virtutem quandam moralem, hoc enim Autor præsupponit. Dico eam versari, in mediocritate quoad nos id est spectare circumstantias* quis, quid, cujus gratiâ, circa quid, quantum, quomodo &c. *quo non facto, multis modis peccamus: si enim non consideremus quis colendus sit, sed circa aliud quippiam quàm verũ Deum, imaginem nimirum ligneam versemur eiq; honores divinos offeramus, peccatum erit & aberratum; unde Pontificios Reformati reprehendere solent, quasi Angelis & sanctis honores divinos exhibeant. Sic ratione*

τὸ quomodo *summoperè & præomnibus colendum dictitat ratio Deum. Et tale quippiam Aristoteli medium est, ut ex* d. cap. 5. *apparet. Sic si non cujus gratiâ debebamus Deum colimus, verbi gratia in eum finem tantum, ut nobis largiatur magnum divitiarum cumulum, aberratum à medio erit. At dicit Autor, Deum non possumus nimis colere. Fateor, quid hoc ad rem? Si enim in medio versamur, quomodo dum in eodem versamur, simul in excessu peccare poterimus? neque Aristoteles dixit in ipso medio etiam excessum & defectum esse. Medium est summo honore, summis viribus colere Deum, in hoc medio dum excessum & defectum reperire non potest Autor accusat Aristotelem, quasi malè tradiderit virtutem in medio positam esse: Sed male: neque enim in ipso medio nimium & parum dari Aristoteles unquam dixit. Eadem est erroris causa in reliquis ab Autore propositis exemplis: quod scil. existimarit etiam in medio & bono excessum & defectum dari. Quod tamen falsum est: Quemadmodum enim in iis quæ*

mala sunt & cum vitio conjuncta frustrà medium & bonum quæritur: ita nec in bono & quod cum virtute conjunctum nimium & parum cum mediocritate reperire licet. Sed non est, ut pluribus hæc declaremus, cum cap. 6. lib. 2. Ethic: *Ab Arte perspicuè explicentur.*

Historiæ] *Historia vel juri naturæ vel juri gentium ei, quod in nudo consensu subsistit, probando inservit; huic, ferendo testimonium de rebus eodem modo sæpius inter gentes peractis; (est enim consuetudo facti & propterea historiâ velut teste probanda) Illi, præbendo singularia, ex quibus per inductionem colliguntur propositiones universales, vel nullâ indigentes demonstratione, quarum caussas non desideramus; vel demonstrationem requirentes. Propositiones quarum nullam caussam desiderare possumus vel axiomata sunt, vel prædicatum habent, quæ est de definitione subjecti aut contrà. Eæ verò, quarum caussas exigimus, magnum adjumentum præbent scientiam: si enim* τὸ ὅτι *latet, de caus-*

caussis non possumus esse solliciti.

Librorum] *Quæ ex Scripturâ sacrâ Autor disputat, consultò præterimus, & ea Theologis committimus.*

Qui successerunt] *Hoc præterire non potuimus, quod circa scholasticorum Philosophiam notandum necessarium duximus, Laborare nimirum eam malis quæ solidam Philosophiam invertere solent, nec multum à Sophistarum nugis abesse, in accidentibus quærendo laudem. Hinc tot & tam variæ excogitatæ sunt illi distinctiunculæ, quos Aristotelica Philosophia, quæ id quod per se est persequitur, ignorat.*

Neque minus gentium jus] *Magna oritur difficultas circa definitioenm juris gentium, quidnam in jure civili denotet. Videntur enim quædam dici juris gentium, quæ neque ab omnibus gentibus, neque à plerisque sunt approbata: & licet approbata sint vel ab omnibus vel à plerisque, si ex accidenti & fortuito hoc factum sit, ad quid conducet illud jus nosse? fortasse respondeat quis, præsumptionem quandam parere, non*

sine ratione illud esse introductum. Sit ita: at quaeritur porrò, an etiam ICtorum Romanorum mens fuerit & intentio tale jus quaerere: addidissent enim aliquando numerum gentium illo jure utentium, quod nuspiam tamen factum videmus: neque enim in titulo de R. D. nec in materia contractuum alicujus gentis mentionem faciunt. Omitto quod autor observavit, quaedam Iuris gentium dici, de quibus constat, vix ab ullâ gente observata esse, & contrà quaedam Iuris civilis, quae apud omnes gentes pro jure habentur, verbi gratia: Haereditas, tutela, donatio mortis causâ. Nec valde moror eos, qui distinguunt dicentes, ratione informationis haec juris civilis esse. Nam nullus peregrinus ad haereditatem admissus fuit. Qui tamen facilè sine ceremoniis iis hereditatem adire potuisset, nisi Romani illis eam simpliciter denegassent. Ut ergò verum fateamur, parum conducet cognitio juris gentium ex nostro Romano jure petita, ad propositum. Vix enim est ut tutò pro gentium jure habere possimus, quod Romani eidem annumerant,

aut

aut à jure gentium removeamus, quod ipsi Iuris civilis eße statuerunt. Distinctio nam inter jus civile & gentium, in jure Romano observata, in eum finem introducta est, ut quod Jus prætor urbanus civibus diceret, quod peregrinus peregrinis sciretur. Multa enim sibi populus Romanus reservavit, aliisque denegavit gentibus, quæ fortasse deneganda iis non erant: eaque juris civilis, ut quibus soli cives Romani præ reliquis fruerentur, eße statuit, quæ peregrinis concedebat jura ex naturali ratione, uti putabat, deducta, & quæ omnibus hominibus justa esse opinabatur, jura gentium vocavit.

Temperavi me] *Nescio quid Autor sibi velit, quando ait: sese ab his temperaße quæ ex usu sint facere, cum hoc alterius tractationis sit & ad politicam specialem pertineat. Est enim justum quiddam eorum quod societatem conservat. Unde omnes Legislatores de justo præcipientes id perpetuò spectant quod publicè utile est.* Aristot. lib. 8. Ethic. cap. 11. *Tantum ergò abest, ut justum ad politicam non pertineat, ut potius*

politici de formis Rerumpubl. disputantes nil aliud quàm jus quoddam quærant. Hinc Plato scientiam civilem circa duo, honestum scil. & justum versari tradidit. Hoc tamen concedo, Bodinum errasse, dum juris prudentiam seu rationem interpretandi leges Romanorum scientiæ civili immiscuit.

Dicendi genus] *Genus dicendi concisum & humile observare tenentur Philosophi. Nam in caussarum desiderio avidissimi sumus. Et ne errores emergant in demonstrando à metaphoris abstinendum: Secus si fiat, de specie dicentur quæ generi insunt & contrà. Ineptum præterea est verborum ornatu judicium lectoris corrumpere: id enim efficiet, quominus de veritate rectè centire possit. Eâque de caussâ Mathematici non ornatu verborum problemata sua ornare sed potius acumine demonstrandi probare conantur.*

LIBER

LIBER I.

CAP. I.

§ 1. IUs Civile Autor inter eos statuit qui in unam gentem coiverunt, nescio an satis accuratè: videtur enim gens quiddam ex multis civitatibus compositum, & perfectior quædam societas quàm civilis est; quemadmodum ea quæ ex pluribus gentibus est suprà in proëmio demonstrata est, perfectior esse societate civili. Non verò omnes qui in eandem gentem coiverunt etiam cives unius civitatis dici posse, vel ex solâ Romanorum Republicâ apparet, in quâ alii nullum habebant jus civitatis, alii nominetenùs tantùm, qui jure suffragiorum destituebantur.

Sed quia] Non rectè videtur argumentari quàndo conatur probare de bello initium faciendum esse hujus tractatus: argumentum tale est:

> Quod ad aliud tanquam finem ducit primo loco proponendum est, ipse finis ultimo loco & incidenter.
> Bellum propter pacem est. Ergo
> De bello primo loco; de pace ultimo & incidenter erit dicendum.

Major enim planè eſt contra analytica præcepta. Nam omnis demonſtratio fit per cauſſas, & cauſſæ ſunt principia, quæ prius & magis cognita eſſe debent, quàm ea, quæ ex iis demonſtrantur. Cùm autem cauſſa finalis potiſſima ſit, ex quâ quæ ad actiones pertinent demonſtramus: hinc ſequitur primum de fine, ſi pax finis belli eſt, dicendum fuiſſe: Eâque de cauſsâ Ariſtoteles initium ſcientiæ civilis ab ultimo humanarum actionum fine ſeu ſummo bono facit. Niſi fortaſſe dicas, bellum, ſi terminatur, pace terminari, non verò cauſam finalem eſſe cujus gratiâ bellum geritur. Id quod tamen contra mentem Autoris eſſe videtur.

§ 2. Rectè initio quando quæſtionem illam decidere vult: an bellum aliquod detur juſtum, inquirit in definitionem tum ſubjecti tum prædicati problematis.

Ita ſit bellum] Definit bellum, quòd ſit ſtatus per vim certantium, quà tales. Hæc definitio non videtur ſufficienter naturam belli exprimere, nec cum definito converti. Subſumere enim licet: conditionem vitæ pugilum eſſe ſtatum per vim certantium, quà tales. Ita conditio vitæ eorum, qui apud Romanos cum beſtiis pugnabant videtur quoque definiri poſſe ſtatus per vim certantium, quà tales. Quod ſi ergo hæc attendimus: videtur definitioni adjiciendum 1. circa quæ certando

ver-

versemur per vim. Sunt verò aut bestiæ aut homines, iique vel servi vel liberi. Pugna cum bestiis à venatoribus exerceri solet, qui vi & fraude feras hominibus subjiciunt, ut ad usum vitæ adhiberi possint: Certamen cum servis venationi quiddam simile est, & à bello, quod inter liberos homines geritur, diversum. Nam quemadmodum feras capere & ad debitum usum in vitâ humanâ, applicare licet: Ita quoque vi & fraude homines serviles, quos natura ad id procreavit, sibi subjicere & quorum gratiâ producti sunt labores iisdem injungere naturaliter justum censet *Aristoteles*. Unde certum esse *videtur*, quod antiquitùs omnes bello capti in servitutem redigerentur, quasi bellum originem ex hoc sumpserit, ut feri barbarique homines rectæ rationis imperio subjicerentur. Fortasse enim cùm initio quidam coiissent in civitatem & per societatem illam mansuefacti essent, undiquaque autem circa se barbaros ferosque haberent homines: non aliter ac nunc ad exstirpandos lupos rapaces, aut mansuefaciendas alias feras, venationes quoque hominum instituisse, & eos, qui ultrò parere rationi nolebant, vi adegisse videntur. Cæterùm quod cum liberis hominibus geritur bellum cum præcedenti æquivocum est, nec facilè sub eâdem definitione comprehendi potest. Ut verò definitio belli hac in significatione sumpti reperiatur, inde

fortaſſis principium rectè ſumitur; quòd natura inter omnes homines liberos, qui rectâ ratione utuntur, ſocietatem quandam introduxerit quâ ſtante alter alterum lædere non debet, ſed ſubſtantiam illius conſervare. Unde colligimus, bellum inter liberos homines ſuſceptum in diſſolutione humanæ ſocietatis conſiſtere: & hoc ſi definitioni addatur, non poterunt pugiles ſubſumi, qui licet vi certant de præmio, non tamen ſocietatem humanam diſſolvunt: nec enim alter alterum occidere poteſt, ſed ita quiſque congredi tenetur, ne alterius ſubſtantia perimatur. Quibus præſuppoſitis & hoc liquet, loco generis *ſtatum* retineri poſſe. Nam in jure civili Romano ſtatus denotat conditionem hominis, quatenus vel in ſocietate aliquâ hominum vel extra eandem vivit. Qui enim è ſocietate familiari, aut civili aut liberorum hominum removetur, ſtatum mutaſſe dicitur. Quòd ſi porrò perpendamus, bellum non eſſe temerariam quandam diſſolutionem omnium jurium humanorum, ſed alicujus boni obtinendi gratiâ fieri, quippe cùm homines quà tales nil ſine ratione faciant, licebit bellum definire ſtatum eorum qui inter ſe ſocietatem humanam diſſolvunt obtinendi ejus gratiâ, quod ex ſocietate humanâ ſingulis debetur. In hac definitione tum genus tum differentia appoſitè ſumpta videntur. Nam cum ſtatus denotet conditionem

nem vitæ ratione societatis in quâ vel extra quam quis vivit; differentia adjecta qualitatem generis declarat, explicando quænam societas sit, ob quam dissolutam impeculiari statu homines vivunt. Quæ Autor subjicit de definitione suâ probandâ magis pro nostrâ faciunt: si enim pax unitatem denotat, bellum seu duellum, divisionem; pax verò semper inter diversos est: sequetur pacem in societate, quæ est unum quiddam ex diversis constans, consistere, bellum verò paci contrarium unitatis dissolutionem esse. Quando ergò ab unitate receditur duellum est. *Elegans* quoque est, quòd *Græcis bellum* λύη à *dissolutione* dictum sit.

Quod si] Ratio quare bellum hodiè non privato sed publico attribuatur hæc videtur esse: quòd cùm omnes sub magistratu & in societate civili vivant, judicio lites dirimere teneantur. In populis verò diversis, qui sub uno magistratu non sunt, ex necessitate bellum locum habet.

§ 3. Proponit hic Autor se investigaturum esse, an ne bellum aliquod justum sit, deinde quid in bello sit justum. Quod ipsum obtineri poterit, si observamus, quæ tradit Aristoteles *lib.2.poster.* Ostendit enim ibi, primò quæri an sit, deinde cur sit. Quærere verò cur sit esse idem, quòd quid sit: hoc enim obtento exactius scimus quàm antea quod res sit.

Nam Ius hic] Declarat quid voce Juris intellectum velit, nimirum nil aliud quam ipſum juſtum, idque negante magis quàm ajente ſenſu. Imitatur hic Autor ineptias ſcholaſticorum, qui diſtinctiunculis ſuis res ipſas confundentes vocum proprietates tollunt. An enim hoc Philoſophicum, ſi ſtatuenti dari bellum juſtum quis objiciat; nullum in bello juſtitiam quæri poſſe, ſed potius quærendum, an aliquod ſit bellum non injuſtum: ille verò, quò theſin ſuam defendat, excipiat, diſtinguendo inter juſtum ajente & negante ſenſu? Rectius fortaſſe procedemus dicendo, quæſtionem an bellum ſit juſtum deferendam eſſe, cùm enim bellum, ut ſuprà definivimus, ſit ſtatus eorum qui inter ſe ſolverunt ſocietatem humanam, juſtum autem ſit è numero eorum quæ ſocietatem humanam conſervant: certè juſtum in bello vix invenies. Quia verò non omne quod non eſt juſtum injuſtum eſt, meritò quæritur, an quoddam bellum non ſit injuſtum.

Sicut autem Societas] Dividit jus in rectorium & æquatorium, idque ita vocat, quod inter æquales, fratres nimirum cives, amicos eſt; illud, quod inter regem & ſubditos: Sed confundit Jus amicitiæ cum Jure ſimplici. Eſt enim amicitia, alia ἐν ἰσότητι alia καθ' ὑπεροχὴν, eaque in fratribus cernitur; hæc inter parentes & liberos. *Ariſtot. Ethic. lib. 8. cap. 8. & 9.* Et hæc divi-

divisio circa amicitiam usum habet: si enim nimium augeatur inæqualitas, tandem cessat amicitia: velut si unus amicorum fiat rex, alter plebejus permaneat. At in Justo simpliciter, nihil utilitatis afferre videtur, quia si accidit, personas æquales esse, habebunt æqualia, si inæquales, inæqualia.

§ 4. Cùm præcedente §. unam juris significationem proposuerit, nimirum quòd sumatur pro Justo: ad alteram accedit, eam scilicet, quæ ad personam spectat, quo sensu Jus vocat qualitatem moralem personæ competentem ad aliquid justè habendum vel agendum. In hac *Autoris definitione* hoc reprehendendum esse videtur, quòd genere aliquo latissimo usus sit. Ego definirem Jus facultatem aliquid agendi circa alterum, quò Justum obtineatur. Et hic sensus accommodari potest voci Juris quando de belli jure quærimus, id est de facultate dissolvendi societatem humanam, quò justum obtineatur.

Qualitas autem] Distinguit qualitatem in facultatem & aptitudinem, illam perfectam qualitatem seu actum vocat, hanc minus perfectam seu potentiam. Quæ divisio an locum hic habere possit, dubito, & fortasse quid statuendum ex subsequentibus manifestum fiet. Obscura præterea est, nec satis de sensu ejus constat: Quantum tamen conjicere licet, quia ut perfectum & imperfectum illa duo ab invi-

cem distinguit, ut potentiam proximam & remotam ea concipere possemus.

Aut quia actus est duplex, primus, ut scientia, secundus ut contemplatio. Erit facultas concipienda, ut actus primus & aptitudini contradistinguetur quemadmodum actus primus potentus, quæ actus primi non sunt. Aut verò se habebunt, ut potentia ejus in quo est actus primus ad ejus potentiam in quo non est, verbi gratia, potentia contemplandi in sciente & geometrâ & in eo qui geometriæ peritus non est. Aut verò per facultatem intelligit principium agendi seu potentiam activam per aptitudinem principium disponens ad patiendum.

§ 5. Facultatem nomine sui venire Jetis, seque Jus strictè appellaturum ait, nescio an satis benè. Nam libertatem nemo facilè Jus in se vocabit, nec dominium Jus in res videtur propriè dici posse;nec fortasse pater in liberos, aut dominus in servos jus propriè habere dicitur. Id quod Aristoteles *c.* 10.*l.* 5. *Eth.* Ostendit:& ex nostra definitione juris apparet:inter quos enim lex non est, inter eos jus non intercedit: at inter hos lex non est. Quæ vero ad alterum sunt, Jura appellari possunt: ut ususfructus, pignus, creditum. Etenim non quempiam facile præsertim veterum Philosophorum invenies, qui libertatem jus in semetipsum dicat. In patriâ & herili potestate aliter

se

ſe res habet:leges enim quodammodo intercedere poſſunt. Conſentiunt mecum U. Romanæ 13. §. 1. & 19. de damn. inf. quæ Dominum juri contradiſtinguunt, liberalitatem verò nuſpiam Jus aliquod in nos metipſos appellitant. Verùm de his infrà, quando de dominio & libertate ſermo erit, agemus.

Facultatem iterum duplicem facit, vulgarem & eminentem; hanc regiæ poteſtati, illum ſingulis patribus famil. attribuit, ſtatuitque imperantes majus dominium habere in res ſingulorum ad bonum commune, quàm domini ſingulares. Quod obſcurum admodum eſt, & *videtur Autor confundere* dominium rerum cum *imperio*, aut ad minimum imperium herile & tyrannicum cum civili. Nam uti infrà oſtendetur, imperium civile non dominium comprehendit in res ſingulorum, ſed diſponit circa mores civium ſeu juſtum univerſale. Quia verò munus civis exigit, ut omnia bona pro ſalute patriæ profundat: ad ejuſmodi actionem virtuoſam imperans ſubditos cogere & niſi ultrò faciant, vel auferendo vel pænâ coërcendo vim ardere poteſt. Non tamen dominium abſolutum in bona civium eidem competit.

§ 7. & 8. Exponit ſignificationem vocis Aptitudinis, quod nimium ex eâ denotet dignitatem, quam in ſolâ diſtributivâ juſtitia accendendam eſſe commentatores Ariſtotelis arbi-

arbitrati ſunt. Duplici ergò modo peccat hîc Autor 1. quòd dignitatem cum commentatoribus exiſtimet in ſolâ diſtributivâ Juſtitiâ locum habere, idque ex mente Ariſtotelis; Cùm tamen is κατ' ἀξίαν commutationes inſtitui aſſerat. *lib.* 9. *Ethic. c.* 1. idque latius deducat *lib.* 5. *c.* 8. 2 Quòd in Juſtitiâ diſtributivâ fingat aliquam tantùm potentiam paſſivam; quaſi diſtributionem expectare tantùm, non verò petere poſſint, qui re communi participant. Id quod infringunt, quæ de communi dividundo, familiâ erciſcundâ, venditione bonorum debitoris & diſtributione in Chirographarios in jure noſtro traduntur.

§ 8. Facultatem ſeu potentiam activam reſpicere juſtitiam expletricem ait, ductus errore eorundem commentatorum, qui duas ſtatuunt juſtitiæ ſpecies, alteram commutativam, alteram diſtributivam, & hujus diviſionis Autorem Ariſtotelem eſſe aſſerunt, quod tamen ipſi nunquam in mentem venit. Autor præterea noſter falsò affingit Ariſtoteli, cum συναλλακτικὴν nominaſſe priorem ſpeciem, cum tamen nuſpiam, ubi de juſtitiâ agit, hac voce utatur. Sed ſtatuit is tres ſpecies juſtitiæ 1. διανεμητικὴν diſtributivam. 2. διορθωτικὴν correctivam. 3. τὸ ἀντιπεπονθὸς retributivam. Duas poſteriores ſpecies ſolent Commentatores confundere & pro unâ habere, quam &

com-

commutativam vocant. Hinc oriuntur gravissimi errores; cùm enim correctiva fiat secundum arithmeticam proportionem; retributiva secundum geometricam: has species jungentes, & unam commutativam justitiam inde conflantes etiam fundamentum retributionis in arithmeticâ proportione collocant. Difficultates præterea haud leves peperit ignorantia proportionis; finxere enim proportionem geometricam in geometriâ, arithmeticam in scientiâ arithmeticâ proponi, hisque tertiam adjecerunt musicæ propriam, harmonicam vulgò appellatam. Quæ tamen *omnia* & *falsa* & *inepta* esse ostendimus in quâdam disputatione de Ratione & Analogiâ. Ex qua modò sufficiet indicasse geometricam proportionem dici à mensurando (γεωμετρεῖν enim Græcis idem significat, quod μετρεῖ) & propterea geometricam proportionem Latinè mensurativam dici posse, quæ mensurando, id est, multiplicando & dividendo absolvitur. Arithmetica verò proportio addendo & subtrahendo perficitur; est enim ἀριθμεῖν Aristoteli addere & subtrahere, id est, retrò & antè numerare, verbi gratia, si duo sint numeri inæquales 12 & 8, hi æquantur proportione arithmeticâ, si dimidium residui producti ex subtractione minoris à majori minori additur & à majori subtrahitur: quod si enim duo subtrahantur de 12 & ad-

& addantur octonario, producentur ab utrâque parte numeri æquales, nimirum duo denarii, quos æquales dijudico, propter æqualium numerorum additionem & subtractionem. Et hæc proportio in correctivâ justitiâ adhibetur: ortâ enim inæqualitate, judex detrahit aliquid plus habenti & damnum passo idem addit, quò æquales redduntur. In distributivâ justitiâ obtinet geometrica proportio, quia distributio ita instituitur, ut per quem numerum lucrum totum metitur summam à personis omnibus collatam ut contrà per eundem etiam metiatur, quod singulis tribuitur personis id quod singulis collatum est & contrà. Verbi gratia, summa à duobus mercatoribus A.& B.collata est 6000 aureorum A.contulit 4000 & B.2000; lucrum est 600 aureorum uti ergo 600 metiuntur 6000 per 10: ita quoq; quod ex lucro datur mercatori A.debet collatam ab eo pecuniam 4000 metiri per 10 scil., Quare accipit 400 aureos quia 400 per 10 multiplicati producunt 4000 & B.mercator 200 consequitur, quia 200 metiuntur 2000 per 10. Eadem geometrica proportio præbet commutationibus fundamentum justitiæ: quoties enim metitur opus sutoris ratione utilitatis, consideratum opus architecti, tot opera tenetur in permutatione sutor architecto dare, quò æqualitas servetur, verbi gratia, si domus centuplo plus utilitaris præbet quam per calceo-

ceorum, etiam pro unâ domo centum calceorum paria dare convenit : uti ergò metitur usus unius rei usum alterius, ita alterius numerum illius numerus ut metiatur necesse est. Notandum verò est, justitiæ correctivæ non esse locum, nisi beneficio retributivæ investigetur æstimatio damni : plerumque enim obscurum est quanti damnum sit æstimandum.

Nam ut possessor.] Ratione reddit Autor, quare nova nomina finxerit & loco commutativæ justitiæ usus sit nomine expletricis : pro quo obtinendo, ponit tale exemplum : ut possessor non modò malæ, sed & bonæ fidei restituat domino rem ipsius, non esse ex commutatione ad expletricem tamen justitiam pertinere. Respondeo, pertinere hoc ad solum correctivam justitiam : erroremque Autoris inde esse, quòd commentatorum sententiam Aristoteli ascripserit, qui ex duabus justitiæ speciebus correctivâ scil. & retributiva unam serere.

Quod verò idem] Ex falsa commentatorum hypothesi de speciebus justitiæ probat proportionem geometricam & arithmeticam locum semper habere in singulis justitiæ speciebus, prout Aristoteles assignavit. In contractu inquit, societatis comparata proportio seu geometrica observatur : atqui contractus iste ad commutativam justitiam pertinet, quam arithmetica proportio dirigit. Verùm societas commutatio omnium est, licet propter

con-

conventionem, cui innititur ad contractus jure civili referatur: (in hoc enim conventiones, quæ proprium nomen & certam formam consequuntur, contractus dicuntur) quare nec Aristoteles enarrans commutationes iisdem societatem annumerat. Deinde & falsum est, in instituendis commutationibus observari arithmeticam proportionem; hanc enim in correctione solâ adhiberi antea diximus.

Et si unus tantum] Distributio fit vel ex lege vel ex jure naturæ; si fiat ex jure naturæ & unus inveniatur dignus profectò non per simplicem commensionem attributio absolvetur, sed collatione, quam Aristoteles 5. *Ethic.* ostendit: ut fiat sicut totum ad totum, ita quælibet partes ad id quod recipiunt. Et ex hac collatione addiscetur, uni isti & soli quid tribuendum esse. Solet etiam hîc alia subesse fraus, quando præmia virtutum ad justitiam particularem referunt, quæ tamen nihil aliud sunt, quam voluptates, quibus ducti molestias in actionibus virtuosis subeunt.

Neque magis] Vult refutare eos, qui statuunt, distributivam justitiam versari circa res communes, reliquas species circa res singulorum. Exemplo utitur tali: si Respublica debitrix sit, & solvat, quod quis in publicum impendit, expletricis Justitiæ hoc esse non

ſe non diſtributivæ ſeu attributricis dicit. Reſpondeo, Hic Rempublicam locum privati obtinere, & non aliter ac quemvis privatum debitricem eſſe. Huic addit exemplum de legato, quod putat ex attributrice Juſtitiâ oriri, & tamen non fieri è communi. Sed legatum eſt donatio, quæ ex jure amicitiæ oritur, nec quicquid commercii cum juſtitiâ diſtributivâ habet. Quâ de cauſsâ nec olim ex pacto donationis actio dabatur, ſed pro nudo pacto, id eſt, tali quod negotio civili parienti actionem non accedit, habebatur.

§ 9. Jus legem quoque ſignificare tradit: *legem autem largiſſimè ſumptam definit*, quòd ſit regula actuum moralium obligans ad id, quod rectum eſt. In hac definitione varia corrigenda videntur. Nam regula metaphorica vox eſt, in cujus locum propria ſubſtituenda: fateor quidem quod architecto in ædificando eſt regula, id civibus eſſe legem in agendo: non idcircò tamen rectè per regulam definitur. Genus verò legis ita commodè inveſtigabimus, ſi quo pacto regula dicatur, inquiramus: nimirum id aliter fieri nequit, quàm per *Syllogiſmum*, cujus major propoſitio lex eſt; ſumentes enim aliquid ſub ſubjecto legis, efficere tenemur, ut illi quoque inſit prædicatum. Lex ergò quædam enunciatio eſt univerſalis de rebus juſtis præſcribens: quod fortaſſe autor etiam vult,

vult, quando ait: eſt regula actuum moralium obligans ad id quod rectum eſt: rectum enim in actibus moralibus quid aliud quàm juſtum univerſale? Loco obligationis ſubſtituimus vim coactivam, obligatio enim à quâdam vi coactivâ oritur. Unde definitionem legis talem ponimus: Lex eſt enuntiatio univerſalis præſcribens facienda, vel omittenda in aliqua ſocietate cum vi coactivâ conjuncta.

Permiſſio autem] objicere quis poſſet ex *l. 7. ff. de LL.*; quia virtus legis eſt non modò imperare ſed & permittere, obligationem aut vim coactivam in definitione legis ponendam non eſſe. Reſpond. rectè Autor, permiſſionem non eſſe actionem legis, ſed potius actionis legis denegationem; interim tamen & coactivam junctam habere, quatenus, ne alii ei cui quid permittitur aut impedimento ſint aut ab eo quaſi debitum exigant, ad quod per conceſſionem non tenetur, vim addit.

Diximus autem] Dixit non omnes leges ad juſtum, ſed quaſdam ad rectum obligare, propterea quia rectum ad alias quoque virtutes pertinet. Verùm ſciendum, aliud juſtum eſſe univerſale, aliud particulare: illud in genere eſt quodlibet virtuoſum ad conſervationem ſocietatis humanæ pertinens. De quo cum omnes leges tradant, meritò dicimus leges circa juſtum eſſe non particulare ſed univerſale. Non ergò eſt, & ut propterea peculiare

rectum

rectum justo contradistinctum excogitemus; quia & hoc quod honestum est ad salutem Reipubl. tendens justum propriè vocatur.

Iuris ita accepti] Justum ab Aristotele in naturale & voluntarium rectè dividi ait: voluntarium verò dici legitimum legis vocabulo strictè accepto. Verùm ex definitione quam juri legitimo assignavit Aristoteles apparet non eum voce legis strictius uti, quia legitimum definit, quod non justum esset, nisi legibus esset definitum. Licet autem leges quædam de jure naturali præcipiant: non tamen jus illis legibus comprehensum legitimum est; quia valet non ex placito & lege, sed lege etiam nullâ latâ per naturam.

§ 10. Definit Autor Jus naturale dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem &c: Hæc definitio admodum obscura est: quid enim dictatum rationis sit, obvium non est. Fortasse enim existimare quis posset id dictatum rationis esse, quod cuilibet opinio concepta persuadet. Si autem tale quippiam non est, aliter describi deberet. Præterea quid natura rationalis sit, & convenientia aut disconvenientia cum eâdem non percipio: nisi Jus naturale concipiat Syllogismum, quem facimus juxta rectam rationem operantes & per naturam rationalem intelligit majorem propositionem.

Scien-

Sciendum præterea] Jus naturale de iis quoque agere ſtatuit, quæ humanæ voluntatis actum conſequuntur, adeoque in hypotheſi quâdam dependente à merâ voluntate ſubſiſtunt. Quòd ſi hoc admittitur, omne juſtum per Syllogiſmum deductum ex juſto legitimo erit naturale, tendetque in infinitum; quia infinita à voluntate hominum poni poſſunt, etiam quæ cum honeſto pugnant. Eruntne quæ in tali fundantur hypotheſi Juris naturæ? An dominium, quod exempli loco profert, Juris naturæ vel voluntarii ſit, infrà declarabitur.

Eſt autem Ius naturale] Tradit de immutabilitate Juris, eam ita comparatam eſſe, ut quemadmodum Deus facere non poſſit, bis duo non eſſe quatuor, ita nec eundem, id quod juſtum eſt, facere poſſe, ut juſtum non ſit. Videtur autem hoc cum grano ſalis eſſe concipiendum; quia quod de numeris proponit, verſatur in materiâ neceſſariâ: at juſtum in materiâ contingenti eſt, quod univerſaliter quidem conſideratum perpetuò tale manet, & neceſſitatem habet: at ſi applicetur ſingularibus propter circumſtantias quandoque ex accidenti mutationem recipit. Verbi gratia ſi ſumas duo qualiacumque & in quâcumque materiâ & quidem bis, habebis quatuor: at ſi ponas depoſitum, non ſemper & quibuſque circumſtantiis accedentibus ſequetur, illud reddendum eſſe, ſed interdum non eſſe reddendum ſuadebit ratio. Inde enim æquitas

tas oritur. Id quod perobſcurè innueri videtur Autor his verbis : *ſit tamen interdum* &c. *add. Ariſt. lib.* 5. *cap.* 10. *Ethic.*

Sunt & quædam] Iterum ad jus naturale refert, quod ex hypotheſi tale eſt & inſtituto ; quia bona eſſe communia ex voluntate potius juſtum eſt, quam naturâ : ſocietati enim humanæ conſervandæ magis conducit propria habere bona, quam communia, uti Ariſtoteles demonſtrat *lib. 2. Polit.* Sic jus ſuum, per vim conſequi juſtum eſt ex hypotheſi, ſi nullus ſit magiſtratus: ſimpliciter juſtum non eſt, quia ſalutare eſt ſocietati humanæ ſimpliciter habere Magiſtratuum ope iſta perfici. Hoc idem ſeq. cap. de bello ducturi ſumus ; non ſimpliciter ſcil. illud juſtum eſſe, ſed quatenus diverſa imperia nondum in perfectam ſocietatem coïerunt, nec dum judicia conſtituta ſunt, coram quibus de controverſiis diſceptare liceat.

§ 11. Diviſionem, quâ jus naturæ à ICtis Romanis dividitur in id quod commune eſt homini cum brutis & quod hominum eſt proprium, uſum non habere aſſerit. Puto autem inſignem ejus uſum eſſe ad infligenda criminibus ſupplicia. Nam ſi quis vitio quopiam inſito trahitur ad id faciendum, à quo etiam bruta propter conſervationem ſocietatis abhorrent, eum extreme vitioſum eſſe oportet. Item ſi quis vitio quopiam ducitur ad id negligendum, cir-

ca quod ductu naturæ anxiè laborare bruta videmus propter conservationem societatis: in eo homine summam quandam perversitatem & extremam vitiositatem esse colligitur: verbi gratia qui infantem malitiose ex iracundiâ vel alio vitio occidit, cùm ad fœtum conservandum nihil non faciant bruta ductu naturæ, eum vitiosum maximè esse oportet. In summâ vitium quod magis naturalem societatem lædit, gravius quoque est & deterius durioriquepænâ dignum. At quod destruit societatem quæ in brutis quoque cernitur, eam, quæ maximè naturalis est, lædit. Est autem ea societas, quam communem cum bestiis habemus maximè naturalis. *Arist. lib. 1. Polit.* Et jus quod ejusmodi societatem regit & conservat naturale vocant ICti Romani, quâ de re in Commentario nostro ad Instituta fusius tractabitur. Quare non video, quomodo divisionis hujus usus nullus esse dici possit.

§ 12. Duos esse modos tradit probandi aliquid Juris naturæ esse, alterum vulgarem à posteriori, alterum difficiliorem & à priori. Clarius id in hunc modum proponi potest: an aliquid sit juris naturæ vel ab opinione hominum peti vel ex naturâ ipsâ: quando enim videmus, omnes aut plerosque homines aliquid ita se habere opinari, illud verisimile esse concipimus: & tunc porrò in causas inquirimus; quibus cognitis rem exactè scimus.

Caus-

Caussas autem quærimus quando quid res sit investigamus. *Arist.lib. 2. poster. anal.* Verbi gratia : Dare jus naturale, videmus ab omnibus aut plerisque hominibus pro certo haberi : ut verò hujus rei certitudinem consequamur, quærimus quid sit jus naturale & per *esse* singularium partium in definitione *esse* definiti colligimus. Si enim justum naturale est quod conservat societatem quà talem à naturâ productam : & constet existere societatem quandam humanam per naturam, prout id latè demonstrat Aristoteles 1.*Polit.*non dubitamus, quin detur aliquod jus naturale. Sed illud Aristoteles in perfectissimâ, quam is ponit, societate, civili nimirum quærit. An verò populorum societas à naturâ sit, de hac re altum apud ipsum est silentium. Nos eódem modo, ut civilem societatem, ita universalem esse à naturâ videmur probare posse: uti enim singuli homines à naturâ producti sunt certæ societatis civilis partes, ita quoque singularum regionum gentes, quæ mutuæ invicem occurrant indigentiæ. Et cum societas illa universalis à naturâ sit, etiam quod eandem conservat à naturâ erit.

§ 14. Jus humanum dividit in civile, latius patens & arctius. Et jus arctius ab ipsâ potestate civili non veniens,quanquam ei subditum, præcepta patria & dominica comprehendere statuit. Sed hæc minus accurata esse

videntur; quia jussus patris aut domini jus voluntarium minus rectè appellatur: cùm juris nomine non veniat: jus enim voluntarium seu legitimum in universali propositione consistit: est enim justum quiddam universale, ait Aristoteles 5. *Ethic. cap.* 10. dirigens actiones singulares. At jussus patris tale non est. Præterea jus legitimum seu voluntarium naturaliter ex conventione est; quia est in liberos homines & æquales, qui nullam in se nisi voluntate declaratâ recipiunt obligationem; eaque ex conventione est vel tacitâ vel expressâ. At liberi pars quædam patris sunt, nec inter eôs obligatio intercedit. *Arist. lib.* 5. *Ethic. cap.* 10. *& lib.* 1. *M. Mor. c.* 34. Ita inter gentes & populos quicquid justi legitimi intercedit à conventione est vel tacitâ, vel expressâ eorundem. In societate civili vel consentiunt in unum, ut quicquid ille pronunciet, justum sit, vel in paucos, ut voluntas illorum lex sit, aut denique ad condendam legem conveniunt ipsi & singuli voluntatem declarant. Idque procedit in bonis formis: in regio enim & aristocratico statu imperium est in volentes. At in tyrannico & oligarchico statu in nolentes est, & meri jussus sunt, quæ præscribuntur nec perfectam legis & juris naturam habent. Quare fortasse definitioni legis humanæ, de quâ suprà §. 9. egimus, addendum videtur, quòd sit in

in liberos homines & æquales, eritque definitio legis, quòd sit enuntiatio universalis cum vi coactivâ conjuncta præscribens facienda & omittenda liberis hominibus & æqualibus ad salutem societatis humanæ. Jus legitimum quod jure civili arctius vocat Autor, consistit in statutis municipiorum, collegiorum, item in privatorum placitis. Statuta collegiorum, quæ societatis civilis pars sunt, contraria legibus pertinentibus ad salutem totius civitatis irrita sunt; partes enim singulæ civilis societatis ad totius salutem tendere debent. Placita privatorum sunt pacta, quæ contractus & negotia eorundem dirigunt, & consensu utriusque partis contrahentium, aut unius arbitrio contractibus aliisque negotiis adjiciuntur. Hinc pacta negotiis vestita seu iisdem adjecta legem dant contractibus eosdem informando *l.* 7. *ff. de pact.* Eâque de causâ in jure civili leges vocari solent. *Rubr. & t. t. ff. de L. Commissor.* & passim. Et Arist. *l.* 1. *Ret.* 15. definit pactum, quod sit lex privatorum. Ita defunctus eligendo hæredem in testamento ei ut solvat legata præscribit, quæ, si vult adire hæreditatem, præstare tenetur. Et hæc testatoris voluntas est jus legitimum servandum ab eo qui hæreditatem adit *Nov.* 22. *c.* 2. Hinc legare est quasi legem implendam ab hærede suis rebus dicere.

§ 15. Quæ §. seqq. traduntur de jure divino, consultò prætermittimus: animus enim est in jus naturæ inquirere, & quæ de divino disceptari possunt Theologis relinquere.

Cap. II.

§ 1. Ut demonstret bellum quoddam jure naturæ licitum esse, ex Stoicorum doctrinâ præsupponit, esse quædam prima naturæ, quædam verò his consequentia; ad ea pertinere ait, quod omne animal statim ac natum est, tendat ad sui conservationem & contraria propulset: post hæc verò cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsâ ratione, quæ tamen illa potior sit. Addit rationem ex Stoicis; quòd prima naturæ nos quidem commendent rectæ rationi, sed ipsa recta ratio nobis charior esse debeat, quàm illa sint, à quibus ad hanc venerimus. Hæc potius Oratoria sunt, quàm Philosophica, nec ita comparata ut assensum sine demonstratione impetrent. Disputat enim hac de re latè & subtiliter Aristoteles *l.* 9. *Eth. c.* 8. Nam in honoribus, pecuniâ & aliis rebus, de quibus homines decertant, qui se magis diligit & aliis præfert non proximo tantùm nocet, sed & sibi, vitiosis animi perturbationibus obtemperando. Probum verò eumque, qui menti paret potius quàm affectibus sui amantem quàm maxi-

maximè esse necesse est. Hoc enim ipso & se & alios beatos efficit, quia unam honestam actionem præfert omnibus reliquis bonis, de quibus contendunt homines, & amicis dat, quò ipse amico sit superior & honestate eundem vincat. Quando ergò homines rationis usu & virtutibus nondum plenè instructi student conservationi sui; id non principium, ex quo quid juris naturæ sit æstimemus, reputandum est. Nam quod infelicitatem gignit non modò in agentibus, sed etiam iis circa quos agendo illi versantur, principium justi esse nequit. Id quod ex definitione injusti traditâ ab Autore appartet: si enim injustum est, quod repugnat naturæ rationali & sociali, justum erit, quod eandem conservat, seu quod communiter utile est; aut, quod idem, quod conservat & salvam facit substantiam societatis: substantia autem societatis in ratione partium ad invicem consistit.

Inter prima naturæ] Prima naturæ, id est, quod homines naturaliter tendant ad sui conservationem & se quàm maximè ament, nihil ad justitiam belli faciunt, quia diximus, ex his justum quæri non posse, cùm originem potius injusto præbent. Non enim procedit hoc argumentum: Quicquid vitæ membrorumque conservationi & rerum ad vitam utilium retentioni, vel acquisitioni inservit non injustum est. Bellum his inservit; quia finis

belli in iis consistit. Ergo. Responsio enim in promptu est, majorem esse falsam : ita enim quæcunque improbi agunt non injusta dicenda forent.

Cum animantibus singulis] Nihil ad rem facit argumentum ab armis brutorum, quæ usu rationis destituta inter se de justo disceptare nequeunt, cùm justi participes non sint. Homo verò sine armis à naturâ productus rationem habet, quâ quid justum inquirere & de mutuò tribuendis judicare possit. Nec obstat quòd Aristoteles habet, hominem omnibus armis à naturâ videri instructum, dum manibus quælibet apprehendere potest. Hæc enim ad bruta, quæ rationem audire nequeunt coërcenda ipsi data esse videntur ; non nisi ex accidenti adversus homines eos qui rationem audire nolunt vel non possunt. Ex quibus interdum apparet, bellum non nisi ex accidenti & hypothesi ob defectum Judiciorum tolerari posse, nec esse medium hominum proprium ad obtinendum quod justum est. Et huc rectius quadrat locus Cicer. ab Autore citatus : *Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum; confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.* Concludo ergò, bello locum tunc esse, quando aliud medium non superest, quo justum nobis debitum consequamur. Et propterea quod executio est

aut

aut pœna in civitate, illud est bellum inter diversos populos. Hinc duplex belli causa 1. executio in justo particulari & 2. pœna in justo universali. Cessante enim Magistratus officio cuilibet videtur naturâ concessum exequi & pœnas infligere.

CAP. III.

PVblicum est] Nescio quo pacto definitio hæc approbari possit, quòd bellum publicum dicatur, quod geritur auctore eo qui Jurisdictionem habet. Nam prætor Romanus Jurisdictionem habebat, neque tamen bellum publicum *injussu populi* gerebat. non enim bellum, quod gerit publica persona jus belli non habens, publicum dicendum est.

Sed de Privato] Antiquius est privatum bellum publico, quia tunc maximè frequentabatur, cùm nondum in civitatem coivissent homines, nec inter eos essent judicia. Demonstravimus enim *præced. cap.* bella tunc licita esse, si cessent judicia. Hinc aggressorem impunè licet occidere, quia cessante viâ rationis, concessum in eum, qui contra societatem humanam nos aggreditur, dissolutâ eâdem statuere, quod Magistratus ipse statueret. Quemadmodum verò nondum institutis civitatibus magna hæc fuit humanæ societatis imperfectio, adeò ut maximorum bonorum Autor

tor Aristoteli dicatur *l.* 1. *Polit. c.* 2. qui in civitatem homines collegit & judicia instituit: ita & dicemus eum maximorum bonorum auctorem fore, si quis judicia inter populos cunctos introducturus sit.

Quanquam enim judicia] Putat judicia non esse à naturâ: sed contra eum facit, quòd statuit, ea, quæ conveniunt naturæ humanæ, quâ quis homo est, non esse juris voluntarii: at per disceptationem ratiotinando justum consequi, naturæ humanæ convenit, quâ quis homo est, id est, quatenus mentem habet & rationem: id enim est ultimum constituens hominem, quo ab animalibus reliquis differt. Nec obstat ab initio judicia non fuisse, sed tandem cum civitatibus esse introducta: multa enim homini quatenus habet rectam rationem, naturalia sunt, quæ nuspiam observantur: Optima enim Respublica quàm maximè naturalis propter hominum malitiam ne introduci quidem potest.

§ 2. *Est tamen*] Fundata hæc sunt in iis, quæ præcedenti Cap. in universum demonstravimus; bella ex hypothesi justa esse, si scilicet per judicia consequi jus nostrum non possumus.

Bellum autem publicum minus solenne] Tribuit omni Magistratui potestatem jus belli gerendi. At demonstratum est supra, bellum naturaliter justum non esse, si res expediri possit

per

per judicium. Quod ſi ergò ſit ſumma poteſtas cujus ope adverſus Jurisdictioni ſuæ ſubjectos magiſtratus ſe tueri poteſt, injuſtè bellum geret. Et proinde non à mero legitimo jure hoc dependet, quod tamen ſtatuere videtur, ſed in jure naturæ eſt fundatum.

Nam primum] Non videtur bellum vocandum, quando Magiſtratus propter imperium jurisdictioni immixtum manu militari utitur, quò Jurisdictio expediatur: neque enim diſſolvitur inter Magiſtratum & inobedientem civem humana ſocietas; aut ſi vel maximè Autoris definitionem belli retineamus, non exiſtunt in ſtatu per vim certantium quà tales ſunt. Quis enim coactivam vim, quam quilibet Magiſtratus habet, jus belli vocet? bellum enim in eos geri dicitur, in quos vis coactiva nobis non competit, ſed potentiâ nos æquare poſſunt. Hoc tamen verum eſt, ſi Magiſtratus quiſpiam præfectus ſit provinciæ cum imperio ſeu exercitu, & ſeditio oriatur, eum adverſus ſeditioſos ritè proprio conſilio bellum ſuſcipere. Sed hoc quoque ſuperiore autore fit ob mandatum generale, quod habet. Idque ipſe Autor tradit *ſeq.* §. 5. & tandem nobiſcum concludit publicum bellum fieri autoritate ſummæ poteſtatis.

§ 5. An bellum quod à Magiſtratibus ſuperiorem agnoſcentibus geritur publicum dicendum ſit quærit Autor. Et nullum dubium

 eſt,

eſt, quin ſi propriâ autoritate ſuſcipiant, privatum illud & propterea naturaliter injuſtum ſit; quia ſuperioris autoritate lis decidi poterat. Quod ſi ex mandato ſeu generali ſeu ſpeciali ſupremæ poteſtatis id faciant, propter autoritatem illius publicum erit. Quare non videtur, quod Autor facit, homonymia peculiaris querenda in voce publici.

At ſi quis rectè] Non accuratè Autor hic videtur partiendo progredi per dichotomiam proponendo, quod Ariſtoteles ſimpliciter dixit, in Republica tria eſſe, quorum ſalus ſpectanda eſt, ut ſalva ſit, magiſtratum, ſenatum & judicia, & principalem partem eſſe ſenatum ſeu eam partem pens quam eſt poteſtas deliberandi de pace, bello &c. Hoc Autor nequa pars omittatur dividendo proponit in hunc modum: Qui civitatem regit, vel per ſe regit vel per alios, & quidem vel magiſtratus vel curatores. Magiſtratum ergo videtur definere, per quem ſumma poteſtas regit civitatem, facitque adeò eundem inſtrumentum ſummæ poteſtatis. At id naturæ magiſtratus convenire non videtur; quia ſuâ naturâ eſt quiddam quod primum movet: verbi gratia, licet ſenatus de legibus, de pace, bello &c. deliberet, non tamen ſine magiſtratu qui convocet dirigatque eundem, eſſe poteſt: is autem rectè dicetur eſſe quiddam per quod ſumma

ma poteſtas regit; quia fortaſſe illo magiſtratu nihil ſuperius eſt. Sic conſules Romani in liberâ Republicâ cogebant ſenatum & dirigebant conſilia quæ Reipublicæ causâ inſtituebantur: nemo autem fortaſſe eos conciperet inſtrumentum per quod ſumma poteſtas regit, quia in locum regum ſuccedebant, & quod rex erat, id poſtea erant conſules. Niſi ergò & Reges velis dicere ſummæ poteſtatis inſtrumenta; nec de omnibus Magiſtratibus dicere licebit, quod Autor iiſdem attribuit. Hinc & Ariſtoteles eſſentiam Magiſtratus ἐν τῷ ἐπιτάττειν potiſſimum ponit. Nec obſtat, quod idem dicat in definitione Magiſtratus, ὅσοις ἀποδέδοται; quia in Regnis electitiis regibus quoque datur ſeu aſſignatur poteſtas, nec tamen rectè dici poſſunt quippiam, per quod ſumma poteſtas imperat: ea enim penes ipſos eſt. Deſumpta autem videtur ratio dividendi Autoris ex ſtatu tyrannico Romanæ Reipublicæ, quando imperatores omni Magiſtratuum poteſtate ad ſe tractâ univerſam Rempublicam per conſtitutos adminiſtratores, retento veteri nomine Magiſtratuum, regebant. Qui obtentâ tyrannide in C.& Nov. potius adminiſtratores & judices, quàm Magiſtratus poſtea vocati ſunt. Cùm ergò non conveniat Magiſtratui imò contra naturam ejuſdem ſit, eſſe quippiam per quod ſumma poteſtas regit; (quomodo enim id quod

primum movet & singula disponit ad agendum poterit dici instrumentum, per quod aliquid absolvitur, nisi causam efficientem cum instrumentali confundere velis?) apparet non satis accuratè per divisionem hic singulas partes investigatas esse.

Satis ergò est retinere partes Reipublicæ prout Aristoteles easdem enarravit. Sunt autem tres: Magistratus, senatus seu pars potestatem habens deliberandi & judicia. Summa potestas in potestate consultandi quærenda est: quæ enim pars de concernentibus salutem totius civitatis deliberare potest, ea summam potestatem habet. Salus autem Reipublicæ per consultationem quæritur, vel quatenus civitas ad alias refertur civitates vicinas, quò pertinent consultationes de pace, de bello, de fœderibus, vel quatenus in se consideratur & vel universaliter quid imperandum est, quò pertinent consultationes de ferendis legibus; vel de singulis, quò salva sit civitas & improbis purgetur hominibus, quod merum imperium leges Romanorum vocant.

Summa autem] Videtur Autoris definitio non satis esse accurata, quòd negativa sit, & propterea parum ad investigandas affectiones definiti faciat, item quod cum definito non convertatur, quia & Eremitæ actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti reddi possint; nec tamen

is

is summam potestatem rectè dicitur habere. Quid verò sit summa potestas exinde addisci potest; quòd aliæ formæ sunt vitiosæ, aliæ rectæ; in illis herile inest imperium quod in suum commodum exercent qui præsunt, estque in iisdem summa potestas, quâ quis omnibus sibi subditis velut servis utitur ad suum commodum. In bonis verò formis summa potestas est penes eam civitatis partem, quæ se habet ad reliquas ut mens in homine ad cæteras hominis partes; adeoque in deliberando & consultando posita est uti notat Aristoteles. *lib. 4. Polit. c. 14.*

§ 7. Subjectum aliud est] Subjectum summæ potestatis duplex facit, Commune ipsam civitatem, & Proprium certam personam aut plures: quemadmodum visus subjectum commune est corpus, Proprium, Oculus. nescio an satis benè; quia in politicis quæri solet, an tota civitas particeps esse debeat τῦ κυρίυ, an verò certæ alicui parti civitatis hoc sit committendum: quâ de re latissimè disputat Aristoteles *lib. 3. polit.* Concluditque ratione ingenii civium summam potestatem modò uni, modò quibusdam, modò omnibus, modò legibus & his junctis iterum uni, quibusdam vel omnibus administrantibus deferendam esse. Quomodo ergò subjectum summæ potestatis Commune dicetur tota civitas? deinde nec subjectum commune visus est totum corpus,

sed

sed homo adeoque nec τῦ κυρίυ subjectum quis populum sed potius πολίτευμα vocabit. Et uti propter animam totus homo videre dicitur, ita & in Republica consistit summa potestas, non in civitate.

§ 8. Attingit hîc gravissimam controversiam; an summa potestas sit penes populum adeò ut Regum malefacta punire eosdemque coërcere possit. Exercitii ergò gratiâ circa ea quæ ab Autore proponuntur, pro more nostro, dubia movebimus: deinde post §. 17. quid ex Aristotele probabiliter circa hanc quæstionem dici possit, subjiciemus. Argumenta quibus probat Autor non semper summam potestatem penes populum esse, ita se habent. Necesse est eum, qui in servitute alterius est, de ejus, sub quo est, potestate non judicare. Neque enim servi de domino ullum est judicium.

Contingit populum pacto se in servitutem regi dare. E. Contingit populum de potestate regis judicare non posse. Minorem probat ex §. *Servi autem 4 Instit. de jure pers.* Sed parum conferre ad propositum potest iste §: quia loquitur de pœnâ; neque enim ex pactione privatâ servus suis fieri potest *l. conventio 37. deliberat. causs.* sed potius ob dolosam pactionem ex pœnâ. An ex jure naturæ fieri possit disputandum, & quæstio ita informanda, an homo liber pacto non modò se, sed & posteros

ſteros ſuos dominio alicujus & toti familiæ ejuſdem ſubjicere poſſit, ita ut pactum noceat poſteris, nec contra illud venire poſſint. Videtur verò hoc juri naturæ diſconveniens; quod tali argumento probamus:

Quicquid ex ſocietate civili cœtum ſervorum facit, adeóque ſocietatem civilem deſtruit, naturæ conveniens eſſe nequit.

Atqui pactum, ut populus certæ familiæ ſerviat, deſtruit ſocietatem civilem, quæ cœtus liberorum hominum eſt, facitque ex eâ conflugem ſervorum. E.

Non dicam de materiâ peccandi, quæ ſuppeditatur imperanti, de extremâ miſeriâ, quæ tale pactum conſequitur.

Notum quidem eſt, quod de regno barbarico tradit Ariſtoteles *lib.* 3. *c.* 14. *Politic.* illud regium quodammodo eſſe, propterea, quòd fiat in volentes: at quod ex pacto fit, ab initio eſt volentium, poſtea neceſſitatis, ſtatimque voluntate ſubditorum ceſſante, merè tyrannicum evadit, licet ex pacto ſit. Et quis niſi improbus adiget ſubditos ad ſtandum tali pacto, quod videt cum naturâ ſubditorum pugnare, & proinde ad detrimentum eorundem vergere?

Fruſtrà quoque] Malè Autor tradit, quamlibet formam ſua fovere incommoda, & proinde nihil intereſſe cui ſubjiciaris: quaſi verò nihil inter bonas vitioſaſque formas interſit.

tersit. Sed cum universam politicam scientiam hîc impugnet, non est quod ejus sententiam examinemus. *Add. Arist. lib.* 4. *politic.* ubi investigat formam optimam earum, quæ communiter dari possunt.

Neque ex præstantia] Fateor non judicandum ex præstantia formæ, quânam uti conveniat, neque tamen inde sequitur, quod autor tradit, ex voluntate, pacto & conventione jus metiendum esse; sed potius quod Aristoteles post longam hac de re habitam disputationem *Cap.* 17.*lib.* 3. *Polit.* eleganter concludit, ex ingenio cætus, in quem forma introducenda est: necesse enim est, eum, qui ferre familiam imperantem non potest, licet bello adactus pactus fuerit, infelicem esse, quamdiu contra naturam ipsius unicus ex certâ familiâ præest. Quâ de causâ vix locus pactis hîc dari posse videtur. Et ponamus, servili olim majores ingenio fuisse, & ob barbariem se familiæ prudenti subjecisse, ut herili imperio ea præesset: an propterea contra naturam in posteros prudentiores & liberali ingenio præditos imperium illud extendendum est? minimè verò. Quemadmodum enim servitus naturaliter injusta est, si natus ex ancillâ liberali ingenio cogatur servire: ita quoque injustè tyrannidi subjiciuntur ob pactum majorum posteri non serviles. Barbaricum enim regnum justum quodammodo est ex vo-

voluntate subditorum, & quia secundum leges fit, quâ tamen mutatâ, si in nolentes exerceatur, merè tyrannicum fit.

Puta quia in periculum] Argumentum hoc debile esse videtur: si enim ob metum vi incussum quis contrahit, prætor naturalem æquitatem secutus eum qui contraxit in integrum restituit, licet ipse contrahens vi metum non incusserit, sed alius quispiam. Libera enim pacta esse debent, quibus nos obligamus. Ad id enim adhibentur, ut liberi homines necessitati faciendi subjiciantur. Quid verò interest vi metu incusso adigatur quis ad paciscendum de servitute subeundâ, an statim servituti subjiciatur. Objicias hîc mixtam quandam actionem esse, & secundum Aristotelem eam magis voluntariam, cùm in arbitrio eligentis sit, mori, aut servitutem perpetuam subire. Sed respondeo, licet vitam conservare alicujus magnum sit beneficium, quod insigniter obligat alterum ad rependendum beneficium; quia tamen talis lex quæ perpetuæ servituti aliquem posterosque ejus subjicit, contra jus naturæ est: (inhonestum enim est, pro beneficio, tale quid requirere, pro quo subeundo nullus honestus homo beneficium acciperet) omninò tale pactum illicitum esse videtur.

Adde quod sunt] Fateamur quorundam populorum ingenia ita comparata esse, ut sub herili imperio vivere, quàm civili regi malint

lint : quâ de causâ Aristoteles barbaricum regnum quodammodo justum esse probat: non tamen inde sequitur, quando ingenium illud deponunt, sub eodem imperio teneri permanere.

Est & interdum] Licet accidat salutem interdum alicujus civitatis conservari non posse, nisi uni omnia committantur; non ob id tamen imperium herile subeundum, sed fortasse ita informandus est status, ut qui praeest rationem gesti officii populo reddere teneatur, idque juri naturae conveniens esse ostendit Aristoles *lib. 3. Polit. c.* 11.

Iam verò] Videtur Autor herile imperium cum civili confundere, dum à dominio privato ad civile imperium argumentatur, quod tamen in nolentes non est.

Quia omnia convelli] Fortasse ergò falsa est opinio statuens populi judicio subditum esse jus regendi; propterea, quòd quidam populi serviles sint. At & omni populo potestatem adimere contra naturam societatum civilium esse videtur. Nam nisi servilis planè sit coetus, de magnis rebus plebs quàm optimè judicare posse videtur. Licet enim non ut singuli, conjunctim tamen sumpti suum conferentes rectè judicant; & potissimum de rationibus à Magistratu ferendis. Quare judicium de officio Magistratuum iis committendum videtur. *vid. Aristoteles lib.* 3. *Polit. c.* 11.

At

At verò esse reges] Datos olim fuisse & nunc quoque dari posse reges qui herili præsint imperio, non ex legibus, nec astringi rationibus reddendis; id quidem nihil videtur ad quæstionem propositam facere: quæritur enim an justè, & annon populus, quando velit suo jure uti, reges adigere possit, ut secundum leges imperent.

Hinc factum] Argumentatur Autor ita: si reges dicendi non sunt, qui populo subsunt; jure naturæ non erit populi malè imperantes reges coërcere. Atqui historia testatur eos ne quidem regis nomen mereri. Ergo. ℞. Aliud est subesse, aliud secundum leges imperare, & ita ut ratio exigit. Nam nulli subsunt, quamdiu secundum leges & civiliter imperant, abutentes potestate regnumque mutantes in tyrannidem, coërcitioni populi subjiciuntur: quâ de caussâ prius ab officio deponi solent, quàm in eos executio fiat.

Talia regna regat] Nescio an Autor mentem Aristotelis satis assecutus sit: Dicit enim *cap.* 14. *lib.* 3. *Polit. & seq.* 15. Species omnes regnorum enarrari non posse, quæ gradibus tantùm differant: duo ergò regna quàm maximè distantia sumenda, alterum in infimo gradu, quale Laconicum fuit, alterum in summo, & affectiones utriusque considerandas esse: exinde enim licere de interjectis gradibus regnorum, prout magis vel minus iis duobus

bus accedunt judicium facere. Facit ergò Aristoteles unam ſpeciem regni Laconicum, quod ne nomen quidem regni mereri Autor ex Polybio, Plutarcho, Cornelio Nepote paulò antè tradidit. At regni ſpecies quædam eſt, licet ex aliis formis oligarchiâ & democratiâ quædam admixta habeat. *Vide Ariſtot. l.* 4. *Polit. c.* 9. *& l.* 3. *c.* 14. *&* 15.

Quin & in populis] De temporariis regnis quæ profert probant potius contra Autorem rempublicam infelicem eſſe, quæ nutu unius ita regitur, ut nullius judicio ipſius actus ſubſint. Cùm enim aliquando tempore neceſſitatis civitati tale imperium utile deprehenderent Romani: reſtringere tamen tempore ejuſmodi poteſtatem voluerat, ne, cùm meminerint imperantes, ſe paulò pòſt iterum privatos futuros, poteſtate illâ abuterentur. Concludere ergò contra Autorem ita poſſumus: Quæ ſententia beſtiæ committit regnum, cùm naturâ rationali pugnat, invertitque ſocietatem eorum qui ratione utuntur. Sententia committens regi omnem poteſtatem ita, ut à populo coërceri nequeat, facit beſtiam præeſſe, id eſt, hominem qui ſecundum appetitum contra rationem omnia facere poteſt. Ergo pugnat cum natura rationali, invertitq; ſocietatem eorum qui utuntur ratione. Id vero injuſtum eſt per definitionem ab Autore ſuprà propoſitam.

Quæ pro contrariâ] Argumentum probare co-

conantium populum esse supra regem tale est: Qui constituunt regem & ipsi tribuunt potestatem, superiores sunt rege: at populus hoc facit. Ergo. Respondet rectè Autor ad majorem: Quia electio regis à populo facta est confessio superioritatis, testatur enim populus se ratione virtutis ab eo superari: non modo falsitatis, sed etiam ineptiarum plena est consequentia, quâ infertur, eum, qui fatetur aliquem superiorem, eo ipso quòd fatetur, agnoscit & vult ut superior sit, altero superiorem esse. Adde quæ Aristoteles de παμβασιλεία tradit *cap.* 15. *lib.* 3. *Polit.*

Alterum argumentum] Falsam est philosophos statuere, omne regimen esse subditorum gratiâ. Aristoteles enim distinguit inter imperium herile & civile, hoc subditorum gratiâ & justum dicit; illud imperantis & non justum, nisi ex accidente ob voluntatem subditorum, qui barbari sunt.

Sed non ideò consequens] Verum est non sequi, eos quorum gratiâ rex est, superiores existere rege. Nam pater liberorum gratiâ est, nec tamen eodem superiores illi existunt. Interim tamen, si pater degeneret in dominum, & quos liberè educare debebat, serviliter tractet, magistratus in civitate jure naturæ animadvertere in talem hominem tenetur. Inter quos autem non locum habent judicia, cùm superior non sit, qui in utrosque Jurisdictionem,

nem habeat, necesse est, ut una pars ipsamet resistat. Sic verbi gratia si inferior Magistratus fiat tyrannus, non dubium est, quin coram superiori, qui inferiorem constituit, accusari possit. An ergò is qui coram superiori conveniri nequit quævis impunè committet? Sanè si leges de malefactis illorum pronuntiant, non dubium est, quin populus ipse exequi possit. Nam inter quos dantur judicia, si habent superiorem Magistratum, inter eos dantur bella, si nullum superiorem agnoscant, ut ipsi exequantur.

At in imperiis] Eodem modo probabo nec inter diversos populos justè bella movenda, sed committenda omnia Deo, si alter alteri injuriam faciat.

§ 9. *Qui si hoc dicerent*] In quorum potestate est, non parere, in eorum potestate esse ut coërceant malè imperantem, non absurdum est. Ac proinde non multum videtur obtinere Autor quando tantum potestatem non parendi concedit subditis in apertè injustis, potestatem coërcendi denegat.

Quod si etiam populo] Difficultati, quam proponit Autor, nimirum quòd confusio oritura sit ex obscurâ disceptatione, occurri potest, si dicamus ab aliis gentibus judicia aut consilia peti posse. Imò occurretur his malis omnibus per universalem omnium imperiorum societatem, quæ de certaminibus inter subditos

ditos & imperantes quoque judicare poterit.

§ 10. Proponit cautelas quasdam Autor, ne in judicio decipiamur: & prima est de vocis similitudine aut aliâ quâdam convenientiâ. Nam solent callidè interdum mutari nomina. ita imperatores Romani malebant Principes quàm Dictatores audire licet ipsorum potestas absoluta esset.

§ 11. Altera cautela Autoris est circa modum habendi territorium & populum in eo, quem diversum existimat, prout modus habendi apud privatos diversus est: uti enim privati vel habent rem pleno proprietatis jure vel usufructuario vel temporario, ita putat etiam in imperiis comparatum esse. sed licet imperium herile cum dominio privatorum comparari possit: fortasse tamen civili imperio ista applicari nequeunt; quia nullum civile imperium cum herili convenientiam habet: civiliter enim imperare est subditorum gratiâ esse, herili imperio uti, est uti instrumento quopiam vitæ ad proprium commodum; seu subditos non ipsorum sed sui gratiâ habere.

Reges denique] Reges electos aut ex lege populi jus succedendi habentes jure usufructuario obtinere imperium censet. At nescio an hæc translatio à rebus privatorum ad imperia locum habere possit. Vide quæ infra de dominio & usufructu dicturi sumus. Fortasse eò

se eò respexit Autor, quòd quemadmodum dominus patitur facultatem suam, quam circa res proprias habet, quiescere & alii rationi directrici subjici: ita populus eligens similiter videtur facultatem suam suspendere, quod ad imperium attinet, & regi committere. Quòd si hoc verum est, summa potestas proprietario jure penes populum est in electitiis & quæ ex lege ad successores transferuntur, imperiis. Quid ergò de Electoribus imperii Germani erit dicendum? eritne penes eos summa potestas quiescens imperatore electo? Prætores Romani in liberâ Republica & consules pleno proprietatis jure, si ita loquendum, habebant suam potestatem (dicebantur enim suo jure & non alieno beneficio habere) & tamen electio erat penes populum. Ponamus non nisi ex nobilibus paucis eligi posse, qui regum loco præsint, electionemque penes populum esse: an tunc dicendum, usufructuario jure summos magistratus imperium habere? quid enim impedit, si in imperiis hæc obtinent, quò minus & ii pleno jure proprietatis habere imperium dici possint? Præterea, si jus proprietatis in imperiis locum habet, longè diversum quid erit jus usufructuarium. Nam quemadmodum non is dicitur usumfructum in servo habere, quem fortasse servus sibi dominum elegit, sed qui servo in quo proprietatem alius quispiam

piam habet, instar domini uti potest: Eodem modo non is usufructuario jure imperium habebit, qui à subjectis electus est, sed potius qui imperium habet, quod alii cuidam jure proprietatis competit.

§. 12. Proponit objectionem Autor contra suam sententiam talem:

Quorum commercium non datur, ea pleno jure proprietatis competere alicui non possunt.

Liberorum hominum qui in civitate continentur non datur commercium.

Ergo in liberos homines in civitate viventes plenum jus proprietatis nemini competit.

Respondet Autor distinguendo inter libertatem personalem & civilem singulorum & universorum, civesque liberos homines esse ratione libertatis personalis non civilis: cumque cives ratione regii imperii servi sint, etiam quatenus tales in commercio esse. Verùm licet concedam, absurdam non esse distinctionem illam; potest enim respectu unius quis esse liber, alterius respectu servus: (Quid enim impedit, quò minus qui sub tyrannico imperio vivit & publicè servire cogitur suos servos in re suâ familiari habeat. Sic senatores Romani qui imperatoribus serviebant quoad publica, privatim suos habebant servos, quibus ut liberi homi-

nes contradiſtinguebantur) Non tamen exiſtimandum eſt, omne imperium tale eſſe, ſed illud tantùm quod herile Ariſtoteles vocat: atque adeò cives in herili tantùm & tyrannico imperio ſervorum loco habendi ſunt & in commercio.

Sicut ergo] Falſum eſt quod Autor dicit, uti libertas perſonalis dominium ita civilem excludere regnum; tyrannidem debuiſſet dicere; quia poteſt quis eſſe ſub unius aut paucorum imperio, ita ut & civiliter liber ſit. Uti enim liberi qui ſub parentum poteſtate ſunt, ſervis non rectè annumerantur; ita nec qui ſub regis poteſtate exiſtunt pro ſervis habendi; quamvis deflectere reges interdum poſſint abutendo poteſtate & mutando imperium civile in herile, non aliter ac olim apud Romanos patres excedebant limites imperii paterni arrogantes ſibi jus vendendi & occidendi liberos. Quòd vero ſolent hiſtorici libertatem regnis contradiſtinguere, id faciunt propterea quia plerique de regnis barbaricis aut de tyrannicis, quæ etiam regna vocari ſolent, loquuntur. In Romanâ republica res eſt liquida: in eâ enim propter tyrannidem Tarquinii bonum regis nomen in odioſum & vitioſum tranſiit, uti apud Græcos tyrannidis.

Propriè tamen] Dicit Autor, quando alienatur populus non ipſos homines alienari, ſed

jus

jus perpetuum eos regendi: ut ita possem dicere, nec res familiares, qua in patrimonio nostro sunt, alienari; sed facultatem jure dominii utendi. Et quid interest alienari aliquam facultatem heriliter imperandi in aliquem & alienari eum, qui in nostrâ potestate dominicâ est? Quod profertur de libertis assignandis, fortasse nullius momenti est, quia speciem servitutis habent libertorum *operæ*, nec à liberis emancipatis præstantur parentibus. Quin nec alienari potest jus in liberto pro præstandis operis, sed uni ex liberis, ad quos ea jura aliàs pertinerent, assignari *add. tit. §. de assign. libert.* Hoc autem concedo, posse hodiè apud nos alienari jurisdictionem in populum, populo non vendito, quia territorio Jurisdictio adhæret.

§ 13. At in regnis] Regna electitia magis civilia sunt, quàm reliqua: unde nec alienatio locum habet, quia magis Reges ibi subditorum gratiâ sunt, quàm subditi regis. Deinde si daretur potestas alienandi regi electo, desineret esse electitium auferretque electoribus jus eligendi.

Summa potestas interdum penes regem esse videtur quæ reverà penes eum solum non est, sed quia nolunt subditi absolutam potestatem regi concedere, utpote qui affectibus duci occasione potestatis suæ ad varia cri-

mina poteſt, fierique tyrannus, legi committere malunt ſummam poteſtatem, eique addere regem adminiſtrum.

Quòd ſi ergò rex quædam promittere cogitur ſubditis, quæ imperium concernunt, eo ipſo ſe legibus ſubjicit, penes quas ſumma poteſtas eſt quippe actus regius dirigens, & ita per definitionem Ariſtotelis *ſupra §. 7. h. cap.* propoſitam non amplius regis poteſtas erit ſumma, quia actus ejus legibus à quibus reguntur ſubſunt. Uti enim magiſtratus populo, ita leges magiſtratui præſunt, inquit Cre. lib. de LL. Et licet populus regi poteſtatem in ſe concedens rege ſuperior dici non poſſit, quoad ipſius imperium, quod ſecundum leges exequi tenetur: ratione tamen legum, ſi quid contra eas Rex commiſerit jus ſuperioritatis habere videtur, quatenus ex LL. in eum animadvertere poteſt. Lex enim omnis eſt fruſtranea, niſi vis coactiva accedat, id eſt, metus futuri mali, ſi quid contra eam factum ſit. Pertinet huc Ariſtotelis exemplum de Ægyptiis, qui in cadavera regum ſævierunt, poſtquam cum morte regnum depoſuerunt. Quamvis & fieri poſſit, ut populus ultionem Deo committat, & vindictæ propriæ renunciet. Unde juramento legibus aſtringi ſolent reges, quo Dei vindictæ, ſi non præſtiterint legibus præcepta, ſe ſubjiciunt.

§. 17. Non dubium eſt quin ſumma poteſtas

ſtas dividatur. Hinc enim oritur illa formarum mixtura. Fit autem mixtura ex his quatuor. 1. Legibus. 2. uno excellentiſſimo. 3. quibuſdam divitibus & nobilibus. 4. plebejis & pauperibus. Nam interdum alia ſolis legibus, alia nobilioribus committuntur, alia populus ipſe ſibi expedienda reſervat. Hactenus ergo Autor probavit ſummam poteſtatem non penes populum eſſe, ſed interdum penes ſolos reges, interdum partim penes reges, partim penes populum. Et ita ad propoſitam §. 8. quæſtionem reſpondit, oſtendendo quomodo reſiſtendi poteſtas competat. Ex Ariſtotele videtur iſta quæſtio hoc modo reſolvi poſſe. Imperium omne aut eſt herile aut civile; illud ſi penes unum eſt, tyrannicum vocatur, & injuſtum ſimpliciter eſt, juſtum non niſi ex accidente, ob voluntatem ſubditorum barbarorum qui alio regi non deſiderant imperio, ſed eo contenti ſunt. Civile vel eſt abſolutum, quando qui imperat ſine legibus præeſt, ita ut voluntas ipſius lex exiſtat; vel legibus reſtrictum. Quod ſi ſumma poteſtas eſt, uti Auctor eam definit, cujus actus alterius juri non ſubſunt, dico nullum horum ſummam poteſtatem habere, quocunque tandem imperio præſit. Nam qui herile imperium exercet in liberios homines contra voluntatem ipſorum, vel violenter invadendo tyrannidem vel per fraudem & callidè,

lidè, illius actus ut injusti arbitrio parentium irriti fieri possunt, adeò ut jugum excutere, & ut beatam vitam colant, removere tyrannum possint. Si voluntate parentium herile imperium quis habet, quod in regnis barbaricis accidit, potest qui præest subjectis velut servis imperare, nec actus ipsius quos exercet à quoquam irriti fieri possunt: sed meminisse eum oportet, homines esse, cum quibus agit *Aristot. lib.* 8. *Ethic. c.* 13. *in fin.* & quemadmodum patrisfamilias non licet nimis duriter & crudeliter tractare servos, ita nec ei qui herili imperio gubernat populum. Quando ergò sævit præter modum, non ut homines sed ut bestias, aut durius tractando non dubium est, quin & hi ipsius actus à subditis irriti fieri possint. In civili imperio absoluto illi actus irriti non sunt, qui civile imperium non excedunt, uti & in eo quod secundum leges est, illi tantum qui legibus convenientes sunt nec iisdem repugnant. Cæterum si instet imperans agendo, nec admonitionibus aut supplicationibus à proposito dimoveri possit, non dubium est, quin vi eidem occurri possit. In summâ

Inter quos intercedit aliquod jus, inter eos uni non potest quidvis ita licere, ut irritum fieri nequeat, quod gestum est.

Atqui inter omnes imperantes & paren-

tes

tes aliquid Juris intercedit.

Ergo Imperantibus non poteſt quidvis licere.

Et quia inæqualiter Jus intercedit, inter alios magis, inter alios minus: hinc imperantibus plus minuſve licet. Quo pacto autem à ſubditis actus injuſti irriti fieri poſſint, adjiciendum eſt, nimirum in civili etiam imperio multa regi ignoſcere convenit: inſtar enim patris venerandus & colendus eſt. *Vid. Ariſt. lib.* 8. *&* 9. *Ethic.* Si verò futurum ſit, ut tota civitas reddatur infelix, precibus & ſupplicationibus avocandus eſt. Idem enim quoque ab his, qui, quod liberi parentibus, regi debent, Jus amicitiæ exigit. Quod ſi nullis precibus à malo propoſito dimoveri poteſt, non dubium eſt, quin vis addi poſſit, adhibito ſemper moderamine, ut ipſi parcatur, quantum fieri poteſt, propter beneficia antea exhibita. Idque ipſum & in herili imperio, quod in volentes exercetur locum habet.

§ 21. Quærit Autor, an inæquale fœdus tollat in eo qui fœdere inferior eſt ſummam poteſtatem.

Dico fœdus inæquale fieri poſſe, vel ratione amicitiæ, ut ex jure amicitiæ alter alteri plus honoris exhibere teneatur. Id enim aliquando accidit, verbi gratia ſi ab alterâ parte plus beneficii exhibitum eſt, nec fortaſſe tamen quicquam poteſtatis, tunc inferior

amittit. Quòd si verò inæqualitas fœderis ab unâ parte imperium constituat, tunc populi sese ad invicem habent, quemadmodum familiæ, & Regis regni parentis permanet potestas in suum populum ut patrisfamilias in suâ familiâ, licet pareat in societate civili. Sed restringi hanc summam potestatem, non dubium est, & adimi quid eidem. Multi enim actus irriti fieri possunt à superiore. Aut secundum nostram definitionem summæ potestatis, dicendum; summam potestatem restrictam esse & dependentem, quando in consultando de pace, bello, fœderibus, legibus &c. superioris respectus haberi debet.

Cap. IV.

§. 2. Demonstratum à nobis suprà est, non nisi tunc ad vim accedendum, quando disceptationibus coram magistratu locus non est. Quod fit, si qui injuriâ nos afficit coram magistratu conveniri nequit, aut si auxilio magistratus damnum resarciri nullo modo potest. verbi gratia, quando vita nostra periclitatur, quæ in libero homine inæstimabilis est, ut ad æqualitatem respectu occisi reduci damnum nequeat (dico respectu occisi,) quia respectu cognatorum fortasse potest, si quanti æstimanda amissio sit judex cognoscit, & tantum delinquentem jubet

solvere.

ſolvere. Non itaque veritati congruum eſt, quod fingit Autor civitati in nos competere imperium majus eo, quod nos in noſmetipſos habemus, adeoque propter prohibitionem ab eo profluentem, qui potius jus habet, jus noſtrum ceſſare. Nam jus vi ſe defendendi habet potius in defectu illius locum, ſi ſcilicet magiſtratus auxilium ceſſet & aliò modo jus impetrari nequeat.

Poteſt igitur] Probare vult Autor bellum in ſuperiores quà tales Jure naturæ licitum non eſſe hoc argumento:

Quod ex civitate diſſociatam *multitudinem* facit, id Juri naturæ conveniens non eſt:

Atqui ſi promiſcuè ſubditis reſiſtendi poteſtas concedatur, ex civitate fit multitudo diſſociata & Cyclopum cœtus, quia ceſſabit omne Imperium.

Ergo ſubditis poteſtas ſuperioribus reſiſtendi non concedenda eſt.

Contrà verò & argumentari pro ſubditis liceret hoc argumento.

Quod reddit infeliciſſimam civitatem, id Juri naturæ conveniens non eſt.

Non poſſe regi à ſubditis ullo modo reſiſti, reddit civitatem infeliciſſimam, in extremam enim ſervitutem detrudi cives per hoc poſſunt.

E. Non poſſe reſiſtere regi, contra Jus naturæ eſt.

Ex his fortasse quis colligeret, mediam potius amplectendam sententiam, ne dicamus, nullo modo resisti posse, nec tamen temerè cuivis aut adversus quemcunque regem potestatem resistendi concedamus. Quod & tantùm modo Autoris argumentum probare videtur, quia de eâ resistendi potestate, quæ temerè & promiscuè cuilibet conceditur aliquid probat.

Hinc ubique] Argumentum inde petitum quod tot pœnæ constituantur in eos, qui majestati sese opponant, hoc tantum importat, civitatem rectè denegare privatis temerariam resistendi licentiam.

Quodsi quando nimia] Certum quidem est, leges continere, quod ut plurimum est; nec tamen verum est, legem locum habere in iis in quibus ratio legis cessat: tunc enim & cessat ipsa lex, substituiturque in locum ejus aliud quippiam. Hoc enim fundamentum est æquitatis. Etenim manet norma, licet quandoque ob causas emergentes corrigatur, ne propter contingentiam, quæ materiæ legum inhæret alicui injuria fiat.

Locum & hic habere] Quæ ex Autoribus profert testimonia nil aliud probant, quàm uni privato, aut quibusdam non competere, ut magistratui resistant, licet faciat quid contra ipsorum commodum, modò salutem publicam spectet.

§ 6. Fa-

§ 6. Facilius resistere posse magistratus summæ potestati, quàm plebeos, ex comparatione personarum apparet: plerumque enim propter excessum dignitatis accidit, nihil retribuendum esse. In magistratibus autem hoc facilius accidit; quia tanta distantia non est inter regem & magistratus ac inter regem & privatos; quare & facilius sese regi opponere possunt. Unde fortasse quidam moti sunt, ut statuerent magistratibus simpliciter concessum esse resistere, privatis non item.

§ 7. Movet quæstionem, an non ullâ ratione, nimirum ob necessitatem inevitabilem exceptio detur de non resistendo. Putat Autor fundamentum inde petendum, quòd lex de non resistendo pendeat à voluntate primum coëuntum in societatem civilem. Jam verò non censeri eosdem velle, moriendum potius esse quàm non resistendum. Ergo nec legem de non resistendo ad ultimam necessitatem obligare: sed posse privatos etiam singulos, si sine turbatione pacis publicæ fieri possit, & communis boni respectus non deseratur, vim vi repellere. Verùm ex præsumtâ voluntate paciscentium eorum qui in societatem civilem coïerunt, petendum non esse videtur fundamentum, sed ex naturâ potius constituente homines partes societatis civilis. Neque enim coire in societatem civilem meri placiti est; quia nascitur homo

pars quædam societatis civilis, ut suprà pluribus fuit declaratum. Si enim ex præsumptâ coëuntium in civitatem voluntate justum æstimandum esset, fortasse dicere posses, in voluptate vivere justum esse: Multitudinem enim si quæras; quia in divitiis, voluptatibus & similibus hujus vitæ finem ponit, etiam societatem civilem horum gratiâ iniisse dicendum erit. Legislatores tamen omnem avaritiam & luxuriam prohibent, & contra præsumtam coëuntium voluntatem leges ferunt.

SED NOTANDUM] Non verum est experimentum imbecillitatis familiarum segregum adversus violentiam, esse illam caussam, quâ ducti homines in societatem civilem coierint. Licet enim occasio quædam fuerit, non tamen ipsum illud est, in quo fundamentum societatis civilis ponendum est. Sed quia natura produxit homines partes societatis civilis, tribuendo iis distinctas inclinationes & aptitudines ad varia officia, quibus homo homini succurrere potest: indigentia quidem occasionem dedit, ut convenirent: at quales esse debeant, & quid quilibet alteri præstare teneatur, non ex voluntate coëuntium, sed fine & officio singularum partium societatis civilis æstimandum est.

BARCLAIVS] Adversus regem non facilè insurgendum, ex naturâ amicitiæ apparet, Quod enim liberi parentibus debent, ad idem

idem & ſubditi regi qui civiliter præeſt, præſtandum obligantur. Et quia ſumma ſunt horum beneficia, injuriæ parvi faciendæ: facilè enim per beneficia reliqua compenſantur. Et quia judex in commutationibus invitis, ut quantum detrahendum ſit inveniat, ita procedit: in quantum perſona afficiens injuriâ ſuperior eſt eâ, quæ injuria afficitur, in tantum id quod injuriam facienti detrahitur vindictæ causâ, ut perpeſſo ſatisfaciat, debet ſuperari ab eo quod illatum eſt. Hinc ſæpè fit ut nihil rurſus inferendum ſit pro injuriâ propter nimium exceſſum quo perſona *lædens læſam* ſuperat. Ita quia ſervus nullam habet comparationem reſpectu illius qui præeſt; nunquam ad ultionem injuriæ cujusquam admitti poterit; niſi quando intolerabilibus cruciatibus, quas ut homo ſuſtinere nequit, afficitur: Tunc enim ut dominus impoſterum deſiſtat à talibus vim adhibere poteſt, ſi alio modò nequit effugere. Detrahi autem domino quid propter infinitatem exceſſus injuſtum eſt. Itaque ſi civili imperio imperans præſit comparatio quædam datur inter eundem & ſubditos, & proinde *judicio ſubjici* poteſt, ut ſecundum proportionem detrahi ſibi quid patiatur, aut deficiente ſuperiore ipſe vim adhibere, quamvis exiguum illud futurum ſit propter exceſſum quo ſuperat ſubditos: ſi verò herile imperium habeat, extremam crudelitatem effugiſſe

giſſe ſufficiet. Hæc exercitii gratiâ ſepoſitâ ſcripturâ diſputari poſſint. Quid Chriſtianos deceat Theologis perpendendum relinquo.

§ 8. Regem ex conventione aut quòd initio tam limitatam poteſtatem nactus ſit, æquè ut privatum morte puniri contra jus naturæ eſt, quod eum inſtar patris vel domini vereri jubet. Et licet ita convenerit pactionem injuſtam dicerem, quia contra jus naturæ eſt.

§ 9. Poſt abdicatum imperium omnia licere populo in regem, quæ aliàs in privatum conceduntur, injuſtum exiſtimo. Quemadmodum enim liberi emancipati aut ſervi manumiſſi reverentiam debent iis in quorum poteſtate fuerunt, & hi præterea jure Romano operas. Ita quoque in regibus ſe habet: memores enim eſſe convenit beneficiorum antea exhibitorum.

§ 10. Non eſt quod in quæſtione hac, an Rex alienans regnum amittat ipſum, recurramus ad Jus uſufructuarium. Sed potius perpendendum, an Rex habeat liberum Jus eligendi & præterea an herili imperio præſit: tunc enim ſine dubio alienare regnum poteſt. Si verò aut penes populum totum aut penes quoſdam aut legem electio ſit, quod ſit, quando ex lege verbi gratia natu maximo regnum defertur, alienatio eſt nulla. Nam quando lex

defert

defert successoribus imperium non hereditarium merè est regnum sed electitium: A quâ sententiâ nec alienus est Autor *supr.c.3.§.10.*

§ 15. *Non postquam*] Uti in privatorum rebus dominium, ita quoque longâ possessione imperium acquiri posse putat Autor. Id verò dubitatione non caret, & pluribus infra hac de re differatur. Videtur enim in imperiis, usucapio aut præscriptio locum non habere, quippè injuste imperat, qui contra naturam & ingenium imperat populi sive longo tempore sive exiguo. An enim si liber populus tyrannidi subjiciatur, in libertatem se vindicare nequit, si eum longo tempore possederit imperans.

Aut pacto] Nec pacta semper tyrannum justum imperii possessorem faciunt: pacta quippe metu inita solent enervari à prætore per restitutionem in integrum. De quæstione quam hîc subjicit suprà dictum fuit *post.* §. 17. *c.* 3.

CAP. V.

§ I. QUod hic repetit Autor naturaliter quemque sui Juris esse vindicem, & ideò manus nobis datas, id tunc locum habere ex superioribus traditis repetimus, si judicia cessent & per rationem impetrari nequeat, quod injustè nobis deest.

§ 3. Uti

§ 3. Uti liberi non rectè instrumenta patris dicuntur, nisi apud barbaros, qui liberos & servos eodem loco habent, ita nec omnes subditi rectè vocantur instrumenta imperantis, nisi apud barbaros, qui aliud quàm herile imperium ignorant. Unde licet tempore necessitatis liberi homines pro patriâ pugnent; non tamen instrumenta sunt imperantis; sed cum imperante quasi unum corpus constituunt, cujus quædam pars est imperans & veluti oculus.

LIBER II.

Cap. I.

§ 1. De causis justi belli tractat Autor, & eas meritò à principiis belli seu occasione separat: fit enim interdum ut bellum ab eo sumat principium, quod vera causa belli non est. Uti in civitatibus sæpè seditiones aliunde originem habent, quàm à caussâ: quanquam coincidere quandoque possint. Sic fieri potest, ut metus potentiæ vicini sit vera belli caussa, principium tamen à contentione quâdam aut injuriæ alterius prætextu fiat.

§ 2. Diximus suprà bellum naturaliter justum

ſtum non eſſe,ſed ex hypotheſi, quando Judicia, quibus lites dirimi jure naturæ debent, deficiunt. Hæc cauſſa eſt, quare tot ſint belli quot judiciorum fontes, quod ut fateatur Autor ipsâ veritate cogitur. Quæ porrò de variis actionum generibus tractat, ex ſuprà enarratis ſpeciebus Juſtitiæ & officiis earundem fortaſſe clarius explicari poſſunt. Undè licebit uſum ſolidæ *doctrinæ* de Juſtitiâ ex Ariſtotele *petita* ſimul perſpicere. Non verò in Autore deeſt quod reprehendi poſſit. Primum enim quæritur ad quam partem diviſionis ab Autore præpoſitæ Judicia communi *dividundo*, familiæ erciſcundæ, finium regundorum referenda ſint: ob præſtationes enim perſonales videntur quodammodo ex injuriâ factâ dari. An dicendum, tertiam ſpeciem debuiſſe ab Autore addi illarum ſcil. actionum quæ ob utrumque fiunt, injuriam ſcil. non factam & factam? Deinde quod dicit ob injuriam non factam dari actionem, quâ ſcil. petitur cautio de non offendendo, item damni infecti &c. Scrupulo etiam non caret; qui enim in periculo conſtitutus metuere damnum ab altero tenetur, quod poſtea corrigi nequit, jam injuriam patitur. Bono enim privari externo injuſtum eſt: ſecuritas autem eſt bonum ejusmodi. Unde quando cautionem petimus, injuſtum ſeu inæquale volumus corrigi. Magis excuſari poſſet Autor ſi dixiſſet ob factam aut

certè

certè vel probabiliter futuram. Non etiam prætereundum, quod interdictum *Ne vis fiat* actionibus quæ ob injuriam non factam dantur annumerat.

Factam aut ut reparetur] Injuriam valdè æquivocè ſumit pro quovis injuſto ſeu univerſali ſeu particulari, dum ait: ob factam injuriam agi dupliciter, vel ut reparetur, vel ut nudè puniatur. Ea enim pœna, quæ reparandi damni gratiâ eſt, ad juſtitiam particularem pertenet, quæ verò nil aliud eſt, quàm dolor inflictus hominibus quò emendentur & à vitioſis actionibus deſiſtant ad Juſtitiam univerſalem ſpectat. Et ad has ſpecies referri poſſunt tres illæ, de quibus Gellius tractat *lib.* 6. *cap.* 14. Nam quæ emendandi gratiâ eſt, quam ille *κόλασιν* appellat, item quæ propter exemplum *παράδειγμα* Græcis dictà, ad juſtitiam univerſalem pertinent: his enim vitia è Republicâ tolluntur, ut vel ipſi qui peccarunt vel eorum exemplo territi alii corrgiantur. Tertia verò *τιμωρία* vocata ad juſtitiam particularem referenda eſt, quâ inæquale corrigitur & malum pro malo rependitur, ut læſo ſatisfiat. De quâ tractat Ariſtoteles *lib.* 5. *Ethic. cap.* 8. Haud exiguum fundamentum præbet textus Ariſtotelis *cap.* 10. *lib.* 1. *Rhetoric.* ubi differentiam tradit caſtigationis & ultionis.

Quod

Quod reparandum venit] Neſcio an hæc diviſio procedat ; quia id quod noſtrum fuit non rectè contra diſtinguitur ei quod nobis debetur : ſi enim quod noſtrum fuit, nobis non debeatur, nec illud peti poterit. Quin contrà id quod noſtrum eſt aliquando nobis debetur, & actione perſonali petitur ; quod ex pignoratitiâ actione apparet. Porrò quodammodo durum eſt, quod rei vindicationem dari dicit ob injuriam factam : cum tamen bonæ fidei poſſeſſor dominum læſiſſe dici nequeat. Ut verò fontes actionum pateant, præmittendum, ne ab Autore planè recedamus, nos voce actionum generaliter hic uti, quatenus & accuſationes ſub ſe comprehendunt. Deinde & repetendum ex ſuperioribus eſt, omne juſtum vel univerſale eſſe vel particulare. Ad juſtum univerſale pertinet omne virtuoſum quod ſocietatem civilem conſervat. Unde injuſtum univerſale conſiſtit in quovis vitioſo quod ſocietatem civilem infelicem reddit. Juſtum particulare in bonis externis verſatur in quibus ſumi poteſt plus, minus & æquale : Eſtque illud porrò vel diſtributivum, vel, retributivum, vel correctivum. Diſtributivum eſt, quod æqualitatem obſervat, ſi commune quippiam in partes alicujus ſocietatis dividendum eſt, fitque per regulam ſocietatis, uti Arithmetici loquuntur, ſeu,

seu, quemadmodum Aristoteles exprimit, secundum proportionem Geometricam in hunc modum:

Uti totum -	ad totum -	ita singulæ -	ad portionem
ex perso-	dividen-	partes so-	singulis assi-
nis	dum	cietatis	gnandam.

Et quomodo hujusmodi proportio applicetur distributionibus, ex contractu societatis addisci potest. *Arist. l.* 8. *Ethic. c. ult.* Ut meritò reprehendendi sint, qui putant, secundum Arithmeticam proportionem distributionem in eo contractu faciendam esse.

Justum retributivum, quantum retribuendum sit inquirit in commutationibus cum spontaneis, tum invitis: sitque & hoc secundum proportionem Geometricam & quidem in spontaneis commutationibus fundamentum præbet vetus illa permutatio, quæ antequam numerus inventus esset, in usu erat. Schema proportionis tale est.

Uti Ædifi- -	ad sutorem consi- -	ita nu- -	ad numerum
cator ratio-	deratur ratione	merus	operum ædi-
ne operis	usus quem opus	operũ	ficatoris.
quod con-	ipsius habet	sutoris	
fecit			

In invitis commutationibus hoc modo fit proportio:

Uti persona -	ad perso- -	ita in- -	ad id quod lædenti
lædens digni-	nam læ-	juria	retribuendum: scil.
tate majori	sam di-	illata	in tantum ab illata
ratione e-	gnitate		injuria superetur.
jusdem	minoré.		

Item

Item.

Uti persona læ- dens dignitate minor ratione defectus di- gnitatis	- ad per- sonam læsam	- ita in- juria illata	- ad id quod lædenti retribuendum, ut in tantum illud su- peret illatam in- juriam.

Si inventum est quod retribuendum venit, per additionem & subtractionem seu Arithmeticam proportionem fit correctio, ei qui plus habet detrahendo, addendo minus habenti. Idque justum correctivum Aristoteli dicitur, quod fit sine respectu personarum: Postquam enim, quantum detrahendum alicui sit, apparet, sine respectu personæ detractio fieri debet.

Præterea justum aliud est naturale aliud legitimum, & harum specierum natura ita addisci potest. Quod justum est, alicui est justum,& propterea in aliqua propositione quærendum, verbi gratia, teneri ad solvendum vel ad cautionem, justum est, sed in certo quodam subjecto non quovis: ab hærede, scilicet legatario, item ab usufructuario caveri est justum. Et quidem in universali propositione Justum quærendum, tradit quoque Aristoteles *lib.* 5. *Ethic. c.* 10. An enim Titius teneatur præstare cautionem cognoscimus, si novimus heredi omni incumbere, ut caveat legatario: Hoc enim justum dicimus.

Omnis autem propositio universalis ex se & suâ naturâ vel est necessaria vel contingens

&

& hæc rursus vel æqualis in utramque partem, quando scilicet prædicatum subjecto æquè inesse ac non inesse accidit; vel non æqualis ad utramque partem, affirmationis scilicet & negationis, quod fit, quando naturâ prædicatum magis propensum est ad inesse subjecto, vel non inesse; illud contingens ut plurimum dicitur Aristoteli *lib.* 1. *prior. cap.* 12. denotatque naturalem propensionem prædicati ad magis inesse vel non inesse: huic opponitur aliud: Quod contingens rarò vocatur, quando prædicatum quidem accidit subjecto inesse vel non inesse, sed contra propensionem naturalem, justum ergo omne aut in propositione necessariâ aut contingenti, & hac vel æqualiter vel inæqualiter, & inæqualiter quidem velut plurimum vel rarò consistet. In necessariâ semper consistere, non admittit materia circa quam justum versatur, quæ ratione variorum accidentium mutabilis est. Hinc Aristoteles ait *lib.* 5. *Ethic. c.* 12. Justum, quod planè nullam mutabilitatem recipit, fortasse inter solos DEOS reperiri, apud nos verò esse mutabile, non tamen susque deque, sed ita, ut quod aliter fit, sit ratum.

Ex his apparet justum naturale consistere ad minimum in propositione, cujus prædicatum naturâ & per se propendet ad inesse subjecto vel non inesse, quam contingentem ut plurimum cum Aristotele vocamus. Et inde porrò

peni-

penitius naturam Justi legitimi inspicere licebit: Consistet enim illud in propositionibus contingentibus, quarum prædicata æquè subjectis inesse ac non inesse apta nata sunt. Ex his autem si vel affirmationem vel negationem elegerit Legis-lator, habet tunc ea, quæ placuit, eandem vim, quam aliàs habet propositis propendens naturaliter ad unam partem. Estque Justum legitimum propositio æqualiter quidem in utramque partem affirmationis scil. & negationis per naturam propendens, sed ad aliquam ex *instituto* & placito determinata. vel, quod eodem cadit, Justum legitimum est, quod non esset justum nisi placito Legislatoris, esset introductum.

Porrò Justum particulare in bonis externis versatur prosperæ & adversæ fortunæ subjacentibus, quæ quidem per se bona sunt, sed alicui interdum non bona. Divitias enim habere bonum est, sed vi ablatas, malum ei, qui vi abstulit. Suntque Nobilitas, Familia, Civitas, Amicitia, Honor, Existimatio, Libertas, Dominium, Servitus, Possessio, Pignus, Hereditas, Sanitas, Pulchritudo, Proles, Conjux, Vita, Pudicitia, Securitas & utilitas harum rerum omnium, Jus in liberos homines ex obligatione, quò refero imperium & obligationes ex contractibus, vel quasi, item ex delictis, Jus in personas, ob beneficium exhibitum, ut Jus patronatus. Ex his quædam ad alium transferri pos-

ri possunt, & proinde ablata recuperari, quædam non; quædam quoad actum secundum amittuntur, actu primo remanente: Ita dominium permanet, actu secundo amisso. Quemadmodum dormiens, licet non contempletur, geometra vocatur.

Cognito, quotuplex sit Justum, & Injustum, item in quibus id quod particulare dicitur versatur; addendum porrò, quàm varia sint principia Injusti: Ita enim varietatem querelarum & actionum ex his fluentium, fontesque earundem perspiciemus. Principia porrò injusti [illegible] dividendo investigabimus. Quicquid inter homines agitur, ab iisdem fit, vel scientibus vel ignorantibus. Ignorantia vel est universalium, quæ non excusat lædentem; quia finita sunt universalia, quæ addisci possunt: quamvis & hîc sexûs, ætatis, vitiíve habeatur ratio; vel est circumstantiarum & secundum hanc ignorantiam qui quid faciunt, aut præter rationem faciunt, ut eorum cognitionem parare non possint, hinc casus seu infortunia nascuntur; aut verò quæ ignorantur per rationem explorari potuissent si opera data fuisset, Idque dupliciter vel respectu ipsius agentis, vel simpliciter, & tunc culpa vocatur, quæ propterea abstracta est vel concreta. *Bachov. ad Tr. de depos.* ubi explicat *l. quod Nerva. ff. depos.* Fit enim, ut, quæ alii homines prudentes perspicere possunt, ab

agen-

agente intelligi nequeant, ex defectu vel voluntario, vel præter voluntatem contingenti. Si voluntarium sit vitium seu defectus, ex quo ignorantia oritur, venia non dari potest commissis. Quod aliter se habet, quando sine voluntate defectus seu vitium est contractum. Hinc ebrietas veniam non meretur, quando vitii illius ignorantiam parientis causa est ebrius. Quando verò à naturâ est quod ignorantiam procreat, vel id fit extra ordinem, si quis demens sit, aut furiosus, vel ordine naturæ propter sexum, ut in fœminis quibus multa propterea privilegia conceduntur; vel propter ætatem, ut in pupillis & minoribus. Si consideramus, an simpliciter & non respectu agentis ea, quæ ignorantur, cognosci potuerint; triplex genus culpæ promanat. Nam aut omnibus hominibus communiter obvia sunt, quæ ignorantur, & indè latà culpa oritur; aut prudentibus communiter, & inde originem habet culpa levis; aut alicui prudentissimo, & hæc culpa levissima dicitur. Quæ nobis scientibus fiunt, aut sunt invita, quando scilicet principium actionis nostræ planè est extra nos & in aliis; aut spontanea, si principium in nobis est; aut verò mixta existunt, & tum vel affectus ab alio incutitur, qui nos inconsideratè agere facit, si nimirum ira commoti ab altero in eum quid perpetramus. Quæ ex consilio aguntur pro actionibus

humanis habentur, & ab iis in totum profectis, à quibus gestæ sunt, qualitatemque agentis, ut justus vel injustus, bonus aut vitiosus inde dici possit, indicant: ubi enim mens officium facere potest, ibi actio humana est, quando verò mens non fungi potest munere, nec pro humano quod fit, habetur; sed æquè est, ac si à lapide vel bestia sit profectum. Inter hæc duo reliqua omnia sunt interjecta: *adde elegantissimum textum lib. 2. Eudem. cap. 6. & seqq.*

Porrò quemadmodum faciendo seu committendo, ita quoque omittendo alter læditur: si enim omittimus facere, quod alterius gratiâ faciendum nobis incumbit, damnum alteri inferimus. In utroque culpæ secundum gradus ignorantiæ ante enumeratos locum habet. In omittendo verò vel versamur circa impossibilia, ad quæ astringi non possumus. *l. impossibilium ff. de R. I.* Huic oppositum est quod omnibus hominibus est possibile; quibus duobus difficultas secundum gradus interjecta est. Et inde fortasse gradus culpæ omissionis Ictis oriuntur, quæ tamen ab illa culpa quæ ex ignorantiâ proficiscitur, diversa existit.

Omnis ergò actio generaliter sumto vocabulo, oritur ex injusto, vel universali, vel particulari. Injustum verò universale fons est actionis, quâ pœnam persequimur ad tollenda vitia, quo vel delinquentes emendentur, vel alii horum exemplo moniti, à vitiosis

actio-

actionibus abstineant. Et talis actio accusatio, Judicia verò circa eam publica jure Romano vocari solent, quasi populi propria, qui ea sibi reservaverat. In his Judiciis nihil fit in gratiam accusantis, sed tantummodo dolor agenti infligitur, quo vel ipse vel alii ipsius exemplo deterriti corrigantur. Verbi gratia, quando maritus adulterum defert, quò pœna capitali afficiatur, nihil fit in gratiam mariti quo damno illato satisfiat: injustùm enim fortasse esset damnum tale marito illatum per adhibitam pœnam capitis emendare; sed quò deterreantur homines ab ejusmodi facinoribus tàm severè animadvertitur. Porrò accusationes dantur si dolus præcesserit, quia vitiosus nemo est, nisi ex consilio agat, quæ latius persequitur Aristoteles in Ethicis.

Injustum particulare triplex statuimus cum Aristotele *lib.* 5. *Ethic.* Distributivum, Retributivum & Correctivum. Ex distributivo injusto nascitur actio communi dividundo. item familiæ ercifcundæ ad dividendum id quod commune est in singulos, vel secundum jus naturæ ex regulâ societatis, vel secundum leges id est pacta vel testamentum. Et quia, quando hæc divisio fit, aliquid ex retributivo justo admiscetur, hinc propter personales præstationes, uti ICTI loquuntur, actiones istæ mixtæ dicuntur. Aliàs enim in rem tantum sunt, quia obligatio ex qua actiones

personales dantur retributivi justi & injusti propria est.

Retributivum injustum latissimè se extendit, unde tot & tam variæ actiones fluunt. Nos digito tantum illarum fundamenta monstrabimus, accuratam eorum enucleationem peculiari tractatui reservantes; Omne autem injustum retributivum locum habet in amissione alicujus boni externi: quæ vel inter scientes vel ignorantes, vel mixtim, ut à parte accipientis scientia, à parte læsi ignorantia sit, accidere potest. Ex quibus ut species actionum porrò persequamur, repetendum, quædam bona externa ita comparata esse, ut retento actu primo amittamus secundum, verbi gratia si quis equum meum bonâ fide emat, fiatque possessor ejusdem, proprietas id est actus primus dominii equi nihilominus penes me permanet. Exemplo tali, quid velim explicatur. Qui scientiam Geometricam habet dormiens actu primo est geometra; at vigilans occupatus in circuli contemplatione, actu secundo: Ita cui reverà dominium competit, non tamen ad suum usum dirigere rem potest, actum primum habet; qui verò jus dominii sibi arrogat, aut opinatur sibi competere dirigitque ad suum commodum, possessionem habet seu actum secundum. Quod si ergò circa bona externa tale quippiam contingat, ut scil. actus secundus ab actu primo separetur; tunc

is

is cujus eſt actus primus adverſus alterum qui opinionem domini habet de perſonâ ejus diſputare non poteſt. Nam contingit, quem firmam opinionem habere, ſe dominum eſſe ac proinde ob ignorantiam, quæ in ipſo eſt, de perſona ejus querelam inſtitui non poſſe. Ergò ſufficit ſi ſe proprietarium eſſe contendat,& hoc modo recuperationem actus ſecundi obtineat. Hinc actiones oriuntur in rem, quarum aliæ præjudicia vocantur, aliæ verò petitiones ſeu vindicationes. Sic quando in ſervitute vivens ſe liberum hominem aſſerit, præjudicialis actio datur eidem. *lib. 7. §. ult. de lib. tantum cauſſ. lib. 24. eod.* aut ſi quis actu ſecundô liber eſt, in rei veritate ſervus, quo fit ut dominii jure privetur dominus, actio competit domino in ſervitutem vindicandi eum qui pro libero homine ſe gerit. Si ſimilia contingant circa familiam, oriuntur ſectum de agnoſcendis & alendis liberis, interdictum de liberis exhibendis &c. Ex Jure civitatis actiones in Jure noſtro privato prææditæ non ſunt, quia hujus ſtatus conſideratio Juris publici eſt. Interim tamen dubium non eſt, quin per ignorantiam amiſsâ civitate id eſt ſuſpenſo actu ſecundo realis ad vindicandam civitatem competat. Pertinet porrò hûc actio, quæ patrono competit pro Jure patronatus obtinendo, ſi actu ſecundo deſtituitur, *l. circa 14. de probat.* Ex

domi-

dominio easdem ob caussas oritur Rei vindicatio. Quod si enim retento actu primo actus secundus sit penes alium opinantem se dominum esse propter ignorantiam ipsius, nudè de proprietate cum ipso disputatur, demonstraturque possidenti nobis dominium competere, quo facto restituere rem possidens tenetur, & nisi faciat jam scientiâ accedente delinquit. Ex servitute actio confessoria & negatoria, ex pignore actio Servianâ & quasi Serviana, ex Hereditate hereditatis petitio oriuntur.

Hactenus de actionibus in rem diximus, sub quibus continentur tum præjudiciales actiones, tum rei petitiones, tum verò & eæ quæ ex Jure aliquo in re descendunt. Actiones in personam nascuntur ex obligatione. Obligatio autem est necessitas quâ liber homo cogitur aliquid facere aut pati alterius gratiâ. Cùm autem liber homo sit quiddam non alterius sed sui gratiâ: apparet eundem quà talem non teneri ad alteri quid faciendum aut ejus gratiâ patiendum, nisi aut voluntate suâ hoc fiat, dum illud quod alteri præstat non temerè sed in sui gratiam præstat, ut aliquid pro eo recipiat; aut ex necessitate, si alter illius gratiâ quid passus sit qui ne servilis conditionis videatur & temerè illius gratiâ quid pati cogatur, exigit, ut is patiatur rursus quippiam. Omnis ergò liber

liber homo per ſe obligatur vel ex contractu, quando cum altero convenit, ut inter ſe mutuò alter alteri quid præſtet; vel ex delicto ne læſus ſervilis videatur conditionis & ne querelæ oriantur retributio fieri debet ſecundum proportionem, quam Ariſtoteles *Ethic. lib. 5. cap. 8.* demonſtravit. Quandoque fit, ut ex accidenti obligetur liber homo, quando ſcilicet quod ſine ſuo in commodo alterius gratiâ facere poteſt, recuſat perficere, quò alter damno afficiatur. Hûc pertinet condictio indebiti, ſi quis ignorans ſe non debere ſolvit, niſi enim alter reſtituat ſolutum, quod ſine ſuo damno facere poteſt, patitur is qui ſolvit damnum: item condictio ſine cauſsâ, cujus ſpecies condictio causâ data causâ non ſecutâ, quando,quod alteri dedi ſine causâ penes alterum eſt; injuſtum enim eſt, niſi recipiam, alter verò reſtituendi damnum non patitur. Item quod quis ob turpem cauſſam accipit. Hûc referri poſſunt negotiorum geſtorum & tutelæ actio tum directa tum contraria, item actio de damno defecto, quia enim imminet damnum quod corrigendum eſt, ſecurus debet reddi qui ob metum mali læditur. In ſumma hûc pertinet quod ICTI quaſi contractus nominant: idem enim eſt ac ſi ex accidenti contractum aut obligationem vocent. Fingunt ſcil. interveniſſe quendam conſenſum, ſine quo liberum hominem regulariter non

obligari ponunt; item actio ad exhibendum. cum enim damno afficiatur, cui non exhibetur, sinè incommodo autem exhibentis? id fieri possit, necessitate ad exhibendum astringitur. Et ita id, de quo dubitavit Bachovius, explicari potest, quare nimirum actio ad exhibendum personalis sit. *l.* 3. §. *est autem ff. ad exhibendum*. Hæc autem actio personalis propterea est, quà de officio, quod persona nobis exhibere tenetur, disceptatio instituitur. Negotium quæ mutuo consensu alter alterius suique gratiâ suscipit, aut certam naturam habent, unde certum aliquod jus naturale, quo diriguntur, colligi possit, & contractus nominati vocantur; qui singuli singulas actiones nomen proprium ab iisdem habentes producunt. Veluti contractus societatis actionem pro socio; depositi, actionem depositi directam deponenti competentem & contrarium depositario &c. aut verò certam naturam non habent, sed variis infinitisque modis mutabilia sunt, vocanturque nudæ conventiones; nec vi Juris civilis actionem producunt, nisi ab unâ parte implementum accesserit; tunc enim ortâ inæqualitate actionem pariunt, quæ præscriptis verbis vocatur; aut nisi solennitas quædam accesserit, quâ utraque pars fidem de præstando firmavit, veluti apud Romanos solennitas verborum contractum stipulationis constituens. Porrò

quia

quia injuſtitia particularis vitium eſt, & injuſtitiæ univerſalis pars. Hinc reſpublica ſi quid in contractu factum ſit vitium arguens, pœnâ illud afficit, quo vitium corrigatur & tollatur. Unde nata actio de dolo malo, quâ contractus reſcinditur, quod particularis juſtitiæ proprium eſt, & infamia infertur quæ comitatur deceptorem velut pœna. Si quid ab ignorantibus factum ſit, aut à ſcientibus omiſſum, id ratione graduum culpæ, de quibus ſuprà, pro diverſis contractibus, obligationibus & actionibus dijudicatur: omiſſio quandoque ob impoſſibilitatem reſtitutionem in integrum parit. verbi gratia ſi quis cauſsâ reipublicæ abſit, ut interea res ſuas obire nequeat, in iiſque damnum patiatur *t. t. ff. ex quib. cauſſ. major. in integr.. reſtit.* Si ignorantia ſingularium, cujus quis cauſſa non eſt dederit cauſam contractui, gignitur actio ad reſcindendum: contractus verò ſocietatis jure civili Romano etiam ipſo jure fit nullus. *l.* 16. *ff.* 1. *de minor.* Ignorantia ratione ætatis in minoribus 25 annis reſtitutionem in integrum parit, in impuberibus obligationem facit nullam. Vi metu factum à ſcientibus, quod velut mixtum inter ſpontaneum & invitum interjectum eſt, quoque reſtitutionem in integrum parit. Hæc de actionibus ex conventionalibus obligationibus oriundis.

Obligatio ex læſione quæ cum dolo eſt

conjuncta, facit lædentem teneri secundum proportionem in justo Retributivo. Vitium interdum peculiari pœnâ afficitur: unde ex eodem maleficio & civilis actio & accusatio nascitur; quandoque solâ infamiâ notatur, delinquens, & illud delictum privatum vocatur; quia non ipse populus de vitio judicium instituit, sed, ut quoad justum particulare de eo pronunciarent, magistratus delictum illud commisit; addendo pro vitii pœnâ infamiam. Quæ ergò pro publicis delictis haberi & peculiari pœnâ affici debeant in Legislatoris est arbitrio. In Republicâ Romanâ delicta privata quatuor fuêre: Furtum, Rapina, Damnum, Injuria, quæ apud nos plerumque publica sunt. Si in læsionibus dolus abest, cessat primò infamia, quia vitiosus animus colligi non potest, nisi exproæresi. Deinde si læsio conjuncta est cum ignorantiâ, cui quis caussam ipse non præbuit, vel oritur actio in rem, de quâ suprà, quando scilicet actus primus remanet; vel cessat omnis actio, ut si cui per ignorantiam vita adimatur. Quando verò quis ignorantiæ illi caussam dedit ratione graduum culpæ variæ præstandæ veniunt. Exemplum est in actione L. Aquiliæ & similibus, quæ mediæ sunt inter actionem ex dolo & ex ignorantiâ natam. Ita omissio curæ circa nostræ familiæ partes ne noceant aliis peperit Romanis ICTIS actionem

nem de his qui dejecerunt vel effuderunt: item de Receptis; tenentur enim ſtabularii de furto ſuorum familiarium, interdum nullâ ſpectatâ culpâ, ſi quod noſtrum eſt, læſerit alterum, adverſus nos actio competit, quæ, quia ſumma ignorantia penes nos eſt, ad reales quàm maximè accedit: unde etiam in jure civili mixtis annumeratur. Hûc pertinent noxales actiones; item, ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Agitur enim ut aut ſervus aut quadrupes lædens nobis dedatur, aut à domino damnum reſtituatur: Servile enim eſt ab illis quæ alterius ſunt temerè damnum peti.

Diximus ſuprà lædi etiam aliquem & damnum eidem inferri, ſi quid fiat, ex quo conſequitur damnum: verbi gratia, ſi quis ſervum noſtrum aut liberos noſtros corrumpat, quò pertinet actio de ſervo corrupto. Item de fugitivis, item ſi menſor falſum modum dixerit.

Ex Juſtitiâ correctivâ actio judicati naſcitur, quando ſecundum ſententiam ex Juſtitiâ retributivâ dictam petimus detractionem reo nobiſque additionem fieri, & hæc actio perſonalis eſt adverſus eum competens, cum quo litigatum eſt. Loco hujus inter gentes bella ſuſcipi ſolent, & vi adhibitâ executio fieri ab ipsâ parte læsâ ob defectum Magiſtratus, cui aliàs hoc committendum eſſet. Hæc in genere notata ſufficiant de principiis & fontibus actionum: ſeorſim enim & plenius

de omnibus & singulis dicere nostri instituti ratio non admisit: id enim si fieri deberet, alio & tempore & scripto opus foret; multa tamen hic concisè proposita infrà prout singulæ materiæ id exposcent fusius declarabuntur.

Prima igitur causa.] Repetit hîc Autor caussam justam belli primam esse injuriam nondum factam. Sed notavimus supra actionem non dari nec bellum, nisi injustum præcedat. Injustum autem & tunc subsistit, si quid factum sit ex quo certò subsecuturum est, quod non potest corrigi.

Ratio Autoris quare quivis si immineat vitæ periculum, illud etiam cum detrimento vitæ adversarii propulsare possit, non videtur propria sed communis. Dicit enim naturam quemque sibi ipsi commendare. Inde enim varia etiam injusta licita esse, probari posset. Nam si natura quemque sibi commendat & quod ex hoc principio fit, justè fit: poterit quis altero plus sumere, alteri minus relinquere, id autem injustum est. Ego distinguendum puto & dicendum defensionem interdum justam esse; interdum quidem non justam, veniâ tamen dignam. Ponas enim aliquem, qui ex ignorantiâ me in præsens periculum mortis conjiciat; qualem casum proponit §. 4. *b.* certè injustum est, eum occidi: interim tamen veniam meremur talem

occi-

occidentes, licet fortaſsè interfuiſſet Reipublicæ eum diutius vixiſſe. Nam declaravimus § præced. ea quæ à ſcientibus fiunt, non omnia pœnam incurrere; ſed è numero eorum quædam eſſe, quæ veniam merentur, ſi nimirum quis ex affectu quid faciat, cui humana ratio reſiſtere nequit: at verò quovis modo vitam conſervare affectus humanus eſt, cui reſiſtere ratio non facilè poteſt. Ergo quod ex eo affectu fit, veniam meretur. Cæterum omninò juſta eſt defenſio, ſi ex conſilio quis nos aggrediatur, quia liber homo, quicquid eſt, ſui, non alterius eſt, *nihil* ergò in alterius gratiam temerè agere aut pati tenetur; aut ſi quid ab altero patiatur, reſarciendum eſt & corrigendum. Pati autem ſibi vitam adimi, plus quàm ſervile eſt, nec ſi factum eſt, corrigi poteſt. Quod pluſquam ſervile eſt & corrigi nequit, illud quóvis modo libero homini, deficiente magiſtratus auxilio, propulſare licet.

§ 4. Circa innocentes; qui interpoſiti defenſionem aut fugam impediunt ſine quâ mors vitari nequit, quid ſtatuendum ex §. *præced.* conſtat, nimirum affectui humano aliquid condonandum eſt. Homo enim vix inveniri poterit, qui affectum vivendi ſubitò ratione ſuâ comprimere poſſit. Quamvis & venia quandoque ceſſet. pone plebejum tali in caſu regem optimum occidiſſe. Unde iterum

rum colligimus non omninò procedere, quod Autor *praeced.* §. Dixit. Jus hoc occidendi nasci ex eo, quòd natura quemque sibi commendet. Ad jus interficiendi non sufficere metum quemcunque tradit Autor, probatque variis sententiis Philosophorum & aliorum. Sed ex iis quæ suprà de bello disseruimus, id commodius demonstratur; quandiu enim corrigi injuria à magistratu potest, à bello est abstinendum; si enim periculum non sit instans, dabitur tempus effugiendi & adeundi judicem. Cessabit ergò tunc jus interficiendi.

§ 6. Mutilatio membri etiam in numero eorum est, quæ amissa reparari nequeunt, nec ablata æstimari, ut aliquid restituatur æquale secundum proportionem *l. ex hac. 3. si quadrup. pauper. fec. l. 1. §. sed cùm. 5. & l. cùm lib. ult. ff. De his qui effud. vel dejec.* Quare ex consilio hoc facere conanti, modis quibuslibet resistere, & si aliter nos defendere nequeamus, vitam eidem aufferre possumus. Quicquid enim ablatum per Magistratum restitui nequit, pro eo, ne aufferatur, quovis modo pugnare licet.

§ 7. Sic pudicitia semel ablata reparari nequit, nec est quicquam quod eam æstimet, unde si ablata sit, secundum proportionem nihil lædenti detrahi & læso reddi potest, quò æqualitas restituatur. Cumque pœna capitis aliàs in delinquentes constitui in bonis Rebuspubl. soleat: licebit etiam malo isti per adem-

ademptionem vitæ alterius occurrere.

§ 8. Rectius & laudabilius aliquando ſubiri mortem quàm inferri ut effugiamus, ſuprà §. 3. à nobis monitum eſt. verbi gratia, ſi videam aut mihi moriendum aut impedientem bonum virum, qui me ſummis beneficiis affecit, ut vitam etiam eidem debeam, patrem vel ſimilem quempiam occidendum; laudabilius facio, ſi ipſe potius pereani; difficulter veniam conſequor, ſi occidam & ad minimum aliquid vituperii incurro. At ſi virum bonum & reipubl. proficuum ſceleſtus & perditus homo aggrediatur; melius ſibi conſulet, ſi ſaluti reipublicæ ſe conſervet, & nequam hominem occidat. Ni enim faciat, ſemetipſum Reipublicæ ſubtrahit eandemque quodammodo lædit.

§ 9. Hîc Autor delabitur in ſententiam, quam § 3. propoſuimus, non ſemper juſtum eſſe periculum imminentis mortis propulſare, oſtenditque exemplo eleganti.

Jam ſuprà oſtenſum eſt à nobis, ex retributivo Juſto fieri: ut Lædens ad læſum, ita injuria illata ad id quod referendum eſt. Si ergò princeps vilem hominem occiderit, ſecundum proportionem illam vitam adimi eidem haud poſſe conſtat, imò penè nihil interdum detrahendum erit; ſi exceſſus dignitatis nimius ſit. Quòd ſi ergò poſt factum vita delinquenti adimi nequit; quomodo juſtè prohibedi gratiâ id fieri poterit? certè niſi appetitui videndi aliquid

aliquid largiamur, venia non habebit locum.

Nec ab hac sententia] Quæ Vasquius tradit meritò rejicit Autor: licet fortasse ratio ejus non sufficiens videatur; quia quamvis ponamus, imperia delinquendo amitti: adhuc tamen post imperium superest, quædam reverentia imperanti exhibenda unde non est, quòd cum Vasquio contendamus an delinquendo in privatum amittatur imperium vel non. Cætera ut à Vasquio ineptè prolata, ita facilè refutari possunt.

§ 10. Falsa sunt quæ Autor tradit quemlibet, injuriâ me parantem afficere, facultatem mihi moralem dare adversus se in infinitum, qualiter malum illud aliter à me arcere nequeo, & id quidem per justitiam expletricem. Etenim error hic oritur ex non intellectis satis iis, quæ Aristoteles de retributivo justo tradit. Omnis namque retributio secundum proportionem fieri debet. Injustum ergò est, in infinitum propulsandi facultate uti in iis, quibus secundum proportionem quædam respondent & corrigi possunt.

Nam de solo jure naturæ] Admittit Autor Jure naturæ mortem infligi posse, licet fuga concessa sit, propterea quòd ea ignominiosa sit, præsertim si sit homo nobilis. At non omnis ignominia quâcunque ratione propelli potest, si medium corrigendi supersit, & magistratus ad æqualitatem rem possit reducere; id quod

in

in hac ignominiâ fieri poteſt.

Nam honor] Non puto comparari ex hac patientiâ peculiarem honorem coram mundo. Nam quævis ferre & à quovis virtus non eſt: ſed parere Chriſti mandato & fidem exhibere, adeoque futuram gloriam honori hujus mundi præferre, virtus quædam Chriſtianorum eſt. Et ſi hac in vita meremur laudem, fortaſſe nihil in alterâ conſequeremur. Propterea enim Chriſtus ignominioſum quid nobis ſubire juſſit, ut fidem noſtram oſtentaremus. Si hac in vitâ præmium, honor nimirum nobis deberetur, quid magni præſtaremus pro regno cœlorum?

Nec Chriſtiani] Philoſophi id quod Chriſtus præcepit videre ex rerum naturâ non potuerunt: ea enim euſque tantum nos ducit, ut videamus ratione circumſtantiarum, *quis, quid, circa quid, cujus gratiâ, à quo &c.* ferenda eſſe mala: æternæ vitæ obtinendæ gratiâ quidvis tolerandum, perſpicere nullus Philoſophus ex lumine naturæ potuit.

§ 11. Neſcio an ſpecies Juſtitiæ particularis, quam expletricem Autor, nos retributivam vocamus annumerandum, quòd raptori, vita adimi poſſit, & quidem eam ob cauſſam, quòd quæ inter rem & vitam inæqualitas ſit, ea favore innocentis & raptoris odio compenſetur. Nam odium delinquentis & favor innocentis nullam æqualitatem vel inæqua-

æqualitatem in Juſtitiâ particulari introducere poſſunt. Quin potius ex Juſtitiâ univerſali hoc dependere videtur; quia Magiſtratus quod ipſe punire nequit, id puniendum privatis relinquit. Malus ergò animus hîc privatis puniendus committitur, quò cæteri deterreantur.

§ 12. Leges quæ furem nocturnum occidi permittunt, non videntur aliâ quàm ſuprà à nobis traditâ cauſsâ niti; quia nimirum furta nocturna manerent impunita, ſi eo tempore quo maximè poſſunt & ſolent delinquere, iis parceretur. Cùmq; diurno tempore & cognoſcere & perſequi furem poſſimus, atq; adeò per Magiſtratum curare corrigi damnum, denegatur propria vindicta. Id enim quod plerumque ita ſe habet, lèges tradunt; quia non dubitandum, ſi furem Magiſtratui indicare nequeamus nec fugientem perſequi, trajici telo eundem poſſe, quò recuperemus id, quo deſtituti fortaſſe in paupertatem incideremus. Multum etiam facit affectus rei ſuæ retinendæ, qui veniam meretur, item metus graviorum periculorum, qui non æque diurno ac ... cturno tempore incutitur.

§ 14. Statuit Autor permiſſionem à lege datam ad occidendum, à peccato non liberare, licet veniam quis mereatur pœnæ. Rationes has reddit, 1. quia lex jus necis in cives non habet ex quovis delicto, ſed tantum ex eo quod

quod lege Mosaicâ jubetur à Deo morte puniri; aut si quippiam sit, quod eidem æquale existat rectâ æstimatione factâ. Verùm cùm notissimum sit eas leges populo Judaico præscriptas & ingenio illius accommodatas fuisse: omnibusq; adeò populis temerè applicari non posse; (per experientiam quippe constat, singulos populos ad certa vitia pronos esse) cumque & hoc ex superioribus constet Legis-latorem in imprimendo dolore eòusque progredi, donec ad reprimendas actiones vitiosas sufficiens sit: apparet aliquando ad mortis pœnam in unâ civitate deveniri posse; si aliâ mitiori pœnâ ab actionibus vitiosis dimoveri homines nequeant. Quæ ergò pœna furti in populo Judaico sufficiebat ad resistendum vitio illi, non æquè apud reliquos omnes populos hanc vim habet.

Præterea] Argumentum alterum, quo utitur, tale est:

Quod Judiciorum autoritatem tollit, admitti non debet: privatis committere jus interficiendi tollit auctoritatem Judiciorum, facitque eam frustrà esse. Ergo, privatis jus non datur, sed tantummodo venia à pœnâ. Respondemus, negando minorem, quia tunc tollitur, aut frustrà est autoritas Judiciorum, si jus occidendi sibi sumunt privati etiam eo casu, ubi per magistratum pœna infligi potest. secus se res habet quando injustum corrigi aut factum puniri à Magistratu nequit. Repetimus

nus autem quod quæstionem ipsam concernit, à nobis *init. huj. cap.* tradita, quòd nimirum in quibusdam casibus veniam mereamur, in quibusdam Jus occidendi habeamus.

§ 16. Quæ hactenus disseruimus de privatâ defensione pertinent ad eos, qui sub magistratu sunt, cujus ope regulariter injuriam ulcisci possunt: At in publicis diversa ratio est; quia deficiente planè magistratu alteri in alterum concessum est, quod magistratus in corrigendis non modò sed & coërcendis delictis potest.

Præterea] In bello privato quandoque locum habet, quod magistratus in retributione observat; quandoque, quod ex justitia universali facit: sed hæc omnia eo casu, si magistratus ex officio procedere non possit: adeoque privatum bellum à publico non rectè videtur per hoc separari, quòd privatum defendendi sit potissimum, publicum & ulciscendi gratiâ. Hæc enim distinctio essentialis non est, sed ab affectionibus desumta: secundum essentiam progredienda ita differunt, quòd aliud sit inter eos, qui sub magistratu sunt, quibus nihil amplius conceditur, quàm quod per magistratum corrigi non potest, ut declinantes injuriam faciant, quod ipse magistratus faceret puniendo delinquentes, aliud verò inter eos, quorum injuriæ per magistratum nullum corrigi possunt.

§ 17. Quòd

§ 17. Quod & ex metu potentiæ bella ſuſcipere cogamur, fit propter defectum, qui in ſocietate humanâ reperitur, quòd nimirum imperia & gentes inter ſe non coïerint in ſocietatem nec judicia conſtituerint. Qua de cauſſâ cuilibet periculo futuro, quod metuimus, quovis modo obviam ire tenemur; ne damnum nobis inferatur, quod poſtea corrigi nequit. Non ergò omnem Juſtitiam tali denegarem bello, ex hypotheſi ſcil. quatenus nulla ſunt judicia inter gentes, quibus injuriæ illatæ vindicari poſſint. Hinc metus juſtus futuri mali in imperfectâ hac ſocietate ſatis cauſſæ habere ad vim inferendam videtur. *Nicephor. lib. 5. oportet igitur*, inquit, *qui citra periculum velint vivere, eos occurrere impendentibus malis & antevertere; nec eſſe cunctandum, aut exſpectandum ut acceptam injuriam cum periculo ulciſcaris. ſi in præſentiâ creſcentis plantæ radicem præcidere poſſis, & adverſarii malè cogitantis conatus opprimere.*

At in perfectâ ſocietate ubi correctioni per magiſtratum locus datur, injuſtum eſt, pro metu vim inferre, quia ope magiſtratus metus tolli poteſt.

§ 18. Quæſtionem tractat hoc §. an etiam illi qui bellum promeriti ſunt ſe juſtè defendere poſſint. Ego hîc diſtinguendum puto utrum ex retributivo juſto procedant hoſtes & nihil ulteriùs quàm reparationem damni quærant;

tunc

tunc enim injustè resistitur, quia eidem ultrò nos offerre tenemur ratione conscientiæ, ne inæqualitas oriatur; an verò vel in vindictam, ut malum pro malo rependant, vel ex justo universali ad puniendum aliquod crimen, quo vel ipsi lædentes emendentur, vel aliis exemplo sint, bellum geratur: tunc enim, uti nemo ultrò pœnæ ex criminali Judicio se offerre tenetur, ita nec talem ab hoste pœnam ferre conscientia suadet: sufficit enim nos de emendatione propositum firmum habere, læsisque illud promittere implorata venia. Idque etiam tantùm exempla ab Autore prolata probare videntur.

Cap. II.

§ 1. E*st autem Nostrum*] Cavendum probè est, ne decipiamur vocabulo nostri, quod valde æquivocum est, & fallaciam gignere potest, quod & Aristoteles notat circa Platonem. *l.* 2. *c.* 3. *de Republ.* Quia Autor *nostrum* videtur latissimè extendere, ut significetur omne id quod nostri gratiâ est; Quia verò nostrum excludit alios, utpote quod nobis solis competit, communia minus rectè ad nostrum referentur. Rectius ergò fortasse dicemus, id quod hominum gratiâ est à naturâ ut vitam eorum conservet productum vel esse commune hominum omnium, vel proprium singularum aut plurium. *Aut*

Aut ad actus aliquos] Facultas exercendi actum liberi hominis, permutandi nimirum, emendi, vendendi non videtur rectè constitui species ejus quod nostrum est.

Vacuæ à Proprietate] Non convenire videtur, ejus, quod nostrum est, constituere speciem à *proprietate vacuum*; id enim nostrum non est, quia nostrum proprietatem includit. Fortasse autem aliquo modo tolerari hæc possunt. Quemadmodum enim in Republ. Platonica poterant, non ut singuli sed conjunctim sumpti dicere, hoc nostrum est; ita quæ hominum gratiâ à naturâ producta sunt, dicentur nostra, si humanum genus totum consideramus; licet non statim singuli hoc est meum dicere possint. Et hæ res à proprietate vacuæ Autori vocabuntur.

§ 2. Omnia quæ in hac terrâ sunt hominum gratiâ esse demonstrat Aristoteles *lib.* 1. *Polit.* sequeretur enim quædam frustrà esse, si usum nullum homini præstarent. Ex hoc verò porrò constat, totius humani generis communia cuncta esse, ut totum hominum genus dicere possit, hoc est meum.

Hinc factum] Malè Autor putat, ex eô quòd DEUS generaliter hominibus jus in res contulit; sequi, quemlibet potuisse ad suos usus arripere, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Nam quod communioni datùm, nec singulis attributū est, secundum pro-

portionem Geometricam ex Justo distributivo singulis partibus societatis assignari debet, non autem temerè quilibet quidvis arripere licet: Hinc enim querelæ oriuntur & perpetuæ contentiones. At dicas, naturam æquales omnes produxisse. Respondeo, falsum id esse; cum alii à naturâ servili ingenio, alii liberali & quidem secundum gradus præditi sint. Si ergò ratio est id, per quod homines sumus, & hominis quâ talis gratiâ civicta sunt; necesse est eum in divisione plus participare, qui plus ejus habet, per quod homines sumus. Idque convenit cum iis, quæ ab hominibus semper observata sunt: servis enim acquirere denegarunt. Quod si ob talem inæqualitatem neges inæqualiter res dividendas, sed æquales omnes ponas; necesse erit divisionem æqualiter fieri, & nec tunc, quod Autor statuit, justum est; ut quilibet ad suos usus arripere possit, quod velit & consumere quæ consumi possunt.

Etenim æquales inæqualia accipere injurum est. Quòd verò initiò homines admiserint, ut quivis quidlibet occupare posset, ex accidenti factum propter multitudinem rerum creatarum & exiguum hominum numerum.

Neque is status] Progreditur Autor ad explicationem quandam status integritatis, & qualis ille fuerit, quodque in simplicitate constiterit, tradit: quâ de re, cùm ad Theo-

logiam

logiam pertineat, nihil dicemus.

Videbant autem] Ut Autor sententiam suam confirmet; nimirum Jure naturæ quidvis à quovis apprehendi & consumi posse, ponit hæc 1. simplicitatem summam, quæ fortasse æqualitatem arguit, ut alter præ altero non emineat. 2. homines ex spontè nascentibus è terrâ vivere posse: accedente enim curâ inæquales fiunt, quando inæquales operas contulerint & tunc secundum illam proportionem operarum iisdem fructus competent: secus si fiat, injustum orritur. Sed post lapsum ponere homines simplices & sine prudentiâ item viventes exspontè nascentibus sine cura seu directione rerum secundum rectam rationem ad usum, est ex hominibus bestias facere; quibus tamen natura dominium propter defectum rationis. Denegavit, hominibus verò ut ratione rebus præsint, dirigantque, easdem ad suum usum dedit. Minor præterea Autorem simplicitatem illam ob quam primorum hominum vitam laudat in Americanis nobis ostendere, barbaris & feris hominibus: an ergo ex barbarie Jus naturæ æstimandum est? Parum autem omnia ad rem faciunt: neque ad Justum naturale determinandum quicquam conducit nosse, aliquando homines non fecisse hoc vel illud & quidem ex defectu prudentiæ. Nam quod prudentia vera dictitat, pro injusto habendum non est. Nec

ſequitur, ſi aſtutia eſt mala, ſimplicitas erit bona: datur enim prudentia, quæ quatenus talis cum virtute conjuncta eſt, ex quâ perfectio hominis, & per conſequens, Jus naturale æſtimari debet: naturale enim quid ſit, ex eo petendum, in quo perfectio cujusque rei conſiſtit. Uti enim corpus ſine oculo ubivis offendit: Ita homo in actionibus occupatus ſine prudentiâ: eſt enim ſimplicitas cæcitas quædam mentis.

Simul diſcimus] Mens ergò Autoris eſt, communionem naturalem eſſe; ſed ab hac receſſum pacto vel expreſſo per diviſionem vel tacito per occupationem; & ita Dominia rerum niti pacto vel expreſſo vel tacito hominum à naturali communione recedentium, adeòque Juris legitimi eſſe. Hæc verò mera figmenta ſunt, nec quicquam ſolidi continent; unde alii oriuntur errores de præſumptâ voluntate paciſcentium, ex quâ varia infrâ conatur demonſtrare. Nos potius dicimus dominium ortum eſſe ex naturâ rerum, quibus ad vitam utimur; quædam enim ita comparatæ ſunt, ut iiſdem uti nequeamus, niſi alios excludamus à facultate habendi, adeoque eæ quantæ quantæ ſunt, noſtri & non alterius gratiâ eſſe incipiant. Quod ipſum in initio hujus §. Autor fatetur; quando dicit, quod quiſque arripuiſſet, id ab altero eripi ſine injuria non potuiſſe. Quod autem ſine injuriâ eripi

eripi nequit, ſpeciem habet rei ſub dominio exiſtentis. Atque adeò dum Autor communionem Juris naturæ aſtruere conatur, Dominium quoddam probat. Et hæc ita ſe habent circa ea quæ ſponte naſcuntur: In iis quæ curâ indigent, neceſſe eſt, proprietatem dominiumque dari. Quod ita probamus: Liber enim homo nihil alterius gratiâ facit temerè: ſuum ergò eſſe debet, cujus curam habet: alterius gratiâ fruſtrà laborare ſervile eſt, & quærelas parit. Apparet ergò neceſſariò dominium dandum, ut injuſtum tollatur, & quidem rebus, quibus ad vitam utimur id exigentibus. Quare & dominium à naturâ eſt: id enim naturaliter eſt Juſtum, quod ex ipſa naturâ rerum, ad quam eæ propenſæ ſunt cognoſcimus. Fundamentum ergò dominii præter res ipſas, libertas eſt; quæ facit, quemlibet ſui gratiâ eſſe & operari. Quare ut cultus rerum conſtet, nec tamen querelæ oriantur, neceſſe eſt, quædam tota noſtri & non alterius gratiâ eſſe. Accedit & hoc, quid quæ hominum gratiâ ſunt pleraque directione certi cujuſdam hominis indigeant: ſi enim temerè cuivis committerentur, fortunâ potius quàm ratione regerentur. Quòd ſi verò ratione dirigi rebus ſalutare eſt; neceſſe eſt certam aliquam & fixam rationem eſſe, quâ dirigantur. Temerarium quippe eſt & fortuitum, quod modò huic modò alteri fini deſtinatur, nec

certum finem habet. Hinc argumentor.

Quod communiter hominibus datum est, salutariter verò quoad singulas partes, à singulis dirigitur, illius divisio est à Jure naturæ.

Res multæ sunt è numero rerum hominibus à naturâ datarum, quæ singulæ salutariter à singulis diriguntur, damnum verò patiuntur, si temerè à quavis aut nulla regantur ratione, quod experientia constat.

E. Res multæ divisionem subeunt naturâ.

Et per consequens non ex aliquo peculiari pacto aut, tacito sive expresso Dominia manant; sed ex ipsâ rerum naturâ.

§ 3. Ex præmissis conatur Autor probare: mare sumptum sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium in proprium jus abire non posse. Argumentum primum est tale: Ubi cessat pactum, quod caussa recedendi à communione est, ibi cessant dominia; quia in precedentibus ostensum, ex pacto ob caussas à communione homines recessisse.

Atqui in mari aut præcipuâ ejusdem parte cessat pactum.

Ergo circa mare Dominium non datur.

Responderi potest & majorem & minorem falsas esse: nititur enim major in hypothesi & figmento Autoris statuentis communionem rerum naturalem esse, cùm potius ex ipsâ rerum

rerum quarundam & liberorum hominum naturâ dominia dependere probaverimus. Minorem autem dum probare nititur, rationem non profert eam quâ antea secessionem à communione probabat, Sed aliam quâ nostram incurrit sententiam : syllogismus ipsius talis est:

Cujus tanta est magnitudo ut ad quemvis usum omnibus sufficiat, in eo temerè & sine caussâ à communione receditur, & per consequens injustè.

Maris tanta est magnitudo, ut ad quemvis usum sufficiat.

E. Ex majore hujus syllogismi apparet, quodammodo Autorem in nostram sententiam decedere & statuere, quòd ob rerum quarundam naturam à communione necessariò recessum sit, quarum scilicet usus non omnibus sufficit, sed necessariò in uno tantum aut paucis subsistit. Ut verò, quid Respondeti possit Autori addamus; dicimus minorem negari posse, licet enim fortasse quoad haustum aquæ pars etiam maris sufficiat: in capturâ tamen piscium fortasse idem non obtinet; quia certis in locis certa piscium genera nutrit mare, in quibus singulis certus populus proprietatem sibi aliquam acquirere potest, & capturam curare. Idque & humano generi conducere videtur; quia omnes omnibus operam dare nequeunt. Si ergò longo tempore certo in loco maris populus piscaturam curavit, pro-

prium eum locum maris quoad hunc usum sibi fecit. Quod de piscaturâ diximus, idem & de navigationibus sentiendum esse videtur.

Est & naturalis] Committit hîc Autor μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, dum circa liquida, velut physicus versatur & ex fundamentis Physicis propriis, quod proprium est scientiæ civilis probat: facilè ergò ad argumentum Autoris respondere licet, quod tale est:

Quicquid occupari nequit, non potest sub dominio esse.

Liquida non possunt accupari: Ergo. Responderi quidem posset ad hoc argumentum, ambiguitatem esse in voce occupari; neque enim idem significare videtur. Sed hoc omisso, petamus tantùm probationem minoris; Autor eam sic probat:

Quæ non possunt terminari, nequeunt occupari.

Liquida non possunt terminari. Ergo. Dico minorem quoad terminationem, quæ in distinguendis dominiis requiritur falsam esse. Potest enim mare lineis mathematicis in varias partes dividi, adeòque multis modis terminari. Accedunt promontoria terræ continentis Insulæ, quibus commodè ut punctis in iis lineis uti licebit. Falsum præterea est, mare non esse terminatum: quid enim sunt litora? Nihil ad rem facit, quod tota oceani superficies fortè major sit terræ superficie.

Nec

Nec fingenda divisio] Ratio quâ Autor porrò utitur pro suâ sententiâ confirmandâ, hæc est: Quâ de re per ignorantiam in primâ divisione nihil cogitatum est, ea nec nunc dividi possunt; sed per occupationem in jus proprium transeunt. De divisione maris nihil cogitatum est in primâ divisione, propter ignorantiam; quia ipsis mare maximam partem incognitum erat. Ergo mare nunc non dividi potest, sed occupandum illud, posteaque dividendum. At occupari nequit, quiâ est liquidum, uti præmisit. Respondeo, Autorem malè dominium in pacto quodam ponere fundatum esse, uti antea demonstratum est. Quòd verò soleant res occupari & occupatione nostra fieri, id præter Jus naturæ observatum ab hominibus est. Nam cùm totum humanum genus à naturâ acceperit omnia hæc inferiora: non temerè sed secundum rectam rationem ea dividenda sunt, uti antea diximus, *& seq. cap. pluribus* declarabimur.

Vera sunt, quæ hoc in §. Autor docet; sed ratio eorum ex nostris apparet fundamentis. Nam cùm nulla societatis universalis forma inter diversos populos sit introducta; quilibet populus pro suo arbitrio, prout visum est, arripit territorium; singuli autem immobilia non ita apprehensione & occupatione quàm assignatione factâ ab eo, qui summam potestatem habet, consequuntur.

 tur.

tur. Hinc iterum colligo à re ipsâ divisionem dependere: quædam enim omnium hominum communia remanent, quædam totius populi, quædam civitatis, quædam singulorum fiunt. Si enim res unius usui inservit & curam requirit, necesse est unius propriam fieri, idque secundum dignitatem, quò justè divisio fiat.

§ 5. Non verum videtur, Jure naturæ liberum esse, feras pisces, aves capere, quandiu lex civilis nulla intercedit; quia Jus naturæ secundum rectam rationem & non temerè distributionem faciendam præcipit.

§ 6. In gravissimâ necessitate furtum vel rapinam non committi demonstrare vult Autor ex fictâ illâ conventione, quam putat inter gentes de divisione bonorum intercessisse. Sed hinc nihil firmiter deduci posse, suprà ostendimus; quia principia firmiora conclusione esse debent: at nil nisi figmenta hæc esse videntur. Quid enim non fingere licet voluisse dividentes bona mundi? statuimus ergò, licet fortasse rapina aut furtum committatur, si res alterius vi vel clam aufferatur; veniam tamen mereri eos, qui fame ad rabiem impellente adducti, cui ratio nulla resistere potest, tale quid committunt. Hinc Seneca: *Necessitas magnum humanæ imbecillitatis, patrocinium omnem legem frangit.* Non igitur fortasse furtum non committitur,

cùm

cùm ſcienter & ex conſilio hoc faciunt, neceſſitate famis adacti; à pœna tamen excuſantur; quia ex tali affectu faciunt, cui reſiſtere humana ratio nequit. Ubi autem rationi locus non eſt; ibi non ab homine profectum videtur, quod actum eſt.

§ 8. Majorem meretur veniam is qui auffert alicui deneganti ſuccurrere cùm poſſet, & ex liberalitate deberet; quàm qui æquè egenti; neque tamen planè extra veniam eſt, verbi gratia, ſi fame conſumptus auffert alicui fruſtum panis, quod ſolummodo alteri familico ſupererat, minus quidem veniam meretur, quàm ſi diviti vi ſummovet: Nihilominus tamen non planè extra veniam eſt.

§ 9. Certum eſt, ſi quis tempore neceſſitatis quid ſurripit alteri, teneri eum ad reſtitutionem, quando reſtituere poteſt. At ex fundamento Autoris id non commodè deducitur; quaſi ex præſumptâ voluntate hominum bona dividentium hoc fluat, ut tempore neceſſitatis ad communionem redeatur: ſi enim jus communionis tempore neceſſitatis redit, æquè ac in communione nihil reſtituendum erit. Sed reſpondet Grotius findendum eſſe, jus fuiſſe non plenum ſed reſtrictum cum neceſſitate reſtituendi. Sed, ut ſuprà diximus mera hæc ſunt figmenta. Nos potius ex naturâ ipsâ Juſti hoc deducimus. Ubi enim injuſtum infertur ab altero, neceſſe

est fieri correctionem per restitutionem damni: servile quippe est damnum ab altero temerè & frustrà pati. Si tamen lædens non potest damnum resarcire, nec pœnâ corporali affici: in eum indicit statum, ut licet nunc nihil ab eo exigi possit; aliquando tamen, si solvere potest, teneatur. Est enim hîc commutatio, quæ necessariò aliquàm retributionem exigit, & licet invita sit; quia tamen cum veniâ est conjuncta, incipit quasi ex spontaneâ lædens debere, ut quando possit, solvat. Et æquè se res habet, ac si quis egenti mutuò quid dederit, qui tempus solvendi nequivit determinare, adeòque solutionem confert in tempus quando solvendo erit.

§ 10. Quando alterius castellum quis occupat, id vel ipso sciente facit, & commutatio est spontanea; vel invito eodem & commutatio est invita, cujus tamen correctio ex retributivâ Justitia gradus consequitur, uti præcedenti §. dictum. Ut si in extremo periculo constitutus id faciat, licet alter læsus sit, veniam mereatur propter affectum se & suos conservandi. Deinde interdum commutatio videtur, quæ non est: si enim nihil decedat alicui; altero in bonis ipsius aliquid faciente, nulla commutatio est, nec retributione opus habet.

§ 11. Jus communionis reviviscere dicit in utilitate innoxia. Rectius ex natura re-

rum

rum & ratione usus, quem habent, principia petuntur. Sunt enim unius rei plures usus, quorum quidam sine detrimento communes esse possunt omnibus hominibus, & secundum hoc communio manet; quidam verò usus unius certi tantùm hominis, aut communionis seu certæ hominum copiæ esse possunt, quos aliis, quàm qui curam gesserunt assignare injustum foret, & quoad eos etiam tunc datur proprietas, in cæteris communio remanet.

§ 12. Hæc & quæ in sequenti §. proponuntur ex repetito à nobis *præced.* §. fundamento quam optimè patent; quod nimirum ex rerum ipsarum natura dependeat proprietas: quædam enim quoad omnem usum omnibus hominibus inservire possunt, ut aër; quædam quoad unum usum omnibus, quoad alterum aut multis aut paucis, quædam quoad unũ multis quoad alterum uni. Hinc oriuntur Autori illæ diversæ exceptiones ratione utilitatis innoxiæ.

§ 13. *Media sententia*] Postulandum prius transitum, & extra metum periculi constituendum dominum, ex natura bonorum externorum apparet, in quorum numero quoque est securitas ab imminente periculo, nemo enim liberorum hominum alterius gratia metum subire tenetur. Necesse ergò est voluntatem domini in his exspectare & cautionem præstare, ne metu incusso alter injuria afficiatur. Quod si satis cautum sit, & nihil de-

cedat domino, uſu rei, quem petimus, omnibus, ſine detrimento patente, non ſine injuriâ uſus ille nobis denegari poteſt.

Sic etiam Metus] Omninò metus hoſtis exceptionem ſufficientem parit ad inhibendum tranſitum alteri, qui cum eo bellum gerit. Injuſtum enim eſt alterius gratiâ amicum amittere, aut non hoſtili animo affectum hoſtem conſequi: hoc namque eſt malum externum, quod temerè alteri ſine compenſatione inferre injuſtum eſt.

Neque verò perſonis] Quid quiſque peregrino præſtare teneatur, & in re ſuâ concedere propter ſocietatem univerſalem populorum nondum initam obſcurum adhuc eſt: ſi enim ſocietas inter totum genus humanum conſtaret, quantum quælibet pars id eſt quodlibet territorium toti ſocietati & ſingulis partibus ejusdem deberet, æſtimari facilè poſſet. Nunc verò ſine ſocietate aut ad minimum in imperfectâ vivitur: unde & difficile eſt quicquam determinare. Si concipienda eſt inter homines ſocietas, ejus finis erit mutuæ indigentiæ ſublevatio; ut quilibet, ſi ſine ſuo damno poſſit, alterius indigentiæ ſuccurrat.

§ 14. Non injuſtè videtur aliquid peti, quandoque pro uſu communi: accidit enim interdum damnum ex eodem inferri. verbi gratia, ſi multi territorium noſtrum tranſeant, fit, ut orietur annonæ caritas, & ita ad inhabita-

bitatores damnum porrigatur. Hinc meritò pecuniam, quæ damnum ex uſu communi, tranſitu ſcilicet illatum æſtimat, meritò transeuntes ſolvunt; ne fruſtrà aliorum oratiâ curam reparationis viarum & præſtandæ ſecuritatis habeant incolæ.

§ 16. & 17. Quoſlibet recipere peregrinos in numerum civium non modò periculoſum eſt, ſed nec civitatis cujuſque ſtatus id admittit: finis enim ejus eſt civium beatitudo. At impeditur ea, ſi mores barbarici introducantur, & ſemper obſervarunt boni L. Labores ne quævis importentur, nec quivis in numerum civium admittantur.

§ 18. & 19. Quid per actus communes Autor intellectum velit, ex Jure gentium, prout illud Jus Romanum accipit, addiſcere licebit. Jus gentium enim iis eſt facultas ad actus & negotia peregrinis competens; quemadmodum Jus civile proprium eſt civium, peregrinos excludens. Intereſt enim Reipubl. ne omnes promiſcuè ad omnia admittantur negotia omneſque actus. Hinc à teſtamentis matrimonio & tutelâ arcebantur peregrini. Juris gentium autem omnes contractus Romani fecerunt: Unde patet, peregrinos ad quoslibet contractus admiſſos fuiſſe; an & ad ſtipulationem, diſputant ICti. Videtur tamen non dubitandum; idque patet ex *Liv. lib.* 2. Ubi ſtipulatur dux Romanorum à peregrinis.

Quam-

Quamvis autem contractus omnes peregrinis ex Jure naturali pateant: Quandoque tamen accidit quosdam prohiberi posse etiam in gratiam amicorum: si scil. hi magis indigeant, quàm alii. Nam si contractum alteri, denegare possum, me indigente; quidni & si amicus meus indigeat: is enim alter ego vocatur.

§ 21. Juri communi ad actus annumerat Autor facultatem ambiendi matrimonia; approbatque Romanorum factum, qui cùm matrimonia à vicinis impetrare non possent, vi rapiebant. Id si fortè apud barbaros Justum est, quibus mulieres sunt instrumenta procreandi; fortasse aliquando summè injustum erit: ex amicitiâ enim matrimonia fluunt, ad quam nemo alterum cogere potest: Si verò, uti Autor casum fingit, sit populus virginibus destitutus, qui à finitimis nil impetrare possit, & vi aufferat, quòd in cœlibatu vivere nequeat, affectui aliquid condonandum; injustè tamen facit, qui quod ex amicitià proficisci debebat vi acquirit.

§ 22. Jus commune Autor ex suppositione vocat, quod uni populo concessum, alteri denegari nequeat. At cùm multa ex amicitiâ fluunt, nescio an præcisè omnes possint adigi ad præstandum omnibus, quod uni concesserunt. Id quod ipse Autor agnoscit § *seq.* 23. Illi verò actus, quos enarrat, nimirum, venari, piscari, accupari, margaritas legere &c. non

sunt

ſunt ſimpliciter vi naturalis libertatis quibuslibet conceſſæ, ſed conſiſtunt in poteſtate eorum, quorum territorium eſt. Hoc autem fateor, ſi omnibus indiſtinctè à certò populo hactenus conceſſa denegentur uni; odium quoddam præſumi poſſe, & rationes exigi quare fiat.

CAP. III.

PRoprietatis acquirendæ duas facit ſpecies, originariam & derivativam. Originariam acquiſitionem hodiè per occupationem tantùm fieri, olim, cùm genus humanum coire ob paucitatem adhuc poſſet, & per diviſionem fieri potuiſſe, tradit. Immò videtur olim ob paucitatem hominum illa temeraria occupatio introducta; ut quilibet quod placeret arriperet, excoleret, ſibique ſoli, poſtquam excultum eſſet, haberet: ob magnitudinem enim terræ & paucipatem hominum parvi interfuit, quid quiſque ſumeret. Hodiè poſtquam univerſus terrarum orbis penè ab hominibus occupatus eſt, de diviſione magis convenit homines ſollicitos eſſe. Et ſi ſocietas univerſalis inter populos omnes eſſet conſtituta, fortaſſe conſultum foret inter ipſos leges condi de territoriis occupandis, ne præter modum unius potentia augeatur; ſed quantum fieri poteſt, æqualitas ſer-

ſervetur. In partibus territoriorum divendis pro merito cuilibet pars aſſignanda, uti Juſtum diſtributivum requirit. Unde ſuprà § 4. *præced. cap.* aſſignationem potius, quàm occupationem vocandam dicit Autor. Quomodo ergò rectè Autor originariam acquiſitionem hodiè tantum per occupationem fieri debere ſtatuat, non video. Si fortè dicat, præcedere occupationem, quia populus prius occupare, quàm ſingulis portionem aſſignare debet. Reſpondeo, hoc non tollere meum dubium, quia Autor loquitur de acquiſitione, quà ſingulari Jure aliquid noſtrum facimus. Ut ergò in ſummâ comprehendamus, quod ſuprà & hîc fusè dictum: Juris naturæ eſt, ut propria omnia ſint ad ſingulorum vel univerſitatis, vel totius populi. Aliàs enim cura non haberetur rerum ſingularum; quia non unus omnium curam habere poteſt, ſed certis rebus certi præficiendi: ſic enim, circa ſuperflua commutatione factâ, ſinguli debito modo exculta & perfecta ad vitam neceſſaria conſequentur. Quæ ergò quisque naturaliter habere debeat, ex dignitate dependet, ut attendatur, an ſufficienti inſtructus ſit: prudentiâ adeo quæ conſequitur debito modo excolenda. Sed quia vix id fieri poteſt inter populos circa regiones, præſertim cùm natura poſt occupationem jam factam ingenia regioni cuilibet convenientia ſecundum diverſita-

ſitatem Zonarum producat : in ſingulis tamen cujusvis populi territoriis hoc obſervandum erit, ſi aſſignatio fundorum facienda. Et hæc naturaliter Juſta nobis videntur. Quare colligo quæ circa Originariam acquiſitionem Autor tradit dubio non carere : uti enim in rebus communibus non dicitur originariè acquirere qui quid communi dividundo judicio conſequitur: ita nec in rebus à naturâ humano generi datis; quia Jure naturæ per diviſionem aut aſſignationem quiſque conſequi debet, quod proprium facere vult.

§ 3. Vera eſt regula Pauli, ſpeciem quam produximus noſtram eſſe : aliàs enim alteri operati eſſemus fruſtrà, quod pronat cum naturâ liberorum hominum. Impeditur aliquando iſta regula & patitur exceptionem, ſi materia ſit alterius : ubi tamen iterum percurrenda ſunt commutationum genera & gradus : aut enim volente domino materiæ ſpecies introducta eſt ; & tunc videndum, quid actum ſit ; aut invito eo, & tunc vel à ſciente cum conſilio ; ubi conſilium illud ſpecificantis perpendendum, quale fuerit; aut ignorante, & iterum ignorantiæ gradus & varietates conſiderare convenit. Conferri etiam pretia materiæ & introductæ ſpiciei debent, ut ratione horum modò Dominus materiæ, modò Dominus ſpeciei præferri poſſit, ſi alter alteri damnum reſarcire velit. Ex quibus apparet, deciſionem

§. quam

§. quam ex alienâ 25. *Inst. de* R. D. Juræ naturæ locum non habere. De sententiâ Autoris infrà dicemus.

§ 4. *In his autem*] Duo occupabilia facit: Imperium & dominium, non rectè, uti videtur: cùm res potius sint objectum occupationis, dominium verò id quod occupatione acquirimus. Deinde non video, quâ ratione imperium inter occupabilia referri possit; nisi de herili & tyrannico loquatur Autor imperio. Nam civile fit in volentes & in electione civium positum est, sive id faciant specialiter in singulis imperantibus sive per legem, quæ universaliter eligit. Fortasse ad consuetudines respexit feudales, quibus introductis Jurisdictio territorio adhæret.

§ 5. Dicit Jus temerè occupandi & apprehendi esse ex Jure naturæ permittente: At contrarium est Juris naturæ, nimirum, ut non temerè, sed secundum rectam rationem divisio fiat, si fieri possit. Hinc quando Autor dicit, humanam societatem non requirere Jus illud, ego potius dicerem humanæ societatis salutem id respuere & requirere Justum distributivum, in quo omnia fiunt secundum dignitatem.

Quod si quis] Potuisset aliter taxare errorem hunc ICTORUM, qui id putant Juris gentium esse, quod seorsim pleræque gentes excultæ observant: Id enim falsum est. Nam

Nam quando Jus Romanum aliquid Juris gentium esse statuit: Intentio tantummodo est ostendere, quibus Juribus peregrini in Romanâ Republ. utantur. Licet ergò seorsim inter omnes gentes quid in usu sit: nisi tamen Romani ad illud Jus peregrinos admittant, sed solos cives Romanos ejusdem participes faciant, Juris civilis in Romanâ republ. erit. Hinc colligo, ex mente ICTORUM Romanorum, ea esse juris gentium, quæ peregrinis in quâque civitate attribuuntur.

§ 6. Ut quæ tradit Autor hoc §. examinari possint; in definitionem dominii inquirendum est: Videtur autem rectè definiri facultas dirigendi secundam rectam rationem id quod certi alicujus hominis, aut societatis humanæ gratiâ est, ejusque adeò velut instrumentum & pars existit. *Arist. l. 1. Polit. c. 4.* Ex definitione nostrâ quid in propositâ quæstione, an infantium & furiosorum sit dominium, statuendum sit, patebit. Non enim dominium ex ipso rationis usu tantùm æstimandum est, ut qui actu nunc uti ratione nequeat, nec dominus existere possit jure naturæ. Nam manet res, quæ sub dominio est, pars & instrumentum illius, cujus per naturam est, licet aliâ ratione adminiculante dirigatur. Nec video, quare dicendum sit, inter actum primum tantùm stare, nec ad actum secundum pertinge-

tingere posse dominium furiosorum : etenim si actus secundus dominii penes infantes & furiosos non esset, non illi possiderent, nec quicquam utilitatis ad illos perveniret. Præterea quis actum primum dominii penes infantes, actum secundum penes tutores statuêret ? Dominium ergò penes impuberes & furiosos in rei veritate & Jure naturæ esse asserendum videtur ; quia illud quod præcipuum est constituens essentiam dominii in iisdem reperitur, nimirum ut res tota, quicquid sit illorum & non alterius sit. Cum verò propriâ ratione dirigere eandem nondum possint, alterius cujusdam ratio adhibetur, quæ procuratoriâ vice fungitur, donec dominorum ratio directioni sufficiat. Quare nec accuratum videtur, quod dicit, infantes non per se utendi Jus habere ; quid reverà hoc habent, quamvis alterius rationem directricem in auxilium adhibere cogantur. Quod si propter defectum rationis infantes non sunt naturaliter domini ; nec ebrii dicendi erunt Jure naturæ domini rerum suarum, nec ji qui affectibus incitati non secundum rationem rectam circa res suas versantur : parvi enim refert an exiguo an longiori tempore ratio desit. Contra Autorem ergò ita argumentamur.

Quod non facit res non amplius esse partes alicujus & instrumenta vitæ non tollit dominium. (Ex definitione dominii ; quia

quia hoc præcipuum est constituens dominii essentiam.)

Atqui ætas, morbus hoc facere nequit, ut res quæ semel alicujus gratiâ est, ipsiusque pars quasi existit, desinat tale esse quamdiu superest remedium, tutela scilicet & cura.

Ergo ætas, morbus, &c. dominium non tollunt.

Nam alienatio] Argumentum Autoris contra dominium infantum & furiosorum tale est:

Dominium in facultate alienandi consistit.

Penes furiosos & infantes non est facultas alienandi. Ergo

Respondeo negando minorem: Licet enim leges civiles inhibeant alienationem, adeò ut ex contractu tali non teneatur pupillis; non tamen simpliciter hoc faciunt, sed tantummodo tradunt modum rationis defectum in alienatione supplendi. Et proinde ratio, quam pro afferenda minore Autor profert, sufficere non videtur: neque enim verum est, quod in sua natura includit actum prudentiæ & consilii, seu, uti Autor loquitur, voluntatis utentis ratione, non posse absolvi ab eo qui usu rationis vel propter ætatem vel propter sexum destituitur; quia alterius ratio substitui potest. Hinc enim originem habet Tutela & Cura, quæ officia Juri naturæ conveniunt.

§ 9. Quæ

§ 9. Quæ in fine hujus §. tradit, faciunt pro iis, quæ supra dixi, unam eandemque rem ratione diversorum usuum modo communem, modo propriam esse posse.

§ 10. Multa in Jure Romano Juri gentium seu naturæ asscribuntur, quæ Juris naturæ in rei veritate non sunt; sed tantùm ex opinione ICTORUM Romanorum: & talia rectè quidem in civitate Romanâ Juris gentium esse dicuntur, quia ea non modò cives Romani, sed & peregrini pârticipant. Quòd verò Autor ex Jure naturæ vult limites præscribere, quousque proprietas maris extendi queat, sine ratione est. Leges quoque quas §. 9. & 10. citavit, non obscuram involvunt antinomiam, adeò, ut de conciliatione earundem desperemus, miremurque Autorem ex tam obscuris sententiæ suæ fundamentum petere voluisse.

§ 13. Tradit Autor nudum, imperium in mare facilius acquiri posse, quàm dominium: id ex definitione nostrâ demonstrari potest; quia facilius est, facultatem regendi navigationem sibi parare, quàm ut mare concipiatur pars quædam nostri & instrumentum vitæ.

CAP. IV.

§ I. DIsputat Autor de Jure usucapionis, an nimirum & Jure naturæ locum habeat inter eos qui Jure civili invicem non tenen-

tur. Argumentum quo in fine hujus §. utitur tale eſt:

Quo ſublato lites in infinitum extenduntur, illud Juris naturæ eſt.

At ſublato Uſucapionis jure, lites in infinitum extenduntur. Ergo.

Reſpondeo ad minorem, falſam eſſe lites in infinitum extendi, ſi Uſucapionem tollamus: id enim tantummodo ex hypotheſi verũ eſt propter defectum ordinis, qui, ſi obſervaretur in alienatione rerum, præſertim immobilium, facile impedire incertitudinem dominii poſſet. Deinde nec facile probatu eſt, ſublatâ uſucapione lites accreſcere in infinitum: Si enim Judicia debito modo conſtituta ſint, nec lites in iiſdem protrahantur, in infinitũ excreſcere non poterunt, ſed debito modo finem ſuum conſequentur. Ad majorem reſpondeo; eam quoque ſimpliciter veram non eſſe: poſſum enim ſubſumere: ſublatis duellis, quorum beneficio quadrante horæ lites expediri poſſunt, creſcere lites in infinititum: nec tamen duella idonea media ad dirimendas controverſias ſanæ mentis homo ſtatuet. Nos contra argumentamur:

Quod querelas auget, non eſt juſtum medium tollendi lites, imò injuſtum.

Uſucapio querelas auget; quia domini conquerendi plus cauſæ habent, ſi planè nihil ipſi ſuperſit rem recuperandi, tranſlato ad alterum dominio; quàm ſi

concessis actionibus rem repetere iisdem licet.

§ 2. Quod attinet ad historiam Jephtis, non æquè ex Jure Usucapionis, quàm ex eo fundamento argumentari is voluisse videtur, quod ob diuturnam taciturnitatem nihil Juris olim Rex Ammonitarum habuisse præsumi possit: Locus ex Isocrate non probat dominium nasci ex diuturno usu, sed potius opinionem dominii, quod indicat verbum νομίζουσι : nec stabilis & firma possessio idem est, quod dominium. Quin & reliqua loca citata firmam tantummodo arguunt opinionem de dominio, non concludunt dominium ipsum. Interdum tamen vanum est, ejusmodi opinioni inveteratæ se opponere, si ex historiis, quæ fabulis ob vetustatem similiores sunt, conjecturam quandam capere velimus, quò spectat Diodorus citatus. Sed hæc omnia nil aliud inferunt, quàm quod attendendum sit Judicanti, utrum conjecturæ ex antiquitate petitæ, quibus actor pro astruendo dominio utitur, sufficientes sint ad probandum dominium; nullo modo verò denegandam plane actionem iis, qui dominium prætendunt, confirmant.

§ 3. Si Autor in præsumptâ derelictione usucapionis naturam vult constituere, licet Rubrica primâ fronte aliud indicare videatur: obstat eidem quod præsumpta derelictio non sufficiens causa sit ad hoc, ut dominum me rei alte-

alterius facere poſſit: quia voluntas contraria repetentis domini ſatis oſtendit, præſumptionem illam falſam eſſe. Antequàm ergò ad examen eorum, quæ autor in ſeqq. proponit, accedamus; naturam uſucapionis & unde originem ſuam habeat, quidque differat à præſcriptione, declarabimus. Supra diximus, eſſe quandam commutationem invitam, quâ dominus actu ſecundo dominii privatur, ex quâ tamen de poſſidente nihil diſputare licet, propterea, quod is nec ſciens nec per ignorantiam, cujus cauſa ipſe ſit, quid fecerit. verbi gratia, fieri poteſt, ut Titius emat fundum à Mævio, putans Mævium dominum eſſe, cùm reverà non ſit, adeoque alterius fundum acceptum à Mævio poſſideat, exiſtimans ſuum eſſe, licet in rei veritate Sempronii ſit, cui fit injuria, dum fundum, cujus exiſtit dominus, non poſſidet; nec tamen is de perſonâ Titii poſſeſſoris conquiri poteſt, quia ipſius culpâ nihil damni eidem illatum eſt. Hinc Jura Romana Sempronio domino rei vindicationem concedunt, ut licet non de culpâ poſſeſſoris, aut de ejus perſonâ, cum eo tamen de re ipsâ & quòd ſibi dominium circa eam competat, diſceptare poteſt. Cognito ergò, dominum Sempronium eſſe, poſſeſſor Titiùs rem eidem reſtituere tenetur. Sed ne & poſſeſſor damnum patiatur, regreſſum habet adverſus venditorem, qui de evictione ipſi tenetur. Hîc verò

injuria ementi infligi poteſt: ſi poſt multum temporis elapſi, quo poſſeſſor amplius eum à quo rem emit convenire non poteſt, vindicet dominus rem ſuam: amittet enim emptor pretium rei emptæ. Ex quibus ſequitur, quemlibet dominum diligenter in res ſuas inquirere debere. Hac iniquitate moti Romani Legumlatores tempus certum inquirendi conſtituerunt dominis, & niſi eo tempore res vindicarent, amiſſionem earum pœnæ nomine dictarunt. Idque uſucapio vocatum, à quâ diverſa eſt præſcriptio, quâ dominium non acquiritur, ſed exceptio tantum quædam eſt competens ei, qui titulum allegare non poteſt, per tempus tamen longius rem tenuit; & hic dominus fieri nequit, quia non præſtitit ea, quæ decet præſtare, ſi dominium conſequi velimus. Ex his enarratis probabo uſucapionem Juris naturæ non eſſe, ſed Juris ligitimi. Nam

Quod æquè juſtum ac injuſtum dici poteſt, nec magis in unam ac alteram partem propendet, in eo fruſtrà Jus naturale quærimus. (Per definitionem Juris naturæ ſupra traditam.)

Atqui non vindicantem Dominium intra certum tempus illud amittere, æquè juſtum ac injuſtum eſſe poteſt.

E. Eum qui intra certum tempus dominium non vindicat, amittere illud, juris naturæ non eſt.

Mino-

Minorem probo : Æquè enim ac contingit venditorem amitti, & conveniri non posse, æquè accidit & posse: si potest, injustè privatur dominio, si non potest, alia remedia plura supersunt corrigendi eam inæqualitatem, videlicet attendendo ad gradus negligentiæ domini in inquirendo. Non nisi ergò civiliter justam esse usucapionem, ex his apparet; ex placito enim Legumlatorum dependet.

His ita præmissis, quæ Autor tractat de derelictione præsumptâ, eò commodius examinare poterimus. Et quidem quæ §. 3, 4 & 5. præmittit, non opus est multis hîc examinare: Certum enim est præsumi sæpè voluntatem alicujus ex uno vel altero facto, ex quâ præsumptâ in ejus præjudicium aliquid fit; quòd ex exemplis ab Autore enarratis constat.

§ 6. Nimis extendit vim præsumptionum. 1. à temporis diuturnitate ad scientiam, quòd non verisimile sit, longo temporis spatio ad notitiam alicujus non pervenire, dominum eum esse. 2. ab eâdem ad excussionem metus, quo impeditus quis ab initio dominium vindicare non potuit.

§ 8. Ad objectionem non solidè respondet, quia nemo præsumitur jactare sua, quæ maximè amat: Unde derelictio manifestè probanda & non à conjecturis petenda. Quòd verò contrà argumentatur, neminem hoc animo esse, ut rei caducæ causâ velit alterum in peccato

vivere, & propterea vel vindicaturum eum vel tacitè derelicturum rem ab altero possessam, ne alterum relinquat in peccato. Ad id responsio facilis est; quia bonæ fidei possessor, de quo hîc sermo potissimum est: ad usucapionem enim bonæ fidei possessor requiritur: in peccato non est. Si de malæ fidei possessore loquitur, dominus tacendo eum à peccato non liberat, licet tacite dereliquerit; quamdiu enim in opinione est, rem possessam alterius esse, tamdiu in peccato versatur. Ad officium ergò domini pertineret, potius apertè illi donare. Quin hoc modo sequeretur, omnes res furto ablatas pro derelicto habendas esse, ne fur diutius maneat in peccato.

De imperiis] Vera hæc essent, si loqueretur de imperio civili: at vix est, ut hoc sub usucapionem cadat; & cum pleraque imperia herilia sint, de quorum usucapione quæritur, illa præsumptio nullius momenti est. Deinde appetitus regnandi, qui in hominibus communiter perspicitur contrarium testatur.

Quod si etiam] Adversus præsumptionem, quâ quisque sua servare velle creditur, validiorem dicit alteram; quod credibile non est, quenquam ejus quod vult, longo tempore nullam plane edere significationem idoneam. Sed respondeo, has duas præsumptiones æquè firmiter stare, & ex his duabus destrui eam, quam §. 6. posuit. Colligitur enim ex his quæ-

quædam ignorantia, & per consequens silentium non scientis sed ignorantis: Unde, per ea, quæ Autor §. 5. verb: Sed ut ad derelictionem præsumptam requirit, nulla firmiter derelictio præsumi potest.

Quasi diffidat derelictioni præsumptæ, ex quâ Jure naturæ usucapionem conabatur deducere, ad Jus gentium positivum recurrit: argumentum tale est:

Quod ad pacem publicam facit, in id credibile est gentes consensisse.

Atqui immemorialem & non interruptam possessionem parere dominium, facit ad pacem publicam. Ergo

Sed quare non æquè subsumere licet, si nihil nobis ablatum repetamus, hoc facere ad pacem publicam. Ergo credibile est in id gentes consensisse, & inter eas Juris voluntarii hoc esse? Ut autem dicamus quod res est. Quia diuturna & non interrupta à tempore immemoriali possessio, semper de injustitiâ rem petentis præsumptionem infert: sequitur luce meridianâ clarioribus probationibus instructum esse debere, qui vindicare res quasdam conatur, ne temerè lites moveantur. Deinde, quia hominibus inditum est, recentes injurias magis ad animum revocare, & de amissis magis dolere, quæ sibi vel parentibus ablata sunt, quam quæ majoribus: Etiam vitio magis vertitur illis, qui in majorum injuriis præsertim

longè distantibus corrigendis occupati sunt, & ut lites tractent, ab orco causas repetunt. Adeòque & inter gentes usucapioni præscriptionique simile quiddam locum habere videtur. Quibus motus Autor, & inter gentes usucapionem, quæ solo Jure civile reverà introducta est, jure naturæ valere existimavit.

§ 10. Cùm negaverimus ex Jure naturæ usucapionem dependere, nec ex eodem quæstionem decidere possumus, an noceat nondum natis nec ne. Videtur autem Autor hanc quæstionem movisse, occasione desumptâ ab iis, quæ disputat Covarruvius *C. possessor p.* 3. §. 3. an nimirum præscriptio noceat etiam iis, qui jus non habent ab iis, quibus succedunt, sed primo quodam institutore, ut in majoratu & fideicommissis: dubium autem propterea movetur, quia singuli successores à primo institutore vocati censentur, ut quilibet dominium rerum habeat in vitâ ad mortem usque, atque eo mortuo succedat alius ex institutione primâ, non Jure ultimi possessoris. Quod tamen refutat Covarruvius *d. l.* hac ratione, quia per præscriptionem quis à lege vocatur ad dominium simpliciter & perpetuò. Et licet non succedant singuli Jure ultimi possessoris, succedunt tamen in dominium, quod ille habebat, quo exstincto per usucapionem, illi quoque nihil consequi possunt. Hanc

Co-

Covarruviæ disputationem contra alios Doctores hic in medio relinquimus, & illud tantùm nunc circa textum Autoris urgemus; quòd posito, usucapionem in præsumptâ derelictione consistere, ea talibus successoribus non noceat, quia in iis scientia nulla est, nec præsumpta derelictio locum habet. Respondet Autor nihil fuisse antequam nascerentur, & propterea eorum nullas fuisse affectiones: nego hoc, quia & nasciturorum affectiones sunt, alias de iis nihil prædicari posset; neque enim sunt pura, puta non entia: sufficit ergò semel illorum gratiâ cæpisse bona à primo Institutore illis assignari: sanè ex præsumptâ derelictione unius succedentium non possunt desinere illorum esse; quippe quæ illorum non esse desinerent, licet expressè se derelicturum unus successorum declararet. Quòd si ergò adversus hoc cum Covarruvia statuere velimus præscriptionem locum habere, & Jure naturæ quærere rationem, in damno possessoris quærendâ foret, quod nimirum is non habeat regressum adversus venditorem, si restituere teneatur illa bona. Et ita non præsumpta derelictio fundamentum erit naturalis usucapionis, si quæ est, uti Autor putat.

§ 12. Quærit de lege, quæ lata est de usucapióne & præscriptione, an etiam ad imperium per interpretationem extensivam trahi

possit. Et quæstionem hanc nullius momenti esse de Imperio Civili ex politicis apparet: non enim imperium civile analogiam quandam hac in re cum dominio habet. De herili verò imperio disputari posset, quia similitudo quædam cum dominio intercedit. Sed cùm leges de Jure privato & publico latæ distinguendæ sint ab invicem, nec confundendæ, meritò de interpretatione illâ dubitari potest.

§ 14. Ad servitutem nulla vel expressa vel tacita voluntas sufficit, præsertim, si eam præcedat metus; quia voluntas metu extorta admittit restitutionem in integrum.

Cap. V.

G*Eneratione.*] Generatione jus dicit parentibus acquiri in liberos. At monendum hic est, fortasse hoc jus non propriè dictum esse, licet per analogiam quandam ita vocari possit. Uti verò non facilè quis assereret, producto homine in hanc lucem, animam sibi acquirere aliquod Jus in corpus, ut singula ipsius membra directioni ejus subjaceant: Eodem fortasse modo haud commodè pater dicetur jus sibi per generationem acquirere in liberos; quia liberi pars quædam patris sunt. Quemadmodum enim mens dirigit corpus patris, ita eadem liberos quoque ejus; nec differentia est, nisi quod liberi sint à corpore patris quid

sepa-

ſeparatum. Hocque & in matre procedit, quoad ea quæ matri regenda competunt in familiâ : potiſſima enim directio eſt à patre velut capite.

§ 2. Tradit Autor tria tempora in liberis ſpectanda eſſe : primum, quando ob defectum rationis pater eſt ratio liberorum & liberi velut pars ipſius ab illo ſeparari nequeunt. ſecundum perfecti judicii, quando filius manet in familiâ, nec adhuc ſeparatus eſt. Sed hoc præter naturam eſt : accedente enim ratione propriâ, per naturam jubetur filius ſeparari, nec æquè pars patris amplius exiſtit. Tertium, quando deſinit pars patris eſſe; at hoc naturaliter fieri cenſemus, ſtatim ac ratio accedit : adeò ut ſi poſtea in familiâ vivat, magis ut hoſpes & amicus, quàm pars ſit. Naturaliter ergò tria tempora conſtituenda non erunt.

In primo tempore] Dicit in primo tempore, actiones omnes ſub dominio parentum eſſe. At modus hic loquendi accuratus non eſt : licet enim ratio patris dirigat corpora liberorum, non tamen dominus liberorum pater eſt, quemadmodum ſervorum, qui quicquid ſunt domini gratiâ ſunt. Quin pater quoad directionem liberorum gratiâ eſt principaliter, eorum ſalutem quærens, pro quo officio liberi ſummum amorem rurſus eidem naturaliter debent.

Eſt tamen eo] Liberi ſunt domini rerum pa-

ternarum viventibus adhuc parentibus, sed non ex jure gentium voluntario, uti Autor suprà docuit; verùm propterea; quia illorum gratia cuncta à parentibus acquiruntur. *l.* 11. *de liber. & posthum.*

§ 3. Quod secundum tempus concernit, quando filius jam est maturæ ætatis, & prudentia sufficienti instructus, ut præesse familiæ queat, in familiâ tamen patris vivit, nihil naturaliter dici potest, quia naturæ jussu emancipari & extra familiam vivere deberet. Certum autem est summum honorem eum debere parentibus, adeò ut quicquid ad salutem eorundem & familiæ facit, anxiè quærat. Et cùm hæc dependeant ex Jure amicitiæ, quod in benevolentiâ, non coactione, consistit; rectè statuit Autor, non irritum fieri quod contra actum est.

§ 4. In secundo tempore Jus coërcendi parentibus non consesserim; quia hoc ex defectu rectæ rationis liberorum competit parentibus, ut quemadmodum suos affectus domare solent, ita & liberos castigent: potest enim quis sibi ipsi vim addere coactivam. Id quod in perfectæ ætatis liberis locum non habet; quia hoc eorundem ratio in iis præstare debet.

§ 5. *De gravioribus autem*] Quousque extendenda sit licentia puniendi in parentibus, ex iis quæ præmisimus apparet: quod enim circa pro-

proprium corpus faceret, qui desideraret affectus supprimere vehementes & rationi repugnantes, id in liberis faciendum est.

§ 6. Quomodo verò oppignorari & vendi potest, quod æstimari nequit? neque enim liberi sunt instrumenta vitæ, quæ ex usu recipiunt æstimationem. Eò verò potestas patris se extendere nequit, ut ex liberis hominibus servos efficiat: quemadmodum enim naturaliter turpe est de semetipso vendendo pacisci, nec ob turpitudinem pactum illud vim habet, uti pluribus infrà tradetur; ita nec liberos, quorum gratiâ pater est, vendere potest.

§ 7. Romanorum potestatem in liberos à barbarie originem traxisse extra dubium est: hoc enim barbarorum proprium est, ut liberos à servis distinguere nequeant.

§ 8. Jus ex consensu in personas, aut ex consociatione venire ait, aut ex subjectione. At non video, quomodo hæc contradistingui possint, quia inter eas personas, quarum alteri in alterum jus competere ex subjectione dicit, quoque consociatio est: uti & inter quas consociationem intercedere tradit, quandam subjectionem ipse introducit maritum faciens caput uxoris.

Consociatio maxime naturalis] Societas conjugalis maximè naturalis est, quia & bruta ducuntur ad hanc, ob id quod cunctis vegetabili-

bilibus innatus sit appetitus, quâle ipsum unumquodque est relinquere aliud.

Sed maritus] Eleganter declarat Aristoteles *lib. 1. Polit. cap.* 12. Imperium hoc, quod marito competit in uxorem, illudque contra distinguit imperio in liberos. Dicit enim simile esse politico imperio ubi vicissim imperant; non enim tantam ibi inæqualitatem esse. Imperium autem in liberos regio simile facit: ibi enim major est inæqualitas. Ex quibus appatet, imperium mariti in his consistere, ut ipsius consensu & consilio singula mulier faciat, quæ ad familiam pertinent.

Ideo de domicilio] Cum maritale imperium sit inæqualem: consilium audire debet maritus uxoris in iis rebus, quæ ad eam pertinent. Quare nec solus, non auditâ uxore, potest eligere domicilium.

Conjugium igitur]Dicit conjugium naturaliter esse cohabitationem talem quæ fœminam quasi sub oculis & custodiâ maris constituit. Quòd si pro definitione habet, monendum erit, eam non esse sufficientem; quòd reciprocari cum definito nequeat; sequeretur enim & inter patrem & filiam, herum & heram & ancillam conjugium esse. Quin fieri potest ut conjuges, habeant plures fundos, alterique uxor alteri maritus præsit. Quid verò sibi vult custodia maris? an fortasse ne injuriâ afficiatur fæmina? at hoc quoque munus gerit tutor

respe-

respectu pupillæ : anne pudicitia lædatur ? at hoc quoque parentum in liberos munus est.

Nam tale consortium] Verum quidem est aliquid quod in brutis cernitur, & in hominibus deprehendi : at plus est in conjugio, quàm in societate brutorum. Autor solam fidem, quâ se obstringit fœmina marito, requirere, & ita plenè conjugium subsistere existimat. Quò verò in reliquis progredi possimus, & sequentiâ examinare, definitionem talem conjugii præmittimus, quòd sit societas hominum diversi sexus ad procreationem & educationem liberorum.

§ 2. *Negat ab initio §. hujus*, Jus naturæ aliquid aliud exigere præter hæc quæ enarravit, & per consequens nec astrictionem ad unam uxorem : quod confirmare ex veteri testamento velle videtur. Relictâ disputatione circa ea, quæ ex scripturâ sacrâ hac de re proferri possunt, tantum per rationes ex principiis naturæ petitis ista examinabimus : Ac polygamiam Juri naturæ non repugnare hoc argumento videtur probari posse :

Quo finem societatis conjugalis feliciter obtinemus, id quoque in societate ea justum est:[unumquodque enim in qualibet societate est justum, quo finem illius salutariter consequimur.]

At si unus maritus plures ducat uxores finem matrimonii felicius consequi-

quimur, procreationem nimirum sobolis. Ergo.

Verùm minor hujus syllogismi falsa est, quia matrimonium, non nudæ procreationis gratiâ est, sed potissimum educationis liberorum, & ut iis acquirantur & conserventur, quæ non modò ad vitam sed & felicitatem necessaria sunt. Nascitur enim homo animal; quod per naturam suam beatum & perfectum non est, nisi in societate civili vivat: quemadmodum ergò bruta non deserunt fœtum nisi sibi de victu ipse prospicere possit: ita naturaliter parentes à curâ non liberantur, nisi liberi eò devenerint, ut pars societatis civilis esse possint. Et cùm educatio impediatur & multa gignantur incommoda ex pluralitate uxorum, polygamiam licebit fortasse ex eodem fundamento disputare, non convenire Juri naturæ. Hîc tamen monendum, non nos loqui de Justo particulari sed universali: estque nobis Jus naturæ hîc, quod ex virtute aut abstinentiâ à vitio proficiscens societatem aliquam humanam conservat; pugnans cum Jure naturæ, quod vitiosum seu à vitio profectum societatem aliquam homini naturalem destruit, & ut finis ejusdem obtineri nequeat impedit. Demonstrabimus ergò cum Jure naturæ polygamiam non convenire in hunc modum:

Quod ex vitio profectum societatem naturalem

ralem lædit & ne debitus finis obtineri possit, perficit, est contra Jus naturæ. (Patet id ex definitione Juris naturalis).

Polygamia ex vitio intemperantiæ proficiscitur & societatem conjugalem lædit. Ergo.

Quid incommodi educationi, & acquisitioni conservationique bonorum afferatur, ex multitudine uxorum exemplum nobis præbent secundæ nuptiæ. Et neminem fore patremfamiliâs certum est, qui non fateatur liberis ab unâ uxore procreatis ratione regiminis domestici contentum se fore: si verò plures appetit, nullam aliam quam voluptatem causam allegabit. Apparet ergò ex intemperantiâ aut incontinentiâ oriri; quod plures quis appetat uxores. Quin & magnâ injuriâ sexum fœmininum talis homo afficere videtur: cùm mulieres naturaliter sint sociæ educandorum liberorum, uti ex definitione patet. Argumentum tale esto:

Qui ex liberis hominibus & destinatis ad hoc, ut sociæ causæ sint educationis liberorum, instrumenta libidinis propter intemperantiam facit, haud levi injuriâ afficit easdem.

Mulieres naturaliter sunt sociæ educationis acquisitionis & conservationis.

Ergo,

Ergo, Injustè ex iis conficiuntur instrumenta libidinis.

Ut ita ex Justo particulari quoque proferri quid possit polygamiam impugnans.

§ 10. Quæstionem movet: an conjugia liberorum sine consensu parentum inita sint irrita. Jura Romana adeò necessarium patris consensum statuunt, ut sine eo matrimonium initum, ratum non habeant, modò liberi contrahentes in patris potestate sint. Sed jus hoc ortum est ex abusu patriæ potestatis, quàm extendere parentibus licuit quousque voluerunt: inde porrò profectum, quòd à Jure naturæ alienum est, ut matrimonium inire durante patriâ potestate possent: quod probo in hunc modum:

Quod facit conjuges officio parentum fungi non posse, à Jure naturæ alienum est.
Jus Romanorum hoc facit; quia quæ liberi acquirebant, parentum fiebant propria. Ergo,

Præterea jure naturæ nulli licet in matrimonio vivere, nisi sufficienti prudentiâ instructus sit ad educandos liberos, & ut familiæ imperet. Malè ergò iterum anni pubertatis in Jure Romano ad hoc assignati sunt, quia non sola facultas procreandi aptos facit ad conjugium, sed sufficiens virtus ad regendam domum. Ex his porrò iterum constat, de liberis in potestate constitutis naturaliter nos nihil demon-

demonstrare posse, quatenus iis consensus parentum ad matrimonium necessarius sit; quia naturaliter matrimonium inire nequeunt. De emancipatis ergò naturaliter quæstio institui potest, & quatenus consensus necessarius sit, ita demonstrari. Notum est ætate augeri prudentiam propter experientiam & hinc naturaliter senioribus competere facultatem consulendi; multò magis autem tunc, quando ipsos res quodammodo concernit, quod hîc accidit; interest enim eorum, cui jungantur familiæ quoad affinitatem, & ex quibus consequantur posteros. Et hinc colligimus decens quidem esse & ex Jure amicitiæ fluere, ut parentes consulantur, non tamen propterea nullum posse dici negotium, quod liber homo, sui juris secundum rectam rationem suscepit, neglecto licet officio amicitiæ, quod parentibus ob summam beneficium exhibere debebat.

§ 11. Irritum esse matrimonium cum ligatâ Autor probare vult ex dominio mariti. At maritus nullum habet dominium in uxorem, quia æquales quodammodo sunt: unde potestas maritalis civili imperio comparatur. Sed objicias, prout licet civibus augere numerum imperantium, ita & mulieribus naturaliter concessum esse plures sibi arrogare maritos, qui politico imperio præsunt, & salutem ejusdem procurent. Ex his ergò apparet ratio-

tionem à nobis præcedentibus §. traditam & hic impedire, quominus mulier pluribus maritis nubere possit. Faceret enim hoc ex vitio societatem conjugalem destruente.

§ 12. Rectè præmonet Autor, rem esse difficultatis plenissimam, caussas certas assignare velle, quare quædam matrimonia ex conjunctione sanguinis prohibita sint.

Nam quod] Rectè quoque rejicit caussam de latius spargendis amicitiis; quia solet magistratus modum amicitias propagandi subditorum voluntati relinquere: neque enim ad amicitiam, quæ in benevoleniâ quâdam consistit, cogi homines possunt.

Ab hac gratulitate] Ratio, quam Autor de prohibitione in lineâ ascendente affert, nulla est, quod in formâ argumentum perpendentibus manifestum fit. Est autem tale:

Quæ persona debet alteri, ut longè superiori, reverentiam ea non cum alterâ inire potest societatem, quæ inter æquales penè est, & reverentiam necessario tollit.

Filia debet Patri reverentiam. Ergo,

Quòd si ea admittimus, quæ ipse Grotius suprà tradidit, mulierem sub dominio mariti esse, fortasse responsio facilis erit; quia utraque persona sub dominio ex mente ipsius est. Et quid impedit, quò minus uxor maritum filiali

filiali ſubjectione revereatur, aut cùm quilibet ſuo Jure renunciare poſſit, quò minùs pater renunciet reverentiæ quam filia eidem debet?

Illud potius] Aliquid agit, dum in naturalibus affectibus quandam quærit fugam, ſed non totum negotium complet: neque verum eſt, quod affectus noſtri averſantur & à quo abhorrent, illud ſi faciamus, deteſtandum nos committere crimen; quia fieri poteſt, ut affectibus parentes graviſſimè peccemus, ſi nimirum cum ratione pugnent. Quò ergò injuſtitiam aliquam in prohibitis matrimoniis demonſtremus, ad univerſale Injuſtum denuò confugiendum eſt: argumentamur verò ita:

Quod imtemperantiæ genus facit, ut eligamus quid à quo homines naturâ ducti communiter abhorrent, illud ingens eſt & horrendum.

At ſi quis cum eâ, quæ in lineâ aſcendente vel deſcendente eſt rem habeat, genus intemperantiæ ejuſmodi eſt &c.

Ergo. Coïtus cum iis, qui ſunt in lineâ aſcendente & deſcendente ingens crimen eſt.

Hûc pertinent Sodomitica peccata; quia videmus animantia bruta naturâ abhorrere à coïtu eorũ quæ ſunt diverſæ ſpeciei: quòd ſi ergò intemperantia vel in continentia tanta eſt, ut eâ incitetur homo ad perpetrandum id, à quo & tru-

& truta abhorrent, plusquam ferinus is videtur. Simile intemperantiæ vel incontinentiæ genus est, si quis eligat carnes humanas, quibus vescatur. Ferinum enim eum hominem ob hoc rectè vocabimus. *add. Arist. lib. 7. Ethic. c. 6.* neque enim naturali affectu ducitur, sed plusquàm ferino.

§ 13. Instituit quæstionem de gradibus omnibus affinitatis, & sanguinis è transverso limite. Et statim concedere videtur, se jure naturæ prohibitionis rationem ostendere non posse, dum ad solum præceptum divinum latum universo generi humano in primâ constitutione aut reparatione post diluvium confugit. Sed cum Paulus detestetur privignicum novercâ conjugium allegando profanarum gentium opiniones & leges de impuritate talis commixtionis, Jus quoddam naturæ hîc subesse veresimile est; quod & testantur reliqua Autoris dicta citata, quæ crimen horrendum & detestandum illud esse asserunt.

Moyses Maimonides] Rationes Maimonidis quoque nondum sufficere videntur, ut inde sceleris gravitatem cognoscamus, quare & autor ad id confugit, naturam tantum ut honestius quiddam dictare & Materiam ita legi divinæ facere, quæ pro abominando illud crimen habet; subsistitque adeò in quâdam Hebræorum conjectura. Redeundum ergo nobis est ad Vitium intemperantiæ, quod ratione cir-

circumſtantiarum magis vel minus fœdum deprehenditur. Nam natura indidit omnibus animalibus appetitum, ut quodlibet cum eo quod quidem ejuſdem ſpeciei eſt, diverſum tamen à ſe eſſe novit, congrediatur id quod ex phyſicis addiſcendum. Simile quoddam circa cibum apparet: homines enim naturaliter carne humanâ abhorrent, uti & ſingulæ animalium ſpecies à carne ſuæ ſpeciei. Ob hoc ergò, quòd naturâ appetat homo diverſum, ſine quo generatio fieri nequit, horrendum illud eſt intemperantiæ vitium, quando maſculus cum maſculo congreditur. *add. iter. Ariſt. d. lib. 7. Ethic. c. 6.* Atque ut ad propoſitum veniamùs, eandem ob cauſam homines, qui ſe quodammodo idem norunt, licet ſexu differant naturaliter coïtum reſpuunt, idque eo magis, quò majorem inter ſe identitatem deprehendunt: Ideoque in lineâ aſcendente gravius crimen eſt, propter majus vitium intemperantiæ, quò ducit ad id faciendum, à quo maximè abhorrent naturaliter homines. Inter fratres ergò & ſorores matrimonium non æquè abominandum eſt, ac illud quod inter aſcendentes & deſcendentes contrahitur, quia in caſu neceſſitatis iniri poteſt, quod à primis hominibus factum teſtatur ſcriptura ſacra. Non enim ex intemperantiâ ortum eſt, cùm nullum aliud medium eſſet, propagandi genus humanum. Quemadmodum enim intemperans non eſt, qui

qui casu necessitatis carnibus vescitur humanis, si aliter substantiam suam conservare nequit: ita & si species humana interitura sit, ad cujus conservationem naturaliter homo ducitur, non intemperans dicendus erit qui tali jungitur mulieri cum quâ coire aliàs abhorret, & si ex libidine faceret, intemperans diceretur. Si ergò extra casum necessitatis ineatur matrimonium inter fratres & sorores, cum jure naturæ pugnare ita probabo:

Qui sine necessitate coitum appetunt cum eà personâ, cujus Coitum naturaliter abhorrent, illi ex inordinato amore & vitio intemperantiæ peccando in circumstantiâ circa quid, hoc faciunt.

Aucto humano genere frater & soror matrimonium inire volentes talem appetunt coitum, à quo naturaliter abhorrent; norunt enim se in uno patre convenire & idem esse. Ergo.

Sed quia non æquè sunt idem ut Parentes & liberi, minor etiam est turpitudo. His accedere possunt aliæ circumstantiæ ratione reverentiæ, quarum Autor mentionem facit § 2. augentes quodammodo vitium. Atq; hæc ratio videtur, quare in consanguineorum matrimoniis prohibendis Legislatores ad consobrinos progrediantur; quia frequens est, nepotes neptesve avum nosse, atque adeò cernere, in quo conveniant; unde propter identitatis cogni-

gnitionem coitum naturaliter respuunt; in reliquis ubi cessat identitatis cognitio, propterea quia ignorant eum in quo conveniunt, nihil illicitum & inordinatum deprehenditur; quia dici nequeunt per inordinatum affectum aliquid commisisse. Hinc rectè hodiè nostris moribus ad tertium gradum canonicum inæqualem prohibita sunt matrimonia; quia eousque plerumque cognitio identitatis procedit. Ita nepos Titii proneptem ejusdem uxorem ducere nequit, quia novit in avo se cum eâ convenire. Ad pronepos proneptem habere uxorem non prohibetur; cum proavum nosse vitæ brevitas vix aut rarissimè admittat.

§ 14. Quod *præcedenti* §. de consobrinis demonstravimus, multò magis procedit in lineâ collaterali inæquali graduque tertio civili. Ratio vero quam Autor assignat, quare ducere amitam vetitum reperiatur, filiam verò fratris non item, admodum lubrica esse videtur & merum Hebræorum figmentum. Dicimus potius, licet in utrisque matrimonium naturaliter prohibitum sit, fieri tamen posse, ut quibusdam legibus civilibus facilius conjugium cum fratris filiâ, quàm cum amitâ & matertera concedatur. Nam amitæ & matertæ Jure naturæ obligamur ad reverentiam exhibendam, cum ætate plerumque sint majores: contrà fratrum filiæ reverentiam nobis de-

bent & plerumque ætate minores sunt: unde & facilius imperio maritali subjici possunt; quia mulieres naturaliter in conjugio ætate minores esse convenit.

Certè canonibus] De Affinibus seu personis ob conjugium duarum personarum conjunctis, verbi gratia, sorore uxoris defunctæ, aut fratris mei defuncti viduâ, nihil penè habemus, quod ex jure naturæ dicamus. An fortasse dolor defunctorum cognatorum fratrum sororumvè nos repellere deberet? quemadmodum videmus accipere, ut ne quidem defunctorum vestimenta relicta sine summo dolore aspicere possimus. Quòd si ergò inordinato amore quis ita insensus sit, ut præ intemperantià dolorem illum non percipiat, turpe quiddam committere videbitur.

§ 15. Dicit Jure naturæ inter liberum hominem & ancillam conjugium esse, si fœmina sit sub custodiâ viri & fidem dederit. Sed oppidò fallitur: uti nec verum est, quòd putat concubinatum oriri, quando effectus quidam naturales aut civiles matrimonii â lege civili impediuntur; quia distinctio matrimonii & concubinatus in ipsâ naturâ fundata esse videtur. Nam in cohabitatione liberi hominis cum ancillâ matrimonium non est, quia ancilla non concurrit ad educationem liberorum, item acquisitionem & conservationem eorum, quæ ad vitam aut ad beatam vitam ne-

necessaria sunt. Unde materfamilias non fit, utpote quæ ad cohabitationem non adsumpta sit in eum finem, cujus gratiâ matrimonium est, ut scilicet liberi educentur, sed ut inserviat rei venereæ, sitque instrumentum complendæ libidinis: quare nec liberi nati filii aut filiæfamilias sunt sed extra familiam: ut enim filiusfamilias quis sit, necesse est eum à patre & matrefam. natum esse. Hinc colligimus Concubinatum esse societatem, quâ mas & fœmina junguntur ad summum procreandorũ tantum hominum causâ, separatâ societate, quæ inter patrem & matremfam. est; adeoque præterea nihil habere, quàm quod in bestias cadit, eo verò quod hominum proprium est destitui. Quare fit concubinatus, si aut mas & fœmina simul inepti sint ad matrimonium, ut educent liberos ad felicitatem civilem; quando scilicet servus & ancilla societatem procreandi liberos iniunt, quod contubernium jure Romano vocari solet; aut quando fœmina ob servitutem inepta est, licet mas sit liber: non enim potest cum servâ societas educandorum liberorum iniri, sed dominus eâ tantùm utitur veluti instrumento libidinis; vel ut procreetur aliquid, quod tamen non sit de familiâ. Idem accidit ratione dignitatis, ut mulier propter ignobilitatem non possit admitti ad imperium familiæ cum marito suscipiendum. Exemplum est, si Princeps hodiè ignobilem ducat,

licet benedictio Sacerdotalis accedat; naturaliter enim matrimonium non est, sed concubinatus. Quia ob ignobilitatem ejusmodi, fœmina concurre nequit cum Principe ad familiam regendam. Idque & Jure naturæ videtur procedere, quia inter homines tanta differentia ob excellentiam virtutum esse potest, ut etiam desinat amicitia, quæ fundamentum est societatis conjugalis. *add. Arist. lib. 8. Ethic. c. 9.*

§ 16. Cum *l. non dubium 5. C. de LL.*] actus omnes, quæ contra leges sunt jubeat irritos haberi, licet lex ipsa hoc non expresserit: meritò Autor quærit an & in matrimonio id semper sit observandum. Et quia leges aut sunt de civilibus aut criminalibus, & criminalia pleraque talia existant, ex quibus damnum alteri infertur; sequitur, ex actibus prohibitis producta negotia subsistere non posse; quia damnum non cessabit, nisi quod actum est tollatur. In matrimoniis verò, quia prohibitio solum vitium intemperantiæ aliquando spectat, ex quo ipsa societas naturaliter destructionem non patitur uti ex *praced.* constat, non necesse est actum tolli. Et hoc est, quod dicit Autor, sæpè indecentiam esse majorem in actu quàm in effectibus. Alia enim crimina aggravantur per damna, quæ inde inferuntur, alia per ipsam vitii fœditatem, quando nimium à medio receditur, licet damnum inde emergens grave non sit, aut fortasse nullum; & hîc negotium

tium quandoque ſubſiſtere admittunt leges, licet ipſum actum prohibeant & puniant.

§ 17. Conſtat ex familiis ſocietatem fieri civilem, quam perfectiſſimam Ariſtoteles exiſtimat; ex civitatibus populum ex populis iterum aliam, quam ſi omnes inirent, fortaſsè foret illa perfectiſſima quam natura intendit.

Habent autem omnes] Societas unum quiddam eſt ex diſtinctis modò æqualibus, modò inæqualibus compoſitum facultatem aliquid agendi habens: In omni autem agente ex diſtinctis compoſitio, eſt quiddam imperans quod principium motus ſingulis partibus exiſtit; niſi enim certum & unum eſſet, quod dirigeret, temerè quævis à quâlibet perficerent ut parte, nec eſſet unitas, totumq; tolleretur. In ſocietate ergò humanâ, quæ ex partibus rationalibus eſt compoſita, illud, unde actiones ejus fluunt, eſt ea pars, quæ prudentiâ pollet, & ſi plures ſint prudentes partes, ea quæ prudentiſſima eſt. Hinc fit, quod in Societate æqualium major numerus præpolleat; quod enim à plurium prudentiâ proficiſcitur, majorem opinionẽ prudentiæ habet. Si inæquales ſint ſingulæ partes ſocietatis, fieri poteſt, ut voluntas unius aut paucorum dirigat eandem, obligetq; adeò majorem numerum. Eſt ergò debile argumentum, quo Autor in omni ſocietate majorem partem obligare ſingulos ſtatuit petitum à præſumptâ voluntate ſocietatem ineuntium.

§ 18. *Sic & possessor*] Obscurus hîc est Autor adducens exemplum de possessore. *add. cit. textus problemat. sect. 29. quæst.* 13. Quod tamen parum moramur. Vero, ratio quare possessor rem retineat, donec dominus probarit dominium, hæc est; quia possessor opinionem domini habet, præsumiturque dominus esse, donec contrarium manifestè sit probatum.

§ 21. Intelligenda hæc sunt de societate, quæ æqualibus constat: ubi enim sunt inæquales attenditur proportio mensoria, uti ipse Autor paulò pòst § 23. loquitur.

§ 23. Societatem civilem propterea quis perfectissimam cùm Aristotele posset dicere, quia sola ea finem ultimum hominis, quem in hâc vitâ consequi potest, intendit, nimirum operationem secundum virtutem perfectissimam. Quia verò Priami calamitates evitari commodè non possunt, nisi civitates in imperia, & hæc porrò in universalem societatem coëant: apparet solâ civili societate gaudentes vix felices nominari tutò posse: fatente id quodammodo Aristotele ipso, *lib.* 1 *Ethic. c.* 11.

§ 26. Subjectionis privatæ nobilissimam speciem facit arrogationem, quando ex lege & instituto non naturaliter quis fit filius alicujus: de arrogatione ejus qui patrem non habet dubitari potest, an jure naturæ procedat: si enim adultæ

adultæ ætatis est filiusfamilias subsistere ea nequit: si minorennis consentire in societate non posse videtur. Pater verò ut filium suum det alteri & se abdicet muneri paterno, naturalis amicitia non admittit. Descendere ergò ex solo Jure Romano adoptionem, nec in Jure naturæ fundatam esse inde quis colligeret.

§ 27. Conventio de subeundâ servitute, ut turpis, nullius est momenti. Jus enim naturæ æstimat servum ex usu rationis, quo destitutum subjicit dominio & rationi alterius. Nec ejusmodi conventio pro contractu ut operæ præstentur pro alimentis, commodè habetur; hæc enim liberorum magis est hominum: sed ex accidenti debentur servo alimenta, quia homo est, nec ut instrumentum patrifamilias inservire potest, nisi alimenta eidem suppetant.

§ 28. Quanquam aliàs dominus suis instrumentis vitæ abuti, & illa perimere possit, non tamen hoc jus in servum competit; quia huic instrumento accidit hominem esse, quem propter universalem cognationem occidere temerè non licet. *Arist. lib. 8. Ethic. c. 13. & lib. 1 polit. c. 6.*

§ 29. *Ponamus*] Quia nemo seipsum in servitutem addicere potest, multò minus liberos suos; Quod verò attinet quæstionem, an nati ex ancillis accedant dominis velut nata ex jumen-

mentis: videtur naturaliter id ita se habere, donec constet de liberali ejus, qui natus est, ingenio: tunc enim Juri naturæ conveniens est, ut manu mittatur. Pro hoc verò beneficio, quod eum dominus aluerit & manu miserit operas & reverentiam, velut patrono suo exhibere tenetur.

Cap. VI.

Tradit Autor omnem acquisitionem derivativam fieri, vel facto hominis vel legis: Nos ita procederemus: Omnis acquisitio fit vel lege vel Jure naturæ; & lege vel privati domini (potest enim quilibet dominus rei suæ legem dicere, quæ accipientem dominum constituat) vel publicâ tantum.

Homines rerum] Demonstravimus suprà Jus naturæ exigere dominia rerum, quò singuli singula curent & omnia instrumenta perfectè elaborata inserviant hominibus: adeoque necessariam esse commutationem, ut ea, quibus singuli abundant, aliis tradant, recepto alio quod necessarium est ad vivere, vel bene vivere. Argumentum tale est:

Quod facit singulos habere instrumenta vitæ vel beatæ vitæ probè exculta & sufficientia, reddit humanum genus beatum, adeoq; ejus observatio Juris naturæ est.

Si singuli sint certarum rerum domini, & commutent ea quibus abundant, omnes

homines

homines habebunt instrumenta vitæ perfecta & sufficientia. Ergo.

Ex his patet Juris naturæ esse, ut quilibet paterfam. facultatem habeat legem dicendi rei suæ, ex quâ, illa ejus fiat, cujus eam esse voluit. Et ne cui insolens videatur, quod posse quem rei suæ legem dicere dixerimus, locutus ita est Ulpianus *l. 1. ff. de solut.*

In dante] Ad omnem legem requiritur promulgatio, quoad notitiam aliorum perveniat: necessè ergo est, alienaturum exprimere mentem, & quid velit dicere verbis aut facto declarare, (ad exemplum Juris publicè constituti, quod vel scriptum est, vel moribus introductum.)

Vt verè traditio] Traditionem puto actum esse, quo alter finem imponit actibus, quos ex facultate dirigendi exercere circa res potest, alter verò eos incipit: & nisi talis actus interveniat, necesse est dominium nondum esse translatum, licet à domino de transferendo, dominio lex dicta fuerit. Argumentor ita:

Qui adhuc habet facultatem exercendi actum dominii circa rem, non plenè desiit esse dominus. Qui nondum rem tradidit, habet adhuc facultatem exercendi actum dominii, (custodit enim & tenet eandem ut alteri porrigat.) Ergo.

Ut ergò quod in rei veritate est dicamus: quando lex dicta est à patrefamilias, ut res

ſua alterius ſit, fit ea quicquid eſt illius, & conſequitur is dominium, ſed actu primo tantum, & per conſequens imperfectè non plenè: traditio addit actum ſecundum, perficitque id quod promulgatione legis à patrefamil. factâ inchoatum eſt. Hinc intelligere eſſentiam poſſumus ejus, quod ICti dominium tradendum vocant. Res enim Titii, cui legem dixit, ut Mævii eſſet, quicquid eſt Mævii per illam legem fit, ſed ante traditionem Titius facultatem dirigendi, adhuc habet, non omnem quidem, ſed hanc tantum, ut Mævius actum ſecundum conſequatur dominii: ex lege enim ſuâ, quam ipſe dixit; reſtringitur facultas ipſius, quam Jure dominii habet ad hunc actum. Jure ergò naturæ alienatio perfecta ſine traditione non ſubſiſtit. Unde traditio in alienatione eodem Jure eſt neceſſaria. niſi fingas conſtitutum poſſeſſorium, ut dominus, poſtquam legem dixit, recipiat ſe velle procuratorem accipientis fieri & ita, ut dominus ſibi ipſi velut procuratori ad cuſtodiam eandem tradere, *l. Quod meo.* 18. *ff. de Acquir. Poſſ.* quod tamen locum non habet, niſi id expreſsè actum ſit. Hoc autem nihil contra nos facit, quia traditionem neceſſariam eſſe confirmat.

Actus autem voluntatis.] Per voluntatem rationalem intelligit appetitum cum conſilio, quem *proæreſin* Græci vocant. Ratio eſt, quia omnis

omnis lex à prudentiâ proficiſci debet & conſilio: qui autem alienat legem dicit ſuæ rei, cujus ea eſſe debeat.

§ 2. In accipiente quoque ſcientia requiritur, & ut initium faciat exercendi actus dominii; quod fit, quando rem in cuſtodiam recipit, aut recipi curat.

§ 3. Imperium nullum in dominio alicujus eſt. Sed omne imperium vel eſt ſine territorio immediatè in perſonas, & vel civile; quod alienari nullo modo poteſt, uti ex ſingulis conditionibus bonarum formarum colligere licet; vel herile, ſub quo qui vivunt ſervi ſunt, & ab imperantibus poſſunt, ut numerus ſervorum alienari. Quando verò territorio adhæret imperium, ut is, qui dominus eſt territorii, unà habeat adhærentem Juriſdictionem cum imperio, quod civile poteſt fieri, ſi is cujus territorium eſt ſecundum leges imperare teneatur; ex accidente, quod civile quodam modo eſt, imperium alienari poteſt, quatenus cum alienato territorio transfertur. Quamvis & accidat, ut Juriſdictio per ſuperiorem interdum à territorio ſeparetur, quandoque jungatur concedaturque inferiori, & pro hoc beneficio aliquid ſolvatur.

Quale uſufructuarius] Quid de hac Autoris opinione ſentiendum ſit, ſuprà dictum eſt *lib.* 1. *c.* 3. §. 11.

§ 4. In alienatione partis spectanda est subditorum libertas, qualis sit, & an habeant aliquam; quia herile imperium exercens, hoc quoque sibi sumere potest, ut vendat, exceptis iis quæ barbarica regna Aristoteli dicuntur; quæ licet herilia sint; in volentes tamen fiunt: quâ de caussâ nec alienare imperans imperium, aliumque subditis obtrudere imperantem potest, desineret enim esse in volentes, fieretque injustum.

§ 5. Parti Jus non est recedere à societate, si ille successus instituatur eo tempore, quando societati infligitur damnum: si quid ex necessitate fit, non quidem Justè fit, uti Autor putat, quodque suprà refutatum est; sed veniam meretur faciens.

§ 6. Ex iis, quæ *§. præced.* adjecimus, infertur, non esse majus Jus partis ad se tuendam, quàm corporis in partem, quia veniam tantùm pars consequitur, licet injustum sit, quod facit: nec verum est, quod hîc addit, partem uti Jure, quod ante societatem habuit, si necessitas adigat. Sed de his suprà disseruimus.

§ 8. Hæc in genere de omnibus imperiis affirmativè vel negativè determinari nequeunt, sed qualitas cujusque inspicienda. Quod & circa

circa ea quæ *seqq.* §. traduntur, notandum est.

§ 14. Successio omnis fit vel Jure naturæ vel lege, & hac vel publicâ in civitate vel privatâ defuncti, hæc ultima species successionis per testamentum vocatur: est enim testamentum promulgatio legum, quas paterfamilias dicit familiæ suæ seu bonorum copiæ, quis in eâ succedere, id est, defunctum patremfamilias repræsentare, quibusque conditionibus debeat. Hinc Nov. 22. *c.* 2. *Disponat itaque unusquisque super suis, ut dignum est; & sit lex ejus voluntas.* Quæritur autem an testamentum Juris naturæ sit. Et Autor quidem hoc affirmat, propterea quod ejus substantia cognata sit dominio. Argumentum tale est:

Cujus alienationis substantia cognata est dominio, ea Jure naturæ competit.

Substantia testamenti (licet ejus forma sit Juris civilis) est cognata dominio. Ergo.

Minorem probat, quia testamentum est alienatio in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim Jure utendi & fruendi. Hanc definitionem, licet non attendentes, quòd accidentia commixta habeat, verbi gratia, quod revocabilis sit, & confundat testamentum cum quâvis aliâ mortis causâ donatione, admittamus; nihil tamen inde demonstrari posse ostendemus. Ex definitione te-

ſtamenti colligit teſtamentum dominio cognatum eſſe, quod natura dominii in facultate alienandi conſiſtat. Verùm facultas alienandi non eſſentia dominii eſt, ſed quædam ejus affectio, de quâ meritò quæri poteſt, an ſemper & quovis modo dominio adhæreat, adeò ut nunquam ſeparari poſſit. Unde circa majorem dubitatio oritur. In initio quidem hujus capitis oſtendimus quare commutando quilibet paterfamilias legem rei ſuæ dicere poſſit, ut fiat alterius: ſcilicet niſi hac facultas ei concedatur, orietur indigentia, nec ſocietas hominum conſiſtere poterit: hûc refero etiam donationem; ut enim captemus amicitiam alterius, quâ indigemus, licitum erit rei noſtræ legem dicere, ut ipſius fiat & ob argumentum ſubſtantiæ ejuſdem benevôlentia in eo vel excitetur vel augeatur. An verò & eouſque ſemper extendenda ſit poteſtas domini, ut & rebus ſuis legem poſt mortem dicere queat, adhuc meritò dubitatur. Olim apud multas gentes nullum fuiſſe teſtamentorum uſum, ſed ad liberos & cognatos bona devoluta ex hiſtoricis cognoſci poteſt. Teſtatur id de Germanis Tacit *lib. de moribus Germ.* de Athenienſibus Plut. *in vitâ Solinis*. Et teſtamenti factionem Juris naturæ non eſſe, inde videtur conſtare, quia adimit bona iis quibus naturaliter debentur. Si enim teſtator liberos habet, naturaliter ea ſunt liberorũ; ſi agna-

tos,

tos, videntur iisdem quæ defunctus habuit quoque deberi, uti *seq. cap.* dicetur. Quod si quis objiciat, agnatis ea tantum competere bona, quæ à majoribus ad defunctum delata sunt; in recens acquisitis aliter ferem habere. Huic ita respondebimus: ponamus, licet non concedamus, hoc modo acquisita non deberi agnatis, circa ea tamen, quæ à majoribus profecta sunt, non videtur testamentum confici posse. Præterea, cùm intersit Reipublicæ non nimis alios ditescere, alios in paupertatem redigi: quod tamen, si testandi facultas cuilibet concedatur, facilè eveniet, dum divites & potentes heredes nominant qui testantur, quando, dum vivunt, aliquid commodi per hoc se posse impetrare putant. Ergo contra Jus naturæ testandi facultas esse videtur, quia salutem reipublicæ impedit. Ex his tamen disputatis non sufficienter probari videtur, facultatem testandi omninò contra Jus naturæ esse. Licet enim naturaliter quæ Pater acquisivit sint liberorum, nihilominus penes patrem est facultas dirigendi ea in liberorum commodum adeoque ipsis distribuendi: Injustè ergò facultas legem de distribuendo acquisita bona inter liberos dicendi patri denegari videtur. Si nullos habeat liberos, & ipse acquisierit quædam bona; pro diverso Reipubl. statu Jus testandi eidem modò non competere concludendum est: licet enim qua-

rum-

rundam formarum intersit, non tamen fortasse omnium intererit testamenta non fieri. Ubi enim virtuosi & prudentes homines sunt, facient distributionem ita, ut Reipubl. forma non lædatur. Nec forma esse ratio videtur, facultatem testandi denegandi hominibus, quòd morientes in nihilum redigamur, adeoque domini esse desinamus. Nam bona quæ acquirimus nobis, etiam amicorum gratiâ acquirimus; cum enim amicus sit alter ego, dum mei gratiâ quid facio, etiam ipsius simul fecisse videor. Injustum autem est, eum qui amicorum gratiâ quid fecit, non habere facultatem disponendi & legem dicendi, cujus, quod laboribus acquisivit, esse velit.

Cap. VII.

§ 2. Per legem naturæ eam intelligere se ait, quæ ex ipsâ dominii naturâ ac vi sequitur, & hanc in expletione Juris & successione consistere dicit. Expletionem vocat, quam nos ex Autore retributium Justum appellamus, quod considerat, quantum pro quolibet dandum. Cæterum unde commutationes oriantur, ostendimus *init. præced. cap.* 6. Reliqua ex principiis nostris suprà positis perspicua sunt.

Quod si ii quidem] Nescio an admitti hoc possit propter autoritatem Judiciorum: ita enim

enim quivis improbus ſub tali prætextu rapere aliena ſibi poſſet.

§ 3. Succeſſio in bona alterius vel ex Jure communi eſt ſive naturæ ſive legitimo, vel ex voluntate patrisfamiliâs; Illa ab inteſtato vocatur, hæc per teſtamentum. De ſucceſſione ab inteſtato admodum frigidè Autor hîc philoſophatur, dum eam vult colligere ex præſumptâ voluntate defuncti. Si enim hoc verum eſt, omnis ſucceſſio ex lege & voluntate erit, nulla ex Jure naturæ, cùm tamen Juris naturæ, eam *præced.* §. fecerit. Multa verò abſurda ex ſententiâ ipſius ſequi videntur: ſi enim omnis ſucceſſio vel ab expreſsâ, vel à præſumptâ voluntate defuncti deſcendit, nulla dabitur naturaliter ſucceſſio contra defuncti voluntatem, nec querela inofficioſi locum Jure naturæ habebit; cùm tamen ipſe Autor §. 4. *ſeq.* Saluſtium citet, qui teſtamentum, quo filius excluditur, impium pronunciavit: at impium non erit, ſi à voluntate teſtatoris omnis ſucceſſio petenda eſt. Neceſſe ergò eſt, eſſe Jus quoddam naturale, ex quo præter voluntatem defuncti de ſucceſſione pronuntiamus, quod inquirendum nobis erit; idque & ex mente Autoris, qui dicit, credi in dubio id quemq; voluiſſe, quod æquiſſimum eſt & honeſtiſſimum: eam ergò & æquitatem & honeſtatem indagare operæ pretium erit. Quin imo § 5. cum Papiniano ſtatuit, ob præciſum debitum

tum naturale liberis hereditatem deberi, non ex nudâ aliquâ conjecturâ. Et quomodo liberi præteriti poterunt dici exheredati, nisi naturâ iisdem hereditas debeatur? Demonstrabimus ergò, Successionem in bona paterna Jure naturæ liberis competere, quod & tradit *l. 7. pr. ff. de bon. damnat. Nov. 1. præf.*

§ 2. Demonstratio hæc est:

Quorum causâ bona omnia acquisita sunt Jure naturæ, iis post mortem acquirentis eodem Jure debentur.

Liberorum gratia bona paterna sunt acquisita. *Paul. 2 Corinth. 12. vers. 14.* adeò ut viventibus adhuc patribus quodammodo domini paternorum bonorum Christant. *l. 11. de liber. & posth.*

Ergo,

Minor per rationem quoque constat: sunt enim liberi pars quædam patris, & prudentiâ ejusdem reguntur: quâ de causâ vivente adhuc eodem bona paterna ipsorum gratiâ sunt, licet administrationem non habeant. Masculis autem competit hereditas, quia heres est successor patrisfamil. ejus personam repræsentans & in imperio seu directione familiæ succedens; non filiabus, quia naturaliter capiti subjiciuntur, & propter sexus imbecillitatem præesse nequeunt. His verò tantum competit è bonis paternis quantum requiritur ad hoc, ut honestè matresfamil. reddi possint. Et

qui-

quidem, ut patres, matresfamil. liberos reddant parentes, naturâ tenentur, quando viventibus iis liberi ad debitam ætatem pervenerunt. Quòd si præventu mortis paternæ id fieri nequeat, succedunt liberi in potestate patris tempore mortis existentes ita, ut masculi capita familiæ reddantur, adeoque in Jura patrisfamil. defuncti succedant; fœminæ verò tantum consequantur, quantum ad alimenta & dotem ratione dignitatis necessarium est.

§ 4. Rectè Autor distinguit debitum, quòd nimirum aliud oriatur ex Jure expletorio, seu uti nos loqui consuevimus, ex Justo retributivo, aliud verò laxius significet, id quod nisi inhonestè omitti non potest. Hoc ut pateat, dicimus debitum, quòd parentes alere cogantur liberos, ex Justo universali esse. Ratio hæc est, quia omnia animalia à naturâ ducuntur ad alendum id quod procrearunt, quem naturæ impulsum homines etiam percipiunt, ut & Autor hîc pluribus ostendit: necessè ergò est, nimis avarum esse, qui non dat, ad quod dandum ipsa natura eum trahit & impellit.

Qui dat formam] argumentum istud huc non spectat & ex nimis generali fundamento petitum est. Verum autem est, parentes ex se natis teneri prospicere de his, quæ ad vitam humanam, id est, naturalem ac socialem, ad

ad quam naſcuntur homines, ſunt neceſſaria: quod ſuprà demonſtravimus. Et ad hoc ulterius demonſtrandum nobis anſam nunc Autor præbet: uti enim bruta non quieſcunt, quando partum, vivum ediderunt, ſed ipſi proſpiciunt, donec id ipſe facere poſſit: ita cùm homo procreet animal naturâ ſociale, eouſque opera ipſius extenditur, donec efficiat, procreatum fieri partem ſocietatis civilis, cujus pars exiſtens ipſe ſibi de neceſſariis ad vitam proſpicere poſſit.

§ 5. Liberos parentibus alimenta debere, non ita in particulari quàm univerſali Juſto quærendum eſt: ſummæ enim avaritiæ eſt, iis denegare ad vitam neceſſaria, quibus ob beneficia in nos collata, ſummum amorem & honorem, imò nos totos debemus. Hinc rectè Solon infamiâ eos notavit; quia infamia eſt opinio de vitio inhærente, ut non quemadmodum aliàs quilibet bonus & vitiis carens, ſed vitioſus præſumatur.

Quia creduntur] Imò licet non credantur ſed certò ſciantur noluiſſe hoc facere parentes; tamen liberis ſucceſſio compedit, & ſi teſtamentum confecerint, in quo liberos præterierunt, querela inofficioſi; & quidem naturaliter, quia non ſanæ mentis nec ſatis prudentes ſunt, qui negligunt & prætereunt liberos: at teſtamentum facere eſt legem promulgare: lex autem à prudentia proficiſci debet. Notandum vero

eſt,

est, aliquando liberos exheredari posse, si indignos se reddiderint, quò minus pars quædam familiæ habeantur.

§ 6. Mortuis parentibus, si avus & avia supersint, iisdem curam nepotum nepotiumque competere, ex *præcedenti* quodammodo colligi potest: uti enim natura trahit parentes ad amorem ejus, quod ex se procreatum norunt, ita & quod mediantibus liberis ab iis provenit.

§ 7. Præsumptam voluntatis paternæ conjecturam, quam fundamentum ponit successionis ab intestato, tolli ait per indicia contraria; atque adeò statuere videtur liberam esse parentibus potestatem Jure naturæ liberos exheredandi; quod falsum esse, jam ostensum est.

§ 8. Quare pro legitimo habeatur partus, donec contrarium probetur, ex amicitiâ est, quæ inter maritum & uxorem intercedit: est enim penes maritum electio, quâ factâ, injuriam facit uxori diffidens eidem.

Sed etsi] Tradit Autor, liberos extra matrimonium natos succedere parentibus: at suprà diximus concubinatum per hoc à matrimonio differre naturaliter, quod liberi patrem, post mortem repræsentare nequeant.

Naturalis verò] In concubinatu procedit, ut quos ex eo procreavimus liberos, pro legitimis agnoscere possimus; quia imperfectum quoddam matrimonium est, quod ex superveniente consensu perfici potest. At nati ex meretrice

trice legitimari simili modo non posse videntur.

Contra] Evenit hoc ob splendorem familiæ conservandum, quod in medio relinquimus.

§ 9. Verum est minus expeditum esse, quibus deferenda sit naturaliter successio, quando desunt liberi: Autor distinguit inter bona paterna & noviter acquisita. Bona à majoribus accepta vult redire ad eos, qui illius generis sunt, à quo sunt profecta: argumentum ejus tale est:

Prout est ordo in beneficiis, ita quoq; præsumendus est quilibet post mortem suam donare velle bona sua aliis, & per consequens ita successio fieri debet.

At in beneficiis hic ordo est, ut primùm gratiam referamus, deindè aliis beneficium conferamus.

Quilibet præsumitur in successionibus velle, ut ii, quorum beneficio quid accepit, rursus id consequantur; reliquum verò iis detur, quos studet novo beneficio afficere. Quare ad bona noviter acquisita naturaliter proximos cognatos vocandos tradit. Circa hanc Autoris demonstrationem dubia sequentia occurrunt. 1. De præsumptâ voluntate, quod non sit caussa successionis ab intestato, uti antea monuimus. 2. Quid si occasione paternorum bonorum noviter acquisita ad nos devenerunt, annon iis qui paterni gratis sunt potius quàm aliis

aliis debebuntur?Id enim Jus amicitiæ quoque ſuadere videtur. 3. Si adminiculantibus amicis extra familiam quædam acquiſivit defunctus, annon potius iis debebuntur quam cognatis? ſi enim ordo beneficiorum in ſucceſſione obſervandus eſt,& potius eſt gratiam referri ei, qui benefecit, quàm amico conferre beneficium: neceſſe eſt hos cæteris præferri:

Unde ſequetur, malè Autorem *ſeq. §.* 10. cognatis attribuere bona noviter acquiſita, quaſi ceſſet referendæ gratiæ officium; quia multis modis accidere poteſt,ut aliis prius gratia referenda ſit, præſertim cùm ſine amicis vix quicquam feliciter peragere liceat: quantum ergò erit quod cognatis relinquitur? 4. Et hoc in Autore deſiderari poteſt, quòd non rectè procedat hereditates cum legatis confundendo. Nam aliud eſt quærere, quiſnam quaſi per donationem ex bonis defuncti aliquid conſequi debeat,aliud verò,cui in imperio familiæ ſucceſſio competat, ut defuncti perſonam repræſentet.

§. 11. Fateor varias in diverſis Rebuſpubl. eſſe leges de ſucceſſionibus ab inteſtato, quin in unâ Republ. ſucceſſu temporis ſæpè mutari. Sed hæc varietas videtur ex falſis hypotheſibus plerumque oriri. ut verò quid nobis videatur promamus; diximus ſuprà. Liberis hereditatem deberi velut partibus patris, & quorum gratiâ comparata bona paterna ſunt;

& ſo-

& solos quidem masculos hæredes fieri, & in familiâ succedere, quia patris officium, ut familiam dirigat, ipsis solis competit; fœminas verò eo contentas esse debere, quod sufficit ad matrisfamil. officium subeundum. Ubi ergò unicus est filius, in eo pater post mortem suam quasi vivit, filio ipsius personam gerente, & patris imperium in familiâ obtinente. Quòd si plures sint filii, fieri potest, ut unus patrem repræsentet & familiam consequatur, reliquis per hunc tantùm obtinentibus, ut vitam sustentare possint: sed hoc ex placito esse videtur. Per naturam autem in singulis filiis pater repræsentatur, & cùm singuli in solidum familiæ imperare nequeant, sed pro parte: singulis pro numero fratrum portio quædam familiæ decedit. Estque ita alter alteri impedimento, quòminus singuli solidam hereditatem consequantur. His positis, necesse est, sine liberis decedente quopiam, hereditatem ejus eos consequi, quibus propter defunctum aliqua portio decessit. Nam quo posito, cogor re aliquâ carere, eo sublato res ad me redit. Et ita fratris hereditas ad me pertinet, quia eo existente portione familiæ carere cogebar, quo sublato ea portio, quæ antea decreverat, denuò mihi accrescit. Eodem modo se res habet, si uno fatre moriente, plures supersint; portio enim illa, quâ ob fratrem hunc existentem carere cogebantur, his iterum accrescit. Hoc

posito

posito fundamento, licet ex Jure naturæ de reliquis omnibus judicare, verbi gratia, si me moriente vivat patruus, isque solus superſit, is mihi ſuccedit, quia ob patrem meum exiſtentem ei aliquid deceſſit, quo caruit, & propter me, utpote qui patri ſucceſſi, me autem ſublato quare ulterius eâ portione carere debeat, ratio nulla eſt. Hinc hereditas mea ad eum devolvitur.

§ 12. Cum Autor de monarchico Imperio tractet, quatenus ſucceſſio in eo locum habeat; notandum prius cenſemus, in nullâ aliâ formâ Reipubl. æquè ſucceſſionem locum habere ac in Regno. Nam uti Ariſtoteles rectè colligit *lib. 3. politic. c. penult.* ad Regnum naturaliter multitudo illa apta eſt, quæ tali ingenio à naturâ eſt inſtructa, ut genus ferre poſſit præcellens virtute, quæ requiritur in gubernante civilem ſocietatem. Cùm verò regna intereant & corrumpantur has ob cauſas; 1. ſi reges potentiâ abuti & tyrannico modo præeſſe incipiant. 2. ſi in regio genere naſcantur homines contemti. 3. ſi diſſideant inter ſe agnati, & familiæ regiæ participes: meritò ergò ut ceſſent querelæ ratione ſucceſſionis in regno, Jus aliquod quærendum eſt. Difficile autem eſt per naturam illud determinare; quia & æqualitatem fratrum, neceſſe eſt diſcordias oriri; ætas enim accidens quoddam eſt parum ad rem faciens: gradus

prudentiæ dignoſcere & ex dignitate rem æſtimare ipſi inter ſe non poſſunt, quia in propriâ cauſsâ ſinguli judicant, & quivis de ſe optimè ſentit. Hinc tot tamque variæ leges de ſucceſſionibus in imperiis regiis natæ ſunt. Cumque porrò monarchiæ duo genera ſint, regnum nimirum & tyrannis, non dubito quin tyrannus latius evagari, & ſi familia deficiat, adoptare extraneos eiſque regni ſucceſſionem aſſignare poſſit, imò ſpuriis quoque; ſed uti tyrannis injuſta eſt in univerſum, ita nec hoc Jus quoddam in ſucceſſionibus regiis vocare poſſumus. Non autem video quid Autor ſibi velit, quando diſtinguit inter regna, quæ pleno modo poſſidentur, & quæ modum habendi accipiunt ex populi conſenſu: an enim in his ſolis diviſio inter mares & fœminas locum non habebit? nihil enim impedit, quòminus populus certæ familiæ ob merita dignitate imperandi in perpetuum conferat, adeò ut & per fœminas propagari poſſit, & imperans liberam voluntatem diſponendi de ſucceſſione habeat.

§ 13. Statuit Autor, ſi regnum ſit hereditarium, cum hac tamen lege, ne cedere alteri Rex aut dividere poſſit, natu maximum ſuccedere, ſeu mas ſeu fœmina fuerit. At videtur ſexus præſtantia ſuperare dignitatem, quæ ex ætate oritur. Et cum imperare officium viri ſit, fœminæ imperium non habebit locum, niſi

nisi in casu necessitatis, ne à familiâ & genere cui ob merita imperium promissum est, secedamus. Nihil autem ad rem faciet distinctio, si dicamus, aliter se rem habere in regnis, quæ sunt in patrimonio; aliter in iis, ubi ex populi consensu successio fit; quod enim vult Autor ex præsumptâ populi voluntate deducere, id naturale est in quâvis successione.

CAP. VIII.

§ 1. AUtor Juri gentium peculiarem attribuit significationem: illudque definit quod consensu gentes constituerunt, ad mutuam inter se societatem. Et ex hoc fundamento JCtos Romanos videtur velle reprehendere quasi minus accuratè procedant in determinando, quid Juris gentium sit. Verùm JCtis Romanis Jus gentium id dicitur, cujus non modò soli cives Romani, sed & peregrini cum Romanis participes fuerunt. Quod ergò ipsis visum fuit, aliis quoque quàm civibus tribuere, hoc Jus gentium nominarunt. Et ita non modò Jure naturæ illud determinarunt, sed etiam interdum eo, quod alii vicini populi Romanis attribuerant: hoc enim aliis iterum tribuere Justum erat. Mirum autem non est, illud Jus mutari; quia in opinione consistit: quod enim quælibet civitas peregrinis

tribuendum existimat : id in eâ Juris gentium est.

Primus] Modus acquirendi per occupationem (de quo an naturalis sit, supra disputavimus) apud Romanos Juris gentium fuit, quia ut occupans suum faceret occupatum, id æquè peregrinis ac civilibus competebat. Quâ de caussâ & deportati Jus civitatis amittebant, Jus gentium retinente. *l.* 15. *de Interdict. & releg.* Videtur autem divisio Juris apud Romanos in naturale gentium & & civile, non præter rationem esse tradita: Cùm enim homines pirati quà tales triplicem societatem colant, eam quæ in brutis quoque cernitur, quæ propria est hominum omnium. tamen & tertiò civilem : erit etiam triplex Jus privatum has tres societates dirigens: naturale, quod societates hominum cum brutis communes; gentium, quod societatem omnium hominum propriam; civile, quod eos qui in unâ civitate vivunt, dirigit. Hanc in sententiam videtur Autor inclinare *§ ult. h. cap.*

§ 2. Rectè reprehendit Autor Nervam filium qui *l.* 3. §. 14. *de acquir. poss.* pisces in stagno nullius esse tradit, propterea quòd libertati naturali relicti sint; eos verò, qui in piscinâ sunt, possideri à nobis. quasi verò ubi laxior sit custodia, ibi & naturalis libertas relicta censeatur.

§ 3. Dominium omne amittimus, si de actu

actu secundo spes nulla superfit: frustrà enim est dominium actu primo, nisi actus secundus separatus reparari possit. Quod verò JCti Romani statuunt, feram, postquam in libertatem naturalem se recepit, desinere esse domini, id tantùm est ratione effectus, quòd nimirum furtum non committat, quia non potest scire eam alterius esse.

§ 5. Imò occupatio temeraria ne quidem locum habere potest, nisi lege aliquâ civili hoc cultum sit; quia ea non Juris naturæ est propriè & perfectè, sed ex hypothesi tantùm, quatenus bona humano generi communia temerè cujusvis apprehensioni præter Jus distributivum committuntur: communia enim territorii, quando propria reddenda sunt, necesse est, ut sit qui ex dignitate, quod singulis debetur assignet, adhibitâ proportione geometricâ. Quod præter hoc temerè fit, injustum est.

§ 6. Monuimus suprà, hæc oriri ex defectu societatis universalis in humano genere.

§ 7. Thesauri naturaliter ejus sunt, ad quem perveniunt bona caduca, qualis est princeps, qui territorio præest: illius enim est distribuere quod sub dominio singulorum esse potest.

§ 8. Rectè monet Autor, naturalia non esse, quæ de fluvialibus incrementis tradunt JCti Romani; nec ad hoc ut Juris gentium quid dicatur, quicquam facit, Juris naturæ sit necne inquirere; quia quod Romanis omnibus

hominibus attribuendum esse videtur, id juris gentium faciunt.

§ 9. Ratio, quâ utitur ad probandum quod *præcedenti* §. tradidit, satis evidens est, & dependet ex Jure naturæ: populus enim territorium occupans quædam sibi communia retinet, alia secundum Jus distributivum singulis partibus assignat. Elegans præterea est, quod de Germanis ex Tacito citat. *Agri pro numero cultorum ab universis per vicos occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.*

§ 10. Inundatio gravior, si ager mergatur, dominium necessariò mutat ibi, ubi Jus piscandi commune est. Et quia Jure gentium ex opinione Romanorum jus piscandi in stagnis etiam commune fuit, coacti sunt JCti Romani statuere, dominium amitti per talem inundationem, quia ager in eum redigitur statum ut proprius amplius esse nequeat. Ubi verò jus piscandi privatum est & proprium, nullum dubium est, quin possessio piscando retineri possit. Sequentia quæ tractat Autor cùm melius ex consuetudine locorum, quàm ex Jure naturæ decidantur, consultò prætermittimus.

§ 16. Ad argumentum quo Romani utuntur, ut probent jus acquirendi ex alluvione, ita responderem. Qui sentit incommodum, is *ex eâ re, quâ damno afficitur*, commodum, si quod affertur, meritò percipit. Si enim ex quâlibet aliâ

aliâ re commodum ipſi deberetur, infinita oritura eſſent abſurda. Et hinc potiùs inferre liceret, quod per alluvionem cuidam agro adjectum eſt, ei de cujus agro, quod fieri ſolet, interea quid eſt ablatum, deberi. Is enim ex eâdem alluvione, quæ damnum intulit, hoc pacto & commodum ſentiret.

§ 18. Non eſſe naturale tradit, ſi ancilla ex alterius ſervo conceperit, partum fieri domini ancillæ, non ejus, qui dominus ſervi eſt. Videntur autem JCti Romani hoc modo defendi poſſe. Nam quia ancilla quicquid eſt ſui domini eſt, velut pars ejuſdem; pars verò partis etenim eſt pars totius: ſequitur & quod id ancillæ utero eſt domini eſſe, & ejus denique, ſi ſeparatum ſit, permanere. Patri autem vel etiam domino patris nulla fit injuria, quia patris pars non naſcitur partus ex ancillâ ſeu homine cujus eſſe in hoc conſiſtit, ut ſit alterius velut pars totius. His accedit, quod dominus ancillæ alimenta præbeat, & gravidam eam ferre in familiâ teneatur, ob quod multum in re familiari ipſi decedit. Non itaque rectè dices, inter ſervos ſequi partum magis patrem quàm matrem, niſi & natum ex vaccâ, velis quoque domino tauri potius, quàm vaccæ attribuere, quod ridiculum.

§ 19. Verum omninò eſt quod tradit Autor, ſi quis in alienâ materiâ ſpeciem producit, fieri rem communem, ut pro æſtimatione

materiæ & speciei quilibet dominus constituatur. Modò notetur, hoc tunc obtinere, si specificator per ignorantiam ex alienâ materiâ speciem suam produxerit: Cæterum, si sciverit: aut potuerit scire, alterius materiam esse, & præsumptio fuerit, dominum alienaturum eam non esse, sibi specificator debet asscribere, quod frustrà quodammodo laboraverit: nec enim suo facto perficere potest, ut res alterius desinat esse contra ipsius voluntatem. Quod si autem in communione in quam ex accidente inciderunt, perseverare nolint, cum tamen res dividi nequeat, ei qui plus dominii habet, res tota naturaliter competere videtur, ut tamen alteri æstimationem solvat, pro parte quæ eidem debetur.

§ 20. Non merè pœnale est, si specificator sciens in materiam alienam introduxerit speciem, quòd eam suam non faciat. Si enim suam faceret, alter præter suam voluntatem desineret esse dominus: sufficere ergò specificatori æstimatio speciei debet, quia ita nullum patitur damnum.

§ 21. & 22. Rectè reprehendit porrò ea, quæ JCti Romani ex lubricis deciderunt fundamentis. Natura dictitat, si res mea alterius rei accedat, ut sine damno & periculo interitus nequeat separari, communionem introduci. At hîc iterum adjiciendum est, quid obtinere debeat, si in communione perseverare nolint,

nolint, aut in eâ permanere non poſſint, quod fit quando detrimentũ ex eâdem affertur, verbi gratia, ſi quis ſuam arborem in meo ſolo plantavit, ignorans ſolum meum eſſe, in communione ſine meo damno eſſe nequit, quia ibi ego ipſe arborē ut in meo collocatam habere poſſem. Et quia ſolum plerumque præſtantius eſt arbore, arbor verò ſine periculo iterum erui vix poteſt, ſatius eſt dominum ſoli arboris quoque dominum conſtitui æſtimatione ſolutâ.

§ 23. Negat Autor bonæ fidei poſſeſſori Jure naturæ competere, ut fructus perceptos omnes ſuos faciat. Sed contrarium ex naturâ bonæ fidei poſſeſſoris ita probari poſſe videtur:

Qui omnia Jura domini habet, donec contrarium probetur illi competunt fructus ex re percepti.

Bonæ fidei poſſeſſor omnia Jura domini habeat (quia fecit omnia quæ facere decet eum; qui dominium ſibi acquirit; licet propter impedimentũ veri domini ipſum dominium non ſit conſecutus.) Ergo.

§ 24. Malæ fidei poſſeſſor, ſciens dominium non eſſe eum à quo rem ſibi comparavit, non fecit omnia quæ requiruntur ad dominium conſequendum, quia quantum in ſe, non à dominio emit, quod tamen aliter eſt in bonæ fidei poſſeſſore, ipſe enim ex opinione ſuâ & per ſe à domino, ex accidenti à non domino rem acquiſivit.

§ 25. De his multa suprà diximus: ubi ostendimus non omninò veram esse Autoris sententiam: necesse enim est, aliquid dominii ante traditionem alienanti superesse: licet enim post dictam legem, res statim alterius gratiâ esse incipiat; quia tamen facultas dirigendi adhuc penes alienantem est, donec in alterius manum perveniat, ut is potestatem plenè dirigendi consequatur: necesse est ante traditionem imperfectum quoddam dominium alienanti superesse.

§ 26. Notavimus § 1. *h.cap.* Jus gentium illud esse, quod omnibus liberis hominibus compedit, sive sint cives sive peregrini. Cæterum licet quid peregrinis concedi debeat à naturâ petendum sit, Romani tamen multa pro suâ opinione constituerunt peregrinis tribuenda, quæ denegari & deneganda quæ concedi potuissent. Exemp. gratia, Jus venandi Juris gentium fuit, peregrinis concessum, testamenti factio Juris civilis; quod nostris moribus penè in contrarium mutatum, ut hoc Juris gentium, illud Juris civilis esse videatur.

Cap. IX.

§ 1. Tradit Autor præter derelictionem etiam modum desinendi dominii esse, si subjectum tollatur ante alienationem vel expressam vel tacitam; tacitam ponit

nit in successionibus ab intestato. Notavimus verò suprà, non esse alienationem ex voluntate defuncti dependentem, si liberi in parentum bona succedant, sed potius dominii continuationem.

Quare] Dicit nullo hærede existente servos defuncti liberos fieri: at id naturale non est; quia servus naturaliter liber non fit, si amittat dominium: manet enim servilis conditionis, & magistratûs est, dominum eidem assignare; non aliter ac fera amittens dominum manet sub dominio universali totius humani generis; unde denuò propria fieri potest.

Populi] Eadem est ratio populi: si enim servili sit ingenio, per hoc quod amittit dominum, naturaliter liber non fit, sed alterius imperio assignandus erit. Ac proinde, si Jus occupationis admittendum est in acquirendis dominiis, fiet ejusmodi populus occupabilis, non aliter ac reliqua quæ hominum gratiâ sunt.

§ 3. Elegans in hoc §. est comparatio societatis cùm corpore naturali: societas enim & potissimum civilis, ex diversis partibus constat, quarum singulæ suum habent officium & uti in corpore humano mens est regens illud; ita quoque in civitate, quiddam primum est, à quo omnes partes moventur.

§ 4. Societas interit, si singulæ pereant partes: est enim societas ex diversis quiddam unū.

§ 5. & 6. Videtur Autor velle tradere in § 5. & 6. quod dupliciter intereat & tollatur ſocietas civilis. 1. Si partibus adimitur poteſtas faciendi ſocietate officium, licet ſingulæ quoad facultatem ſuam partes ſocietatis maneant: diximus enim ſuprà, naſci homines ad hoc, ut partes ſocietatis civilis ſint, quam qualitatem ſi retinent quidem, ſed externo impedimento à ſocietate abducuntur, quando verbi gratia cohabitare non poſſunt, ceſſat ſocietas, magis tamen actu ſecundo, quia ſingulæ partes ſuam aptitudinem retinent: & hoc fortaſſe Autor corporis rationem vocat. Quando verò non externum impedimentum ſocietatem civilem tollit, ſed, licet per cohabitationem facere ſingulæ partes officium non impediantur, ob vim tamen majorem hoc ipſis denegatur facultate ademptâ, ſpecies dicitur ab Autore interiiſſe; quia deciêre eſſe partes ſocietatis civilis.

§ 8. Controverſiam hîc movet, quam attigit Ariſtoteles. *lib.* 3. *polit. c.* 3. an eadem maneat civitas ſi ſtatus mutetur. Videtur enim formâ mutatâ res ipſa mutari. At ſtatus Reipubl. forma civitatis eſt. Ergo. Mutato Reipub. ſtatu, ipſa civitas mutari videtur. Hinc alia eſt civitas ſi tyrannus imperet; alia, ſi populus aut optimates. Uti enim homines ſuccedentes nihil mutationis inferunt, ita nec iidem permanentes ſi forma mutata ſit civitatem

eandem

eandem permanere faciunt. Id quod eleganter ab Ariſtotele per harmoniam declaratur, quæ ſpecie diverſa eſt, licet ſoni ſint iidem, propter diverſam ſcil. ſonorum adinvicem habitudinem. Ita licet permaneant homines iidem, quia tamen forma ſeu habitudo eorum adinvicem diverſa eſt, neceſsè eſt ſpecie diſtinctam effici ſocietatem: in habitudinem enim quâdam eſſentia ſocietatis conſiſtit.

Nam imperium] Quæ hîc repetit ex ſuperioribus ſuprà examinata ſunt.

Ita civitatis] Nullam hîc video differentiam inter ea, quæ ut diſtinctæ ſpecies ab Autore proferuntur; quid enim aliud eſt conſociatio Juris & imperii, quàm relatio partium inter ſe, earum, quæ regunt & reguntur, ſi ſpeciem ſeu formam civitatis conſideres? Nec video qualem differentiam inter politicum & JCtum introducere velit; quia politicus hoc unicè agit, ut aliquid quærat coſervans ſocietatem civilem; hoc autem in habitudine partium civilium ad invicem conſiſtit & Juſtum eſt; quod in leges redactum JCtorum ſpeculationi poſtea ſubjicitur.

Quod nec Ariſtotelem]Non dicit Ariſtoteles alterius diſciplinæ eſſe quærere, an debitũ factũ in priori ſtatu poſtea ſtatu mutato ſolvendum ſit; ſed potius hoc: ex aliis rationibus petendum

I 7 illud

illud esse. Malè ergo exinde, quoòd putat Autor, civitatem eandem permanere si status mutetur, deducit, debitum in mutato statu solvendum esse, quod contractum est in priori: longè enim alia sunt fundamenta, ex quibus decisio hujus controversiæ facienda est.

Non definit] Quid de hac quæstione statuendum sit, oppidò difficile esse, nec expediri posse ratione illâ videtur, quòd populus maneat idem; antea enim ex Autor explicavimus, rationem eam huc non quadrare; quia reverà civitas mutatur statu seu formâ mutatâ. Rem ita decidendam puto: si populus liber cœperit aliquid debere, impositum eidem regem conveniri posse; non quidem stricto Jure, quia is obligatus non est, sed ex æquitate: factus enim est ipsius populus ille qui alteri debet; non aliter ac in Jure civili, quando homine libero in servitutem redacto, non is ex suo debito convenitur, sed dominus ad quem bona debitoris pervenerunt. *l. pertinet hoc 2. pr. l. tutelas etiam. 7. § . 2. de cap. minut.* Adeoque si rex aut tyrannus solvere nolit, invadi bona populi possunt. Sin monarchia mutuam sumpserit pecuniam, vel ex alio contractu debere cœperit; attendendum, an populi voluntate imperarit & ut monarcha debitum contraxerit; populum enim tunc conveniri posse mutato statu nullum est dubium; quia generaliter in contractus ejus censensit: argumento eo-

rum,

rum, quæ de Exercitoriâ & Institoriâ tradunt JCti Romani; quòd si verò nolenti populo imperarit; populus non tenebitur, nisi de eo quod in rem ipsius versum est; quia licet non consenserit in debitum, non debet tamen ex damno alterius locupletari. *add. tract. nost. de Mutuo.*

§ 10. Quæ de divisione civitatis aut imperii tradit, intelligi possunt ex heredibus pluribus unius defuncti: fiunt enim ibi ex unâ plures familiæ.

§ 12. Regnum Germaniæ Imperii Romani nomine uti, Cæsaresque & Imperatores vocari qui eidem præsunt, notum est. Unde verò & quo Jure ad Germanos hoc translatum sit, obscurium esse videtur. Hinc Autor noster inanem tantùm titulum & figmentum haud veretur appellare: & per hoc contrarius plane est iis, qui monarchiam Romanam ad Germanos translatam statuunt, eique nullum nisi ipsum mundi finem attribuunt; quin eò feruntur, ut totum terrarum orbem Germaniæ per hoc deberi credant. Operæ ergò pretium facturi videmur, si de hac re & nos aliquid dicamus: Primum autem non immeritò quæras, quare totius orbis imperium Germaniæ quidam assignent, propter successionem in Imperio Romano; cùm tamen constet nec ipsam Germaniam totam Imperio Romano paruisse. Fortasè autem quis dicet αὐξήσει illâ,

quâ

quâ *Lucas cap.* 2. utitur, deceptos eos esse, cum non attenderint Euangelistam locutum esse, prout tunc temporis mos ferebat: Jactabant quippe Romani se dominos Orbis terrarum, Romamque mundi caput. Verùm licet falsum sit, Romanos sibi totum terrarum orbem subjecisse, nec jactationes Romanorum quicquam ad rem faciant: dubitare tamen quis ulterius poterit, annon nihilominus Romana gens Jure caput orbis dici meruerit, dominiumque habuerit. Quis enim negabit hominum generi dominium competere in omnes bestias cùm tamen plerisque nunquam actu imperarit: quid ergò mirum erit, si Romano populo dominium totius orbis terrarum attribuatur, quamvis omnibus populis actu non imperarit? Scil. dominium ex temerariâ occupatiòne æstimant homines, ut quod quisque apprehenderit, ejus dominus censeatur: accedit autem injustè eum apprehendere & dominari: ponamus bestiam cogere hominem ut servitia præstet eidem, sanè dominium injustum erit, & naturâ tamen homo dominus erit, licet servire cogatur. Nam quod prudentius est, suo consilio alterum naturâ dirigit ad beatitudinem vel suam, quod herile imperium; vel ad parentis, quod imperium civile vocatur. Cùm ergò naturaliter Justum sit, inter omnes populos orbem terrarum incolentes societatem esse, & ex iis diversis quiddam unum fieri: (ita enim temera-

temeraria bella cessabunt, & felicissimum erit humanum genus cùm nihil ad vitam defuturum sit) necesse est in eâ societate mentem esse, quâ ea dirigatur. Nunc autem si talis mens est, obtinebit ea optimam terræ habitabilis partem, eritque multitudo hominum prudentissimorum & beatitudinis præ reliquis omnibus participum. Et contrà si populus his instructus inveniatur, ei naturaliter imperium in orbem attribuendum esse dicemus. (Nam refutationem non meretur negans, imperium deteriorum in meliores injustum esse.) His positis nemo erit, cùm Romanum imperium intuens illud in optimâ terræ parte residere, & in eodem florem prudentiæ, sapientiæ, virtutum & artium ad beatitunem humanam facientium deprehenderit, quin universæ societatis humanæ mentem dicturus sit, partemque adeò illius imperantem; miserosque & infelices deprædicandos, qui imperium ei denegarunt, imò reprehendendos, quòd contra Jus naturæ peccarint, statuerit. Nam quod toti generi humano salutare est, tollitque omnia injustitiam & viliositates involventia, id respuere injustum est. Esse societatem inter omnes populos & mentem quandam, quæ eam dirigat toti humano generi est salutare; ita enim cuique secundum rationem tribuetur, quod debetur; & habebunt cuncti ad vitam necessaria, quæ quidem natura

nobis

nobis largita est, è contrario bella & omnia, quæ infelix reddunt humanum genus, tollentur. Ergo. Respuere id injustum est. Et cùm præter Romanum Imperium nulla mens dirigens societatem hanc inveniri tunc potuerit, uti ante probatum; male subjectio illi à barbaris denegata fuit. Ubi enim societatem natura, ibi & quiddam dirigens constituit, id autem naturâ est illud, quod optimum est, & præ reliquis perfectum virtutibusque instructum. Non obstat, humanum genus in Rempubl. coire non posse. Nam non singulos homines seorsim debere coire in societatem universalem dicimus, sed singulos primò in familiam, familias in vicum, vicos plures in civitatem, civitates plures in gentem & populum; populos in illam societatem universalem. Quare cessat hoc, quando dicunt tam vastum spacium ab uno regi non posse: neque enim qui præest singulorum curam habebit: id enim ad rectores civitatum pertinet: nihilominus tamen per eum, qui præest populis & singuli salvi erunt, si rectoribus populorum imperet. uti enim jussa Ducis multa millia militum audiunt mediantibus tribunis & centurionibus: ita & eodem modo in hoc imperio universali se habebit. Omnibus enim hominibus ut singulis imperare velle res est quæ fieri nequit; quia hoc angustis admodum terminis coërcetur: necesse enim est imperantem

perantem cives nosse & cives inter se cognitos esse. Nam nisi hoc accidat, partes Reipub. senatus scil. magistratus & Judicia ritè constitui non poterunt. Uti verò contingere potest, ut singulorum hominum (quorum sanè haud exigua copia requiritur civilem societatem eam in quâ singuli, ad vitam necessaria habeant) ingenia singulis cognita sint & singuli in conspectu versentur; ita nec inter ἀδύνατα numerandum, uni imperanti populo omnium totius mundi populorum ingenia cognita esse. Hoc enim & geographis frequens est, ut populorum totius terræ ingenia & regionum proprietates enarrent. Quod verò objiciunt, politicos historicosque Romanos de magnitudine Imperii conquestos esse, in perturbato tunc statu aliter fieri non potuit, & non ita magnitudo, quàm fortasse defectus boni ordinis in caussa fuit. Facilè enim tyrannis multitudine subditorum infirmari potest, cùm ea per se imbecillis forma sit. Accessit & hoc, quòd vastum illud imperium instar gentis unius gubernare Imperatores voluerint: Sufficit enim ad Imperium orbis magnam esse gentem, quæ præ reliquis prudentiâ & virtutibus præmineat, & tantæ potestatis ut terrori sit singulis: ita enim eos populos, quibus fit injuria sublevare & ut quietè vivant, perficere poterit. Atque hoc ad Imperium in populos sufficit. Quemadmodum enim Imperium in familiam

familiam differt ab imperio in civitatem, ita & imperia in civitatem, in gentem, in populorum societatem distincta sunt. Nec quicquam officit quo Jure, quave injuriâ Romani tot populos in unam congregarint gentem; sufficit enim eos præ reliquis Imperiis eminuisse. Præterea nec æquale cæteris imperiis fit per hoc Romanum Imperium quòd agnoverit amicos & confœderatos; quia & ii amici nostri sunt, quibus civiliter imperamus, uti maritus uxori amicus est, licet caput illius sit. Ex his colligimus tale fuisse Imperium Romanorum, quod reliquis populis terræ in societatem coëuntibus justè ut imperans quippe præferretur. Hoc tam amplissimum Imperium & caput omnium populorum post Theodosii tempora Germani dejecerunt singulis partibus occidentis sibi subjectis: Ita Hispania Vandalis, Visigothis ac Suevis; Gallia Francis ac Burgundis; Britannia Pictis, Scotis, Saxonibus, Anglis; Vindelicia Noricum & Rhetiæ pars Baioariis atque Alemannis; Pannonia post alios Hunnis ac demum Hungaris cesserunt. Ex Italiâ tempore Justiniani per Bellisarium Gothi, qui eam occupaverant denuò pulsi quidem sunt; sed Longobardi, qui circa initium seculi sexti anno scil. 26, in Pannoniâ prius consederant, Anno Christi

568,

568, ſub Alboino Rege, aſſumptis quoque aliis germanicis populis, Italiam irrumpentes eam longè latèque occuparunt, incolisque ſedibus pulſis ibi habitarunt: ut tandem præter Venetias & Romam nihil ſupereſſet, ab ipſis non occupatum. Poſtquam ergò Romani de dignitate priſtinâ recuperandâ deſperarunt, Germanis victoribus ceſsère tandem, atque adeò Majeſtas illa Imperii Romani occidentalis ad Germanos pervenit. Cæterùm quantum Carolo M. acquiſitum & patrimonio ejus adjectum ſit, per hoc quod Imperator factus eſt, inquirere, extra uſum fortaſſe erit: ſufficit ad Germanos dignitatem omnem Imperii Romani occidentalis per eos deleti deveniſſe, & reliqua regna quæ Germani Romanis ademerunt patriæ noſtræ velut matri hunc honorem ab Othone M. huc uſque habuiſſe, ut Regi ejuſdem Imperatoriam dignitatem non invidere hactenus voluerint, licet tyrannico Imperio iiſdem non præfuerit. Rex ergo Germanorum Imperator Romano-Germanicus dicitur, quòd inter Reges omnes, qui præſunt Imperio, quod Romanorum olim fuit, ſummus ſit. Hanc enim reverentiam matri ſuæ reliquæ gentes Germanicæ penes quas plerarumque Europæ Regionum imperium eſt, debent. Et ita Cæſareus titulus

tulus facit Regem Germanorum reliquis Regibus, qui Imperii occidentalis partes obtinent, præferri. Unde porrò liquet Germanicum Imperium vocari Romanum, quòd Majestatem occidentalis Imperii Romani in se transtulerit. Quanquam quod fortitudine sibi pararunt Germani superstitione, postea iterum dejectum sit, dum tyrannidi imbellis pontificis omnia regna occidentalis Imperii penè subjecta sunt, & hinc quod dignitati patriæ nostræ præ reliquis esse debuisset in deteriorem servitutem eam præ reliquis detrusit.

Et nescio quam surrogationem] Miratur Autor, unde illa surrogatio sit imperii Germanici in locum Romani; sed ex *præced.* id constare potest, quia scil. per hoc inversum est occidentale Imperium,& splendor ejus ad Germanos translatus.

Hæc quoque approbatio] Malè Autor Majestatem Imperatoriam arbitrio pontificis tribuit veluti episcopi & primarii Romanorum civis. Postquam enim à Germanis occupatum esset, Imperium occidentale & civitas Romana illud Caroli Regi Francici populi, velut germanorum primarii, dedisset: splendor omnis Imperii illius ad Germanos transiit. Et licet pontifex ejusque asseclæ nolint approbare electionem factam ab Electoribus: retinet tamen electus Imperatoriam dignitatem, tanquam princi-

principalis inter eos, qui dejecerunt Romanum Imperium, utpote qui matri præeſt, unde Coloniæ prodierunt, quæ partibus occidentalis Imperii imperant. Notum enim eſt, quòd à Gothis originem ſuam longâ ſerie deducere Magni Hiſpaniarum reges non erubeſcant, quod ingenti verborum apparatu ipſe Grotius, cum Regina Galliæ recens natum Delphinum gratularetur, jactavit. ita quæ olim Gallia dicta, germano Franciæ nomine hodiè utens, matrem non negat ſuam noſtram Germaniam. Pro Autore facere poteſt, quòd qui tempore Arnulphi, Ludovici tertii, Conradi I & Henrici Aucupis reges Italiæ facti titulum Imperatoris ſibi uſurparunt; deinde, quòd Ottho M. iterum autoritate pontificis & populi Romani rex Italiæ creatus & per hoc Imperator factus eſt. Quare in Romanorum arbitrio Imperatoriam dignitatem eſſe quis meritò ſtatueret, ut quem ipſi velint Imperatorem facere poſſint, præſertim cùm Germaniæ noſtræ ante illa tempore ad dignitatem cæſaream nullum jus competiiſſe videatur. Verum nihil aliud ex his colligi poſſe videtur. quàm honorem Imperatorium matri germanorum competentem, ex confeſſione quoque civitatis Romanæ deberi; dum ex pacto germanici regni Ordinibus in perpetuum eſt conceſſum, ut quem illi Regem elegerint, is ſimul ſit Imperator Romanorum. Quod & per multos

tos annos ita observatum fuit, Regibus germanorum Imperium in Pontifices Romanos exercentibus. Fateri quidem cogimur huic dignitati patriæ nostræ multum detractum esse; Juri tamen ejusdem quicquam ablatum negamus. Principum Imperii est mutuam concordiam amare & id facere, ne ineptiis pontificis & mari superstitione dementati decus hocce summum amittant, patianturque Romam devictam in se victores tyrannidem exercere. Quid enim absurdius est, quàm imbelli homini tale imperium concedere & Italiæ devictæ se subjicere?

Vnde illud quoque intelligi] Denegamus id Pontifici Romano, quod eidem Grotius tribuit, interregni scil. tempore ad eundem pertinere collationem feudorum Imperii Romani seu regni Italici, quòd eo tempore libero Romano populo primas teneat. Nam tale munus Papæ non competit; sed ei qui vicarius est Romano-Germanici Imperii.

Neque verò] Hæ omnes Autoris opiniones inde sunt natæ, quod Romanum Imperium & regnum Italiæ idem existimarit. Supra enim diximus aliâ ex causâ id Jure naturæ patriæ nostræ deberi. Ponamus Pontificem Romanum fungi vicarii officio in regno Italiæ, Imperatoris officio nunquam fungi poterit, sed id competit ei quem patria nostra elegit.

Et

Et ut in compendio proponam, quomodo & quibus de causis Imperator noster caput orbis rectè dicetur. Consideremus totum genus humanum in quo universalem quandam societatem Deus esse voluit. Necesse autem est, ubi societas est, & ex pluribus diversis unum, dari naturaliter quod præest & imperat. *Arist. lib. 1. polit. c. 5.* Si verò in quadam parte generis humani hoc quærendum est, nuspiam quàm in Europæo orbe invenietur, qui præter prudentiam civilem & omnes artes felicitati humanæ inservientes etiam veram de Christo excoluit religionem adeoque societatem habet cujus finis est æterna illa & vera felicitas. Quòd si autem Europæ Imperium hâc de causâ debetur, noster verò Imperator summam inter Europæos ac Christianos dignitatem obtinet, fatente ipso Autore *infrà cap. 15, § 12.* Annon Justè ipsi nomen Capitis totius orbis tribuetur? Nec mirum est plerosque barbaros Europæorum Imperio se subtrahere: cùm videamus appetitum in homine rationem sæpè de solio dejicere. Verùm dolendum omnino est, ob intestina bella Christianos reges & principes eo, quod sibi debetur, Imperio frui non posse.

C A P. X.

§ 1. EXplicatio] Ex Jure quod in personas aut res nobis competit obligationem

in aliis nasci Autor putat hanc , ut alter qui rem vel personam quæ nostra est in suâ potestate habet, efficiat quantum in se est, quò in nostram potestatem veniat. Hæc ita Autor finxit occasione sumptâ ab iis, quæ de actionibus realibus in Jure civili Romano traduntur. Nolumus esse in refutando eo prolixi, præsertim quod hoc, quod exìstimet, naturaliter ex obligatione actiones reales oriri, aliter ac JusRomanum tradit,quod obligationes fontem personalium actionum constituit. Nos potius dicimus omnes obligationes, quibus homo liber alterius gratiâ quid facere tenetur, ex commutationibus oriri vel spontaneis quæ ex utriusque partis consensu nascuntur, vel invitis quæ ex scientiâ & consilio lædentis invito verò læso fiunt: quod si utroque invito & inscio commutatio fit, ne quidem commutatio dicenda est. Nam in actionibus humanis mens & ratio requiritur,quæ si absit nec adesse possit, quod ab homine fit ne quidem pro actione humanâ habetur. Tunc verò quando ab actore in Judicio manifestè probatum est dominium in rem , cujos alter se hactenus dominum gessit, nec ille deserere possessionem & actori petenti concedere velit, detrahit eidem actum secundum dominii & ex commutatione obligatur. Et hoc caussam dedit actionibus realibus, quibus adversus alterũ tantùm disputamus, aliquod bonũ externum esse sub nostro dominio, ejus tamẽ possessionem nobis deesse.

Neque

Neque hic consideratur] Bonæ fidei possessor qui ignorat rem alterius esse, firmamque habet opinionem se esse dominum, utpote qui omnia fecerit, quæ aliquem facere decuerit ad dominium comparandum, non potest dici obligatus ad rem restituendam. Quòd si verò resciverit & compertum habuerit rem alterius esse, non bonæ fidei possessor ulterius, sed malefidei dicendus est: si tamen non restituit quod possidet, majori veniâ dignus est, quam is, qui malâ fide, id est, sciens eam alienam esse sibi comparavit. Imò si bonæ fidei possessor regressum adversus venditorem non habeat, dubitari omninò potest, annon ex æquitate dominus de suo aliquid remittere teneatur.

Quia vero] Putat Autor hanc obligationem omnes reliquos contractus præcedere, quòd contractu universali omnium hominum sit constituta; & exemplo utitur depositarii, qui non lationi deponenti, sed potius domino ad restituendum obligatur. Ratio verò potius hæc est, quia dominus vendicans qui probat dominium suum, manifestum reddit rem depositam quicquid est sui ex non alterius gratiâ esse, quod tolli alterius facto nequit. Hinc depositarius non ita obligatur ad restituendum quàm ad patiendum à domino rem aufferri.

Et quod ibidem] Nam video quo pacto ex Autoris principiis rectius, quàm à Tryphonino *l.* 31. *ff. depos.* factum, id deduci possit.

Et hoc est quod Martianus] Circa conditio-

 nes

nes indebiti vel ob turpem causam alia sunt fundamenta : nimirum si quis rem suam in alterum transtulerit, eumque dominum fecerit, qui justè fieri non poterat ; ne inæqualitas oriatur, dominium revocatur.

Reddendi autem] Suprà *c. 7. §. 23.* notavimus : videri bonæ fidei possessorem ad fructus perceptos restituendos non obligatum, rationemque assignavimus.

De rebus non exstantibus] Hæc nihil faciunt ad probandum, bonæ fidei possessorem teneri ad ea restituenda, quæ ex re alterius lucratus est : neque enim, si rem rectè perpendimus, quamdiu in bonâ fide fuit, ex re alterius quicquam lucratus est, utpote quam in ignoravit alienam, nec scire fortasse potuit. Quod ex Tullio affert Autor, æquè pro bonæ fidei possessore ac domino valet. Injustum enim est dominum locupletari velle ex incommodo ipsius, qui cùm hactenus actu secundo dominus fuit, omnia jura dominii habuit, ex curam ob opinionem dominii adhibuit. Præterea alterius gratiâ temerè operari servile est. Hinc enim omnes querelæ oriuntur, injusti signum.

Bonæ fidei possessorem non acquirere fructus, est alterius gratiâ operari. Quod ex se manifestum est.

Ergo. Bonæ fidei possessorem non acquirere fructus, servile est & querelas parit.

Ex actu servi] Ratio quare dominus servi insti-

institoris teneatur, hæc est, quia dominus per ipsum contraxisse videtur: si enim ratio Autoris valeret, tantùm teneretur dominus, quatenus est factus locupletior ex illo contractu, cum tamen præcisè obligetur.

Sic uxori] Ratio quare uxor à marito non modò rem donatam, sed quod maritus ex re mulieris possidet, repetere possit, hæc est, quòd contractus donationis sit vitiosus & contra leges. At in bonæ fidei possessore nihil vitiosum est: quod enim per ignorantiam fit, pro non facto habetur.

Pupilli] Exemplum hoc ad bonæ fidei possessores non quadrat: hi enim jura dominii revera habent, & quamdiu dominus rem non vindicat, gesta à domino habentur, quæ faciunt.

His regulis duabus] Harum alteram §. 1. proposuit de rebus exstantibus reddendis ei qui dominus est; alteram de rebus non exstantibus, ut tantum solvatur, in quantum factus est alter locrepletior.

Ratio hujus rei est, quia persona B.F. possessoris obligata non est ad restitutionem, sed tantum pati tenetur rem aufferri, si vindicat dominus eandem.

Diximus hoc esse falsum, quia bonæ fidei possessor jura domini habet, donec res vindicetur. Nec ullam rationem Autor: prætendere potest, quare inter fructus naturales & industriales distinctionem ratione restitutionis

faciat. Retinet ergo B. F. possessor fructus omnes etiam ex ratione Autoris, quia ille dominus habetur, donec verus dominus rem evincat, quod vero damni dominus per id passus est, ab eo recuperare potest, cujus culpâ aut dolo ad alios inscios res pervenit. At quod de exstantibus *praced.* §. proponit, id non impugnamus. Nam postquam cognitum est alterum reverà dominum esse, facultas fruendi ex jure dominii proveniens in eo cessat; frueretur autem nisi exstantes restitueret fructus: frui enim quoque est fructus ex re perceptos in suum usum convertere.

§ 8. Quæ hoc §. Autor tradit, æquè falsa ac præcedentia esse videntur: si, uti videtur, de B. F. possessore loquitur. Et lex in margine citatâ de fure tractat, quam propterea male ad B. F. possessorem trahit.

§ 9. Dominus non tenetur possessori quicquam restituere, nisi possessor negotium ejus gesserit, & in gratiam domini, quò facilius rem suam recuperaret, emit; ad quod tamen expressa protestatio requiri videtur, ut constet eam negotia domini gerere voluisse. Habet enim emptor regressum adversus venditorem, si res evicta sit; sibi autem ascribere debet, qui à talibus emit, quos evictâ re convenire nequit: nisi lapsus ejus excusari & ex æquitate, aut potius commiseratione dominus quid de pretio restituere velit. id quod tamen jure civili non attenditur, quia rei vindicationes stricti juris sunt.

Sic

Sic enim & domini rerum] Hîc diversitas est, ob jacturam, quam quis facit in rebus ejectis, cujus finis fuit conservatio quoque alterius: tenetur enim alter ex societate, quæ est inter eos, qui in eadem navi sunt. Hûc exemplum istud quadraret: si à latronibus ablati essent equi, & ut meos recipiam, solvam ipsis, qui tamen postea alterius mihi restituunt. Ille enim ut recipiat suos equos, mihi pretium restituere tenetur propterea quia aliter nec ipse recuperaturus fuisset: Et in tali casu procedit, quod Autor statuit.

§ 10. Si venditor vult rem recipere, nullum dubium est, quin salvâ conscientiâ emptor eandem illi restituere possit; quia dominus à quovis possessore adeoque & à venditore vendicare rem suam potest, & ita ipsi nihil decedit.

§ 11. Res alterius, quem ignoramus, naturaliter videtur magistratui tradenda, ut disponat circa eum, & indigentibus, si dominus non reperiatur pro suâ prudentiâ tribuat.

§ 12. Conditionem ob turpem causam naturaliter justam esse dico: turpiter enim accipere est contra honestatem accipere, & hoc retineri nequit: acceptum enim turpiter etiam turpiter retinetur.

§ 13. In his quæ pondere, numero & mensurâ constant, parum quidem interesse videtur, quam speciem teneas: unde dominium magis in genere quam in specie studemus conservare. adeoque speciei dominium sine no-

ſtro conſenſu amittere poſſe videmur. Verùm quia ſecuritati aliquid detrahitur, dum certi non ſumus de ſpecie aliâ recuperandâ, ſi eâ opus; alter ſine noſtro conſenſu eandem injuſtè occupat.

Cap. XI.

EXaminat Autor ſententiam Connani defendentis, conventiones illas nullam obligationem parere, quæ non continent συνάλλαγμα. Et certè fateor nullam conventionem, niſi cauſam contineat ullius momenti eſſe. Videtur verò Connanus ſub his, quæ nullum continent συνάλλαγμα comprehendere, quæ donandi animo fiunt: ſi enim quid donandi animo promittimus, videtur hoc ex merâ proficiſci benevolentiâ & amicitiæ conſervandæ gratiâ fieri, quod leges cujuſlibet honeſtati ſolent relinquere, cùm nihil detrahatum alteri, cui tale quid promiſſum eſt, ſi non ſervetur. Sed reſponderi Connano poteſt, in donationibus quoque ſubeſſe quiddam, quod damnum afferre poſſit donatario, ſi quid promiſſum eſt, non accipiat: ſpe enim conſequendi promiſſum multa facit, quæ promiſſione non interveniente omiſiſſet.

Quod non minor ſit culpa] Diximus jam cauſam ſubeſſe, amicitiam nimirum & deinde honorem, quem ſibi, ex libertate donans parit.

Hinc quando Connanus dicit, ſæpè ex oſten-

oſtentatione promiſſiones fieri; confirmat, cauſam ſubeſſe, ob quam promiſſioni ſtare, quàm non ſtare teneamur. Injuſtè enim hactenus honore & benevolentia donatarii uſus eſt, quando promiſſo, quo ſibi hoc comparabat, non ſtat.

Quod ſi res integra non ſit] JCti ex jure civili ita hoc tradere ſolent: conventiones, vel certum nomen recipiunt propter naturam, quam habent, & illæ dicuntur contractus nominati, aut verò certum nomen non conſequuntur, harum aliæ contractibus adjiciuntur, & vocantur pacta, quæ legem dant contractibus informantque actiones. In his quæ non accedunt contractibus nominatis vel ab unâ parte impletur, quod conventum eſt, unde meritò ab alterâ aut intereſſe implenti dandum aut promiſſum præſtandum, de quo convenit. Ejuſmodi conventiones nomine quidem carentes implemento tamen ab uno convenientium roboratæ, contractus innominati dicuntur, ex quibus actio præſcriptis verbis naſcitur. Quod ſi nullum implementum accedit, & conventiones in placiti finibus conſtituunt, vocantur pacta nuda, ad contra diſtinctionem eorum, quæ contractibus adjiciuntur, & legem iiſdem dant, adeoque actiones informant: nuda enim non ad agendum, ſed tantum ad excipiendum valent. poſſunt autem & hæc pacta nuda robur conſequi ſi verborum ſolennitate firmentur, quâ veſtita

transseunt in naturam contractus, qui stipulatio vocatur. Horum caussas Connanus hunc in modum tradit: Si enim pacta nuda obligarent, futurum esset, ut quandoque ex inconsiderantiâ aliquid promittens ad solvendum injustè astringeretur; relinqui ergò meritò cujuslibet honestati putat, an velit stare promissis ejusmodi, vel non; aliquando enim secundum leges vim consequi, si addita sit verborum obligatio, ut quod per se honestum est, id effici possit necessarium.

Verum hæc sententia] Non ita Autor Connani sententiam, quàm JCtorum Romanorum placita refutat. Quòd si vero rem rectè perpendimus; non adeo inepta est JCtorum illorum sententia, imo in Jure naturæ fundata; sed quia à JCtis hodiernis non satis percepta est hactenus; tantis tenebris videtur involuta, ut eam ob causam apud nos ad observantiam venire nequiverit. Fundamenta autem, quibus astruimus, non sine ratione hanc distinctionem pactorum à JCtis Romanis traditam esse, hæc sunt: Qui conveniunt vel societatem aliquam commutativam (nam inter contrahentes propior quædam est societas, quam quæ communis est hominium infrà *c.* 12. §.9.) ineunt, ex quâ initâ alter alteri velut pars societatis aliquid præstare tenetur, quod quale esse debeat, licet ex ipsa natura rei cognosci possit, nihilominus tamen leges solent adjici ex consensu contrahentium, quibus dirigan-

rigantur commutationes illæ; pactaque adjecta vocantur it. informantia contractus, item leges contractuum. Hæ autem contractuum leges limitationes varias, ex naturâ contractus, cui sunt adjectæ recipiunt. Quemadmodum enim quæ publicè latæ sunt ex Jure naturæ propter æquitatem sæpè limitantur; ita & hæ privatorum leges interpretationem restrictivam ex Jure illo quod per naturam suam singuli contractus habent frequenter non modò patiuntur, sed & requirunt. Ut verò conventiones vim legum consequantur & contractus informent incontinenti bonæ fidei contractibus eas addi, quò certo constet, hanc fuisse contrahentium voluntatem, ut contractus initi his dirigerentur. Quòd si non constet cui negotio adjectæ sint, non leges negotia informantes, sed nuda pacta & in placiti finibus consistere dicuntur. Concessum tamen & Romanis legibus fuit, præcisè quandoque se pacto subjicere, licet nulli accesserit negotio nominato quod dirigiret: & quò hoc pateret, & à magistratu tanquam defensore legum cognosci posset, certam verborum solennitatem excogitarunt, quâ intercedente præcisè obligati sunt ad futurum aliquod factum. Hoc posito, necesse fuit, si solennitas verborum non accesserit, nec conventio in proprium nomen contractus transierit, pacta civium mera placita fuisse, nec vim ad agendum pepetisse. Patet ex his porrò quare stipulatio-

 nes

nes fuerint ſtricte Juris, quia ſcil. leges ſtipulationis explicationem reſtrictivam non admiſerunt, utpote quibus præcisè ad præſtandum aliquid adſtringebantur: ſufficiebat enim ſi de mente contrahentium conſtaret, quod per ſolam explicativam interpretationem abſolvebatur. Porrò pacta negotiis certam naturam habentibus adjecta ex naturâ negotii, cui adjecta fuêre tunc interpretationem reſtrictivam ceperunt, ſi ſtipulatione non fuerunt firmata: ad hoc enim & ſtipulatione uſi ſunt, ut Judex æquitate omiſsâ teneretur præciſe ex mente ſtipulantium pronunciare: Hodiè ſtipulatione malè neglectâ in contractibus, ſi leges contractuum velint ſtrictè obſervatas variis exceptionibus renunciare ſolent; quia exceptiones opponuntur ex æquitate ad corrigendum Jus ſtrictum quod in negotiis obtinet, id eſt, ad efficiendum, ut interpretatione reſtrictivâ leges & Jura limitentur. Unde & adverſus ſtipulationes nullæ valebant exceptiones, quàm quæ legem planè tollendi vim habent, quales ſunt, doli, impoſſibilitatis ſi creata non exiſtat cujus gratiâ lex lata eſt, velut exceptio non numeratæ pecuniæ.

Primum enim ſequitur] Autor contra JCtos Romanos non ex Jure naturæ eſse, quod illi ex pactis nudis actionem non dederint, ab abſurdo argumentari vult: Dicit enim, ſequi exinde inter Reges & populos nullorum pactorum eſse uſum. Verùm quid obſtabit, ſi ponamus

namus parem rationem esse pactorum, quæ populi paciscentes faciunt, ac quæ à privatis fiunt, eademque Jure naturæ attendenda esse, quæ in privatorum pactis Jus Romanum exegit: aut enim videndum est, an negotium gesserit, quod legibus dirigi potest, quod sit quando ineuntes pacem eam societatem inter se colere constituunt, quæ vicinitas rectè vocari potest, accedit enim ita pactum negotio cuidam est societati, atque per hoc lex fit; aut an præcisè ad aliquid præstandum se obligarint, quod certis fieri solennitatibus solet, & tunc idem erit contractus qui apud Romanos stipulatio dicebatur. Ita cum populus Romanus Collatinos in deditionem accipere vellet, adhibita est stipulatio. Si tale nihil appareat, merum erit placitum. Cætera nihil ad rem faciunt; quia si ea observantur in conventionibus, prout Jus civile fieri jubet, servatur hominum voluntas, adeò ut argumentum Autoris ex voluntate hominum nihil ad hoc faciat, ut dicamus omnia conventa temerè servanda esse.

§ 2. & 3. Facit hîc Autor tres gradus loquendi de rebus futuris, quæ in nostrâ potestate sunt. Circa secundum gradum hoc notandum, Vocabulum obligationis esse homonymum, quemadmodum & Juris & Justitiæ; ex particulari enim Justo obligatio oritur, quæ Jus dat exigendi ab aliquo; ex Justo universali obligantur singuli, ita tamen, ut alter ab

altero non exigere debitum, sed is tantum qui merum imperium habet coërcendi vim adhibere possit. Quædam etenim ad universalem Justitiam spectantia honestati cujusque relinquuntur : ita Justo naturali universali quis obligatur, ut verbi gratia pauperi succurrat, pauper verò exigendi Jus non habet, nec magistratus vim addit.

§ 4. Tertius gradus naturaliter non obtineri potest, nisi quod Jure Romano expressum est, observatur : Jus enim exigendi conferri alter nequit, nisi societas commutativa sit inita, ex quâ alter alteri secundum Jura & leges quibus ea dirigitur, quid præstare tenetur ; aut nisi præcisè quis de præstando aliquo se obligarit alteri, quod verborum solennitate Romani perfecerunt.

Est enim aut via] Haud bona est hac ratio, quia libertatis particula nec ex conventione potest alienari. Hinc nulla stipulatio valet sine accedente caussâ vid. emptionis, donationis, &c. (donatio enim uti initio *h. cap.* diximus, etiam causam continet, amicitiam scil. & benevolentiam alterius it. honorem ob liberalitatem) quia servile est alterius gratiâ quid facere, ubi nullum est συνάλλαγμα seu caussa præstandi. Nemo ergò ut servus ad faciendum ex promisso tenetur, sed liberè ex sua conventione & quidem propter caussam.

Deum ipsum] An ergò Deus amittit particulam suæ libertatis, quando promittit aliquid? quo-

quomodo verò cùm sit ens liberrimum? Puto autem Deum ad captum nostrũ in Scriptura S. se accommodare, adeò ut ex iis de promissionũ humanarum naturâ nihil differere possimus.

Nam ICtorum dicta] Errat vulgatum errorem Autor, quando stipulationem deliberati animi signum putat. Nam & in stipulatione, considerabant JCti Romani an serie esset nec ne *l.* 3. *§.fin. de.* O. & *A.* Deinde & in contractibus nominatis adhibuerunt stipulationem: at illi aliàs pro seriis habebantur negotiis. Et licet solennitas verborum accesserit negotio; semper tamen attendi voluerunt, an animo stipulandi id fuerit factum *l.* 7. *§.* 12. *ff. de pactis.* Repetimus ergò, quod anteà diximus, stipulationem hunc habuisse finem, ut præcisè quis legi servandæ subjiceretur, nec limitandi pacta ulla facultas Judici competeret.

Ut Ius proprium concedat.] Necesse est quandam commutationis speciem intervenire, ut Jus proprium, prout Autor id vocat, alteri concedatur. Obligationes enim quæ alteri Jus non pariunt Justi universalis sunt.

§ 5. Ut quis obligetur, necesse est eum prudentiâ instructum esse ad subeunda negotia ad usum vitæ facientia. Obligationes enim ex societatibus commutativis oriuntur: at societates commutativæ media sunt, quibus paterfam. ad sufficientiam obtinendam utitur. Et cùm ad ejus officium pertineat media hæc eligere, prudentem eum esse convenit. Ex his demonstran-

ſtrantur quæ à JCtis in ſingulis contractibus de perſonis quæ contrahere vel non contrahere poſſunt, ad nauſeam penè inculcantur.

Ideo & furioſi] De furioſis res certa eſt; de infantibus demonſtratur, quia ad prudentiam ætas requiritur, conſiſtit enim ea in experientiâ, quæ ſine multis annis & longâ ætate nulla eſt. Si verò quis ejus eâ ætate, quâ communiter acquiritur, prudentiâ inſtructus non ſit, ſibi id aſcribat; nec enim imprudentiâ ſuâ ſe excuſare poterit; quia erroris ſui cauſſa eſt.

§ 6. *Nam diſtingui ſolet*] Notum quidem eſt, JCtos ita diſtinguere ſolere. Sed fortaſſe iſtis diſtinctionibus, opus non eſt, nec ea ad mentem legum civilium eſſe videntur: præſertim quod dicunt contractus b. f. ex dolo dante cauſſam contractibus nullos eſſe ipſo Jure, cùm tamen de ſolo ſocietatis contractu hoc aſſeratur *l.* 3. § *.fin. pro ſoc.* it *l.* 16. § . 1. *de minor.* Illi verò contra expreſſam *l.* 5. *C. de reſcind. vendit.* hoc ad omnes b. f. contractus temere extendunt. Status autem, quod attinet ad quæſtionem, an contractus, cui dolus cauſſam dedit, reſcindi debeat, vel ipſo Jure nullus ſit, id in ſolo ſocietatis contractu, qui ex mutuâ & arctiſſimâ benevolentiâ oritur, hoc tantum obtinere, ut ipſo Jure nullus ſit, ſi dolus ſocii cauſſam dederit contractui; In emptione verò venditione, locatione it. & conductione, quia quædam circumventiones permittuntur, dolum, qui à contrahente uno proficiſci-

ficiſcitur, non facere ſtatim contractum nullum. Hinc prætorem convenit dolo cognoſcere, qui ſi tale conſilium de lædendo præceſſiſſe contrarium reperiat, quo niſi inductus alter ad contrahendum fuiſſet, non contraxiſſet, contractum reſcindat.

At vitam] Neſcio an Autoris ratio ſit Juris naturæ: licet enim promiſſor ſe fundet in aliquâ facti, quod non exſtitiſſe poſtea manifeſtum ſit, præſumptione; non profectò ſequetur, eum non debere, quod promiſit. Pone præſumpſiſſe aliquem, ſibi in ædibus Filii nullum Jus eſſe cùm tamen reverà eſſet dominus, & hac re inductum emiſſe domum Mævii: ſanè injuſtè recedet à contractu, ſi poſtea comperit ſe dominum eſſe. Ego rem ita deciderem. Conventiones aut ſunt de ſubeundo negotio quod ad communem vitæ utilitatem facit, aut de adjiciendis legibus ſeu pactis, quibus negotium dirigitur. Conventiones de ſubeundis negotiis vel ſolo amicitiæ intuitu fiunt vel aliam ob cauſſam; Illæ ſi ex præſumptione facti initæ ſunt, poſſunt ab eo, qui aliquid dare promiſit reſcindi; quia alteri, reſciſſo negotio propter errorem inito, nullum damnum infertur; aut leve; quòd fortaſſe aliàs eam non coluiſſet cum donante amicitiam. At quando utraque pars in aliquo præſtando oneratur, ob errorem reſcindere contractum alter nequit, niſi altera dolo ſuo errori cauſſam dederit: tunc enim conqueri non poteſt, quia erroris cauſa fuit. Quòd

Quòd si circa pacta contractui adjecta error quidam intervenerit, ex æquo & bono illa limitanda, restringenda, aut invalida reddenda sunt, salvo manente contractu.

§ 7. *Sed illud verissimum*] Fateor merè positivum esse, quod Jura civilia actiorem *Quod metus causâ* faciant in rem scriptam, id est, ut non considerato, quis metum intulerit, modò metum incusum esse probetur, rescindantur contractus vi metu initi. Natura enim hoc quod Autor tradit, potius suadet; ut qui metum incussit ad contrahendum, tantum teneatur alteri præstare, quantum detrimenti & damni exinde contrahenti illatum est manente firmo contractu. Si ipse contrahens metum incussit, non male cum Autore statuimus, teneri eum à contractu hunc liberare, quia in ipsius hoc potestate est, & per ipsius vim inductus ille ad contrahendum fuit non malitia ullo modo ipsi prosit.

§ 8. Quæ fieri nequeunt, ad ea nemo obligatur: *l. impossibilium.* 185. *de Reg. I. l. generaliter.* 26. *de V.O.* l. *multum* 34. *de V. O.* plusquam servile enim est astringi necessitate ad faciendum ea quæ fieri nequeunt. Sed notandum puto: alia simpliciter extra nostram potestatem esse, quæ vel per naturam dari fierique nequeunt; vel propter conjunctam turpitudinem: talia enim Iure naturæ impossibilium numero accensentur. Hûc referri etiam possunt quæ legibus fieri prohibentur. Ab his enim diversa sunt, quæ

quæ respectu promittentis vel stipulantis præstari non possunt; & hoc casu, si stipulatoris respectu impossibilis sit præstatio, ex promissione non tenemur: ille enim sibi debet ascribere, quòd pro suâ causâ id à me stipulatus sit, quod consequi nequit; illo verò casu si scil. à promissoris parte potestas implendi deficiat, liberari promissor non videtur; quia in culpâ est, quòd quæ à se præstari non posse scivit, de iis præstandis sibi legem dixerit. Eodem modo se res habet si *scire* potuisset & prudenter colligere, se promissis præstandis ineptum esse.

Sed in hoc quoque genere] Promissio nuptiarum constante matrimonio turpis est. Nam cùm promissio neminem obliget, nisi ex causâ, quæ in sponsalibus est, mutuus amor & summa benevolentia affectusque conjugalis: hunc verò constante matrimonio inter alios quàm conjuges reperiri turpe sit: necesse est & promissionem futurarum nuptiarum non solum leg. civilibus sed etiam Jure naturæ nullam esse.

§ 9. *Sed non quicquid*] Putat Autor naturali Jure eum, qui quid ex prodigâ donatione nactus est, retinere illud posse, quia donatione factâ cesset vitiositas. At quòd donatorius non teneatur restituere, qui ab ethicè prodigo quid consecutus est, exinde fit, quia leges civiles plerumque id cujusque honestati relinquunt, ut virtuosè & ex mediocritate det. Nihilominus tamen, si quis plus accipit quam debebat, & ab eo, à quo non debebat, idque postea deprehen-

dit

dit vitiosum; non dubito, quin si à vitio avaritiæ desistere velit, restitutione superflui pœnitentiam declarare teneatur.

At in promissis] Putat Autor crimine perpetrato convalescere obligationem, ut incipiat deberi, quod antè non debebatur propter impedimentum, ne obligatio illex sit mali. At si post crimen perpetratum obligatio vim exserit, æquè & magis homines ad illud committendum invitabuntur. Sed Jure naturæ nec ex crimine perpetrato obligationem nasci verius censeo. Nam contra Autorem semper statu, sine aliquâ convenienti caussâ neminem obligari, nec legem sibi de dando aut faciendo imponere posse. At turpia nullam mercedem nihilque vicissim retribuendum exigunt: haberetur enim turpis actio pro bono aliquo, nec delectio promissoris de vitiosâ actione corrigetur. Quare coërcendus potius uterque est, ut vitiosa agere dediscant.

§ 10. Puto hîc distinguendum an debitor ex malitiâ detineat creditorem nec solvere velit, ut ad demulcendum & molliendum eum aliquid promittere creditor cogatur; & ita malitia non potest naturaliter efficere, ut lex, quam sibi propterea creditur dixit, vim habeat: si verò nulla debitoris improbitate accidente alio modo differri soluta posset, aut alteri alicui creditori prius esset solvendum ob prærogativam quam habet, hoc beneficio tanquam caussa efficaci obligari poterimus. Quod verò

Autor

Autor toties repetit & pro fundamento sumit, naturaliter nos nullâ caussâ interveniente ex solâ nostræ voluntatis declaratione obligari, id sæpius monuimus temerè admittendum non esse.

§ 11. Modus promittendi non est idem in omnibus, sed uti suprà innuimus, in aliis promissionibus nullæ, in aliis verò quædam solennitates requiruntur. In quibus enim negotiis, si quod injustum acciderit, limitari & corrigi potest, *in iis* solennitates pactorum nullæ sunt: at quæ strictè servanda sunt, peculiares videntur naturaliter solennitates requirere. Et hac de caussâ Romani stipulationem verborum solennitate perfici voluerunt.

§ 12. Confundit Autor Instrumentum cum amico: servi enim tanquam instrumenta nostra nos obligant, si ex consensu nostro contrahunt; at liberi homines ex mandato nostro ita, ut induant nostram personam, eamque repræsentent. Hinc amicus meus alter ego vocatur.

§ 13. Ratio Romanarum legum videtur magis in naturâ fundata esse: Exercitores enim circa magistratum societatem habent & singuli in solidum tenetur, & quod ipsis ex societate recuperare licet, sine damno solvere possunt, cum contrà in actoris damnum vergat, si cum singulis pro partibus agere teneatur. Legem Hollandorum tanquam Jus positivum in medio relinquimus: fieri enim potest, ut Respubl.

certas

certas ob causſas quandoque à Jure naturæ paullulum abeat.

§ 14. Cum nemo temerè obligetur ex promiſſione, ſed ſemper quædam cauſsa requiratur, etiamſi gratis detur, quia amicitia tunc ſubeſt, cujus officia qui promiſſionem acceptat præſtare tenetur: (poſsunt quippè donata ob ingratum animum revocari) neceſse eſt, eum, cui promittitur, promiſſionem acceptare; ne ei præter voluntatem cauſsa affingi poſſit. Quod pollicitationem attinet factam civitatibus, ratam eam nimirum eſse, licet ſine acceptatione promiſſio facta ſit, ſtatuunt hac in re Jura Romana, ſi ob juſtam cauſsam quis pollicitus ſit aut ſi rem cœperit facere quam promiſit promiſsorem teneri: Videtur autem ratio naturalis hæc eſse, quia Reipubl. quicquid promittimus debemus, ob beneficia quæ ab ipsâ ad nos perveniunt. Undè non neceſse eſt, ut illa promiſsum acceptet; quippe quæ pro eodem ad cauſsam non teneatur, cùm tanta jam ſint ejus erga pollicitantem merita, ut rependi nequeant.

§ 15. Dubito an verum ſit, in liberalibus promiſſionibus mentem promiſsoris hanc eſſe: *Volo ut valeat, ſi acceptetur*; quia ſolemus in donationibus aut gloriam aut amicitiam quærere; quare & uti reliquæ promiſſiones, videntur hac mente fieri: *Volo ut valeat, ſi acceptatum intellexere.*

§ 16. *Revocari etiam poſſe*] Naturaliter conſideran-

ſiderandum videtur, an ex donatione propter amicitiam id ſit factum, atque ita ob cauſsam, quæ perſonæ adhæret, an verò ob aliam cauſſam, quam defunctus ad hæredem transfert. Videtur enim ex lege illâ, quam ſibi dixit, herede acceptante, teneri.

§ 17. Hæc Autoris demonſtrari poſſunt ex iis, quæ antea de natura ſervi & amici monui: malè enim is amicum inſtrumentum appellat. Mandatarius ergò ſeu amicus qui perſonam noſtram induit, ſi moriatur antequam promittat, facit naturam voluntatem declaratam nondum eſſe: at ſi inſtrumento deferendi promiſſum ſervo nimirum utamur jam natura voluntas declarata eſſe videtur, licet per alium deferatur, quàm per eum quo velut inſtrumento utebamur.

Diſtinguendum] Hæc diſtinctio eodem recidere videtur, quò noſtra, inter amicum & inſtrumentum: & ita ex eodem fundamento reliqua hujus § 17. declarari poſſunt.

In dubio] Hæc vera ratio non eſt; ſed cùm mandatarius mandantem repræſentet, non poteſt eo mortuò quicquam agere, quia mortuus ad agendum non eſt idoneus. Exceptiones ob peculiarem favorem valent.

§ 18. Putat Autor promiſſionem mihi factam, ut alteri res detur, valere, licet meâ nihil interſit, ſecus quàm Jus Romanum introduxit. At ſi promiſſarii nihil interſit, in quo erit cauſſa, ob quam ſit promiſſio? non in promiſſarios

ita

ita enim is redditur servilis nil sui sed omne negotium alterius gratiâ peragens; non in eo cui dari promittitur, si enim in hoc esset, non in promissario posset existere.

Distinguendum ultrà non puto] Si Autor putat, mandatarium pupillum esse posse, falsum est quod tradit, per ea quæ §. 5. demonstrata sunt; si existimat, ut instrumentum eum adhiberi posse, iterum errat; quia liber homo instrumentum esse nequit.

Deficiente autem mandato] Injustum est promissorem in obligatione esse sine caussâ. Ergo. & nequit ante acceptationem quandiu illa pendet obligari.

§ 20. Vix videtur ex Jurae naturæ quicquam hoc in negotio determinari posse, sed potius omnia committenda esse Juri legitimo.

§ 21. Sæpius jam diximus, id contra naturam promissionum esse. Evertit enim societatem liberos hominum, & omnes Justi retributivi fundamentum. Ne enim serviliter alterius esse incipiamus; necessè est negotium, quod geritur, ad nos quoque pertingere, & aliquid commodi nobis afferre. Rerum autem donationes suas habent caussas: est enim & amicitia bonum externum & ex numero eorum, circa quæ Justum particulare versatur.

Cap.

Cap. XII.

§.1. ACtus humani qui ad alterum ſunt, dupliciter conſiderari poſſunt, vel quatenus ex virtute aliqua aut vitio proficiſcuntur, & ad Iuſtitiam Univerſalem pertinent, vel quatenus aliquod bonum externum ad alterum transferunt cum alio compenſandum, qui ex Iuſtitiâ particulari dijudicantur. v.g. donatio dupliciter conſiderari poteſt, quatenus ſcil. ex virtute liberalitate nim. proficiſcitur, & hæc conſideratio Iuſtitiæ Vniverſalis eſt; vel quatenus bonum externum, pecunia nimirum data ad alterum transfertur ob officia amicitiæ præſtita aut præſtanda, præſertim in utili amicitiâ. (honeſtæ enim amicitiæ officia pecuniâ æſtimari nequeunt) Vnde querelæ oriuntur, ſi alter plus, alter minus conſecutus ſit; & hujus conſideratio eſt Iuſtitiæ particularis. Eſt enim Omnis amicitia cum Iure quodam conjuncta. Cum autem hæc ſint homonyma nec unam naturam habeant, prius diſtinguenda ſunt, & probè ab invicem ſeparanda. Quod quia Author non facit, ſed dividendo ab accidentibus progreditur, indicium eſt multa inde oritura in docendo incommoda.

§. 2. Dividit actus simplices in beneficos & permutatorios; beneficos iterum in meros, & cum mutua obligatione; & eos vel in præsens absolvi, quale quippiam factum utile dicit, quod utilitatem quidem parit, sed nullum habet juris effectum. Mallem hîc Authorem exemplum adjecisse, ut mentem ipsius melius assequi nobis licuisset. Videtur autem subintelligere actionem aliquam virtuosam ad salutem aliorum;& ita confunduntur actus,quatenus secundum justitiam Universalem considerantur cum iis qui ad justitiam particularem pertinent. Præter hæc notandum, quod donatio non semper actus mere beneficus sit,quia ob ingratum donatarii animum revocari donatio potest.

In futurum prominent] Mira est hæc phrasis quâ Author hîc utitur & obscura. Nam donatio etiam in futurum prominet, ut donans teneatur quod donatum est relinquere donatario, nisi ingratus fuerit, & ita actus hic prominet in futurum, ut aliquando possit revocari. Quin licet donationibus pacta adjicere, quæ actus istos quoque in futurum prominere faciunt.

Benefici actus cum obligatione] Hæc divisio à meris accidentibus procedit, non à rei essentiâ vel naturâ. Quin nec species generum proponit Autor, dum terminos alienantes loco differentiarum sumit. Hoc exinde patet,quando di-

do dicit alios actus merè beneficos esse, alios cum obligatione. Ergò *τὸ cum obligatione* detrahit aliquid naturæ beneficorum actuum: adeoque quod de beneficis actibus dicitur,non poterit tutò de his qui cum obligatione conjuncti sunt prædicari. Frustra ergò secundum hanc divisionem progredimur, nisi ineptiis Ramisticis imbuti memoriç ergò velimus istis divisionibus inhærere.

Qui commodatio dicitur] Nescio an satis tutò commodare actus beneficus dici possit. Nam licet non constituatur pretium æstimans carentiam usus; merè tamen beneficus non videtur; quin fieri potest, ut usu alicujus rei non indigentes, nec debito modo custodire eam valentes, pro diligentissimâ custodiâ usum ejus alteri concedamus. Et ita licet ratione pretii æstimantis usum gratuitus videatur contractus, reverà tamen aliquando beneficus non est.

Qua dicitur mandatum.] Difficile oppidò est ex traditis abAuthore naturam mandati intelligere: talis enim ex divisione Authoris erit ejus definitio, quod sit actus beneficus cum mutuâ obligatione, qui disponit de facto, ut aliquis effectus supersit, in quo facto est præstatio operæ sumptuosæ aut obligatoriæ.

Cujus species est depositum] Tradit, depositum esse mandati speciem. At hoc falsum est, & malè Author id ex suâ mandati definitio-

ne colligit, quæ est vitiosa. Nam mandatum in amicitia fundatum hoc in sua essentia includit, ut mandatarius mandantis personam induat & repræsentet, faciatque aliquid nomine ejus, ac si ipse fecisset. Sed quando depositam rem depositarius custodit, non induit personam deponentis, ut eum repræsentet, quin potius res deposita induit quasi naturam rerum quæ sub depositarii dominio sunt, quo cum iisdem custodiatur.

§. 3. Contractus innominatos naturaliter à nominatis differre negat. Putat non nominatos contractus peculiariter à quatuor istis (Author ad tres species redigit, & do ut facias, omittit, cùm tamen do ut facias; facio ut des diversi sint, uti ex Jure civili Romano apparet.) Do ut des; facio ut facias, do ut facias, facio ut des, exemptos esse à Romanis, quod ob usum frequentiorem vim quandam & naturam acceperint talem, quæ, etiamsi nihil esset specialiter dictum, ex ipso nomine satis posset intelligi. At consuetudo non potest rei alicui naturam certam indere, ut fiat peculiaris negotii humani species, licet possit nos ad intelligendas illas species manuducere.

Ob eandem caussam] Non videtur usus frequentior caussa esse posse, quare non liceat pœnitere, etiam antequam à partium altera aliquid præstitum sit. Quid enim movere potuisset LLatores Romanos, ut vim conjectivam

vam denegarent legibus privatorum, adjectis iis negotiis, quæ rarò inter eos exercebantur. Annon deridendus esset custos legum dicens: iis negotiis, quæ à civibus rarò geruntur, nullam vim coactivam addam, nequaquam promissorem adigam, ut pacta seu leges circa talia confectas servet?

***At Jus naturæ ignorat*]** Fundata in Jure naturæ esse quæ circa contractus à Romanis observata sunt, ita probabo: Demonstratum supra est, dominia & proprietates rerum ad humani generis salutem per se pertinere, & propterea Juris naturæ existere, ex quo eodem Jure & commutationes sunt, quibus mutuæ indigentiæ homines succurrunt. Licet autem homines liberi omnes aliqua societate invicem juncti sint, *l.* 3. *de Iust. & Iur.* Societates tamen commutativas non instituunt, nisi indigere se sentiant: unde ad illas ineundas peculiaris consensus requiritur. Conventio ergò seu mutuus consensus, quo societatem commutativam homines mutuæ indigentiæ succurrentes ineunt, contractus dicitur. Et talis societas ex sua natura Jus quoddam producit, quo conservatur & ad finem debitum perducitur. Societatem porrò commutativam, omnem Jus retributivum dirigit geometrica proportione conferendo ad invicem bona externa, & secundum æqualem mensuram retribuendo. Et ut hoc ritè fiat, nummus adhibetur, qui commu-

nis quædam omnium rerum mensura est, secundum indigentiam. Hinc dico necessarium esse, ut alii contractus nominati fiant, alii innominati: si enim ex natura negotii quid justum secundum Iustitiam retributivam vel distributivam in eo sit, cognosci nequeat, contractus nominatus non est, sed à sola mente & voluntate contrahentium dependens negotium & secundum eam dijudicandum. Negotiis ergò certam naturam certumque Jus habentibus non opus est solennitates aliquas peculiares addere; sed sufficit ita institui, ut facta esse probari possit: si quid enim pacti sint contrahentes, quod detrimentum afferre posset; ex natura contractus adhibito Justo retributivo, à magistratu vim coactivam legibus privatorum addente corrigi potest. Sed in iis negotiis, quæ nullam certam naturam, nullumque adeò Jus naturale dirigens habent, sed solummodo in voluntate cotrahentium subsistunt, cùm Magistratus ex sola mente contrahentium pronunciare, & vim coactivam addere teneatur, quæ res contrahentibus admodum periculosa est, meritò certas solennitates Romani adhibuerunt, quibus commonefiant contrahentes, nulla æquitate adjuvari eos posse: sine debitis ergò solennitatibus inita negotia ex sola mente & voluntate contrahentium Jus consequentia, meritò ut nullam vim obligandi habentia Jure Romano rejecta sunt. Hinc possumus

ſumus demonſtrare, qua de cauſa, in contractibus nominatis, etiam antequam à partium altera quid præſtitum ſit, neceſſitas implendi contrahentibus incumbat, nec reſiliri poſſit. Nam negotia certam naturam habentia ſunt ſocietates mutuam indigentiam ſublevantes, quas intercedere inter homines & ad finem perduci ſocietatis humanæ intereſt, & ſi fortaſſe aliqua læſio emerſura ſit, æquitate, adhibito Jure naturæ, quod habent, corrigi poſſunt. In negotiis verò certam naturam non habentibus, quia magiſtratus de iis hoc præſumere non poteſt; meritò antequam ſolennitas debita accedat, aut ab una parte quid impletum ſit, liberum relinquit partibus ſervare, vel reſilire. Quòd ſi verò implementum acceſſit, neceſſe eſt ab altera parte quoque aut impleri, aut pro eo quòd non impletum ſit, intereſſe ſolvere, aut repetendi & condicendi poteſtatem concedi ei qui implevit: ne injuſtè res penes alterum ſit & ille plus habeat. Si ſolennitas debita acceſſerit, ex mera lege, qua pro certa cauſa tantum, vel tantum præſtari Juſtum judicavit promiſſor, obſtringetur.

Imo permutatio] Non ſequitur, quia permutatio ſimplicior eſt & vetuſtior, eam magis naturalem eſſe emptione & venditione. Nam naturale illud magis eſt, quod eſt perfectius: atqui numo adhibito menſuratio, quæ naturaliter in commutationibus requiritur, perfectius

ctius fieri & absolvi potest. Mallem autem de permutatione ita statuere, eam vel fieri in hunc modum ut partes æstiment res permutandas pecuniâ; & cum una alteram ratione æstimationis æquet, permutationem instituere. Tunc enim quia quandam includit emtionem, imò emptio quodammodo duplex est cum tali pacto, ut pro pretio res ab utrâque parte quas permutantes emunt solvantur; bonæ fidei negotium fit & ex naturâ emptionis dijudicandum. Quando verò nude ut res pro re detur convenerunt partes, in solo placito subsistit negotium, nec vim habet, nisi solennitas, quæ adhiberi solet, quando hoc agimus, ut nudè ex lege aliquâ obligemur, accedat. Et talis permutatio præsumitur, si mentio numi facta non est, quia per numum mensuratio hodiè fit. Quamvis si implementum accedens negotium peragendum sit, Iudex adhibitâ æstimatione ex bono & æquo illud dirimere possit. Vnde actio ex permutatione bonæ fidei actionibus annumeratur *§. actionum a. Inst. d. act.* quando scil. ad exemplum emptionis venditionis dijudicatur. His notatis multas, quæ ex Iure civili suboriri possunt, difficultates decidere licebit.

Nos ergò naturam] Ex prædictis apparet, non secundum naturam Autorem procedere, quando negotia nullam definitam naturam habentia cum iis, de quibus constat, quòd

quòd sint societates suâ naturâ commodum hominibus afferentes, quæque certum jus habent, quo diriguntur, confundit.

Aut rem pro pecuniâ] Rei pro pecuniâ permutatio non semper emptio est, nec in eo natura emptionis sed in hoc potius consistit, ut, quia pro domo v. g. sutor non potest tot calceos dare quot domum æquant, det ædificatori numos quasi fidejussores, qui numerum calceorũ metiuntur, eundemq; securum reddunt, ut si aliquando pro portione aliquot offerat, tot consequatur calceos, quot opus habet. Et nisi numus ut mensura detur, emptio & venditio in rei veritate non est, licet ejus speciem habeat. Par est ratio in locatione conductione.

Usus autem nomine] Videtur Author confundere locationem conductionem, cum usufructu, quæ tamen duo omninò diversa videntur, uti in seqq. apparebit.

At facio ut des.] Non potest ex Authore ratio reddi, quare usus pro pecuniâ datus & factum quotidianæ utilitatis simul sub locatione comprehendantur.

§. 4. Respicit Author ad Jus Romanum, quod contractum illum, quando plures patresfam. negotium soli perficere nequeunt, & propterea conveniunt de communicando & conjunctim perficiendo, quod soli nequeunt perficere, societatem vocat. Quamvis & reliqui contractus societates quædam sint.

Sic & in societate] Non propterea societas actus mixtus est, quod ab unâ parte interdum pecunia, ab alterâ opera præstetur; nec enim mixtio ex diversis præstationibus est colligenda; sed inde, quando in plura negotia, diversarum naturarum aliquâ conventione consentimus. Verum hanc in sententiam iterum incidit Author, quod inter negotia, quæ certam naturam certumque Jus habent, & inter alia, quæ ex mero placito sunt, non distinguat.

Et in feudali] Vult Author feudalem contractum mixtum vocare ob adjectam pactionem de operis militaribus præstandis. At in amicitiâ etiam similia pacta occurrere solent.

§. *6*. Fidejussio liberalis actus respectu creditoris non est; quia fidejussores in casu deficientis securitatis debitæ adhibentur. Per quem actum autem consequimur id, quo neglecto bonum externum injustè nobis abest, ille non liberalis est.

Pignoris datio] Nec hic contractus actus liberalis est; quia malum ob defectum securitatis & metum privationis boni externi est removendum.

§. 8. Tradit Author in seqq. affectiones contractuum; ex quibus apparet, minus convenienter eum de naturâ eorundem hactenus dixisse; quia fabulæ potius videntur legentibus, si nil præter ea, quæ Author hactenus, de naturâ contractuum audiverint. At ex naturâ contra-

contractuum debebant ista demonſtrari. Quò ergò & examinare ſeqq. affectiones, & per veras cauſſas eas demonſtrare queamus, neceſſariò de Contractibus & eorum naturâ aliud quid dicendum nobis erit. Quemadmodum verò omnes actiones humanæ ſuas differentias à circumſtantiis recipiunt, ita & contractus ſeu, negotia quæ liberi homines in mutuam ſalutem inter ſe gerenda volentes ſuſcipiunt. Quæcunque ergò gerimus aut ſoli aut cum aliis conjunctim aut per alios perficimus. Circa quæ autem verſamur contrahendo, bona externa ſunt,& potiſsimum quæ numo æſtimari poſſunt. Nam in his beneficio numi licet æqualia ſumere. Bonorum porro externorum alia ita ſunt comparata, ut de uno ad alterum transferri queant, & in his proprie emptio & venditio locum habet. Eſtque adeo emptio, venditio, ſi eam in perfecto gradu conſideres, Contractus, quo bonum externum ab altero in nos transferimus datâ ei in locum boni tranſlati pecunia illud æſtimante. In rebus corporalibus ſeu rebus à naturâ ad hoc productis, ut ſint vitæ noſtræ inſtrumenta emptionis natura perfectiſsimè conſpici poteſt. Si enim *v. g.* bovem à Titio emo, facultas dirigendi bovem,qui quicquid eſt ipſius eſt vel eſſe putatur, in me à Titio derivatur, & pro hoc æquando,ne Titius quicquam amittat,pecunia, quæ menſura omnium rerum eſt, æſtimans

mans illum bovem ei à me datur, quâ velut fidejussore Titius securus redditur, se, quando hanc alteri offert, alias res sibi utiles & ratione usus vendito bovi pares consequi posse. Bonum autem externum circa res corporales duplex est, dominium & possessio, differuntque ut verum & putativum, id est, ut actus primus à secundo. Nam in dominio accidit ut actus secundus absque primo esse possit, & pro domino habeatur, qui in veritate non est. Hinc rem aliquam corporalem ementes non semper dominium consequimur, sed possessionem: venditor enim habens facultatem dirigendi rem, quæ ipsius esse existimatur, eam tantum in ementem transfert. Et propterea leges à vendente rem corporalem nihil amplius exigere solent, quam ut actum secundum dominii putativumq; dominium seu facultatem jure domini circa rem versandi in ementem transferat. Quod si enim à vero domino evincitur res empta, regressus datur emptori adversus venditorem. Hoc autem ex necessitate ita obtinere videtur: cessarent quippe multæ emptiones, si venditori incumberet dominii traditio, de quo quamvis bonam habeat opinionem, veritatem tamen ipsam clarè demonstrare nequit. (Rem autem quam quis scit propriam, emere nequit *l.* 16. *ff. de contrah. empt.* Nam si clarum est, dominum quem esse, actus secundus dominii sine pre-

ne pretio ei competit; nisi à non domino possessio nullo interdicto avocari possit, & dominus vindicare rem nolit *l. si in emptione.* 34. §. 4. *de Contrah. empt)* Cæterum quemadmodum natura res corporales, ut essent hominum gratiâ produxit; ita & ea quæ solo intellectu percipiuntur ratio & prudentia humana constituit; ut quemadmodum in corporalibus dominium & possessio, ita & in his reperiatur. Sunt enim & hæc hominum gratiâ, & illorum facultati dirigendi subjecta. Sed si circa hæc fiat emtio venditio universum jus transire non videtur: hoc enim in personis radicatum, & cum aliorum interesse conjunctum. Talia sunt jura in rebus quæ ab aliis & in respectu ad alios habemus. v. g. Quando hereditas venditur, venditione eâ hoc quidem efficitur, ut familia illa quæ heredis gratia vel per testamentum aut ab intestato erat, emptoris gratiâ sit. Defunctum tamen ratione debitorum heres repræsentat; quia Creditorum interesse in hoc versatur, atque adeò in ipsius personâ hereditas, ut diximus, radicata manet. Sic in usufructu venditô quoque ita se habet, ut per venditionem ille quidem emptoris gratiâ esse incipiat, Jus tamen radicetur in persona cui à domino constitutus est, eâque moriente intereat. Sic in actione venditâ fit emptor eam ob causam procurator in rem suam, facultatemque exigendi non

ex

ex ſe, ſed nomine vendentis habet, aut pro ſe ex æquitate utilem actionem. Quædam jura alienari non poſſunt, quia jura in res involvunt reſpectum ad alterum, ut non liceat in alterius damnum hic quid facere. v. g. uſus alienari nequit, quia alius paterfamilias, quàm cui uſus conſtitutus eſt, aliter uteretur, & ita domino aut poſſeſſori, cujus in re ſervitus conſtituta eſt, injuria inferretur. Cæterum emptioni venditioni reſpondet contractus innominatus do ut des, diverſus tamen ab eâ: neque enim ſi dem pecuniam ut alter det domum, ſtatim emptio venditio eſt, ſed niſi pecunia ut æſtimans rem detur, erit negotium nullam habens naturam certam, & proinde nec jus naturæ quo dirigatur. Hæc de emptione & venditione ſufficiant, cujus natura hæc eſt, ut rem ſive corporalem, ſive incorporalem in alium transferat. Cum vero res corporales & incorporales in dominio vel poſſesſione noſtrâ exiſtentes, nihil ſint aliud, quam inſtrumenta quædam vitæ; quia illarum eſſe eſt noſtri gratiâ eſſe & ſubjici noſtræ directioni, tale quid autem inſtrumentum eſt: hinc licebit & alias contractuum ſpecies enucleare eorundemque naturam cognoſcere. Inſtrumentorum vitæ uſus duplex eſt, communis, quem habent omnia, & proprius quem ſeorſim ſingula. Et communis quidem uſus in alienatione conſiſtit, quo ipſa inſtru-

menta

menta vitæ nostræ esse desinunt; circa quem usum emptio venditio occupata est. Usus autem singulis instrumentis proprius est, ad quem peculiariter ob certam naturam, quam habent, diriguntur. Eorum autem alia quoad hunc sunt ita comparata, ut ipso usu pereant;alia vero ut substantia ipsorum maneant salva; alia mediam habent naturam, ut, licet non pereant, usu tamen deteriora fiant. Porrò sunt & alia instrumenta, quibus in artibus utimur, eaque habent quidem & hunc usum cum instrumentis vitæ communem, ut alienari possint; non tamen proprius illorum æquè se habet ac instrumentorum vitæ, quia illorum usus pecuniâ non æquè æstimari potest. v. g. libri habent & usum communem cum vitæ instrumentis, ut vendi possint; at usus eorundem proprius æstimari nequit. Sic gladii usus proprius, quando v. g. ad pugnam eum dirigimus, æstimationem non recipit. Hinc si in his quid datur, quo usum consequamur, non æquè ut usus æstimatur, sed tantummodo pro deterioratione instrumenti illud solvitur. Usus autem instrumenti vitæ, quo non absumitur, vel potest concedi determinatus vel non determinatus; si pro pecuniâ datur non determinatus usus, oritur pactum tantum nudum vel implemento vel solennitate quâdam vestiendum;ex mero enim placito dependet nullum jus naturale habens,

quod

quod dirigi posſit. Hûc pertinet conventio de uſufructu, privat enim dominum vel poſſeſſorem uſu inſtrumenti vitæ, quamdiu alter vivit, cui uſus conſtitutus eſt. Et hinc contractus nominatus quoque eſſe nequit, quia ob incertitudinem vitæ uſus eſt indeterminatus, & proinde non æſtimabilis. Ut ergò contractus nominatus oriatur, neceſſe eſt, uſum determinari vel tempore vel alio modo, & pro eo pecuniam æſtimantem dari: hunc verò contractum locationem conductionem vocant. Porrò emptio venditio in inſtrumentis vitæ ab homine ſeparatis ſubſiſtit; quia conjuncta v. g. manus, pedes, caput alienari nequeunt; at locatio conductio ad inſtrumenta quoque conjuncta procedit, quando uſus determinatus noſtrorum inſtrumentorum conjunctorum ad alium pro pecuniâ ęſtimante transfertur. Hinc artifices operas ſuas locare ſolent. Et talis contractus, licet liberorum hominum ſit, quatenus pro mercede æſtimante operas præſtant, nihilominus tamen ſervile quid includit. Quare ii qui laboribus corporis vitam ſuſtentant, ſordidi & illiberales habentur. Solent autem in Jure Romano artifices etiam conductores dici, ut quaſi duplex locatio conductio videatur; una, quâ quis conducit operas artificis: altera, quâ artifex conducit opus faciendum, uti quidam loqui ſolent. Ex dictis porrò patet, quare v. g. docere philoſophiam pro pecunia

cuniâ non sit locatio conductio, sed nudum pactum, quod vel implemento vel solennitate quâdam firmari debet, quia, cum non sit usus instrumenti vitæ æstimabilis, nec pecunia æstimans pro eo dari possit, stricti Juris sit. Sic pro manumissione servi de pecuniâ pacisci, negotium est in mero placito subsistens, nullam naturam habens certam, nec juris naturæ, quo dirigi possit; hinc nec locatio conductio est. Hæc de locatione. Ut verò ad aliorum contractuum naturam investigandam progrediamur, repetendum, quod antea diximus, *alia instrumenta vitæ usu non consumi*, alia usu quodammodo deteriora reddi, alia vero penitus consumi. Et quod in usu illo locatio consistat diximus. Pro deterioratione autem aliquid dari damnum recompensans ad contractus fortasse non referendum. Nunc & de usu quo res consumuntur aliquid dicendum restat: sunt autem quædam vitæ instrumenta, quæ in genere functionem recipiunt. i. e. de quibus parum solliciti sumus, an hanc vel illam speciem habeamus, modò in certâ qualitate & quantitate, quæ pondere, numero, mensurâ determinatur, nobis suppetant. Et horum usus non potest pecuniâ æstimari, quin potius instrumentum ipsum, quod usu illo consumitur, sub æstimationem veniret: incideretque negotium in emptionem venditionem. Sed quod ad talem usum datur,

itâ

ita dari poteſt, quò contractus oriatur, ut alia ſpecies ejuſdem bonitatis & quantitatis reſtituatur. Mutuum ergo Contractus eſt, quo res in certo genere fungibilis pondere, numero, menſurâ definita alteri ad abuſum conceditur, ut alia ſpecies ejuſdem generis &c. reddatur.

Diximus ſuprà Inſtrumentorum quorundam uſus, quo non pereunt aut deteriora fiunt, alios æſtimabiles eſſe, alios æſtimationem commodè non recipere: æſtimationem non recipiunt uſus illi vel ex ſuâ naturâ, vel propter amicitiam prohibentem recipere uſus æſtimationem. Et hîc iterum ne inæqualitas & querela oriatur, cùm uſus non æſtimetur, neceſſe eſt ita rem datam ad uſum reſtitui, ne ullâ utentis negligentiâ deterior facta ſit. Nam cùm omnes homines naturaliter teneantur ad hoc, ne ipſorum culpa res alterius deterior fiat, multò minus poterunt excuſari, ſi velut amicis ad uſum res data culpâ eorum deterior reddita ſit, aut planè perierit. Commodatum ergò eſt Contractus, quo ad uſum quendam non æſtimatum, determinatum tamen, quid datur, ut uſu finito nullâ culpâ utentis deterioratum reſtituatur. Simile commodato eſt precarium, ſed differt ab eodem, quòd uſus in commodato determinatus detur, & ad illum uſum correſpondens cuſtodia & cura inſtrumenti. In precario verò, quia nullus eſt uſus certus & determinatus,

minatus, Ergo nec custodia vel cura ei correspondens determinari potest. Quodlibet namque Instrumentum ad certum usum requirit certam & determinatam curam & custodiam. Hi contractus sunt circa usum instrumentorum vitæ: accidit verò & extra usum eadem esse sub solâ custodiâ. Et tunc si nos ipsi custodire vel nolimus vel nõ possimus, aut pro mercede damus ea custodienda, inciditque negotium in contractum locationis conductionis, aut gratis custodiam alter recipit, & tunc, quo certum quiddam per naturam definiri possit, necesse est ita in custodiam alteri dari rem; ut ratione custodiæ sit in numero rerum illius. Et tunc nisi ut res suas eam custodiat, conveniri potest. Et quamvis depositarius objicere possit, nihil se pro custodiâ accipere, caussa tamen debendi subest, amicitia nimirum. Est ergò depositum contractus, quo rem nostram rebus alterius familiæ jungimus custodiendam, & quidem sine mercede.

Diximus suprà, nos solere negotia conjunctim cùm aliis gerere: Conjunctio autem plurium circa idem gerendum κατ' ἐξοχὴν societas appellari solet. Et hic contractus ex Justo distributivo dijudicari naturaliter debet, habetque adeò certam naturam, ut pro portione, quâ quisque contulit aliquid in societatem, lucrum consequatur.

Per alios quæ gerimus negotia, aut fiunt per

per amicos quando voluntate nostrâ amicus nostram induit personam, geritque negotium in eum modum ac si nos geramus. Et hic contractus iterum nominatus fit; quia quid unaquæque pars alteri debeat, ex naturâ negotii cognosci potest. Mandatarius enim gerere debet accuratissimè ad voluntatem mandantis; quia personam ipsius induit. Mandans verò de impensis mandatario tenetur. Pro operâ si quid datur negotium in locationem conductionem incidit.

Interdum & per servos negotia gerimus, sed inter nos illosve contractus non intercedit, cum sint nostra instrumenta. Quando verò ex contractu eorum per quos negotia gerimus, obligamur, non ex peculiari contractu sed quasi ex nostro obligamur.

Hinc Exercitoria, Institoria, quòd jussu qualitates potius actionum sunt, quàm actiones ex peculiaribus Contractibus originem ducentes.

Omnibus bonis externis accedit securitatis ratio. Ergo & contractibus, quæ de bonis externis sunt, alii contractus velut accessorii circa securitatem jungi possunt. Oriuntur autem & hinc contractus nominati seu certam naturam habentes, cujusmodi sunt Fidejussio & Pignus. Quando incertum periculum est, ad illud avertendum contractus nominatus iniri nequit, sed, si quid fiat, ex mero est instituto.

tuto. Hinc Assecuratio contractus nominatus non est, sed stricti Juris, & proinde solennitate quâdam firmari debet.

In Contractibus] Quia contractus in iis versantur, in quibus est Justum particulare; hoc verò medium & æquale quærit: In contractibus ergò æquale obtinebit, sed non omnibus, verum iis tantum, qui ità instituti sunt, ut æquale reperire liceat: tales verò sunt contractus nominati, & quos bonæ fidei JCti Romani vocant, ex quorum naturâ secundum proportionem æquale cognosci potest. Nam in innominatis & stricti Juris contractibus voluntarium tantum Justum est. Hinc iterum apparet Authorem malè confudisse nominatos & innominatos Contractus. Frustrà enim in pactis nudis & contractibus innominatis, stipulatione item, quis æqualitatem quæret; sed necesse est, in placitis & voluntate hominum subsistatur.

§. 9. Ad æqualitatem refert, ut quis vitia rei, de qua agitur, significet ei cum quo contrahit. Hoc verò per caussam proximam non demonstrat: quod apparebit, si syllogismum in formam redigamus, estque talis:

> Inter quos propior est quædam societas quam quæ communis est hominum; eorum alter alteri vitium rei, de qua agitur, significare debet.
>
> Inter Contrahentes ea reperitur. E.

Licet

Licet enim propior ſocietas magis aſtringat homines, an tamen præcisè ad hoc neceſſitatem imponat, ut ſignificare teneatur contrahens ad quod ſignificandum aliàs non teneretur, id adhuc dubium eſt.

At non idem] Negat idem dicendum de his, quæ rem non contingunt: v. g. ſi venditor frumenti ſciat multas naves in curſu eſſe quæ frumentum advehunt. Ratio iterum inſufficiens eſt, quam aſſignat; quia nimirum non pugnat cum Jure ejus, qui cum negotium geritur.

Quin imò petitio principii eſſe videtur; quæritur enim ratio, quare cum jure ejus cum quo contrahimus non pugnet tale quid reticere. Verum quæ Author proponit quorumdam contractuum propria ſunt, & ex natura eorum demonſtrantur, ita circa emptionem venditionem, quod vendens Jure naturæ vitium latens ſibi compertum indicare teneatur emptori, demonſtrabimus hac ratione:

Qui ſciens pro vitioſa re ſumit id quod æſtimat non vitioſum, ille plus conſequitur alteri minus relinquens. Hoc vero injuſtum eſt:ex definitione Injuſti particularis. *lib.* 5. *Ethic.*

Venditor non indicans vitium rei vendendæ emptori, pro re vitioſa ſumit quod æſtimat non vitioſum.

E. Ven-

E. Venditor plus consequitur, emptor minus. Illud autem inęquale oritur venditore scientiam habente nec indicante. Quod si & emptor sciverit vitium latens,& tamen de solvendo eo, quod pro non vitioso dari solet, pactus fuerit, ex lege Justum oritur, nec venditor injustus dici potest. Hîc gradus culparum quoque observandi esse videntur: si enim alter contrahens ignorantiæ caussa existit, habet & is quod sibi ascribat. At si quid rem non contingat, vi contractus venditor significare illud non tenetur; nec id ex natura emptionis demonstrari potest: sed officium amicitiæ & caritatis necessitatem significandi imponere videtur.

§. 10. Sine sensu videtur Author loqui,quando non modo in intellectu rerum,sed & in voluntatis usu quandam inter Contrahentes æqualitatem observari debere ait. Quod de metu dicit, quasi inde contractu perfecto inæqualitas oriatur, id ad contractus æqualitatem referri nequit; sed ad delictorum materiam pertinet: læditur enim is, cui metus incutitur ut contrahat, non ex contractu, sed ex delicto.

§. 11. In ipso actu principali hoc requiri dicit, ne plus exigatur, quàm par est. At quomodo illud quod par est in innominatis investigari poterit contractibus? Id enim in solis nominatis procedere ostendimus. Deinde male

lè Author excipit Contractus, quos actus beficos vocat: supra enim declaratum est, ex quo fundamento æqualitas in commodato dependeat: licèt enim ratione mercedis pro usu gratuitus videatur & dicatur contractus; est tamen in eo quiddam æquale: diligentia enim curæ & custodiæ pro determinato usu adhibendæ. Gemina de mandato & deposito in præcedentibus tradidimus.

§. 12. Quando utroque ignorante vitium latet, stricto jure nihil videtur de pretio restituendum, quia & respectu ementis & vendentis pretium fuit debitum æstimans mercem: æquitas tamen quandoque aliud suadere potest.

§. 13. Delabitur Author paulatim in nostram sententiam, statuens in Mandato & Commodato quandam æqualitatem esse; quæ qualis sit ex præcedentibus patet.

§. 14. Tradit Author indigentiam non unicam esse mensuram rerum commutandarum cum voluntas hominis interdum multas res præter necessitatem desideret. At notandum, commutationes & negotia humana duplici jure dirigi, naturali & legitimo. Naturale jus est illa proportio geometrica, de qua Aristoteles *lib. 5. Ethic. cap.* 8. agit, cujus fundamentum est indigentia communis. Legitimum verò à voluntate paciscentium dependet: solent enim contrahentes pacta con-

tractibus

tractibus adjicere, quibus diriguntur; & quod ea pacta faciendum dictitant, ex voluntate contrahentium justum est. Nuspiam tamen in paciscentibus ratio indigentiæ cessat; sed quia diversitas ejusdem in singulis hominibus pro ratione circumstantiarum oritur, etiam singulis contrahentibus permittitur leges contractui suo dicere. Dicta ab Authore ex Plin. & Cicer. citata non hoc probant, aliam rerum esse mensuram præter indigentiam; sed hoc tantum innuunt, oriri interdum eam, ex fine absolutè non bono, quæ tamen per hoc non desinit esse indigentia. Nam indigentia quædam necessitas est obtinendi medii, quod abest, pro consequendo fine. Dicerem ergo indigentiam potius dividendam, quòd alia proveniat ex inordinato aliquo appetitu cujusdam mali sub boni apparentia pro fine habili; quæ naturaliter non rectè permutationes rerum metitur; aliam verò esse ex appetitu ejus quod revera bonum est; & ex hac naturaliter pretia determinanda esse, ut justa sint. In singulis autem civitatibus id justum pretium est, quod plerumque indigentia æstimat.

Soletque subitò] Copia & paucitas ementium, merciumque mutat pretium propterea, quia indigentia metitur res permutandas: at copia & paucitas ementium & mercium indigentiam mutat, ut per hoc major & minor

Bb fiat:

fiat: necesse ergo est per eadem pretia quoque mutari.

Cæterum possunt] Indigentia in singulis hominibus eadem non est: hinc ratione singulorum & pretia variant: adeoque determinatio pretii pactis & legibus contrahentium relinqui & committi solet: sed his tamen privatorum pactis in benè constitutis Rebusp. terminus præfigi solet, ne nimium à communi æstimatione divagentur. Et hac in re fundata est *l. 2. & 8. C. de Rescind. Vendit.* Ex his & illud declarari potest, quomodo intelligendum sit, quod *l. 16. §. 4. de minor.* dicitur, naturaliter concessum esse, ut alter alterum circumveniat: i. e. ut venditor ab altero pro re vendenda sumat, quod dandum emptori affectio dictitat: licet à communi æstimatione recedatur.

§. 15. Quid de translatione dominii sola lege seu pacto sine traditione facta sentiendum sit, suprà monuimus.

Quod si actum sit] Quando venditor pacto sibi dominium ad certum tempus reservat tradita tamen possessione, res vendita non commodo venditoris permanet: habet enim emptor jura tunc dominii, quamvis ipsum dominium in venditione sit radicatum, non aliter ac si usufructuarius, vendens usumfructum alteri, in se retinet dominium ususfructus, eidem jura dominii tradendo. Uti verò

hoc

hoc caſu non commodum, ita nec periculum ad venditorem ſed potius ad emptorem pertinere videtur. Præſtatio ut habere liceat, item evictionis, ex natura venditionis eſt, quia jura dominii in emptione potiſſimum pecunia æſtimantur: neceſſe eſt ergò & ea præſtari. Quare verò poſſeſſione tradita & juribus dominii præſtitis ſoleant leges contentæ eſſe circa venditionem, rationem ſupra reddidimus: ceſſarent enim aliàs emptiones venditiones, ſi dominia eſſent præſtanda; quare ut promoveantur, ſufficit in venditore, ſi præſtet *habere licere* & evictionem.

Item quod res periculo] Rem poſt venditionem periculo emptoris eſſe etiam ante traditionem, hanc habet cauſſam; quia per legem venditoris rei venditæ dictam, illa incipit eſſe emptoris, actus vero ſecundus tantummodo reſtat præſtandus à venditore, quam ob cauſam etiam traditio neceſſaria eſt. Cùm ergo hoc ita ſit, neceſſe eſt, eam & perire emptori cujus eſt:nec venditor ulterius tenetur, quàm ad præſtandam poſſeſſionem; à qua tamen abſolvitur, ſi ſine culpa ipſius acciderit, ut præſtare eam nequeat. Eatenus enim quandam dominii partem videtur venditor retinere, quatenus facultatem habet rem dirigendi, ut actus ſecundus dominii circa eam competens in emptorem transferatur. Et quia ad plenariam dominii tranſlationem tantum,

ut ſc. alter actu fiat dominus, Jura civilia traditionem requirunt; non mirum eſt periculum emptoris eſſe antequam actu dominium in eum ſit tranſlatum.

Illud quoque ſciendum] Emptio venditio contractus eſt, qui facto unius partis reſcindi nequit : & ideò priorem potiùs venditionem ratam dicerem, licet rem venditam poſtea venditor alteri tradiderit; quia propter obligationem venditoris neceſſitas tradendi eidem incumbit, & dicta lege res cœpit eſſe vel quaſi eſſe emptoris gratia. Quamvis non parum huic ſententiæ obſtare videatur. *l. ſive autem. 9. §. 4. de Public. in rem act.*

§. 16. Non ſequitur, monopolia naturaliter eſſe juſta, quòd à magiſtratu interdum concedi poſſint, ſumpta mercede. In civilibus enim id naturaliter dicimus obtinere, quod plerumque ita ſe habet. Monopolia autem cum injuria plerumque ſunt conjuncta : cum non omnes actiones ex fine æſtimentur, & finis monopoliorum plerumque ſit ſibi plus ſumere alteri minus relinquere : naturaliter monopolia injuſta dicimus, non quidem in quæ ex accidenti incidimus (de his enim ſermo non eſt) ſed quæ ex propoſito ſuſcipimus.

§. 17. Negat pecuniam naturaliter in materia ſola aut forma ſeu ſpeciali appellatione functionem recipere, ſed uti loquitur, in genere magis communi, qua ſcil. comparatur

ad

ad res aut omnes, aut maximè neceſſarias. At munus pecuniæ I. in hoc conſiſtit, ut ſecurus reddatur is, cui ea datur, ſe tantum vel tantum pro ea conſecuturum eſſe. Hæc ſecuritas non aliundè quàm à materiæ raritate dependet. Si enim quælibet adhiberetur materia, ſubitò uſus pecuniæ ceſſaturus eſſet: forma ſeu appellatio propter alterum metiendi nimirum officium adhibetur, ut certi ſimus de quantitate. Et cùm in menſurando & quaſi fidejubendo functio pecuniæ conſiſtat, in his duobus conjunctim materia ſcil. & forma videtur eadem naturaliter functionem recipere. Quod verò Author dicit ex comparatione ad res functionem nummi dependere, qua de cauſſa & ſecundum rerum copiam valor nummi mutetur & imminuatur, id mera deceptio eſſe videtur; quia pecunia potius indigentiam æſtimat rerum, quam res ipſas, dum res metitur ſecundum indigentiam: unde valor ejus idem permanet; ſed quantitas ratione indigentiæ circa eandem rem augetur vel minuitur; quò enim major eſt rei indigentia, eò plus pecuniæ dandum. Non enim menſura pecuniæ ad rem ipſam, ſed rei indigentiam ſpectat. *add. tractat. meum de Mutuo.*

§. 18. Putat Author uti naturaliter res domino perit, ita & uſum rei perire conductori: ſufficere enim, ſi facultatem utendi tradiderit; hanc enim pecunia æſtimari putat, quæ ſolvi-

tur. At non facultas utendi, sed ipse usus æstimatur pecunia, quæ æstimatio tamen aliter procedere nequit; nisi sumatur usus prout communiter natura concurrere solet (Nam in instrumentis & potissimum iis, quæ ad vitam nobis data sunt, quando ad usum quo non consumuntur, diriguntur, multum natura juvat, quod in agricultura, pastura &c. cernere licet) & opera hominis quoque communiter. Quod si, prout mediocriter diligentes patresfamilias solent, conductor in dirigendo ad usum instrumento curam non impenderit, sibi ascribere debet, quando usum debitum non consequitur. At quando natura opem quam vulgò confert denegavit; injustum est conductorem pecuniam solvere debere, quæ æstimet usum productum, quando natura, uti solet communiter, ad directionem instrumenti concurrit, pro usu producto ab instrumento quod à natura destitutum est. Præterea in fundi locatione locator videtur etiam fieri conductor operæ circa fundum, atque adeò naturaliter justum est, ut de pecunia æstimante usum tantum remittatur à locante fundum, quantum Colono pro opera debetur. Unde operam potius locat Colonus circa fundum conductum, non propriam sibi facultatem utendi habet. (Et in hoc quoque ab usufructu differre videtur.) In emphyteusi tamen hoc obtinet, ut emphyteuta sit dominus usus,

dominus

dominus directus rei. Vera esse, quæ diximus, ex hoc quoque perspicere licet; quod instrumentum vitæ concessum alteri ad usum non desinat esse locatoris, & cùm ipsius sit, etiam quicquid circa illud fit, eidem fieri censendum est: desertum ergò à natura ut usum, quem communiter solet, præstare nequeat, ipsi quoque dammum affert.

§. 19. *Quod si una opera*] Ratio est, quia singuli consequuntur usum qui recipit illam æstimationem, unde conqueri non possunt; ut adeò ex Justo particulari injuria dici nequeat. At fortasse ex universali Justo reprehensionem meretur: vitiosum enim est, & ex avaritia proveniens; non contentum esse pecunia usum æstimante, nec inter eos, quibus opera præstatur, dividere solutionem velle.

§. 20. Quæstionem movet Author de Usuris Mutuo adjectis, an licitæ sint vel illicitæ Jure naturæ. Sunt qui defendunt naturali Jure illicitas esse usuras, ad quorum argumenta Author vult respondere. Primum est.

Qui contractus gratuitus est sua natura, ei usura, velut pecunia æstimans usum, adiici nequit. Mutuum est gratuitus contractus. E.

Respondet Author, non sequi, si de aliqua re contractus gratuitus sit, de eadem non posse & suscipi contractum non gratuitum. Atque id ex commodato ostendit, cùm pro usu

uſu qui in commodato gratis datur mercedem exigere non ſit prohibitum, licet tunc negotium in alium contractum incidat. Verum in commodato datur gratis ille uſus, quo res non conſumitur, qui in vitæ inſtrumentis etiam æſtimationem recipit, atque adeo ſub æſtimatione dari poteſt. At in mutuo datur uſus quo res conſumitur ſub æſtimationem non cadens, æſtimanda enim potius eſſet res ipſa, & negotium caderet in contractum emptionis venditionis. Secundum argumentum.

Quod ſua natura ſterile eſt, contra jus naturæ pro fructuoſo habetur.
Pecunia ſua natura ſterilis eſt. Ergo

Reſpondet Author, poſſe res ſua natura ſteriles hominum induſtria fructuoſas fieri: domos enim & res alias infæcundas hominum induſtria fructuoſas redditas. Verum domus res eſt uſum habens, quo non conſumitur & quidem æſtimabilem. At pecunia uſum habet tantum eum quo conſumitur; quem æſtimare non licet. Quare & Author tandem fatetur, uſum quo res conſumitur æſtimationem non recipere, ſed jus illud poſt certum tempus reddendi pecuniam aut aliam rem quæ in genere functionem recipit, æſtimari poſſe ſtatuit. At carentia rei illius quæ uſu conſumitur, ex ſe æſtimationem non recipere videtur, imprimis pecuniæ; quia aut mutuo dans indiget

ipſe

ipſe pecunia ad uſum, ut emat quippiam, & vix invenies eo caſu mutuo dantem, aut ſi facit, interesſe, quod nunc non uti queat, conſequetur, aut non indiget ea, & nihil æſtimari poterit. Hinc in mutuo rectè videntur JCti Rom. ſtatuere, quod ex mora non uſuræ ſed intereſſe potius debeatur; adeo, ut ſi mutuo dans non demonſtret, quanti interfuerit non accepiſſe, nihil conſequatur. Quia in bonæ fidei judiciis ob pecuniam non debentur uſuræ ſemper, ſed in ſocietate potius quanti intereſt moram in pecunia ſolvenda factam non eſſe. *l ſocium* 60, *ff. pro ſocio.* In mandati judicio uſuræ non debentur, cum dominus pecuniam non fœneravit. *l. qui ſemiſſes.* 13. *§.* 1. *ff de uſur.*

Quæ vero à Catone] Dicit Author quæ à Plutarcho & aliis autoribus circa uſuras diſputantur reſpicere non tam quod uſuris intrinſecum eſt, quam quod plerumque iis adeſt. At affectiones vitioſæ, quæ plerumque rebus inſunt civilibus, arguunt eaſdem eſſe vitioſas: ex natura enim vitioſa fluunt, quia id naturale eſt in civilibus, quod ut plurimum rei competit; fatetur ergò Author naturaliter injuſtas & vitioſas eſſe uſuras.

Sed quicquid hac de re]Chriſtianis prohibitas eſſe uſuras, rectè videtur Author ita probare: Quicquid Deus Hebræis inter ſe ipſos prohibuit, illud & inter Chriſtianos merito prohibitum eſſe debet. Atqui uſuras Deus pro-

hibuit populo Hebræo: Ergo &c. Nec quicquam ad rem facit reſponſio, quod Hebræi conſanguinei & propè fratres fuerint, aucta ſubito in tantum numerum familia. Quod ſi enim intermiſſionem uſurarum, ut caritatis officium, Deus Hebræis præcepit ob ſanguinis junctionem, multo magis id officium decebit Chriſtianos velut membra ejuſdem corporis, cujus caput Chriſtus eſt, quorumque nota eſt caritas mutua. Multò levius eſt, quod reſpondent quidam: eſſe quidem honeſtum, ab uſuris abſtinere, non tamen neceſſarium. Nam omne, quod honeſtum eſt, Chriſtiani ſectari tenentur; fugere quovis modo, quæ ab honeſtate recedunt.

§. 21. Rectiſſime Author notat, quædam habere uſurarum ſpeciem, licet uſuræ non ſint. Atque ita merito ſub uſuris non continentur, quæ ad damnum rependendum ex carentia pecuniæ mutuanti dantur; multo minus quæ ut ἀντίδωρα pro beneficio eidem exhibentur. Quapropter cum naturaliter uſuræ in mutuo deberi non videantur; ſed tantummodo intereſſe aliquod, ne mutuando detrimentum capiat creditor, accidat vero ad uſuras uſque ſe extendi illud; velut ex placito & ſtricto jure non natura negotii provenientes uſuras ſtipulari juſſere Romanæ leges. Et licet fortaſſe propter jus voluntarium, quo dirigi contractus præter jus naturæ ſolent, mutuum, cui acceſſit

ceſſit

cessit usurarum stipulatio, injustum dici nequeat, si jus particulare respicimus, quia fieri potest, ut quandoque ipse mutuans ad usum pecunia indigeat, quandoque non: nihilominus tamen, qui omnem suam pecuniam fœnori dat, in odio esse solet & reprehendi, quia aliorum labore & periculo ditescere vult, injustusque omnino est. In pupillis, qui sibi nec prospicere, nec curam gerere rerum suarum possunt, hoc cessat, item iis qui Ecclesię & Scholis inserviunt: hi enim salaria sua mediantibus usuris consequuntur. At si ipsi pecuniam fœnori dant, & quod lucrum facere non possunt aliorum cura & periculo sibi acquirunt, non dubium est peccare.

§. 22. Quare jus Romanum non nisi mediante stipulatione usuras in mutua pecunia admittere noluerit; in tractatu nostro de mutuo latius exponitur.

§. 23. Contractus assecurationis tanquam nominatus nullam certam naturam vel æqualitatem habet, sed à mera dependet contrahentium voluntate. Qua de causa non ex inæqualitate ille fit nullus, si periculum nullum subesse, & rem salvam esse, qui securitatem pręstat, sciverit: sed quia in dolo est & sine causa lucratur, qui securum præstat alterum in re, quam novit extra periculum esse. Fortasse quis dicere posset, Assecurationem esse quandam securitatis venditionem, & habere cer-

tam naturam, quod perpendendum in medio relinquimus.

Fundamentum distributionis in societatis contractu est justum distributivum, in quo fit, ut totum ex singulis personis conferentibus pecuniam ad totum lucrum, ita singuli conferentes ad suas partes.

Ut quis damnum] Servile planè est, alterius gratia tantum esse & non una sui causa negotium suscipere. Hinc contractus societatis de solo damno participando nullus est.

§. 26. Tradit Author in iis quæ proposuit, jure gentium nihil immutatum esse præter hoc, quod inæqualitas rerum in quam consensum est pro æqualitate habeatur. Sed notavimus supra, contractus duplici jure dirigi, naturali scil. quod est æqualitas secundum proportionem, quam Aristoteles tradit lib. V. Ethic. & voluntario seu legitimo, quod à consensu partium dependet. Pacta enim contractus informantia sunt leges quædam privatorum dirigentes eosdem; & quicquid iis continetur justum legitimum seu voluntarium est. Quare autem & privatis potestas concedenda fuerit inter se leges conficiendi, quibus negotia dirigerent, causa hæc est, quia indigentia respectu singulorum non est eadem; quare & singulis singula aut pluris aut minoris quam communiter fieri solet, æstimare licet.

Hoc enim est quod ait.] Explicat *l.* 16. §.

4. *de*

4. *de Minor.* quidque velit Pomponius, quando inquit, licere ſe in conventionibus naturaliter circumvenire; quaſi naturaliter idem ſignificet, quod permitti; ut nullum contra proditum ſit remedium. Sed oſtendimus ſupra §. 14. unde juſtum illud proveniat: quanta enim in contrahente indigentia fuerit, pactum declarat, & quia major fuit indigentia, etiam majus pretium rectè promiſit, quo æqualitas ſervetur: ſingulæ enim res ex indigentia menſuram capiunt.

Cap. XIII.

DIximus *præced.c. n.* 8. Acceſſorios contractus eſſe, qui ex ſecuritate originem capiunt; hanc eandem cum iis cauſam habet Jusjurandum; ad ſecuritatem enim negotiis adhiberi ſolet. Et hæc ratio eſt, quare apud omnes populos & ab omni ævo circa pollicitationes promiſſa & contractus maxima fuerit vis jurisjurandi. Securi enim reddimur, facturam perſonam, quod in ſe ſub amiſſione maximi boni, gratiæ nim. Numinis æterni, qua amiſſa ſalvus eſſe nemo poteſt, præſtandum ſuſcepit. Quemadmodum enim pignoris loco dantes rem nobis caram, omni opera ſtudemus ſatisfacere creditori, ne eandem amittamus

mittamus

mittamus : ita quæ præstanda sub periculo amissionis gratiæ divinæ promisimus, nullo modo negligemus, cum evitare omnibus modis illud velimus. Pertinet huc dictum Dionysii Halicar. *Ultima*, inquit, ***fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea, quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.*** Hinc definiri posse videtur Juramentum, quòd sit actus quo sub amissione gratiæ divinæ velut summi alicujus boni alterum securum reddimus de præstando eo quod non præstitum iri à nobis alter metuit. Interdum & fit, ut quis sibi ipsi juret; sed tunc scinditur quasi homo in duas personas ob appetitum & rationem; & vel rationi vel appetitui securitatem parat de aliquo præstando. Ratio enim non secura de omittendo eo quod vitiosum est, tormenta excitat quibus ut homo liberetur, sub amissione maximi boni ipse semet ipsum securum reddit. Et talia juramenta quæ pro ratione sunt omninò servari debent; quæ pro appetitu contra rationem fiunt, levitatem arguunt, & pœnam merentur.

§. 3. Videntur quæ Author proponit ex nostra jurisjurandi definitione optimè declarari posse: licet enim quis verbis iisdem utatur quibus jurantes solent, nec is animum jurandi, nec alter etiam animum recipiendi ab eo jusjurandum habeat; non videtur jurejurando se strinxisse. Nam nisi per hoc alter securus

curus reddi voluerit, & jurans eum ſecurum facere, juramentum non eſt.

Id tamen hanc exceptionem] Juramentum omne capit vigorem ex mente ejus, cui obligamur; illius enim gratia præſtatur jusjurandum, ut ſcilicet ſecurus fiat. Quomodocunque ergò verba concipiamus, aut ſenſum illorum torqueamus; ſi appareat nos ſecuritatem alteri præſtare voluiſſe, tenebimur; aut Dei vindicta metuenda nobis erit. Ex quo & Auguſtini dictum explicandum eſt, quod periuri ſint, qui ſervatis verbis expectationem eorum, quibus juratum eſt, deceperunt; uti & Iſidori, quod habetur. *c. quacunque c. 22. quæſt. 5.*

Nam quamquam] Jusjurandum naturam negotii non immutat. Quòd ſi ergò exceptio aliqua ob æquitatem oriatur in negotio, quod jurejurando firmatum non eſt, eadem & locum habebit, ſi juramentum acceſſerit. Fieri autem poteſt, ut & ſtrictè rei ſervandæ nos ſubjiciamus & jusjurandum addamus: tunc enim ex negotio naturam recipiens facit illud ſtrictè ſervandum eſſe.

§. 4. *Ex his quæ diximus*] Quia exceptio doli omni negotio ſive bonæ fidei ſive ſtricti juris objici poteſt. Jusjurandum eam impedire nequit, cum cuilibet negotio ſuam relinquat naturam, & de eo quod juſte præſtatur, creditorem ſecurum reddat.

Quare

§. 6. Quare jusjurandũ de re illicitâ nõ ſit ſervandum, ratio eſt, quia ob quod factum amiſſurus eſſet gratiam Dei promittens, ad illud faciendum ſub amiſſione gratiæ divinæ alteri ſecuritatem præſtare nequit. Et ſtolidus eſt qui per hoc ſecurum ſe eſſe putat. Peccatur tamen ratione levitatis.

§. 10. Formulæ, quas Author citat, teſtantur, definitionem noſtram benè ſe habere; omnes enim oſtendunt, ſalutem quam ab æterno Numine exſpectare poſſumus quaſi pignus in ſecuritatem tradi. Quod cum curam rerum humanarum habeat & ſocietatem humanam ſalvam velit, etiam eos pœnis afficit & in extremam miſeriam detrudit, qui negotia promiſſa non ſervant.

§. 11. Ex noſtrâ definitione hæc manifeſtò cerni poſſunt Nam quamvis gratia Dei ſummum aliquod bonum ſit, & iratum eundem habere ſummum malum & extrema infelicitas; poſſunt tamen & alia dari bona ſub quorum amiſſione, aliave mala ſub quorum conſecutione reddere ſecurum alterum poſſumus. Hinc per ſalutem Auguſti Romani jurabant, quia amittere Auguſtum totius patriæ extremum eſſe malum concipiebant. Et ita non dubitem, deſignari poſſe certum aliquod bonum per quod juretur, ſed tale tamen eſſe debet, quo ſolus Deus nos privare poterit. (Si enim à magiſtratu auferri poteſt, in pignus ſo-

let

let incidere) Deinde ut Deus quoque unà invocetur, quo per oblationem illius boni nos reddat infelices, nisi fiat id, circa quod securus alter redditur.

§. 12. Videtur res declarari posse hoc simili: quemadmodum siquis Regem percussurus, alium quendam, qui Rex non est percutit, ipsum Regem offendit, eidemque injuriam facit: ita quoque qui per falsum Deum jurat, quem verum esse putat & contra juramentum facit, ipsum violat Numen æternum: vilipendit enim gratiam illius, dum ejus, quod credidit verum Numen esse gratiam minorem lucello fecit.

§. 13. Nescio an præcipuus juramenti effectus sit, præcidere controversias. Solent enim quatuor species jurisjurandi tradi. 1. Fidelitatis, quod subditi præstant suis magistratibus, Vasalli dominis feudi, per quod securi redduntur magistratus subditos præstituros, quæ leges & jura requirunt, nec quicquam, quod perniciosum aut ipsis aut reipublicæ esse possit, facturos. Et justissimè quidem tale juramentum exigitur: cum enim vice Dei sint magistratus, meritò etiam curant, ut subditi sub amissione gratiæ æterni Numinis, & severâ ejusdem vindictâ obedientiam promittant. 2. promissorium, ex quo male actionem quandam jure naturali oriri putant ad promissum consequendum; quia actio ad promissum consequendum ex ipso negotio fluit

fluit; juramentum tantummodo ſecurum reddit ſtipulantem ſeu creditorem. Et hæc cauſſa eſt, quare rectè Jus Romanum actionem deneget ei negotio ex quo alias actio non naſcitur, licet jusjurandum adjectum ſit. Si enim promiſſa non ſervet promiſſor, habebit tormenta conſcientiæ, quæ dictitabit, eum extra Dei gratiam eſſe & maximo bono deſtitui, ſentietque pœnam divinam, quæ Deo committenda erit. Quamvis magiſtratus, cujus officium eſt crimina punire, levitati iſti pœnam conſtituere teneatur, ut ad minimum tales homines è ſocitate civili ejiciantur. 3. Confirmatorium: fieri enim poteſt, ut negotia interdum infirma ſint, quæ facilè evertantur per reſtitutionem in integrum vel reſciſſionem, quod ne metuendum habeat contrahens; juramentum confirmatorium ab altero præſtitum eum ſecurum reddere poteſt. Ex tali jurejurando ſecurus redditur creditor non aliter ac is, cui quid ex obligatione naturali debetur per acceſſionem fidejuſſoris. 4. Deciſorium litis, quod in ſupplementum vel defectum probationis expoſcitur, per quod magis ſecuri redduntur Iudex & altera pars litigans, dicturam partem, quod in rei veritate ſe ita habet. Videmur autem rectius procedere, ſi loco deciſorii, ponamus latius, quod velut genus illius eſt, nimirum aſſertorium juramentum, quo quilibet, qui de veritate teſtari tenetur, ſecuros red-

dit,

dit, quorum intereſt veritatem noſſe, eos non deceptum iri, ſed veritatem comperturos eſſe, & ita effectus, quem Autor velut præcipuum aſſignat jurejurando, competit ei, quod deciſorium vocari ſolet.

§. 14. Attigimus præced. §. quęſtionem, an etiam jusjurandum pariat homini obligationem cui juratum eſt. Diſtinguit Autor, an verba juramenti ſint concepta non ad Deum modò, ſed & ad hominem: hoc caſu jus quæri etiam homini. At profectò jus non quæritur homini, ut coram magiſtratu exinde agere poſſit, niſi negotium ſit tale, quod ad pariendam obligationem efficax ſit, præcipuè in promiſſorio jurejurando: at in confirmatorio aliquid addit obligationi, adeo ut qui jure civili conveniri non poſſit, per hoc ad præſtandum, quod debet, adigatur. Si tamen perjurus fiat promiſſor, nemini niſi Deo perjurium committi poteſt; magiſtratui tantum, quoad hoc, ut vitium hominis, levitatem nimirum, puniat. Quemadmodum enim pignus aut fidejuſſio adjecta negotio, ex quo quis non debet, efficere nequit, ut negotium obligationem producat, & quidem ex pignore adverſus debitorem. Ita nec juſjurandum actionem peculiarem operari poteſt, ſive verba hominem reſpiciant, ſive non. At in confirmatorio accidit, ut quod ſine jurejurando non exigi poterat, ad id adigatur promittens, non

ſecus

ſecus ac fidejuſſor pro obligatione naturali tenetur.

Hujus rei exemplum] Iuramentum vi extortum ſeu quando metu injuſto cauſa promiſſioni juratæ data eſt, non quidem videtur hoc efficere, ut jurans efficaciter obligetur: Uti enim fidejuſſor qui tali contractui accedit, non jure aſtringi ad ſolvendum poteſt, multò minus ex injuſto contractu juſtum efficit: ita nec juramentum ex injuſto contractu juſtum faciet. Adeoque Deus tanquam injuſti oſor, ob non ſervatum contractum injuſtum nemini gratiam ſubtrahere videbitur. At cùm contractus in bonis externis verſentur: ſatius eſt, aliquid de iis amittere, quàm de amiſſione gratiæ Dei ſcrupuloſam ſibi conſcientiam facere, licet injuſtè alter accipiat.

§. 15. Idem quod præcedenti §. monuimus, hîc repetimus: ratio autem Authoris nobis non ſatisfacit: licet enim jusjurandum voti nomine nuncupetur; non tamen propterea cum ipſo Deo negotium intercedit principaliter, ſed tantùm acceſſorie, ut alter ſit ſecurus. Injuſto vero homini non videtur Deus ſecuritatem præbere per denegatam pio homini gratiam ſuam. nec ergo ex tali jurejurando quicquam metuendum opinari licebit. Uti enim magiſtratus re pignori data non privat eum, quem videt injuſte debere. Ita nec Deus efficaciam tali jurejurando addit.

Nam

Nam omnis promissio ad obligandum efficax in causa consistit, quâ deficiente vix ullo accessorio efficaciam addes. Piratis ergo licet promiseris quid, ne te occidant, non tamen teneris, sed datum quoque repetere potes; quia turpiter accceperunt & per consequens sine causâ. Interim rectius conscientiæ consules bona externa spernendo, dandoque aliis quod promisisti, quàm ut patiaris conscientiæ scrupulum moveri.

§. 16. Perfido in eodem negotio fides servanda non est. Ratio, quia omnis promissio in aliqua causa fundatur, qua cessante necesse est & promissionem nullam esse, & per consequens quoque accessorium. Repromissio autem facta caussa promissionis est. E. ea cessante, & repromissionem nullam esse manifestum evadit. Quod si vera est ratio Authoris, quâ utebatur præced. §. de servandâ fide piratis, quia nimirum cum Deo ipso negotium sit, quomodo à frangente fidem jurans liberari poterit?

§. 17. Quod si quis alteri securitatem præbuit jurejurando, necesse est eodem modo hæredem teneri, ac ipse defunctus, quia defunctum repræsentat. At si ipse sibi juravit, rationi suæ securitatem præstando, hæres de eo non tenetur, quia non repræsentat defunctum in eo, qualis erga se ipsum fuit.

§. 18. *Sicut nec tenebitur*] Eatenus & tali tenemur

tenemur ex jurejurando quatenus & quali juravimus. Justum enim omne in universali propositione consistit, & semper aliud sub ratione universalis obligamur, non individuo quatenus individum, sed quatenus emptor, locator, deponens, vel magistratus est. Quod iterum exinde fit, quia omne promissum in caussâ fundatur, non in nudâ determinatione voluntatis ad præstandum aliquid individuo factâ, secus ac Author suprà *cap. de promiss.* tradebat.

§. 19. Cum juramentum sit accessio naturam negotiorum non immutans, nec per hoc irrita negotia fieri possunt: sed an irrita sint nec ne, ex ipsâ eorum naturâ desumendum videtur.

§. 20. *Nam inferior*] Si jurando negotium cum Deo agitur, non poterit à superiori potestate jusjurandum infringi; quare ergò Author superiori potestatem prohibendi actum, qui ex obligatione, debetur concedit? Necesse proinde est ad nostra recurrere principia, ut dicamus accessorium quiddam jusjurandum esse, & ex principali negotio vim suam capere.

Atque ex hoc fundamento] Magistratus, qui potestatem legum ferendarum habet, aut custos est legum & defensor, potest quemvis à jurejurando promissorio absolvere. Ipsius enim est pronunciare, an obligatio rata sit nec ne: quod si enim nulla sit, nec Deus concurret,

qui

qui justitiæ conservator est. Et quemadmodum magistratus in distractionem pignoris non consentit, nisi obligatio sit rata, ita nec Deus avertet gratiam, si sub amissione gratiæ aliquid promissum sit, quod non debeatur. Quamvis in juramentis confirmatoriis, quę propterea instituuntur, ut quod vi legum destitutum incalidum est negotium confirmetur, aliter se res habeat, modò non sit contra honestatem.

In personam ejus] Quòd si injustum quiddam, aut turpitudinem involvunt promissiones jurejurando firmatæ, sive à parte debitoris jurantis sive creditoris, nullum est dubium, quin à magistratu rescindi possint.

Ipse autem qui juratus] De his quippiam notavimus *ad* §. 14. *h. cap. verb. hujus rei exemplum*: quòd conscientiæ melius consulamus, si juramentis à piratis extortis stemus, nec sub aliquo prætextu vel colore ea rescindamus. Melius enim est amittere quid pecuniæ, quàm dubiam habere conscientiam de gratia Dei.

§. 21. Quia jusjurandum diximus esse actum quo sub amissione gratiæ æterni Numinis, adeoque maximi boni securum alterum reddimus; sequitur non temere privatis id concedendum esse. Quid enim majorem arguit levitatem, quàm periculo amissionis gratiæ divinæ in negotio, quod bonum externum concernit, se subjicere? Secus est in assertorio, item eo quod in fidelitatem magistratui præstatur.

ſtatur. In his enim alias pœnæ divinæ & odio Numinis ſubjicimur, ſiquid contrà faciamus: falſum enim teſtimonium dicere; aut in detrimentum magiſtratus vel perniciem ejus quid facere, iram Dei concitat.

§. 22. Suprà monui uti ſummum illud bonum in ſecuritatem datur; ita & alia bona dari poſſe: unde & ſub fidei amiſſione, ideſt, niſi ſtet promiſſis, inteſtabilis habeatur, promisſionem inſtituere licet; ſed juramentum perfectum non eſt, quia invocationem Dei juramentis accedere debere diximus.

Cap. XIV.

Quæſtionem primò hanc proponit an ipſe rex, ut ſubditos ſuos, ita ſe quoque reſtituere in integrum, aut contractum ſuum irritum facere poſſit. Fundamentum vero Bodini, quod & rejicit Author nullum eſſe videtur.

Nam interdum præter æqualitatem, quæ in commutationibus communiter obſervari ſolet, aſtringimur ad quippiam faciendum, per jus voluntarium ſeu legem, quam ipſi nobis impoſuimus, modò non ſit contra honeſtatem, uti ſupra oſtenſum.

N*os ut alibi diſtinximus*]Diſtinguit hîc Autor, quò propoſitam quæſtionem reſolvat, inter regios

ter regios actus & eos, quos ut privatus Rex instituit. Et adversus actus, quos ut rex iniit restitutionem non putat locum habere. Argumentum ipsius est:

Quod ex officio superioris est, id in actibus superiorem non agnoscentibus perfici nequit.

Ergo. Restitutio in actibus superiorem non agnoscentibus, quales sunt ii, quos Rex ut Rex facit, cessat.

Minorem probat, quod restitutio veniat ex lege civili, adeoque supra eum lex civilis esse debeat, qui restituendus est. Verum negare possumus minorem: in iis enim qui superiorem non habent, videtur judicium, an decepti sint necne, arbitris esse committendum, qui sine affectu pronuncient (si enim ipsi contrahentes judicant de propriis negotiis plerumque male judicant) atque tunc semet ipsos restituere posse. Nam ita obtinet inter eos, qui nulli magistratui subjecti sunt, ut, quod privati mediante magistratu facere tenentur, ipsi propriâ vi absolvere possint: aliàs omnia bella illicita forent: quod enim privati per actionem mediante magistratu vim coactivam adhibente, tanquam superiori, id bello & propriâ vi qui sub nullo magistratu sunt consequuntur. Præterea nec hoc Authori concedendum, restitutionem in integrum solius legis civilis esse: oritur enim per naturam inde, si omnia celebrata fuerint, quibus obligari

ſolemus; ſubſit tamen quid, ex quo, ſi contractus ſervetur, præter noſtram culpam in grave damnum incidamus.

At privati actus] Statuit actus privatos Regis ex ſe actus partis alicujus communitatis, ac proinde eo animo factos, ut communem legum regulam ſequantur. At id non procedit in regibus, penes quos ſolos poteſtas eſt legum ferendarum. Ipſorum enim voluntas in contractibus lex eſt & prout illi contraxerunt; ita ſecundum leges contractum eſt: Et propterea imperiales contractus vicem legum obtinere minimeque opitulationem aliunde obtinere traditur. ***l. penult. C. de donat.inter Vir.& Ux.***

Poterit tamen] Magis ſecurè procedit Rex, ſi ex legum præſcripto contractum reſcindat: lex enim ratio eſt ſine appetitu habetque tunc non vim legis ſed arbitri & conſiliarii, quod paulo poſt & Author concedit verb. ***hoc addendum.*** Quare non video rationem cur inter regios & privatos actus regis diſtinguendum ſit, ſi lex hic non ut lex & vim coactivam habens, ſed tantum arbitri inſtar concurrat. Præſumtio verò quam Author facit, quaſi ſub illâ conditione contractum ſit, nulla eſt, quia in ejus contractu, cujus voluntas lex eſt, mens ipſius potius reſpicienda. Nec reſtitutio ſit ex præſumptâ ſemper conditione in contractibus: id quod in iis qui

ex vi

ex vi metuve gesti sunt, manifestum est.

Si fecerit] Non video quomodo res ex mero jure naturæ dijudicanda sit, si restitutio fieri debeat ex legibus.

Hoc addendum] Fatetur Author, leges non in regem, sed pro rege contrahentes valere.

§. 3. *Nam quæ consequenter*] diximus hac de re præced. cap. 10. fundamentum sc. juramenta rescindendi non in hoc consistere, quod videantur subditi tacitè sub hac conditione jurasse, si superiores velint: hæc enim voluntas constat, quando promissoria & confirmatoria juramenta prohibita non sunt. Sed in promissoriis juramentis magistratus ex hoc, quod obligatio sit nulla, rescissionem facere potest. Quare si bonorum virorum arbitrio Rex hoc deprehenderit, quid impediet, quò minus, juramentum rescindat ipse.

§. 4. Uti nullum promissum, ita nec regum sine causa factum locum habere potest: *vid. quæ notavimus ad cap. de promiss.*

Si Vasquius loquitur de rege legibus soluto & penes quem solum est potestas legum condendarum, male rejicitur sententia ipsius ab Authore. *vid. not. ad §. 2. h. c.*

Nisi circumstantiæ ostendant] Fatetur Autor, leges non habere locum in regum pactis, sed omnia ex ipsorum voluntate esse: si enim

voluerunt ſecundum leges communes contrahere, non ex iis velut legibus ſed potius tanquam propriâ voluntate obligatur.

§. 6. Contractus regum abſolutè dominantium, qui ſub legibus non ſunt, civiliter eos non obligant, ſed naturaliter. Eſt enim civilis obligatio, quando lex addit vim coactivam. At tales reges ſub legibus non ſunt. Unde nec vim, coactivam eorum negotiis addere valent. Naturalis autem obligatio eſt, quæ vim à cujuſque conſcientia ſtimulos addente & tormenta, nî fiat, quod ex cauſâ promiſſum eſt, conſequitur.

Dicimus ergò] Licet ex contractu regis cum ſubditis naſcatur obligatio vera ac propria, quæ jus iiſdem dat, civilis tamen ea propterea non eſt, ſed tantummodo naturalis: uti jam oſtendimus.

Sed coactio ſequi] Ex his apparet, obligationem à parte regum tantum naturalem eſſe.

§. 7. & 8. Civis, quia omnia reipub. debet, utpote per quam ſalvus & beatus eſt, etiam adigi à magiſtratu tempore neceſſitatis poteſt, ut ſuum officium faciat: nec propterea neceſſe eſt, aliquod dominium ſupereminens fingere.

§. 9. Nec Author nec JCti videntur hæc ſatis aſſequi. In privatorum contractibus ipſorum voluntas pro lege habetur, quamvis non

ex ſe

ex se, sed ex accessione vis coactivæ per leges publicè latas, & eum qui legum custos est. At si rex contrahit, legem sibi fert & alteri contrahenti, quæ non vim capit ex assistentiâ legum publicarum, ut pacta seu leges privatorum, sed ipsius voluntas absolutè lex est, ex quâ sibi præscriptâ tenetur per conscientiam, cujus tormentis subjectus est, nisi faciat promissum. Non etiam hæc perpendit Author, pacta leges contractuum esse, licet non omnes homines obliget, sed tantum eos, qui contraxerunt. Non ergo de essentiâ legis est, ut ea omnes ligentur cives, nisi sit lex publicè lata quæ καθ' ἐξοχὴν lex dici solet. Id quod Authorem decepit.

§. 11. & 12. Mallem ego propositam Authoris quæstionem, quomodo & ex quibus contractibus obligentur, qui in regnum succedunt, ita decidere. Rex summam potestatem habens mens quædam est societatis, quâ non modò singulæ partes ejusdem, sed & dum circa alios agendo versatur, tota societas dirigitur. Quemadmodum ergo in contractibus privatorum deliberatus requiritur animus: (sine scientiâ enim & mente humanâ non censetur actio, sed velut à lapide proveniens.) Ita quando societas contrahit, à mente ejus singula proficisci debent: adeoque sine consensu regis, penes quem absoluta potestas est, nihil agitur. Quemadmodum vero fit, ut mens non

faciens officium in homine reddat contractus aut nullos aut rescindendos, ut in furiosis, aut dementibus, prodigis, pupillis, minorennibus accidit. Ita quoque si mens societatis laboret, nec faciat officium ; aut nullum est societatis negotium, aut quemadmodum furiosus ad sanam rediens mentem negotia sua rata non habet, ita & societas, quæ alium regem nacta est, id facere potest ; si prior videatur quid ex non sanâ mente aut contra rationem egisse.

CAP. XV.

PActa privata à publicis differre videntur: quòd illa fiant inter patresfamilias circa bona externa, quibus privati velut instrumentis ad vitam utuntur; hæc vero salutem societatis civilis vel imperii concernant, & proficiscantur à mente societatis alicujus, quemadmodum privata à ratione patrisfamilias.

§. 4. Divisio fœderum Menippi regis Antiochi legati, quam ex Livio Author enarrat, licet plane absurda non sit, non tamen est generis synonymi in suas species. Nam primum videtur naturam fœderis amittere, quando leges dicere ibi nihil aliud est, quam heriliter

imperare,

imperare, in reliquis duabus speciebus quoque non deest quod desideres: si enim a dissoluta societate redeunt ad societatem humanam; iterum non proprie fœdus fieri videtur, redeunt enim tantum à dissociatione ad societatem in quâ vivunt homines natura, non ex certo fœdere. Rectius ergò quando bellantes faciunt pacem, remissio dissociationis, quam fœdus quod in peculiari societate ineunda adhibetur, vocatur. Superest ergò fœdus propriè dictum, quando peculiaris quædam societas inter diversos populos initur.

Autor accuratius fœdera partiri volens tradit, alia idem constituere quod juris naturæ est. Sed videtur hoc incidere in illam speciem à nobis clarius propositam, quando societate humana dissoluta ad eam revertuntur populi, ut ea promittant præstare invicem, quæ societas, quam inter omnes homines natura introduxit, requirit.

§. 6. & 7. Alia fœdera dicit Author constare conventionibus quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, & illas conventiones vel æquales esse vel inæquales. Rectius videntur hæc ita tradi, quòd aut una pars alteri imperet, uti Menippus dicebat & propriè conventio aut fœdus non est, sed herile imperium, quod altera pars audire cogitur; aut vero neutra pars alteri imperet, sed inter se leges constituant, & tales contrahentes decet esse æquales vel

numero, quod fit, quando ob æqualitatem personarum etiam de merè æqualibus numero retribuendis conveniunt v. g. quando una parte urgente captivos dimittere & altera id rursus reposcit simpliciter; vel æquales analogia esse debent, ut quando minus dignitatis una pars habeat, tanto plus alteri restituere teneatur. Et hîc liberi manent inferiores, nisi ab æqualitate numero nimis recedatur: tunc enim paulatim ad servitutem fit transgressio.

§. 9. 10. 11. Christianum non inire fœdus cum Ethnico, quod quoquo modo propagationem fidei Christianæ lædit, certum est. Nam propagatio verbi divini magistratus Christiani suprema lex est, quemadmodum in beatâ republ. felicitas seu operatio secundum virtutem. Et cum summa caritas sit nota Christianorum; necesse est omne fœdus nostrum, per quod respublica quædam Christiana vel minimum damni patitur, injustum esse, quia caritas exigit ut Christianus alterum quàm maximè salvum esse velit. Hinc si hostis divini nominis cum quibusdam Christianis bellum gerat, non sine peccato alii cum eodem paciscuntur & quiescunt. Faciunt namque contrarium ejus, quam ex quo ipsum caput illius corporis sua membra vult dignoscere, adeoque naturam membrorum societatis Christianæ non habent.

§. 12. Opti-

§. 12. Optimè conveniunt hæc cum iis, quæ supra tradidimus *cap.* 9. §. 11. de præeminentia & principatu Regis Germaniæ. Unde colligimus, sententiam, quæ principatum in mundum denegat nostro Imperatori, injuriosam quodammodo esse & à Christiano alienam. Si enim imperii finis est beatitudo hominum, eaque aliqua est in alterâ vitâ, quam Christiani credunt, necesse est iis imperium deberi, qui ad eam homines reliquos ducere possunt. At tales sunt Christiani reges & eorum summus, cujus directione fieri debent, quæ singuli adversus barbaros & infideles perficere nequeunt. Misere autem philosophantur, qui ex multâ possessione imperium in orbem æstimant, confundentes dominium quod privati patresfam. velut instrumenta vitæ suæ habent cum imperio civili in orbem terrarum. Nam imperium Imperatoris summum in hoc consistit, quod principis locum obtineat quando homines virtute, sapientiâ, prudentiâ & vera instructi religione, qui mens & ratio sunt totius humanæ societatis, contra barbaros & hostes nominis Christi pugnant. Quemadmodum autem non propterea dicendum est appetitui competere dominium in rationenem, licet quandoque rationi resistat, & eam ferè subjectam sibi habeat: ita licet barbaries ob socordiam & intestina bella Christianorum

(qui invicem de gleba terræ bellis crudelissimis certantes barbariem augeri permittunt) dominatum nunc quendam ob potentiam arrogare videatur, superbè admodum Turca Christianis insultante: nihilominus tamen per hoc nec imperator noster jus suum imperii, nec noster orbis Christianus dominium amittit. Quin potius quæ ipsorum sint officia, Christiani reges in memoriam sibi revocare debent, ut scilicet mutua caritate conveniant, & sepositis omnibus odiis & contentionibus, quas de leviculis rebus sæpè agitant, ductu Imperatoris nostri hostem Christiani nominis impugnent. Christianos non vereor negare, qui ut dignitatem imperatoris nostri imminuant, cum Turca pacta ineunt; Pontifices vero omnes qui hoc egerunt, ut Imperatoris autoritatem supprimerent, suam augerent, per quod impeditus fuit, ne quæ muneris sui erant adversus Turcas peragere posset, diaboli mancipia fuisse assero.

§. 13. Quæ Autor hìc tractat, ex natura societatis dijudicanda sunt: fœderati enim hoc in loco sunt, qui societatem bellicam inierunt. Quærit autem primò Autor, si plures fœderati bellum gerant, utri potius ferre opem debeat, qui vtrique fœderatus est. Respondet I. considerandum, uter eorum juste bellum gerat; ei enim præ altero opem ferendam esse. Fundamentum hujus rei est: quia societas ob tur-

pem

pem caussam inita nulla est: multò minus ergò ex societate aliqua inita quod turpe est deberi potest; injuste autem gerenti bellum succurrere turpe est.

Quod si fœderati] Interesse hic puto, attendere, qualis sit societas bellica, an videlicet similis ei quam in rebus privatis vocamus totorum bonorum, ut, quodcúnque obveniat belli genus, omnes pari periculo excipiant: tunc enim sine priorum consensu cum aliis societas iniri nequit, quia prioribus omnia debentur: si vero ex consensu priorum facta sit societas, secundum proportionem debentur auxilia, uti in societatibus communiter fieri solet. Distribuitur enim hic aliquid in partes, quod communiter debetur. Quod si verò certarum mittendarum copiarum societas sit, tunc si sufficientes suppeditare quis nequit, proportione singulis debebuntur. Quod tamen ex justitia causæ & aliunde varias limitationes habere potest.

§. 15. Uti omnem societatem, ita & hanc infidelitas ipso jure dissolvet, quia in amicitia fundata est.

§. 16. De sponsionibus quæ disceptat Author, ita videntur decidi posse, aut noxæ dedendam partem civitatis si conditionis quodammodo servilis sit, aut dimittendam, si liberalioris sit conditionis, & pro parte amplius agnoscendam non esse; aut verò præstandam

intereſſe ei, qui damnum ex illa ſponſione ſenſit. Quamdiu enim ſocietas pro parte lædentem habet, tamdiu ex facto ejus conveniri poteſt.

Cap. XVI.

§. 1. ANtequam ad dogmatum Autoris examen perveniamus, utile erit, quædam de interpretatione legum præmittere. Quare autem ad leges requiratur interpretatio & quid ſit, ita declarabimus: Omnis lex oratio quædam eſt: Eſt enim enunciatio, cùm ſit propoſitio univerſalis in ſyllogiſmo practico. Et cùm oratio alia ſit ad intra quæ ſine ſono conceptum ſignificante eſſe poteſt, in ſolis conceptibus ſubſiſtens; alia ad extra; legem ſcriptam neceſſe eſt ad extra orationem eſſe, ſive enim publice lata ſit, promulgari & verbis exprimi debet, ſive inter privatos, neceſſe eſt mediantibus vocibus conſtitui. De conſuetudine, quæ ex factis hominum colligitur, aliter ſentiendum: neque enim explicativam interpretationem, quâ ex verbis mentem colligimus, recipit. Præterea, quia omnis lex enuntiatio quædam eſt, neceſſe eſt eam vel neceſſariam eſſe vel contingentem, id eſt vel talem, ut ſemper ſubſumere

poſſis

possis sine respectu accidentium quodvis singulare, vel ut propter accidentia et circumstantias ex ea non ritè procedat syllogismus, sed aut limitatio sit adjicienda, aut plane alia substituenda enunciatio, quæ in tali casu locum habere queat. Leges autem enunciationes contingentes esse, sive sint publicæ sive privatæ, ex eo quòd versentur in tali materiâ, quæ non recipit necessitatem, suprà est demonstratum. Ex his apparet, necessariò in applicatione legum ad singularia difficultates oriri, nec eam cujusvis esse, sed aut unum aut plures habitus requirere: Oratio namque ratione aut vocum aut compositionis varios sensus recipit, aut alias obscura est ut de sensu non constet: videtur ergò cujusdam artis esse sensum eruere. Deinde quia difficile oppidò est videre, in quibus casibus leges procedant nec ne, quomodo itidem & quando limitandæ restringendæve sint, certè hic iterum habitus peculiaris requiri videtur, cujus beneficio id fiat, qui fortasse à priori erit diversus, cùm ex diversis uterq; sit principiis. Prę̨ter difficultates hasce & alia sese offert, quòd leges de omnibus loqui non possint, ob negotiorum occurrentium insignem multitudinem; necesse autem sit, quandoque & de iis pronunciare, quæ legibus expressè definita non sunt: ex identitate rationis leges ad alios casus, quam de quibus expressè loquuntur, applicandæ erunt.

runt. An hic idem ſit habitus cum priori fortaſſe iterum dubitare licet. Quòd ſi ergò applicationem legum ad ſingularia interpretationem vocare libet, interpretatio legum neceſſaria erit dicenda & habitus quidam circa eam dabitur, cujus beneficio eædem applicentur ſingularibus & difficultates quæ in applicando nos decipiunt evitentur. Fortaſſe verò nec ſingulorum par eſt difficultas. Nam eruere ſenſum legis alicujus ex verbis, ut enunciationem conſequamur univerſalem applicandam ſingularibus, tantæ difficultatis non eſſe videtur. Quin facilè expediri poteſt; ſi legibus jungatur cuſtos & adminiſtrator, ſine quo nec leges eſſe poſſunt. *l. 2. ff. de orig. Iur.* At in ſingularibus verſari & quomodo leges applicandæ ſint videre hac in re eſt difficillimum. Idque eleganter expreſſit Ariſtoteles. *lib. 5. Eth. c. 13. Simili modo*, inquit, *cognoſcere juſta & injuſta nullam ſapientiam eſſe exiſtimant; propterea quòd difficile minimè eſt ea intelligere, de quibus leges præſcribunt. Verùm hæc juſta non ſunt, niſi per accidens, ſed ea ſunt juſta, quæ quodammodo aguntur & diſtribuuntur.* Cujus ratio hæc eſſe videtur quod in eruendo ſenſu legis, quoad verba, univerſalia quædam tradi poſſint; quæ tamen interpretatio non difficilis aut intricata eſt, & in enucleatione homonymiarum & metaphorarum &c. conſiſtit.

At-

At ſecundum circumſtantias ex legibus rem dijudicare & ratione earundem limitare, reſtringere aut in earum locum, quando propter circumſtantias adhiberi non poſſunt, alias ſubſtituere, ſub ſcientia quadam non videtur comprehendi poſſe; quia hic habitus quatenus talis in ſingularibus verſatur: at ſcientia univerſalium eſt. Præterea quæ de actionibus humanis doceri poſſunt, ſunt ea quæ in legibus continentur, circa quarum velut enunciationum univerſalium cauſas inveſtigandas ſcientia verſari poteſt. At circa applicationem ad ſingularia ſcientia tradi non poſſe videtur. Nam applicare ad ſingularia eſt ſingularia ſubjecti & prædicati legum ſumere v.g. homicidam pœna talionis afficiendum, applicatur ad ſingularia, ſi Mævium ſumamus homicidam & hoc tale aliquid eſſe pœnam talionis. *vid. Ariſtoteles. lib. 7. Eth. c. 5.* Hoc verò ſcientia comprehendi nequit, cum ſingularia ſint infinita: ſed longa experientiâ & exercitatione in ſingularibus perficitur. Quare & *Ariſtoteles. lib. 1. Metaphyſ. c. 1.* tradit experientiam multam habentes felicius ſanitatem reſtituere, quàm ii qui ſola ratione ſine experientia hoc facere conantur: cauſſamque reddit, quòd Empirici magis aſſueti ſint in ſingularibus verſari; ſcientiam verò habentes univerſale quidem cognoſcant, quod vero ſub univerſali eo eſt ſingulare ignorent; unde ſæpè à ſanando

errent,

errent ſumentes ſingulare ſub univerſali eo, ſub quo non debebant. Aſſuefieri ergò ſingularibus rectè ſumendis ſub univerſalibus habitus eſt, quem diſcendo aſſequi non poſſumus, ſed longo uſu paramus. An ergò lex aliqua rectè vel ſecus applicata ſit, nec per demonſtrationem nec per ſyllogiſmum cognoſcere poſſumus. Daretur enim progreſſus in infinitum; quia in ſingularibus ſumptis ſub univerſali acquieſcendum videtur; quemadmodum Geometra qui artem tractat, in hoc acquieſcit, ſi ſumpſit hoc eſſe triangulum, & propterea tres angulos æquales duobus rectis habere. Quo ergò hæc expediamus, repetendum eſt ex Ariſtotele *lib.* 6. *Eth. cap.* 8. *& ſeqq.* prudentiam habitum eſſe, quo in ſingularibus conſultando rectè verſamur, aliamque eſſe legiſlatoriam, quæ certæ alicujus civitatis ſine propoſito media ad eum finem ducentia conſultando inquirit. Licet ergo legiſlatoria prudentia univerſales enunciationes tradat, in re tamen ſingulari, certa nimirum alicujus ſocietatis civilis felicitate adipiſcenda verſatur: alia verò prudentia circa ſingularia ſeu partes civitatis occupata eſt, & vel eſt conſultatrix vel judiciaria. Eſt verò porro & habitus quidam qui ad prudentiam ſe habet, quemadmodum facultas judicandi in diſcente ad docentis ſcientiam: (niſi enim auditor judicium illud habeat, fruſtrà erit omnis doctrina);

na) eumque habitum σύνεσιν Aristoteles vocat, & hujus officium esse tradit, ut quod per prudentiam quis consultando invenit, de eo alter rectè judicet. Quia ergo jurisprudentia est diversa à prudentia legislatoria: (necesse est enim legibus velut opinionibus eam uti.) interim tamen circa leges certæ reipublicæ versatur: apparet ad dictum requiri habitum σύνεσις appellatum, quo rectè judicet de iis, quæ prudentia aliorum consultando invenit: nisi enim eo polleamus judicio, sæpè in legibus applicandis errabimus, dirigendo eas in finem, quem legislator propositum non habuit Uti autem difficilius est media ad finem invenire, quam, si inventa sint, de iis, quorsum pertingunt, judicare; item, quemadmodum facilius est de demonstrationibus judicare, quàm easdem invenire, hoc enim præceptoris, illud discipuli munus est, ita quoque σύνεσις, quæ judicat tantum de prudenter inventis, facilior habitus est. Interpres ergo legum habitu illo, quo de prudenter inventis rectè judicamus, instructus esse debet: per hunc namque non modò interpretatio extensiva absolvitur, quando per rationem legum ad similia progredimur, sed etiam magna pars interpretationis restrictivæ. Nam mediante illo hoc consequimur, ut loquamur id, quod legislator ipse diceret, si præsens esset, paulatimque ad ipsam ducimur prudentiam (Quod si enim viderimus,

quo

quo pacto alii in eligendis mediis ad felicitatem civitatis, finemq; certum obtinendum progressi sint, imitando eosdem facilè ad id pervenire poterimus, ut ipsi deliberare de mediis beatitudinis civilis valeamus. Et hinc est, quod ICti idonei sint ad prudentiam LLatoriam, utpote qui experientiam nacti sint & parendo, quod dicitur imperare didicerint. Utendo enim legibus judicamus de iis, quæ per prudentiam inventa sunt, reddimurq; per hoc prudentes non aliter ac auditores ex cognitis variis scientiis à præceptoribus, de quibus judicium ferunt, ipsi media demonstrationis invenire discunt.) Cùm ergo interpretatio restrictiva, qua æquitatem introducentes jus strictum corrigimus, in hoc consistat, ut ita eloquamur rem, quemadmodum diceret ipse legislator, si præsens esset. *lib.* 5. *Eth. c.* 14: idem in extensivâ interpretatione requiritur, quia eam adhibere est exemplo legislatoris prudentem esse. Ex his perspicere subtiliter poterimus, quid sit ex lege imperare: item quid velint Philosophi, quando dicunt, legem se habere ad imperantes ex eâdem, uti imperans ad parentem: quale item sit officium administratoris legum, & ex quo habitu proficiscatur. Duo enim agit administrator legum, 1. ut mentem legislatoris colligat adhibita *ἐυσυνεσίᾳ*. 2. ut leges vel restringat vel ad alios casus extendat: ad hoc vero propria prudentia requiri

requiri videtur, quæ tamen prudentiæ legislatoris innititur & per σύνεσιν paratur. Ita enim restringere & extendere iudex debet leges, prout faceret ipse legislator si præsens adesset. Unde dicimus habitum administratoris legum respectu singularium esse prudentiam, respectu legum σύνεσιν, adeoque ex συνέσει prudentiam. Quare & iterum parentes de ipsius prudentia judicium habent, quod ipse de legislatoris. Et quando æquitatem introduxit judex ultrò in parentibus est γνώμη, judicium rectum de æquo à Judice introducto. Poterit hoc quod dico concipi ex multis magistratibus subalternatis, quorum singuli respectu superiorum habent σύνεσιν, ratione inferiorum prudentiam: quod in ducibus bellicis manifestissimum est. Ex his ergò munus legum interpretis ejusque requisita licet colligere, id enim sensum quem oratio præ se fert verum indagare tenetur omni obscuritate remotâ. Obscuritas autem oritur vel ex homonymiâ & amphibolia, quæ propterea probè considerandæ erunt. Quæ autem significatio in homonymis elegenda sit præ reliquis, ex his videtur patere. 1. si consideremus, quâ in significatione legislator frequentius voce aliqua usus sit; si enim de ea constet, sine causa ad aliam transtulisse significationem præsumi nequit. 2. Communior & maximè frequens significatio notetur, quia vo-

ces,

ces, quando perſpicuè loqui volumus, in receptiſſima ſolemus accipere ſignificatione, ſeu in ea qua concipiunt plerique homines; ſolent enim qui legem promulgant maximè perſpicuè loqui. 3. aut ſi lex privata eſt prout illi percipiunt, in quos fertur: quilibet enim prudens ſenſa animi vocibus declarans ſe accommodat ad captum illorum, cum quibus loquitur. Oritur quoque ex metaphoris, ſi quæ occurrant, obſcuritas, qua de cauſa loco earum ſubſtituendæ ſunt voces propriæ: ſpecies metaphorarum *vid. ap. Ariſtotelem de arte poet. c.21*. Ad tropos autem & metaphoras non recurrendum, donec proprietas non habeat locum, quod, quando obſervandum ſit, *σύνεσις* plerunque dictabit. Nam quæ hactenus dicta ſunt ſola rem non expediunt, ſed præcipua interpretatio ex judicio illo quod *σύνεσιν* vocavimus dependet, qua de prudenter inventis rectè judicamus. Hinc fit quod mentem legis verbis & æquitatem ſtricto juri præferant. Cum ergo utramque faciat paginam *σύνεσις*; in quonam ea conſiſtat, videndum eſt. Patebit autem hoc, ſi quid prudentia ſit præmittamus. Eſt vero ea habitus quidam, quo de mediis ad finem propoſitum ducentibus, deliberamus. Judicare autem de his eſt ſubitò colligere poſſe finem, quem prudens intendit, & percipere, ea eſſe media convenientia quæ ad finem ducunt.

cunt. Ad hoc judicium circa leges obtinendum multum facit ſcientia civilis, quæ de mediis tractat ad communem totius vitæ humanæ finem: eſt enim quædam abſoluta conſultatio ex propoſito abſoluto fine totius vitæ humanæ. (Non tamen propterea civilis ſcientia ipſa prudentia eſt, quia prudentia circa ſingularia verſatur & legislatoria felicitatem hujus vel illius civitatis propoſitam habet.) Quando autem de illis rectè judicare poſſumus, quæ abſolutè ad benè vivendum & felicitatem ſocietatis civilis ſimpliciter faciunt; facilius erit judicium formare in iis quæ velut media propoſita ſunt ad hujus vel illius civitatis felicitatem. In privatorum legibus multum conducere videtur prudentia œconomica, item natura negotiorum quæ geruntur; hac enim cognita finem contrahentium facilè aſſequi licebit, & qualia proinde media ad finem ducentia eligere voluerint cognoſcere. Multum etiam & plus ferè conducit hiſtoria reipub. quæ ipſum finem legiſlatoris ex ſingularibus cognoſci facit, ut adeò judicium noſtrum magis inde formari queat. Quod ſi ergò ex verbis dubius oriatur ſenſus; optimum electionis fundamentum erit judicium illud. Hinc dependet quoque demonſtratio; quare illæ interpretationes quæ legem reddunt inanem ſint nullæ; quia cum nullus legiſlator fruſtrà legem pronunciet, ſed prudenter

ea

ea utatur velut medio ad finem: necesse est, judicium illud quod de prudentia est talem interpretem non habere, qui inanem sine usu & efficacia legem reddit. Econtrariò eæ interpretationes majorem applausum merentur, quæ legibus plus utilitatis & efficaciæ tribuunt in negotio feliciter peragendo, quod dirigunt. Quòd si judicium nostrum, quod *σύνεσιν* cum Aristotele vocamus, nos juvare non potest; necesse est ut ad eum confugiamus in legibus publicis interpretandis, penes quem potestas est condendarum legum, qualem semper præsto esse legibus necesse est. Is enim ope Jctorum, qui per experientiam in legibus, qua judicium de prudentia legislatoris crebro facientes sibi quandam acquisivere prudentiam, determinare de interpretatione facienda rectè potest. Ex his perspicere licet, quid Ictus à LLatore & subditis quibus præscribuntur leges, quorum quoque officium est leges nosse, differat. Nam LLatoris est reperire leges velut media felicitatis civilis obtinendæ; vulgi simpliciter leges scire, licet absque judicio quorsum colliment. Icti verò est judicium facere posse de iisdem cujus gratia latæ sint, ut ritè singulis casibus ita applicentur, quemadmodum applicaret easdem LLator, si præsens esset.

Rectæ interpretationis] Videtur innuere Author, quod diximus supra, primùm verba attendenda esse, ut in homonymiis sumamus significa-

gnificationem frequentiorem, nisi mens contrahentium, quam consequi possumus συνέσει seu judicio de prudentia eorundem aliud suadeat.

§. 2. Conveniunt hæc cum præmissis: diximus enim verba explicanda esse, prout communiter accipiuntur, aut vero simile est, intellecta fuisse ab eo, qui legem præscripsit; ita tamen, ut judicium seu σύνεσις principem locum obtineat.

§. 3. Habet quælibet Ars suos terminos technicos, quorum significatio est cognoscenda ex definitionibus nominalibus quæ præmitti solent vel debent.

§. 4, Conjecturæ nihil aliud sunt quàm judicium de prudentia contrahentium, ut cernamus quorsum pactis suis collimarint.

§. 9. Si una vox modo pro genere sumatur modò pro specie, sine metaphora tamen (solet enim genus transferri ad speciem significandam) distinctio inter specialem & generalem significationem locum habet. Peccare autem hic sæpe solent Icti, annotantes varias vocum significationes, quando metaphoricè interdum aliam recipiunt significationem. Exemplum de morte elegans est circa latiorem & strictiorem significationem. Quod concernit significationem latam aut latissimam vocum; hæc mihi videtur in interpretatione legum propterea attendenda, sæpè enim

enim vulgus latius & ad plura extendit significationem vocis, quam sua natura per Etymologiam à sapientibus habere concipitur, & contrà. Et quia in interpretatione legum non ita proprietas, quàm usus vulgaris plerumque inspiciendus est; accidit, ut latiorem aliquando significationem vocem habere dicamus *vid. & not. ad* §. 12.

§. 10. Omnia negotia favorabilia sunt quæ hominum amicitiam & communem eorum utilitatem conservant. Odiosa contrà, quæ amicitiam dissolvunt, & quod utile est humano generi impediunt, illa in Interpretationibus, quantum fieri potest, sectamur, hæc fugimus. Ita pacta quæ faciunt ad dissolutionem contractus vel alius societatis odiosa sunt v. g. de rescindendo matrimonio &c.

§. 11. Negat actuum distinctionem in bonæ fidei & stricti juris ex jure naturali provenire. Qua in re supra ad cap. de contract. eidem contradiximus & probavimus dari quosdam contractus, qui jure aliquo naturæ diriguntur, quibus contra distinguuntur, qui jus naturæ non habent, quo dirigantur, sed in totum ex voluntate hominum contrahentium dependent. Et cùm actus certam naturam habentes, uti paulò post dicemus, sint bonæ fidei; illi qui à solo instituto dependent stricti juris: necesse est & distinctionem actuum in bonæ fidei & stricti Juris naturalem esse.

esse. Quamvis non diffitear, fieri posse, ut negotium, quod certam naturam non habet, ex instituto simile fiat eidem, quando nomen consequitur a LLatore, & certa jura ei dirigendo constituuntur. Quemadmodum hoc in Emphyteusi factum esse nove videmus. Unde apparet, quædam negotia formam interdum ex instituto habere. Id quod & in Feudo ita obtinet, quod naturam ex hypothesi quadam & placito Germanorum consecutum est.

Iuvat ad interpretationem cognitio juris naturalis seu scientia civilis, quæ de legibus ferendis universaliter speculatur; sepè enim si interpres in applicatione legum ad singularia videt aliquid emergere, quod contra jus naturale sit, emendare leges potest, adeoque æquum bonum obtinere. Ita quoque si judex leges privatorum interpretatur applicando easdem ad actus negotii; cui adjectæ à contrahentibus sunt, deprehenditur aliquid oriri ex legibus illis applicatis, quod sit contra jus naturale negotiorum certam naturam habentium, corrigit limitatque easdem. Et hæc limitatio & correctio cùm prudentiæ & fidei judicis committenda sit; efficit ut contractus bonæ fidei dicantur omnes, qui naturam certam habent, cujus beneficio correctionem & limitationem pactorum, à quibus informantur, recipiunt.

§. 12. Si odiosa sunt, prout Author ea definivit, quia partem tantum alteram, aut plus altera onerant, quæque pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos : non video quo pacto ex natura non odiosorum hoc fluat, ut verba secundum proprietatem usus popularis & latitudinem totam sumenda sint. Nam & odiosa esse possunt, in quibus verba necessariò secundum totam proprietatem usus vulgaris accipienda sunt, nisi velis omnem seponere æquitatem. Rectius ergò fortasse res ita concipi potest : si appareat rem odiosam esse, id est talem quæ societatem humanam, libertatem amicitiamque destruit, (destruit & societatem humanam id, quod cujus commune est) in interpretatione à latissima & vulgari significatione vocis recedere licet, & contrà; quia hæc interpretatio magis ad justum naturale accedit. exempla de masculino transferendo ad fœmininum, item quod vi vetitus accedere ad possessionem suam uti possit interdicto, unde vi quis dejectus est, ex interpretatione est extensiva ; quia par hic est ratio; non à vocis *dejicere* latiori significatione pendet. Et quo favorabilius negotium est, eo latius in interpretatione progredimur ; quia omnibus modis id, quod societatem & amicitiam humanam conservat, quærere tenemur.

Ad significationes] Absurdum hic significat,

ficat, quod ſine imprudentia LLatorum aut contrahentium ſtatui nequit; ad quam ſpectat inutilitas pacti, ſi ex interpretatione ſequitur, fruſtra pacta inita eſſe.

§. 13. Voces recipere latitudinem quandam & reſtrictionem ratione temporis frequens eſt: dum interdum ad omnia tempora extenduntur, interdum vero ad certum aliquod præſens, præteritum vel futurum reſtringuntur. Hac de latitudine Author noſter quæſtionem inſtituit, dum de ſociis quærit, quid nomine eorum veniat, an & ii qui in futurum ſocii ſunt. Lex talis, erat: *utriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto.* Nos dicimus in promiſſis neceſſario voces pro futuro tempore ſumi. Ac propterea ſenſum illius legis eſſe: eos, qui durante fœdere in ſocietate utriuſque populi futuri ſint, tutos eſſe debere. Author vero ad præſens tempus tantum reſtringit, propterea, quòd res odioſa ſit; agi enim de fœdere rumpendo: at reſponderi poſſet, non odioſam ſed favorabilem eſſe cauſſam, efficere ut in pace ſint & inviolabiles quamplurimi.

§. 14. Quæſtionem proponit de explicatione pacti, *ne inferior populus alterius ſuperioris injuſſu bellum gerere poſſit:* belli enim vox latè ſumi poteſt, ut etiam comprehendat defenſionem; & ſtrictè, pro offenſione. Rectè autem Reſpondet, in dubio hîc ſtrictè pro offenſione ſolà ſumendam: auffert enim liber-

tatem redditque ſerviles hoc pactum ; unde reſtrictio vocum facienda.

§. 16. Pacta perſonalia ipſam perſonam concernunt & fieri non poſſunt niſi ob amicitiam peculiarem, his enim licet quid in perſonam certam ſtatuere: realia vero ratione rerum ſunt, quæ geruntur ad juſtum & æquum obtinendum & in dubio omnia pacta concipiuntur eſſe realia in jure civili.

Excipiendum erat] Malè Author hoc ad pactum perſonale refert, quia ſine perſonarum contemplatione pactum illud durat, quamdiu cauſſa illius nimirum libertas: hoc vero reale eſt ſeu in re fundatum.

Quod ſi partes ſint] Author in dubio hic diſtinguit inter favorabilia ut ea realia habeantur, & odioſa ut habeantur pro perſonalibus. At videntur omnia pacta niſi expreſſe de contrario conſtet, realia eſſe; quia ſolemus & in realibus perſonas nominare & iiſdem jubere aliquid facere, licet ea & hæredes & ſucceſſores aſtringant; quare neceſſe eſt, ut ſi velimus pactum perſonale eſſe, id expreſſe adjiciatur.

Quod verò] Contractum ſocietatis morte finiri, naturale eſt & non merè juris civilis, quia in amicitiâ fundatur & contrahentes requirit amicos. At amicitia in hæredes non transfertur, ſed cum perſonis plerumque interit: & quamvis ſoleamus aliquid benevolentiæ

tiæ etiam liberis amicorum exhibere: non tamen in intimam amicitiam eosdem semper recipimus.

§. 19. Videtur distinguendum, an hoc actum sit ut alter alterum superet, an verò is, qui præmium constituit, hoc principaliter non intenderit; sed fortasse ad virtutem omnium animos accendere voluerit; illo enim casu neutri quicquam ex rigore debetur: hoc autem non immeritò solidum datur singulis, quia actionem virtuosam, quam intendebat, quamque tanti quasi æstimabat, singuli ediderunt.

§. 20. Absolvit hactenus Author interpretationem qua colligitur mens ejus, qui legem dixit; in qua interpretatione plurimum posse diximus judicium de prudentia seu σύνεσιν. Cùm vero in legibus duo defectus reperiantur, non quòd propositiones sint contingentes, nec omnibus singularibus tutò applicari possint. 2. quòd de omnibus rebus non sint latæ, & propter eas quæ exstant ad alios casus extendere teneamur: oritur hinc etiam duplex quædam species ejus interpretationis, quam Author vocat interpretationem ex conjecturis extra significationem verborum. Et uti in legibus in civitate publicè latis utraque species reperitur, ita quoque in pactis & legibus privatorum.

Sed qua extendit] Rectè monet Author, exten-

extenſivam interpretationem non æquè facilè procedere ac reſtrictivam. Cujus poteſt hæc reddi ratio, quod extenſiva importet obligationem; at reſtrictiva ab obligatione liberet quodammodo, quòd poſterius favorabilius eſt & facilius procedit: Unde & jure civili Romano pacta nuda ad excipiendum valent, non ad agendum. Abſolvitur autem extenſiva interpretatio beneficio judicii illius, de quo ſæpe diximus; judicare enim de prudentiâ legem dicentis, eſt rationem cognoſcere, quâ motus legem ille dixit.

§. 21. Quòd mandatarius teneatur ſtrictè ſervare leges mandati, ex natura hujus contractus fluit, quia mandatarius perſonam induit mandantis: unde quod non fit ex mente mandantis, in eo nec mandatarius illius perſonam repræſentat, nec ut mandatarius operatur.

§. 24. Tertium ad æquitatem non ſpectat, ſed ad mentem tantùm legis inquirendam.

Dijudicandæ voluntati] Non videtur ſatis aſſecutus mentem Ariſtotelis de ἐπιεικεία & γνώμη; dum differre ita putat, ut hæc in intellectu ſit, illa in voluntate. Nam uti Ariſt. *l.* 6. *Eth. c.* 12. loquitur, Circa quæ quis eſt prudens, circa ea ὁ συνετὸς & εὐγνώμων ſunt κριτικοὶ: præced. vero cap. γνώμην eſſe κρίσιν τοῦ ἐπιεικοῦς tradit. Ex quibus apparet ἐπιείκειαν à γνώμη differre, quemadmodum prudentia à judicio de prudentia, unde

unde rem ita declaramus; judicem quatenus corrigit leges, dum in singularibus versatur, prudentis officio fungi: addit enim pro sua prudentia quippiam, dum ex jure naturæ aliud quid substituit, legisque vim imminuit (quamvis talis prudentia sit, quæ ex συνεσία seu prudentiæ legislatoriæ judicio dependet.) Judicium verò de tali æquitatis introductione γνώμη est. v. g. quando partes litigantes de eo, quod prudenter à judice factum est in correctione legum, recte judicant. Fit enim interdum, ut prudentiam judicis non assecuti litigantes, de eo male & sinistre sentiant.

Certissimum judicium] Præscribit judicia judici secundum æquum interpretaturo leges, ex quibus progredi debeat: primum facit pugnam cum naturalibus & divinis præceptis. Ex quibus colligimus neccessarium esse, ut certam naturam habeat negotium, in quo pacta ex æquo judex vult corrigere: alias enim nullum jus naturale habebit, ad quod pacta conferre queat. Nam jus naturale ex naturâ cujusque negotii colligitur.

§. 27. Secundum hoc judicium idem quod prius illud arguit. putat autem Author, an quid nimis grave neo ne sit, æstimari posse, sive ex inspecta absolutè conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur cum ipso fine actus. Sed quid per conditionem humanam intelligat, & quo-

modo inde gravitas rei cognosci possit, non capio, alterum verò quod addit, perfici nequit, nisi negotium certam aliquam naturam habeat.

§. 32. Ita jus civile magis verba promittentis quam stipulantis attendit, quando de majori interrogatus respondit de minori, quia minus in majori continetur: at quando plus est in responsione, non valet obligatio nisi ad summam interrogatam *l.* 1. §. 4. *de V. O.* In reliquis si aliter responderit promissor, quàm prout interrogatus est, nullius momenti stipulatio est. Adeoque non omnibus negotiis humanis ex solis promittentis verbis forma negotii æstimatur, quia in stipulatione convenire uterque exactè in mente debet.

CAP. XVII.

M*Aleficium*] definit maleficium per culpam omnem: at maleficium natura sua dolum requirit: unde apparet, Authorem abuti vocabulo culpæ. Deinde definitio hæc & iis applicari potest, quæ maleficia non sunt, v. g. commodatarius, qui rem commodatam non diligentissimè custodit, committit culpam in non faciendo pugnantem cum eo, quod pro ratione

ratione certæ qualitatis facere homines debent, nec tamen maleficium perpetrat.

Ex tali culpa] Maleficii vox æquivoca est, & modò pro vitiosa sumitur actione, quatenus ea ex injustitia universali profluit; atque tunc definiri potest: actus vitiosus erga alterum: modò verò sumitur pro invita quadam commutatione seu actu quodam, quo de bonis externis alteri quid detrahitur, ut minus ille habeat. Et ex tali actu obligatio naturaliter oritur ad resarciendum damnum, quod Author noster ex sola persona cui illatum est, non addito respectu facientis ad patientem, æstimat.

Vita] Inter bona externa vita numeratur, eaque hominis est: sed mox addit limitationem Author, quòd hominis sit propria non ad perdendum, sed ad custodiendum, fortasse hac de causa, quod nemo semet ipsum occidere possit. At non opus fuisset limitationem istam addere, quia & ad perdendum vita nostra est, sed non vitiosè & ex nimia iracundia vel desperatione, verum ut pro patria pro amicis & fratribus nostris mortem subeamus. Manus violentas sibi inferre actio vitiosa est, quæ propter vitium prohibetur.

Corpus membra] Hæc quidem natura videtur intendere: at interdum aberrat, dum usu rationis destitui quosdam facit, ne regere se possint: quam ob causam externæ cuidam

causæ regendi subjiciuntur jure naturæ. Quia natura dominium rationi competit, quo privantur, quibus natura debitum usum rationis denegavit.

Fama, honor] Non videntur hæc natura nostra esse, sed ex facto nostro præcedente, actionibus nimirum nostris virtuosis, ab aliis nobis tribui. Unde Aristoteles *l.* 1. *Ethic. c.* 3. demonstrat, honorem non esse οἰκεῖον bonum.

§. 5. Quemadmodum metus mali est malum quiddam; ita futuri boni expectatio bonum externum est.

§. 6. Hæc velut legislator quidam Author præscribit: dependent autem exinde, quod in maleficiis semper respiciendum sit ad principium motus; in quo enim illud reperitur, is commisisse dicitur. Fit autem ut principium vel sit in uno tantum vel in pluribus, quando plures aliquid conferunt ad id, unde actio fluit. Ad maleficia autem consilium & appetitus requiruntur; & hæc sequitur ipse motus. In mandante ergò ex mandatario fit concursus quidam, dum uterque ad principium aliquid confert, mandans qui suggerit alteri, ut ipsius personam induat & repræsentet in peccando; mandatarius dum approbat & suscipit faciendum. Hæc enim duo principia hîc concurrunt. Qui appetitum suspensum adhuc in commissuro delictum promovet,

movet, quæ impediunt removendo, quoque tenetur: ille enim ad principium, appetitum nimirum aliquid confert. Hinc est; quod Author dicit, teneri ex maleficio quoque eum qui consensum requisitum adhibet. De adjuvante res clara est, si sciens faciat, quia ex insito in ipso principio aliquid ad actionem confert, nihilque deest ipsi, quod ad perpetrandum delictum requiritur.

§. 7. Quia Consilium est principium, unde virtuosæ vel vitiosæ actiones dependent & æstimantur, sequitur eum, qui consilium suppeditat, in principio concurrere.

§. 8. & 9. Videntur hi, quos Author hîc enarrat non æqualiter teneri. Nam suprà *cap.* 1. 1. *libr.* ostendimus in omissione quosdam esse culpæ gradus secundum gradus non modo ignorantiæ in ignorante, sed & difficultatis in sciente.

§. 11. Videtur Author ordinem in reparando damno talem tradere: ut primo imperantes teneantur; secundo qui facinus commiserunt, tertio reliqui ordine prout de iis dictum §. 7. *& seqq.* & quidem ita, ut qui causam dederunt toti actui, in solidum teneantur. Et per consequens si imperans conveniatur, ipse qui facinus commisit, conveniri haud poterit ad reparationem damni: cum tamen & apud eum quid lucri sit, seu plus & inæqualitas corrigenda. Hinc constat Authorem per repara-

tionem damni non intelligere, quod secundum justum particulare retribuendum est.

§. 12. Ratio est, quia is in quo est principium motus tenetur: at quæ actum per se consequuntur, principium in eo habent unde actus ille est; dico quæ per se actum consequuntur, quia eorum, quæ ex accidenti eum comitantur, principium magis in alio est. Porrò quæ per se sequuntur ratiocinando colligi possunt secutura esse, & propterea gradus faciendi sunt ex hoc, quòd vel quis sciverit vel præviderit vel ignoraverit, & tunc iterum prout plus vel minus prudentiæ ad scientiam requisitum fuerit.

§. 14. Homicida ex justo particulari tenetur familiæ illi, cujus caput vel pars fuit persona ab eodem occisa; dum enim liberum quis occidit hominem damno afficit familiam, oriturque inæqualitas corrigenda. Quare Michaël Ephesius & ex ho● Author non satis benè statuunt, tantummodo id, quod homicida impensarum in medicos & alimentorum nomine iis quos alere solebat occisus, solvere tenetur, deberi occiso propter damnum, quod ex adempta sibi ab homicida vita insecutum est; & dum uxor, liberi & cognati ejus hoc accipiunt, ipsum quodammodo accipere. Est & hoc notandum non ad ea tantum familiæ occisi teneri homicidam, si propositum ipsius fuerit familiam lædere, quia tunc ex propor-

tione

tione suprà indicata proceditur in hunc modum :

Uti homicida ad familiam, ita injuria familiæ illata ad id quod retribuendum est.

Adeoque non tantummodo ad simplex damnũ tenetur, sed ad plus. Accidit vero damnũ solum restitui, quando non injuriam ex proposito familiæ intulit, sed ex iracundia occidendo fortasse non perpendit illud damnum subsecuturum; quare tunc nudo damno seu eo quod abest recompensato, absolvi reus potest. Et id in seqq. semper repetendum est, adeò ut quod Aristoteles circa reparationem tradit, tunc habeat locum si sine consilio damnum sit illatum. Quòd si enim ex consilio læsio facta sit, dignitas personæ necessariò unà æstimanda venit, quò veram damni æstimationem consequamur, secundum analogiam antea propositam. Servile enim esse existimant homines, nisi hoc modo retributio fiat. Quod vero inter Christianos obtineat, ut damno reparato soleamus contenti esse non ulciscentes illatam injuriam, id Christi regula, quæ ultionem privatam prohibet, ultra justum exigit à Christianis.

§. 14. Hoc iterum locum obtinet, si sine consilio & inter æquales mutilatio sit facta. Nam inter inæquales ex consilio mutilatione factâ, necesse est per analogiam dictam damnum reparari.

§. 15. Quod

§. 15. Quod de adultero dicit, fortaſſe procedit, ſi nulla eſt comparatio perſonarum adulteri ſcilicet & mariti adulteræ, ut adeò perſonæ nihil detractum ſit. v. g. ſi princeps cum ruſtici uxore rem habuerit; tunc enim ſufficiet, damnum rei familiari illatum reparari. At ſi perſonæ comparationem habeant, ut non modò rei ſed perſonæ detractum ſit: neceſſe eſt analogiam §. 13. denuo propoſitam adhibere. Sed quòd maritus plerumque ulterius agere non poſſit, fit propterea quia per intemperantiam adulteria committi ſolent, non verò ut injuria marito inferatur. Quare vitium vindicans magiſtratus, nihil relinquit marito præter damnum in familia, ut illud recuperet.

§. 16. Quæ antea monuimus non neceſſe eſt toties repetere. Hodiè quando vindicta eſt odioſa, vitium punit magiſtratus; pœnam, quæ in gratiam perſonæ eſt, omittit, & tantum quod ratione boni externi abeſt reſtitui jubet. Reſtaret enim adhuc damnum reſarciendum, ſi perſonam utriuſque attendere velimus, ejus ſcil: qui furatus eſt, & ejus cui res eſt ablata, quod inde petitur, quia non licuit ſecuro eſſe huic ab altero, cumque hoc ſervile ſit, pro damno habetur quod detrahendum eſt. Damnum autem hoc inveſtigatur ſecundum proportionem, quàm ſupra enarravimus: in quantum enim læſa perſona furem ſuperat, tanto debet

debet ſuperare id quod furi detrahitur ob ſecuritatis violationem.

§. 21. Quemadmodum reliqua damna propterea compenſanda ſunt, quod aliorum imprudentia nobis damno eſſe non debeat: ita quoque alterius inſtrumentis lædi ſine damni refuſione juſtas parit querelas. Impune enim fieri & ſine refuſione damni, quod inſtrumentum & pars alterius nobis intulit eſt alterius gratia ſerviliter pati. Niſi enim alterius inſtrumentum eſſet ulciſci lædentem ipſum poſſemus. Quare neceſſe eſt, ut dominus, qui mancipiorum & jumentorum directrix quædam ratio eſt, aut noxæ dedat ad vindictam eadem, aut damnum illatum ſolvat.

§. 22. In damnis adverſus honorem, famam datis per calumnias, verbera, maledicta, contumelias ſtatuit Author ſi vitioſitas actus ab effectu diſcernatur, nihil ſupereſſe, quàm reparationem damni, quæ fit culpæ confeſſione, exhibitione honoris teſtimonio innocentiæ. Verùm ad actus vitioſitatem ſola pertinet pœna, quæ emendandi gratia eſt, & ſecundum nullam proportionem infligitur, adhibito ſcilicet dolore ſufficiente ad voluptatem, quâ ad vitia impellimur, reprimendam. Et hæc pœna ad juſtitiam pertinet univerſalem. At & alia pœna eſt, quæ ex juſtitiâ particulari fluit, nec emendandi ſed vindicandi & æquandi cauſa eſt introducta, eaque per analogiam

nalogiam traditam investigatur: quâ inspectâ apparebit damnum ex verberibus aut maledictis illatum non in iis solis, quæ Author enarravit, consistere, sed plus continere. Et quis unquam negabit absurdum esse, si quis magistratum verberavit, sufficere si culpam deprecetur & postea pœna afficiatur, qua emendetur? Quid enim si de emendatione delinquentis certò constaret, nec de exemplo metuendum esset, certè quilibet fateri cogeretur, ut satisfiat principi, paulo ulterius progrediendum, nec in sola deprecatione subsistendum esse. Sed de his cap. 20 plura tradentur.

CAP. XVIII.

LEgationum jus à natura non esse videtur, sed ex hypothesi, quatenus populi diversi in societatem nondum coierunt, adeoque bellis controversias suas dirimunt. Quãvis enim Marti decisionem committentes dissolvant societatem humanam, adeo ut jus necis mutuo competat: nihilominus tamen, cum belli finis nullus futurus esset, nisi certis personis nomine eorum, qui bella gerunt, licitum sit secure colloqui, gravamina proponere & de pactis deliberare; necesse est personis populos

pulos repræsentantibus & nomine eorum colloquentibus securitatem præberi.

§. 2. Ex præmissis ratio patet, quare jus legationis inter eos solos locum habeat, qui superiorem non agnoscunt: his enim ex hypothesi, quod judiciis non subsint, jus bellandi competit.

§. 3. Præcipuum in legatione est admissio: inde enim alterum, quòd inviolabiles sint, dependet. Nam admissio quasi contractus est, quo legati suam salutem credunt ei, ad quem missi sunt, alter verò securitatem pollicetur sive expresse sive tacite. Hinc querelæ justæ oriuntur, si securitas non præstetur.

Caussa esse potest] Potissima causa est admittendi legatos, cujus gratia mittuntur: quod si enim finis nullus belli sperandus est, nisi fortasse hostes deleti sint in totum ob ingens facinus ab iisdẽ commissum, possunt non admitti juste. Hunc enim legationum finem esse §. 2. diximus.

§. 4. *Quare omninò ita censeo*] Hæc quæ Author tradit non ex præsumpto placito gentium recte colligi videntur, sed ex hypothesi naturaliter consequi: Cùm enim ipsæ gentes aut reges, qui iisdem præsunt, colloqui commode non possint propter intercedentes inimicitias: necesse est mandatarios constitui, qui eosdem repræsentent. Unde constat, si legati quid deliquerint, puniri eos non posse,

quia

quia eorum personæ accidit repræsentare aliquem, in quo jus puniendi nullum habemus. Nec fictione hîc aliquâ opus est, cùm ex mandati naturâ hoc manifestum sit. Quare rectè Author tradit, remitendum esse legatum ei qui misit, ut is aut puniat eum, aut noxæ dedat.

§. 7. Ius talionis locum non habet; quia à nostrâ conventione & promissione non liberamur, uti supra ostendimus; nisi cessante ipsa promissionis causâ.

§. 9. & 10. Circa debitum à legatis contractum ita videtur procedendum, ut privatis illud ex pecunia publica solvatur & à mittente repetatur. Nam injustum est in publicis unum ferre onera: id quod circa init. §. 10. monendum esse videtur.

Cap. XIX.

Humanum genus ad occultandam naturæ crudelitatem abscondere & ab oculis hominum removere demortuos solet Quare non nisi in iis, qui ultra mortem quid meriti sunt, adeò ut satis factum non sit læsis, si è medio remoti sint solùm lædentes, locum aliquando habet privatio sepulturæ. Ad hoc autem ut omnem tandem commiserationem exuamus,

amus, quem homo erga hominem quemvis ductu naturæ habere solet, requiritur facinus. quod in hominem non cadit, sed à feritate quadam proficiscitur, quorum enim cadavera sine sepultura projiciuntur, feris æquantur.

Qui ex vitio iracundiæ aut nimiæ impatientiæ sibi consciverunt mortem, in eorum cadavera merito sævitur: cùm humanum affectum omnem exuerint, & nihil aliud supersit in eos statuendo, quo reliqui deterreantur.

Nonnulli tamen] Cuilibet dominium in vitam suam datum esse, adeoque neminem propterea peccare si eam profundat, supra ostendimus: sed vitium spectari in homine, quo ductus id in se commisit. Ex virtute enim pro patria nimir. pro amicis, ex pietate ergaDeum, licet suam vitam præbere alteri adimendam. Quò spectant exempla ab Authore hic allata.

CAP. XX.

S*Upra*] Mentionem hujus rei fecit Author *c.* 1. *§.* 2. *h. lib.* sed jam monuimus *cit. loc. & c.* 17. *h. libr.* istam divisionem imponere Authori, quia damnum ab eo non rectè consideratur: in furto enim carentia sola rei ablatæ damnum non est; sed conjunctam

ctam habet læsionem securitatis & ita in reliquis commutationibus invitis semper quid junctum est, adeò ut reparatio damni prout ab Authore proponitur, locum non habeat, nisi quando sine consilio quid factum sit, unde damnum emergat.

Est autem] Malè Author statim ad pœnæ definitionem progreditur, quia vox pœnæ homonyma est significans 1. dolorem, quo emendant Legislatores vitiosos homines curamque vitiis delendis adhibent. 2. illud, quod pro malo illato secundum justitiam particularem retribuitur. unde licet fortasse in posteriori significatione vox pœnæ sumpta malum dici possit; non tamen in priori; quia sua natura medicinæ simile est: at medicina bonum est quiddam.

An ad distributivam vel commutativam justitiam pœnæ spectent, disputant commentatores Aristotelis, quos Author imitatus applicat quæstionem illam ad suam, quam supra finxerat Assignatricem & expletricem: (illam enim in locum distributivæ; hanc in locum commutativæ substituit) unde & refutat eos, qui ad distributivam justitiam pœnas referunt; quorum Argumentum primum hoc est:

Ubi habetur respectus peccantium, & gravitati peccati gravitas pœnæ respondet, ibi proportio est geometrica & per consequens justitia distributiva.

At

At in irrogatione pœnarum hoc obtinet.
E. Secundum argumentum:
Quod à toto parti datur ad distributivam pertinet justitiam.
pœna à toto parti datur. Ergo.

Respondet ad primum argumentum 1. negando Majorem. 2. ex accidenti tantum & per consequentiam, nec primò ac per se spectari: primo enim & per se spectari æqualitatem inter culpam & pœnam. Ad alterum respondet 1. negando minorem 2. substituens suam de assignatrice sententiam loco distributivæ, negando majorem, quod nimirum in assignatrice justitia non semper à toto ad partes progrediamur, nec in eo ejus essentia consistat.

Nec tamen qui expletricem] Rejicit & sententiam eorum, qui irrogationem pœnarum ex eo capite quasi debeatur ex quodam velut contractu commutativæ justitiæ ascribunt. Rationem reddit, quòd alteri non acquiratur jus in delinquentem, sed tantùm æquum sit, ut puniatur. refert tamen ad expletricem justitiam irrogationem pœnarum propter jus, quod attribui putat ei, qui scelera puniendi potestatem habet. Videtur enim delinquens se delicto suo pœnæ obligasse & quasi ex contractu ad eam ferendam teneri. Sed hæ confusiones omnes originem trahunt ex igcognita pœnæ homonymia, & deinde vera persua-

persuasione de duplici specie justitiæ particularis, distributivæ nimirum & commutativæ. Nam si pœnam sumseris pro dolore, quo à vitiis homines deterrentur, ad justum particulare non refertur; quia eousque in dolore infligendo progredimur, donec sufficiens sit ad deterrendos à vitiosis actionibus homines. Quod si vero pœnam accipias pro eo, quo inæquale corrigitur, ad duas species justi pertinet, nimirum retributivum, quo cognoscimus quantum pro malo illato debeatur, adeoque damnum metimur habito respectu variarum circumstantiarum, personarum nimirum, loci, temporis &c. Cujus æstimatione & gravitate cognita tantum lædenti detrahimus & læso iterum addimus; id quod correctivi justi proprium est, fitque secundum arithmeticam proportionem addendo & subtrahendo. Et ita fortasse ad argumenta rectius respondebimus. Ad primum non à respectu personarum ad justum distributivum argumentari licere; quia & retributivum justum respectum habet personarum. Alterum responsionem non meretur. Quæ de expletrice justitiâ Author tradit circa pœnas, oriuntur iterum ex neglecta consideratione homonymiæ in vocabulo pœnæ.

§. 3. Quærit Author subjectum, cui jus competat exigendi pœnas. At si pœnam sumamus pro eo, quod vindictæ nomine exigitur

tur

tur ſecundum juſtum particulare; jus exigendi competit læſo, & quidem ſi ſuperiorem habeat mediante magiſtratu, ſi non habeat, bello; atque ita ſubjectum non eſt incertum. Si ad coercitionem vitiorum pœna adhibeatur, inquirendum eſt, cui naturaliter vel ex legibus debeatur merum imperium: is enim quo felicem reddat Rempl. pœnis actionibus vitioſis occurret.

Cui conſequens] Loquuntur citata loca ſeqq. de correctione vitiorum, quæ iis non competit, qui ipſi reprehenſibiles ſunt; non vero de correctione, quando penes unum plus eſt, penes alterum minus.

§. 4. Iterum erratur in fine pœnæ ob non diſtinctam homonymiam: finis enim pœnæ, quæ ob vindictam eſt, eſt æqualitas; at ejus, quam dolorem dicebamus, finis eſt emendatio & vitiorum eradicatio.

§. 5. Rejicit Author pœnam, quam privati expetunt ob vindictam, non emendationem; quaſi nullius boni gratia ſit. At quamvis fatemur odioſum quiddam eam eſſe: nihilominus non injuſtè exigitur: nulla enim ex amicitiâ proveniunt laudabiliora, quam ea, quæ ex juſtitia ſunt: nihilominus tamen & Juſta illa exigere licet. Cumque Chriſtiana religio caritatem ſummam à Chriſtianis requirat: neceſſe eſt & pœnam illam vindicandi cauſa exactam Chriſtianos non decere. Progreditur

namque

namque ad laudabiliora & majora Chriſtus. Ad Authoris argumentum facilè reſponderi poteſt, nimirum negando pœnam vindicativam eſſe aliquid, quo nocetur alteri: fit enim æqualitatis introducendæ gratiâ, nec ei, cui detrahitur, quod detrahi debebat, nocetur.

§. *6*. Triplicem pœnarum finem ennarrat ex Gellio *l. 5. c.* 14. Quòd nim. omnis pœna vel ſit in exemplum vel in emendationem, vel ut malum retribuatur & fiat exæquatio inæqualitatis. Nec Ariſtoteles pœnam, quæ ob ęquationem eſt ad συναλλακτικὴν δικαιοσύνην refert cujus nuſpiam mentionem facit; ſed dicit ſecundum geometricam proportionem dimenſionem illati damni, & poſtea ſubtrahendo addendoque exæquationem fieri.

Sed ſubtilius] Qualis hæc ſit Authoris ſubtilitas, ex iis quæ ad *cap.* 1. *hujus lib. §.* 2. notavimus, conſtare poteſt.

§. *7*. Correctiones, quæ fiunt ab amicis, pœnæ non ſunt, ſed tantum ſimilitudinem quandam illarum continent, quia turpitudinem ſolum facti ob oculos ponunt, & cum amicus ſit alter ego, conſcientia quaſi mea is redditur depingens vitioſam actionem, quo impoſterum eò cautius agere diſcam.

I*n verberibus verò*] Parentibus poteſtas competit in liberos, quemadmodum cuilibet in ſeipſum ad reſiſtendum affectibus: ſunt enim liberi

liberi parentum quædam pars. Et hæc quoque pœnæ non videntur esse propriè dictæ tales.

§. 8. Tradit utilitatem ejus cujus intererat peccatum non esse, in eo sitam, ne posthac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Sed licet hi effectus concomitentur pœnam vindicativam, non tamen ab iis natura illius æstimanda est. Nam licet sciamus utilitatem illam obtineri non posse, tamen pæna vindicans infligitur, quò æquale obtineatur: servile enim est ab altero temerè quid pati.

Sed quia in rebus] Rectè demonstrat pœnam vindicativam non temerè cujuslibet privati judicio committendam esse, propterea, quia de rebus nostris & nostrorum judicantes affectu corrumpimur. Adeoque videmus magnam adhuc imperfectionem esse in societate humani generis, quòd diversi populi nulla inter se constituerint judicia, & quæ ratione dirimi poterant, pro cujuslibet judicio & facultate vindicandi, bello definiantur.

Manet tamen] Demonstratum est superius, tunc tandem hominibus vindictam, quæ propriâ vi exercetur, concedi posse, si judiciis non est locus, unde non rectè videtur Author ultionem privatam ad naturalem libertatem revocare. Nam non servile est, magistratui & judiciis ultionem committere; sed potius libertatis, quæ non in hoc consistit, ut affectibus indulgeamus, sed ut secundum rectam ra-

tionem singula faciamus. Et quia de nostris judicantes affectibus sæpe præcipimur: rectius facimus si aliis judicium committamus.

Nec aliunde] Videntur illa duella propterea tolli non posse inter Christianos, quòd magistratus non soleant in pœna vindicativâ læsis prompte succurrere.

§. 9. Pertinet hoc pœnæ genus ad justitiam universalem. Nam id agunt legislatores, ut doloribus impressis vitiosi emendentur, aut sublatis iisdem purgetur civitas vitiis, ne toti civitati noceatur.

Sed cum & facti] Penes quem merum imperium esse debeat naturaliter, in politicis inquiri solet. Et hûc referri potest integer liber tertius Aristotelis de Republ.

§. 10. Circa pœnas illas, quibus repelluntur vitia, non dubium est, quin lex Euangelica nihil mutare potuerit: quod enim necessarium est ad obtinendum ut virtuose vivatur, improbari nequit. At pœnæ vindicativæ, postquam summam caritatem lex Euangelica præcepit, redditæ videntur non modo odiosæ sed & Christiano homine indignæ.

§. 18. Quærit Author an omnes actus vitiosi puniri possint ab hominibus: Et primum excipit actus internos, etiamsi per confessionem subsecutam ad notitiam aliorum perveniant. Rationem reddit quòd naturæ humanæ congruum non sit, ut ex actibus mere internis

jus

jus aut obligatio inter homines nascatur. At in criminalibus & vitiosis actionibus puniendis præcipue inspicitur consilium, nec semper necesse est, ut actus externus accedat; unde non absurdum est eos, qui malum aliquod consilium susceperunt ad interitum totius Reipubl., aut ejus qui τὸ κύριον habet pertingens; puniri, licet nihil ad effectum deduxerint. Monet secundo Author, non punienda esse ea, quæ homo ob inbecillitatem effugere nequit. Ratio est, quia vicina sunt ei, quod fieri non posset, & cum ad impossibilia vi coactiva impelli plane non possimus, hinc fit ut eò plus veniæ mereamur, quò difficiliora sunt, quæ leges præstanda injunxerunt.

§. 20. Tertiò monet Author ea non punienda esse, quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam aut ad hominem alterum. Ratio quàm reddit, infirma admodum est. Cur enim non omnia peccata punienda Deo committuntur? vera autem ratio hæc est, quòd virtutum & vitiorum curam habeant legislatores quatenus ex iis actiones profluunt salutem civitatis vel conservantes vel destruentes. Eousque enim ejus, qui summam potestatem habet, officium se extendit, ut per singularum societatis civilis partium virtutes salva sit civitas. Hinc emendandas partes emendat, incurabiles è medio tollit.

Puniendi quoque non sunt] Excipit à pœ-

nis actus oppositos iis virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, & hisce virtutibus annumerat misericordiam & gratiæ relationem; quarum tamen hæc pars quædam amicitiæ est, illa affectus inserviens liberalitati & ad eam incitans: At liberalitatis contraria pœnis quam maximè afficiuntur: si enim quis ex avaritiâ pecuniam accipiat, unde non debebat, & per hoc lædat felicitatem Reipubl; ipsius vitium omnino puniendum est: ita leges prohibent magistratibus & judicibus dona accipere ab iis, in quos Jurisdictionem habent.

Tractat hanc quæstionem] Gratus animus, uti dictum, ad amicitiam spectat & propterea leges remunerationem beneficiorum singulorum benevolentiæ committere solent. Non enim esset remuneratio amicitiæ propria, si ex coactione & non ex benevolentiâ proveniret. At si insignia sint beneficia, ut ingratus animus ejus, cui beneficium exhibitum est, vitium quoddam indicet, sæpè Respubl. præsertim si suâ interest, pœnam addit. ita ingrati liberti in servitutem revocantur.

§. 21. In hac quæstione utrum pœnæ remitti possint, iterum distinguo inter pœnam vindicativam, quam remittere non modò non est injustum, sed etiam si ex caritate fiat, laudabile; & inter pœnam vitiis irrogandam; quia si impunitate accrescunt vitia, magistratus

ſtratus non ſemper ſalvâ conſcientia ignoſcere criminibus poteſt.

§. 22. Si diſtinctionem pœnæ aliquoties repetitam in ſeqq. adhibemus, licebit quoque facilius ſingula explicare. Statuit Author, ante legem pœnalem pœnæ locum eſſe; ſed non neceſſarium eſſe, ut à Magiſtratu exigatur; idque obſcurè admodum probat: Nos ex veris fundamentis rem ita decidimus; ſi actio vitioſa lædens Rempul. commiſſa ſit cui conſtituta pœna non eſt, rectius reticeri vitium hactenus incognitum nec publicè pœnam exigendam eſſe. Nam pœnarum emendantium finis eſt, ut civitas vitiis purgetur: facilius autem vitioſæ actiones ceſſant, ſi vitia ipſa ignorentur, quàm ſi pœnis iiſdem conemur occurrere. Cùm ergò reticentes crimen magis finem obtineamus, publicam pœnam juſtè omittere poſſumus.

Secundi in eo] Fieri poteſt, ſi vitioſæ actiones à virtuoſis quaſi obfuſcentur, ut impunitæ maneant; ita enim ad virtuoſas actiones allicientur homines, & finem ſuum, operationem ſcil. ſecundum virtutes, legiſlator obtinebit.

Tertii in eo] Confuſè Author de pœnis loquitur; quia hæc quodammodo pertinent ad vindicativam pœnam.

Juſtitiæ pars illa] Ratio eſt, quia pœna vindicativa fit ſecundum proportionem geo-

metricam, à qua judex recedere nequit: at pœnæ emendantes in dolore consistunt, quo vitiosis voluptatibus hominum occurrimus, eumque supremam potestatem habens augere vel minuere pro arbitrio potest: modò id fiat non animo permittendi vitia, aut ex crudelitate.

§. 25. Tradit, recedi à lege posse si dura sit pœna ad factum comparata. At in omni pœna quæ vitii tollendi caussa infligitur, attenditur non modò damnum Reipul. ex vitiosâ actione proveniens, sed etiam 1. proclivitas, si natura proni sint cives ad vitium aliquod. 2. si magis à medio quod virtus quærit distet, quam aliud quippiam. 3. Si agens latere possit.

Id autem maxime] Gradus ignorantiæ & difficultatis semper minuunt pœnas, cujus rationes proposuimus supra *cap.* 1. *hujus libri.*

§. 28. Quod meritum concernit, in pœnâ vindicativa juxta proportionem, cujus sæpe est facta mentio, fit retributio. At in vitiis propulsandis pœna merito non semper respondet, sed dolor eousque augetur, donec sufficiens sit ad repellendas vitiosas actiones.

§. 30. Iterum probe separare convenit pœnam vindicativam à pœna, qua vitia tolluntur. In pœna vindicativa necesse est delicta consummata esse, aliàs enim plus minusque quod inæqua-

inæqualitatem constituit, oriri nequit. In vitiis spectatur animus, adeoque conatus aliquando punitur; ille enim animum indicat, eoque fortius, quo ulterius in actione progressus est delinquens.

Maxima hic est] Facit Author ordinem delictorum ratione gravitatis. At fieri potest, ut hæc delicta æquali pœna afficiantur, & quidem jure naturæ, aut ut furtum gravius quam homicidium puniatur, si respiciendo ad vitia inferatur pœna. Ita recte pœna furti apud Germanos gravior est, quam vulgo homicidii; quia vitium difficilius tollitur, utpote cum magis latere possit & ob frequentiam naturalem propensionem arguat. Sic adulterium æquali cum homicidio pœna afficitur, quia latere magis potest.

Inter causas] Arguunt hæc malitiam hominis, si insuper habitis omnibus damnis emergentibus affectui suo indulgere voluit.

Atque hoc inde quoque] Hæ pœnæ omnes propter vitium infliguntur, nec ad τὸ ἀνϑυποπαϑὸς pertinent. Ex his perspicere licet, quid incommodi afferatur, si pœnæ genera secundum duplicem justitiam non distinguantur.

§. 33. Mera hic iterum confusio est pœnæ duplicis, cujus sæpissime mentionem fecimus. De mulcta certum est, eam in paupere & divite eandem non esse, diversosque parere dolores, unde diversitas summæ in vitiis cor-

 rigendis.

rigendis adhibetur : mulcta enim ad corrigenda vitia pertinet, id tamen non attenditur in pœna vindicativa, quando læsus suam injuriam æstimat.

Et vili] Id locum habet in vindicativa pœna, quando adhibemus proportionem ; uti lædens ad læsum, ita illatum ad referendum.

Unde harmonicam] Quas nugas agat Bodinus circa proportionem harmonicam, alibi demonstrandi locus erit ; nulla enim datur proportio harmonica contradistincta geometricæ vel arithmeticæ proportioni, quia consonantia demonstratur per commensurabilitatem seu proportionem in numeris.

§. 35. Pertinet hoc ad ea, quæ narravi supra de gradibus pœnarum ratione facilitatis [illegible] latendi.

Consuetudo facti] Videtur hæc locum habere in statu populari, ubi merum imperium est penes populum : quomodo enim ille poterit puniri à populo ob vitium, quasi felicitati civitatis impedimento sit, qui plerorumque exemplo aliquid committit ? In Monarchico statu aliter se videtur res habere, ut quo plures sint peccantes, eo magis exacerbetur pœna.

§. 36, Solent plerumque mitiores pœnæ infligi, quàm legibus comprehenduntur, quia legumlatores pœnis deterrent homines à vitiis ; quòd si vitiosa actio perpetrata sit, conveniens

veniens est rigorem comminationis gratiâ adhibitum mitigare.

§. 39. Catonis sententia sine dubio locum habet in vindicativâ pœnâ, non in eâ, quâ vitia tollimus; & de posteriori pœna loquitur Seneca in dicto, quod Author citat.

Sed nec omnis] Ratio hujus rei ex fundamento nostro dependet: si enim nullâ in re læsa sit securitas, licet quid mali attentaverit alter: nihil in ipso vindicari potest; nisi dicamus servile etiam esse, si teneamur ferre, ut alter mali quippiam nobis inferre tentet.

§. 40. Nulli jus corrigendi vitia hominum & in officio retinendi competit, nisi superiori. Hinc inanis est subtilitas Authoris, contendentis, penes summas potestates jus esse exigendi non quatenus aliis imperant, sed quatenus nemini parent. Ipse Author *init. §. 7. hujus cap.* fassus est, iis competere correctionem, qui judicio valent ac vitiis paribus non tenentur: hoc vero est superiorem esse. Hinc eleganter Aristoteles in Elenchis sophisticis demonstrat, quare Sophistæ hoc appetant, ut videantur reliquos corrigere posse; quia omnes homines imperare & reliquis superiores esse volunt: corrigere autem posse est superiorem esse.

Quod de Persis] Si Aristoteles in specie id asseruit de Persis, quod in eos natura Græcis competat dominium: non profecto Author

judicare poteſt,an recte vel ſecus id factum ſit; quia melius tunc temporis Ariſtoteli ingenium Perſarum quàm nunc Authori cognitum fuit. Deinde nec Ariſtoteles videtur ſimpliciter Græcis in Barbaros aſſignare imperium velle: neque enim ex Barbaris & ſervilibus hominibus ſemper ſerviles, uti nec ex liberis liberali ingenio præditos naſci, compertum ſtatuit *lib. 1. politic. c. 6.*

Et quod Iſocrates] Axioma eſt politicum ab experientia petitum *Ariſtot. lib. 1. polit. c. 5.* In omnibus enim compoſitis ex inæqualibus, ſalus minoris ſeu inferioris in hoc conſiſtit, ut ſuperiori pareat. Id quod non modò in animatis cernitur, in quibus corpus animæ non niſi vitioſe & ad interitum totius non paret. Cumque natura inter omnes homines ſocietatem eſſe voluerit, & inæquales produxerit, alterum altero majori prudentiâ inſtructum & præditum: neceſſe eſt ſalutem hominum minus prudentium in hoc conſiſtere, ut ſuperioribus pareant: quo non facto vi ab iiſdem adigi poſſunt, ne per denegationem imperii infelix reddatur humanum genus. Cum autem quemadmodum in partibus unius hominis duplex imperium cernitur; alterum quo anima corpori præeſt, alterum quo ratio appetitui; quorum illud ſtrictius eſt, hoc laxius: ita & inter homines diverſos hæc imperia naturaliter locum habent: In eos enim,

qui

qui se ad nos habent ut corpus ad animam, datur imperium strictius, quod herile vocamus: in reliquos, qui se ad nos habent ut appetitus ad rationem, datur laxius imperium, quod civile vocari potest. Et has ob causas in barbaros recte statuit Aristoteles bellum naturaliter justum esse & quasi venationem quandam. Ex hoc fundamento Europæis, & in specie iis qui in locum occidentalis Romani imperii successerunt, attribuimus imperium in totum orbem tanquam prudentissimis, & reliquis populis longe superioribus.

§. 43. Non bene satis confert Author cognitionem rerum honestarum hic in pœnis infligendis attendendam cum cognitione mathematica. Vulgus enim omnes ignorat demonstrationes & sæpe magis habet cognitas conclusiones quàm propositiones eas, quæ causas continent, per quas fit demonstratio. Sic vulgus magis novit propositionem hanc, parentes summo honore colendos esse, quàm eam ex qua demonstratur: iis scil. qui nos maximis beneficiis affecerunt eò plus honoris retribuendum esse, quò minus pro beneficio refundi potest. Ratio est, quia alia sunt notiora nobis, alia naturâ: scientia autem ex naturâ notioribus progreditur seu universalioribus, quæ stupida vulgi natura non admittit. Ita Deum esse notius est, quàm id ex quo philosophi illud de-

monstrant uti ex *seqq.* §*is* 44. 45 & 46. apparet. Si ergò quid attendendum erit, ad notiora nobis erit respiciendum. At fortasse nihil respiciendum est, quia ignorantia universalium à pœnis non excusat: hinc imprudentiores prudentiorum imperium audire tenentur; si ipsi iuvestigare cognitu necessaria ad beatam vitam non possunt.

Sicut ergo circa] Juris ignorantia non excusat: quibus enim ratiocinationis inbecillitas obstat, audire superiores tenentur, & si recusent, cogendi sunt, quò societas humana salva existat. Ad hoc tamen facere ignorantia illa potest, ut lenius quodammodo tractentur, si post commissas actiones vitiosas audire parati sint rationem.

§. 44. & seqq Quæ *seqq.* §*is* tradit late, brevius ita comprehendi possunt: quia naturaliter melioribus in deteriores imperium competit, salvâ censcientiâ possunt ii, qui veram Dei cognitionem habent atheos bellis ad verum Dei cultum adigere; hoc einm ad ipsorum salutem & felicitatem spectat, nec ullâ ii afficiuntur injuria. Si qui verò sunt, qui ab illâ cognitione Dei veri seducunt homines, pœnâ quoque peculari afficiendi erunt; Et hac de causâ Europeis in reliquos populos totius mundi imperium tribuimus.

§. 48. Non dubito, quin barbari homines tanquam deteriores Christianis velut melioribus

lioribus & prudentioribus ſubjecti ſint, eoſque audire teneantur: & propterea imperatorem noſtrum tanquam defenſorem & propagatorem religionis Chriſtianæ totius orbis caput rectè dici: eſt enim inter ſuperiores barbaris ſummas.

§. 49. Peccant ergò omnes Reges Chriſtiani, qui imperatori noſtro vindicaturo injurias Chriſtianis à Turcis illatas non aſſiſtunt, ſed potius autoritatem ejus imminuere ſtudent. Quâ tamen re nihil ſibi parant commodi, ſed totum orbem Chriſtianum in extremas calamitates conjiciunt.

CAP. XXI.

NOn tamen ſemper] Recte monet non ſemper ubi damni obligatio eſt, ibi quoque delictum eſſe. Nam ſi ex culpa damnum datum ſit, quia ob imprudentiam vel negligentiam aliorum id ferre non tenemur; neceſſe eſt, ut is, cujus imprudentia vel negligentia illatum eſt, obligetur ad illud præſtandum. Imo quamvis nec per imprudentiam vel negligentiam alii nos læſerint, ſi tamen per eos etiam ignorantes detractum nobis quid ſit, illud ab iiſdem repetere juſtum eſt. Et hinc ſupra diximus oriri actiones

nes reales ; neque enim de personâ disputamus, quasi nobis obligata sit ad restituendum, sed tantum de dominio rei vel quasi, quo probato penes alterum res permanere nequit.

§. 2. Tota communitas ex facto partis societatis, nisi ejus consilium, scientia, imprudentia vel negligentia accesserit, non tenetur ; non aliter ac homo, cujus manus dormiente eodem alterum percussit. At diversitas tamen quædam subest : manus enim hominis non est pars æquè ab homine separabilis, ac homo pars societatis civilis : deinde nec ipsa prudentiam in se habet, quemadmodum homo : unde sequitur civilem societatem teneri vel ad partem illam noxæ dandam aut dimittendam, aut ad damnum rependendum.

De patientia] Imperans enim mens quædam est dirigens partes societatis. Quemadmodum ergo homo ferientem manum suam tenetur retrahere, si potest, nisi ipse haberi velit pro verberante : ita quoque circa imperantem se res habet, quando pars quædam societatis quid perpetrat. Quod si autem pars vitiosa à turpi vel injusto prohiberi nequit ; æquè est ac si brachium ex morbo in contrarias partes fortius moveatur ; & tunc homo quoque teneri nequit, si eo modo damnum alteri inferatur.

§. 5. & 6. Jus asylorum in iis delictis admittitur, quæ non dolo commissa sunt, sed

vel.

vel culpa vel ignorantia, ut interim de justitia causæ cognosci possit, nec præter meritum non satis cognita causa ad supplicium procedatur.

§. 8. Quemadmodum pœnæ non transeunt in hæredem; licet ille defunctum patrem suum repræsentet: ita nec in universitate ad successores.

§. 11. Fidejussores non possunt obligari ad pœnam exsolvendam, præterquam pecuniariam. Nam quod ad vindicativam attinet pœnam, necesse est eum qui exigit eandem, afficere fidejussorem injuria, cum sciat, illum non habere regressum adversus principalem, si præsertim vita adimatur, uti & in omnibus aliis pœnis quibus fit detractio ejus quod restitui nequit. Pœnæ verò quibus vitia coërcentur frustrà infliguntur ei, qui non deliquit.

§. 12. & 13. Quia in pœna omni consilium intuemur, ad principia actionum vitiosarum progredientes; necesse est alium puniri non posse, quam in quo principium delicti deprehenditur. Quamvis non omninò injuste, etiam quandoque ad liberos extendi pœna possit. Quod si enim ob facinus enormiter lædens societatem civilem conducat quandoque puniendo ulterius & ad liberos etiam progredi, ne memoria exstet facinoris, id injustum non est; quippe cum inserviat felicitati Reipubl.

CAP.

Cap. XXII.

QUemadmodum natura omnia ducuntur ad sui conservationem, non modo tollendo mala, quæ jam inhærent, sed & impediendo futura: ita quoque societates humanæ omnia quæ nocere possunt, tollunt, quò salvæ sint. An etiam hoc se extendat ad innocentes à quibus metuimus malum, cum tamen de animo inferendi nondum constet, dubium est. Author noster requirit certitudinem de animo afficiendi damno. Dubitandi autem ratio est: quemadmodum enim in civitatibus singuli propter excellentiam, quam habent, etiam plerumque aliquam ad imperandum sumunt prærogativam; cui præcavendo juste ostracismus adhiberi potest, concedente id Aristotele *lib.* 3. *polit. c.* 23. modo non ex virtute excellentia sit. Ita & inter populos videtur res se habere, ut is qui potentior sit, reliquis dominari conetur: an ergo tunc uti in civitatibus ostracismo, ita inter populos bello obviam ire licet? fortasse vero durum videtur dissolvere societatem humanam ob solam alterius potentiam; quin potius aliis remediis opus esse videtur, pactionibus nim. & fœderibus plurium populorum, quibus facile occurri potentiori

tentiori licet. Aut vero si attendamus studium augendi potentiam, quia illud vitium est corrumpens tranquillitatem societatis humanæ, nec magistratus sint, quibus id corrigi possit; non videtur absurdum statuere populum ad sui felicitatem & conservationem in tempore illi vitio occurrere posse.

§. 10. Ad dominium intellectus perfectionem non requiri certum est, quia domini solent ob vilitatem imperandi servis & curandi rem familiarem aliis hoc negotium committere. Id tamen verum est, ei qui ratione pollet, imperium naturaliter deberi in alterum qui usu rationis destitutus nil nisi rationem audire potest. Et quamvis ex morbo dominus prudenter ipse præesse nequeat; non tamen per hoc, quæ semel illius gratia esse cœperunt, desinunt talia esse, sed manent ejusdem, substituta alterius ratione, quæ dirigat.

Malè ergò Græci] Non rectè Author percipit Græcorum mentem; neque enim propterea illi barbaros serviles vocant & imperio herili subiiciendos quasi non possint facere, quæ ad conservationem vitæ in agricultura, pastura &c. sunt necessaria; quia hoc servi scire solent. Perfectionem autem suam societates domesticæ ex societate civili capiunt: unde nemo paterfamilias & absolutus dominus rerum suarum esse potest, nisi idem quoque & civis esse queat. Hinc licet barbaris speciem dominii concedere possumus

possimus & quasi familiam; totas tamen universitates à liberorum hominum societate seu civitate dirigi fas est. Videntur enim hæ societates ad civitatum talium commodum productę, ut iisdem inserviant.

§. 11. Negat Author quemquam ita liberum esse, quin ad servitutem cogi non possit: atque ita servitus ex mente ipsius in solo facto & vi consistet, imo fortuna, nec ulla erit libertas aut servitus juris naturæ. Hoc vero falsum esse cogimur pronunciare, nisi omnem politicam scientiam evertere & jus naturale circa imperium & subjectionem negare velimus. Sed de his pluribus aliquando dicetur in *not. nostris ad politic. Arist. l* I. *cap.* 5.

§. 12. *Non enim si quid alicui*] omninò si quid alteri mihique utile futurum est, & is à naturâ mei gratiâ factus sit, possum eum justè vi subjicere. At homines, qui se habent ut corpora, natura sunt eorum gratia, qui animam humanam respectu illorum repræsentant, neutraque pars sine altera esse potest; quia & homines liberi & civitates liberæ talibus indigent instrumêntis, estque in eorum quoque utilitatem ita subjici: id quod ex rusticis nostris manifestum est. Rectè ergò si denegent imperium, vi adigi poterunt: quod enim naturaliter justum est, & nobis debetur, exigere vi licet, nisi omnia bella injusta dicere velis. At tales homines, qui be-

stiarum

ſtiarum more viventes ſine rationis uſu & virtute naturali producti à naturâ ſunt, ſi natura nihil fruſtra facit, quòd ſint prudentium & virtuoſorum gratiâ facti dubitandum non eſt.

§. 13. *Nam commoda*] Leve eſt argumentum Authoris; non enim dicimus imperatorem ſingulis imperare debere, ſed ſocietati populorum ut ſummum directorem præeſſe. Nam populis Chriſtiani orbis naturaliter tanquam melioribus imperium competit.

Deinde verò concesso] falſum eſt jus imperii non ſequi, niſi ex conſenſu aut pœnâ. Hoc enim natura dedit quibuſlibet in alios eò ipſo, dum prudentiam & virtutes iis tribuit, quos aliis denegavit.

Ne omnia quidem] Fateor quidem reliquis regibus Chriſtianis noſtrum imperatorem herili imperio non præeſſe, cum ipſi ſibi ſufficienter proſpicere valeant. At cùm Chriſtianis conjunctim debeatur in reliquos tanquam barbaros imperium, quibus & ſalutare omninò eſſet vi ſubjici; idque abſolvi non poſſit, niſi unus rei gerendæ præficiatur, dico imperatori noſtro velut principali, etiam conſenſu reliquorum id deberi: quod & ipſe Author ſupra confeſſus eſt. Dominum autem orbis eum dicere, eo in ſenſu, quaſi ipſius omnia ſint quemadmodum fundi ſunt privatorum, id vero fortaſſis ridiculum eſt.

§. 14. Cum

§. 14. Cum hodie miracula non fiant, sed negotium propagandæ & defendendæ religionis prudentiæ nostræ relictum sit, quâ & Deus nos naturaliter præditos præ reliquis produxit, & fortitudinem artemque militarem callere concessit: non dubito, quin graviter peccemus, quando iis instrumentis, quibus gentilibus terrori esse deberemus, in nosmetipsos sæviendo utimur.

§. 16. Donata exigi possunt, licet ex liberalitate proficiscantur, si ob caussam data esfecerint, nos aliquid egisse, quod nunquam alterius gratiâ alias præstitissemus.

Nam qui beneficium] Ingratum animum ut vitiosum corrigi posse & pœnâ emendari, dubitari non potest.

CAP. XXIII.

§. 2. VNiversalia quibus prudentes utuntur in syllogismis, dum circa singularia sunt occupati, contingentes propositiones sunt, quæ quidem ut plurimum procedunt, quandoque tamen applicari ad singularia nequeunt, unde limitatione indigent, quâ æquum bonum producitur. Quare quando dubitamus de jure belli, satius est à bello abstinere & ad æquitatem inclinare.

§. 4. Non

§. 4. Non recte Author videtur regibus opinionem attribuere: neque enim in iis sufficit, consiliariis fidem dare: sed cùm ob multitudinem negotiorum ipsi mediis investigandis in omnibus rebus ad felicitatem conducentibus vacare non possint: hoc tamen in iis requiritur, ut judicent, an salutariter inventa sint nec ne. Neque enim opinari eos decet justa & utilia ea esse, quæ a sapientibus pronunciata sunt, sed de iis judicare..

§. 6. Tria notat Author quibus vitari possit bellum; quorum duo priora non tantum tum necessaria videntur, si nos ipsi dubitemus, sed plerumque quia de propriis propter affectus raro ipsi bene judicamus; & non perpensis objectionibus sæpe justitiam aliquam caussæ nobis fingimus, ubi nulla est.

§. 11. Possidentis conditio melior est, quia ille opinione dominus est; ad opinionem autem evertendam firmissimæ requiruntur demonstrationes, ex re ipsa petitæ.

C A P. XXIV.

QUæ in hoc capite proponuntur pleraque Oratoria sunt, *vid. Arist. Rhet. ad. Alex. cap.* 3. pro suadendo enim bello licet allegare injuriam aut nostram aut amicorum, qua

qua provocati ad ultionem bellum suscipere tenemur. item publicam utilitatem, gloriam, opes, vires, facultatem victoriam quæ ostenditur ex Dei benevolentia, multitudine hominum, quibus civitas instructa est, divitiis, imperatoris prudentia, opportunitate. E contrario ad dissuadendum bellum faciunt, extenuare injuriam, ob oculos ponere calamitates belli, ea quibus victoria paratur media magis hostibus adesse. Eousque autem Author hic progreditur, ut etiam quæ generalia de genere deliberativo in Rhetoricis proponi solent §. 5. immisceat.

§. 6. *At aliud*] Vita hominis in hoc consistit, ut ratio recta dirigat eandem, sine ea enim homo æquivoce homo dicitur. Quare sequitur melius esse per virtutem interire, quam vivendo non vivere, id est bestialem traducere vitam: est autem servitus ejusmodi vita.

§. 7. Ex hoc §. apparet injustitia summa, quæ oritur inde, quod universum humanum genus nondum societatem universalem inierit: nullus enim, nisi viribus superior, quod iustum est, obtinere potest.

CAP.

Cap. XXV.

§. 1. QUemadmodum injuria illata parti familiæ, patrifamilias illata est: ita quoque injuria subditis illata pertingit ad injuriam ejus, qui præest: mens enim est, & id primum, unde dependent civitatis totius actiones.

§. 2. Quo nobilior est pars societatis, quæ læditur, eo majori injuria per eam tota societas afficitur; quo ignobilior, eo levior injuria est, ut interdum contemnenda veniat.

§. 3. Quemadmodum in corpore humano sæpe una pars negligenda, quo totum conservetur: ita quoque interdum pars civitatis, quo tota societas salva sit.

An vero etiam] Verum quidem est, quemvis bonum civem ad hoc teneri, ut pro conservatione patriæ vitam profundat; quia ob summa beneficia vitam suam & omnia eidem debet: at hoc non videtur sequi, societatem posse postulanti hosti suum civem jure tradere: servile enim est partem suam teneri sine causa ad ludibrium alteri præbere: cumque libertas carior vita nobis esse debeat (ut suprà ex eo demonstravimus, quia deterius est, rationem habere, & tamen bestiarum more subjectum esse

alteri

alteri, quam in nihilum redigi: beſtiæ enim ratione carentes reguntur ab hominibus & naturaliter ad rationis ſubjectionem ducuntur, cum nullam propriam habeant: at homines uſu rationis præditi, ſi ſe apppetitui alterius ſubjicere debent, pluſquam mortem oppetunt) utique partem aliquam dedere hoſti ſine cauſa exigenti non poſſumus: ſatius enim eſt omnes mori, quam in ludibrium aliis ſervire.

Sed hoc poſito] Rectè ſtatuit Author cives ab eo, qui merum imperium habet, ad virtutis actiones, quibus conſervatur Reſpubl. adigi poſſe. Ex hoc enim fundamento vitia omnia puniuntur.

§. 5. Pro amicis laudabilius eſt pugnare, quam in propria cauſſa: unde & paratiores & promptiores ad bellum hoc eſſe debemus; cum majori enim virtute eſt conjunctum, quam ſi propriam injuriam vindicamus: laudabile enim eſt, de ſuo jure quid remittere.

§. 7. Quia in humano genere ita comparatum eſt, ut propter nullam univerſalem inter eos ſocietatem quivis potentior quidvis in inferiorem poſſit, & illo defectu honeſtum eſſe videtur ut alter alteri injuſtè oppreſſo ſubveniat.

CAP.

Cap. XXVI.

COnfundere videtur hîc Autor imperia herilia cū civilibus, & ex servi qualitate argumentari ad cives, quæ tamē omninò hîc distinguenda sunt. Quo laxius enim est imperium, eo facilius, si de justitiâ imperii dubitatur, contradici potest, id quod in politico regimine, quod inter æquales magis est, satis apparet. Si tamen definiendum est, quod plerumque ita se habet, dicerem, in dubio parendum esse magistratui: subditorum enim est bonam opinionem de jussis imperantium habere, nec decet eos in rationes semper inquirere. *vid. Arist. lib. 3. c. 4. politic.*

Et Adrianus nostras] Non est tutior sententia repugnare jussibus magistratus, cujus est justa, honesta & utilia præcipere: Nam non solum periculum inobedientiæ ab altera parte est; verum etiam incommodum patriæ, cujus salutem imperantes respicere præsumuntur. ubi tutius est subditis parere, quam scrupulose inquirendo in justitiam belli periculum patriæ parere. Nec distinctio inter suasorias & justificas causas videtur quicquam ad rem facere. Admisimus enim in præcedd: ob felicitatem reipubl. multa facienda esse,

Ff quæ

quæ fortasse nullam præ se justitiam ferunt: quemadmodum in crimine læsæ Majest. ad liberos etiam puniendo progredimur; in liberis rebuspubl. ut status conservetur, ostracismum Aristoteles admittit *lib. 3. politic.*

LIBER III.

CAP. I.

ACTIONES non æstimationem omnem à fine consequuntur, licet finis præcipua circumstantia sit: sed necesse est omnes circumstantias concurrere. unde non possum assentiri regulæ: Ea omnia, quæ ad finem juris ducunt, ita comparata esse, ut ad ea jus habere intelligamur. Quid si enim ad jus meum consequendum opus haberem prius patrem occidere aut hominem corrumpere? *vid. Author infr.* §. 21. & 22.

Quare si vitam] Justum non est, si vitam alteri aufero, quo finem consequar rerum scil. mearum conservationem. Nam alterius vitam conservari justum est, meam ergo vitam profundendam, ut justum illud obtineatur, æque ex eodem principio colligere liceret. Sed uti supra diximus, justum non est alterum in tali casu occidere, licet veniam con-

consequatur, qui amore vitæ conservandæ tale quid perpetravit.

§ 4. Ex justo particulari id excusari nequit; sed solummodo in universali habet locum, quando vitiosa tollere conantes aliquando id facere tenemur, quod justum ex justitia particulari non est. Quemadmodum hortulanus zizania ejiciens, una evellit quandoque optimas herbas, id quod etiam Authorem sensisse, ex textu colligi potest.

§. 5. *In primo genere*] Qui hosti subministrat militaria instrumenta, ut principium quodammodo ad actionem hostilem concurrit. Quapropter & de actione hostili tenetur.

§. 6. Modus agendi in bello ex nostra belli definitione quam optime deduci potest. Nam definivimus illud statum dissolutæ societatis humanæ vel in totum, quando delendos decrevimus hostes, cum quibus bellum gerimus, vel quoad certum finem obtinendum, ut adeo gradus certi exinde oriantur. Ut enim bellum justum sit, necesse est, eatenus tantum dissolvi societatem humanam, quatenus ab hoste prius dissoluta est, ut vis ulterius se non extendat, quam proportio in retributiva justitia admittit. Uti ergo societas hominum liberorum prohibet commutationes invitas, ita dissoluta societate humana eas admitti concedendum est: Commutationes autem in-

vitæ aliæ clandestinæ sunt, aliæ violentæ: clandestinæ ab Aristotele hæ enumerantur; furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni deceptio aut corruptio, δολοφωνία id est cædes dolo commissa, falsum testimonium; Violentæ hæ ab eodem enarrantur, verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Ex his commutationibus in bello plerumque concessæ sunt violentæ. Quando quærit Author an & dolo uti liceat, videtur de clandestinis commutationibus loqui velle & potissimum de falso. Hîc autem generaliter posset dici, quousque in commutationibus invitis progrediendum sit, ex fine belli, repensatione nimirum damni, gradu vindictæ vel etiam pœnæ qua vitio occurrimus, æstimari debere; adeo ut non ad clandestinas commutationes aut non omnes statim sit accedendum; quales sunt adulteria, servi corruptio, lenocinia &c. Licere autem & quandoque consiliis uti, quæ alias in clandestinis commutationibus adhibemus, Author aliquot exemplis confirmat. unde & dolus bonus vocari solet consilium de clandestinâ læsione in hostem.

Quæstionis hujus definitio] putat author quæstionem hanc, an in bello dolo agere liceat, decidi posse, si inquiratur an dolus in genere sit semper malorum, an ex iis, quæ vitium non habent universaliter. Videtur æque

què procedere, ac si quæstionem hanc tractans an justum sit in bello occidere, investigare velit prius, an homicidia in genere sint semper mala, an verò in numero eorum, quæ vitium non habent universaliter.

§. 7. Distinguit Author inter dolum in actu negativo & positivo, quæ uti & seqq. examinare supervacaneum est. Diximus enim antea ad dissolutam societatem humanam, in bello concessa esse, quæ aliàs injusta sunt id est contraria conservantibus eandem. Sunt autem non injusta ex hypothesi. Hoc præterea & extra statum belli accidit, commutationes invitas injustas non esse. Nam v. g. Magistratus non pro raptore haberi potest, qui puniens improbum per vim & manu militari aliquid aufert, sententiam suam exequendo. Cæterum falsum gignitur, si phantasia alterius per nos diversum quid concipit à re ipsâ: eam autem alteri vel verbis conceptus significantibus vel aliis factis imprimere possumus; quia ex factis quoque animus & voluntas alicujus colligitur. Quòd si illum conceptum à me impressum quatenus talem sequuntur incommoda ratione honorum, divitiarum aut cujuscumque boni externi, per mendacium & dolum malum injuria alteri facta est.

§. 8. *Alia igitur hic adhibenda*] Non multum conferre potest distinctio inter voces, fere ea quæ ad significandum reperta

ſunt; & inter res alias. Quocunque enim modo ſciens alteri imprimas phantaſiam, ex quâ damnum patiatur, injuriam illi facies.

§. 10. *Cui conſequens*] Nihil intereſt, an per amphibolias tentes imprimere alios conceptus: ſi enim illum conceptum ſecutura eſſe incommoda circa bonum aliquod externum noſti, & in eum finem ejuſmodi oratione utaris injuſtè facies.

§. 12. Tradit mendacium committi non poſſe in infantem aut dementem, quòd iis non ſit judicji libertas. At etiam infantibus injuria fieri poteſt per falſum, ſi aliquid incommodi iis exinde oriatur v. g. ſi infanti de itinere domum ducenti interroganti reſponderem falſum, ut per hoc majori involveretur errori: ſanè injuria per falſum illi inferretur. At culpa mendacii propterea non facilè incidit in eum, qui falſum infantibus vel amentibus refert, quia cùm conceptibus ſalutaribus planè deſtituantur, non poteſt prudentia ſeu judicium de utilibus & ſalutaribus conjungi, ut damna in bonis externis inde oriantur.

§. 23. Ratio hîc potius eſt, quia falſo illo decipitur tertius præter ſcientiam & intentionem mentientis. Si tamen eâ intentione, ut tertius decipiatur, quis falſum dicat, æquè mendacium committit, ac ſi ipſi narraret.

§. 15. Uti

§. 15. Uti vim licet exercere jus dicenti circa contumaces, ita quoque in malos clandestinè aliquid facere concessum est, quo vitia exstirpando felicitatem Resp. consequatur. Quare iterum hîc ad nostra fundamenta recurritur.

§. 17. Non dubium est in bello etiam clandestinas commutationes concessas esse propter dissolutam societatem humanam. Justè autem fieri patet, quia ob injustum prius illatum retribuuntur. Necesse est enim, quò bellum justum sit, præcedere causam sufficientem ad hoc, ut societas humana disolvi possit, donec aut vindicata sit injuria, aut vitium sit punitum.

§. 21. Licet, quæ cum justo particulari pugnant læduntq; hostes concessa sint: nihilominus ad vitiosas actiones persuadere alios non possumus; neque enim homines impellere ad vitia justum unquam esse potest.

§. 22. Vitiosis hominibus uti possumus ad exercendas actiones suas vitiosas in hostes; nihil enim hac in re peccamus; aliter ac quando probum hominem ad vitiosam actionem suscipiendam allicimus.

Cap. II.

C*Um & fidejussores*] Habent fidejussores regressum adversus suos principales, nec sine causa obligantur, quia pro amico intercedunt: & hoc pro suâ promissione consequentur, ut amico succurratur.

Cap. III.

Justum aliquando dici bellum quoad peculiares juris effectus monet hic Author. Videntur autem magis perspicuè hæc ita proponi, si dicamus, ad hoc ut bellum justum sit, non sufficere justam causam, sed necessarium quoque esse, ut justo processu justitiam causæ persequamur. Nam uti in civitatibus legitimus requiritur processus ad id quod justum est obtinendum; ita quoque inter diversos populos qui judiciis destituuntur & loco eorum bellis jus suum persequuntur observari processus justus debet ad imitationem eorum, quæ in judiciis fiunt. Sunt enim bella, quod suprà notavimus, loco judiciorum inter populos diversos.

Quale

Quale autem sit hoc bellum] Non videntur rectè huc trahi JCtorum definitiones; loquuntur enim tantummodo de justo bello, quatenus mutua ex eo in captivos competit servitus. At sunt & aliæ belli species, quæ suos quoque habent effectus, quibus belli nomen malè denegatur. Quale est illud, quod in feros barbarosque competit homines subjugandos, illosque effectus habet, ut dominium in eos acquiratur; at non contrà si nos capiamur, ut iisdem serviamus. Nisi fortassè dicas, hoc bellum non esse statum dissolutæ societatis, sed denegatæ: neque enim in societatem liberorum hominum recipi possunt, qui liberi non sunt. Est & ubi civitas aliqua commisit summum aliquod flagitium, & ut vitiosa quædam pars societas universalis penitus tollenda est; certè JCtorum definitio iis applicari nequit. v. g. si civitas in latrociniis felicitatem quærat, pœnitus deleri potest, nec processus in tali bello idem observandus est, qualis si quid ex contractu debeatur, in bello abhibetur.

§. 2. *Nam his criminis*] Aliquando civitas talem sibi constituere finem potest, ut ex rapto vivat, sitque in rei veritate latronum aut piratarum cætus, nec civitatis nomen retinere potest, nisi æquivoce. Et quid est juris fruendi causa sociari? certe & latrones jus quoddam habent; sed cum finis sit in rei veri-

tate malum quiddam, civitatem non constituunt. Ut ergò civitas sit, necesse est aut totam beatitudinem quæ ex virtute est, aut partem ejus pro fine esse.

Quare crude] Quamdiu pars quædam veræ felicitatis superest, quam pro fine habent, tamdiu civitas adhuc manet; sublato hoc, & quando latrocinari vel furari unicè pro fine habetur, civitas esse desinit.

Neque magis] Omninò necessaria est indictio in rei nostræ vindicatione, ut attendamus an possessor ultrò restituere velit, quod nostrum est, ne statim sine causa ad dissolutionem societatis confugiamus.

Verum etiam] Quando ob vitium punire populum volumus, aut nostra defendere contra offendentem, interdum indictione opus non est, si spes emendandi aut desistendi nulla sit.

Et ita in quibusdam jus exigit, ut indictio fiat, in quibusdam non: nec quicquam hic à jure gentium proficiscitur.

§. 7. Omnis denunciatio conditionata esse videtur: nulla enim aliàs ratio subest denunciandi, quàm ut illi, à quibus exigendi nobis competit potestas, alliciantur ad ultrò præstandum, quod præstare tenentur, possessionem dominis aut creditoribus debitum ex obligatione vel contractu vel ex maleficio vel quasi (quando scil. pars civitatis cujusdam quid

quid commisit ob hoc punienda) aut si injuriam propulsare volumus, vel vitium punire & spes emendandi subest, fit sub conditione denunciatio, nisi destiterint à bello, vel vitium ipsi emendarint; adde, quæ Author *seq. cap.* §. 1. ex Servio citat *verb. & nolentibus res captas &c.* Si spe emendandi omni sublata delendus sit populus, denunciatione opus non est.

§. 11. Non ea videtur esse causa, quam Author assignat, sed potius hæc; quò alliciantur ad perficiendum quod debent, aut ad pœnitentiam & emendationem, antequam dissolvamus humanam cum iis societatem & ipsi exequamur.

Nam inde nati] Illi peculiares effectus, non ex indictione oriuntur, quæ jure gentium introducta est, sed ex ipsâ circumstantiarum consideratione, quæ hîc occurrunt & faciunt, ut indictio quoque locum quandoque habeat.

CAP. IV.

§. 2. *Interdum enim.*] Huc quàm optime referri potest pœna vindicativa, quæ injusta non est, interim ob caritatem mu-

tuam, quæ in Christiano requiritur; minus est laudabilis.

§. 3. Ratio quare post indictum bellum, licet nulla justa causa subsit, concessa sint ab utrâque parte, quæ alias non dissoluta societate sine injustitia alteri in alterum non competerent, hæc est: quemadmodum enim per litis contestationem fit quasi contractus, ex quo quicquid in judicio decisum est, postea debetur: Ita quoque, quando bellum ineunt inter se populi, quod ob defectum judiciorum & universalis societatis facere tenentur, per indictionem quasi contrahunt, ut dissoluta societate alteri in alterum facultas lædendi concessa sit, quicquid ita quælibet pars consequitur, quasi per sententiam Judicis & ex judicato habet. Ubi tamen notandum videtur: quemadmodum calumniantes, qui sine causâ alteri negotium in judicio facessunt, puniri solent, ita quoque apud alios populos in odio esse eum, qui præter necessitatem & sine justa causa bello alterum impetit; puniri quoque ob vitium recte eundem posse.

§. 4. Rationem præcedenti §. reddidi: neque enim hæc causa Authoris sufficere videtur, & ex iis, quæ d. §. præmisit, quod nimirum bellum non ex eo suscipiatur, quia scimus justam causam nos habere, sed potius quia opinamur, satis apparet; difficile esse

esse cognoscere, an justè, an injustè quis alterum ad bellum provocarit: quia & calumniatores in judiciis plerumque latent; cum ad litem alteri juste movendam non requiratur justa causa, sed opinio tantum de causæ justitia. Quare & juramentum calumniæ hoc modo præstare solent; quod de justitia causæ bonam opinionem habeant. Non ergo sufficit hoc ad bellum contra populum suscipiendum, si scimus eum destitui justâ causâ; sed præterea & hoc compertum esse oportet, nec opinionem illum de justâ causâ habuisse, adeoque ex merâ malitiâ bellum suscepisse. Et hæc ita se habere patet, quia suprà positum est, bellum esse loco judiciorum; ob defectum societatis universalis: quare, si quid justi in bello est, id ex similitudine erit judiciorum.

In *territorio autem pacato*] cessat hîc bellum, quia per magistratum executio fieri potest.

§. 9. Infantium & fæminarum cædes velut partium civitatis locum habet: totum enim si peccavit in partibus punitur. At non licet temerè ad hoc progredi: sed quemadmodum gradus sunt bellorum, pro ratione finis; quem intendimus; ita quoque interdum jus naturæ prohibet, si alio modo consequi finem liceat, ita sævire. præterea non possum videre, quomodo Author *infra cap.* 10. §. 1. dicat,

dicat, se hactenus nihil largitum esse militantibus dum hæc posuit, cum tamen scripturam testem hic pro justitiâ occidendi infantes adducat, nec quicquam *infra cap.* 11. §. 9. respondeat ad dictum scripturæ ex *psalm.* 136. *hic citatum.*

§. 10. Potestas captivos occidendi videtur ex jure antiquo descendere, quando servos temerè ut jumenta occidebant. At cum homines sint; & quatenus tales jura quædam inter eos & dominos intercedant, non videtur justum esse, ut quibus semel servare vitam promisimus, quosque ut homines tractare tenemur, instar jumentorum mactemus. Quamvis fieri possit, ut Reipubl. intersit eos postea occidi.

§. 12. Deditos interficere ratione criminum licet, si quid commiserint, morte puniendum in exemplum aliis. *adde quæ infrà dicentur cap.* 11, §. 14. *& seqq.*

§. 13. Non benè videtur Author omnia hæc indictioni belli simpliciter asscribere, quæ historici quoque ad alias justificas causas referunt. Nec enim delinquentes tantum, sed & contumaces ipsorum defensores pœnam merentur: quemadmodum non modo fures, sed & receptores cum iis pœnâ pari afficiuntur.

Pertinax vero studium] Sæpe veniam merentur qui ex ignorantiâ commissi ab imperanti-

rantibus & amore erga Magiſtratum vel etiam perſuaſione moti pertinaciter ſe defendunt.

§. 15. Diximus ſupra ob diſſolutam ſocietatem conceſſas eſſe in bello commutationes invitas, potiſſimum verò violentas, nec facilè ad clandeſtinas progredi licere, niſi è numero viventium tollendum populum conſtet, quò ſalva ſit ſocietas humana. Tunc enim ſi populo pereundum eſt, nihil intererit, quo pacto pereat. At ſi de injuſto corrigendo lis eſt, & fortunæ virtutique res dubia committitur, vi potius procedendum, aut dolis virtutem aliquam, prudentiam nimirum naturalem arguentibus; à vitioſis actionibus autem abſtinendum eſt. Hinc ſedulo cavendum, ne in eas incidamus commutationes invitas, quæ ſine vitio vix exerceri poſſunt, quales ſunt ſtupra, adulteria &c: vix enim fieri poteſt, ut in hoc ſolum, quo ægre fiat hoſti, ſine intemperantia ejuſmodi commutationes invitæ perficiantur. Hinc Plutarch. in Camill. *Neque enim ita eſt ad victoriam incumbendum, quin ſceleſtè & impiè factorum nomen declinas.* Et Alexander M. teſte Plutarcho *in Alex.* & Gell. *l. 6. c. 8.* devicti hoſtis uxorem vetuit in conſpectum ſui deduci.

§. 16. Adverſus potentiores his remediis ſe tueri non puto prohiberi poſſe, præſertim cum in vita conſervanda nullum liceat aliàs

vetitum;

vetitum; & venia in quam plurimis detur propter affectum vivendi.

§. 17. Ratio reddi potest, quia plus prudentiæ in his cernitur.

Circa percussores ratio est, quod virtute utantur, à quibus differunt venena præparantes, quia sine virtute faciunt; non quemadmodum Author putat, *verb. causa cur hic*, quia præcavere voluerint gentes, ne nimium intenderentur pericula iis qui præsunt.

§. 19. Circa stupra & adulteria quæstio resolvitur ex hoc fundamento, quòd in modum cæterarum commutationum quarundam clandestinarum, præter hoc, quòd extra virtutem sint, imò planè cum vitio intemperantiæ conjuncta, etiam ad obtinendum belli finem nihil penè faciant.

CAP. V.

PRIVARE possessis rebus è numero eorum est, quibus solent uti magistratus ad obtinendum jus per executionem in civitate, adeò, ut nullum dubium sit, quin in bello multò magis hoc, quàm ademptio vitæ concessum sit.

§. 2. Res sacræ aut Deo vero consecratæ sunt, aut falso alicui Numini; si vero Deo quid.

quid sacrum sit, aut scimus eum verum Deum & hoc ei sacrum esse, & manifestum est, ingens nos peccatum committere, aut vero alterutrum ignoramus; si posterius tantum, propter ignorantiam excusari possumus; si prius tantum, non excusamur, quia verum Deum scire tenemur. Quod si falso Numini quid dicatum sit, quod verum quis esse opinatur, ex mente Authoris rectè dicimus eum peccare. Cæterum si falsum scimus, vituperari non possumus.

§. 4. *Nimirum ad minora*] Hæc vera ratio non est, sed ea quam supra assignavi, nim. ob dissolutam societatem hominum concessa esse; quæ alias stante eâ injusta sunt: non tamen licere propterea temere progredi ad eas invitas commutationes, quæ sine vitio committi nequeunt.

Cap. VI.

ITerum hic videtur recurrendum ad ea; quæ in judiciis fieri solent. Nam ex defectu judiciorum bella oriuntur: eousque ergò justum procedit, quatenus id bello fit, quod per judicia fieret. Aut ergo debitum ex contractu exigitur, aut ex maleficio ad pœnam vindicativam vel emendativam agitur.

Quæ

Quæ his titulis auferuntur juste possidentur. iisdem accedit quod in executionem impenditur.

§. 2. Diximus in præcedentibus, hæc fieri exinde quod quemadmodum animus calumniandi in judiciis latet, ita quoque obvium non sit, quo animo quisque bellum suscipiat. Adeoque licebit impune quælibet bello publico & solemniter denunciato auferre sub specie justa vindictæ & executionis.

§. 8. & 9. Argumentum ab occupatione eorum quæ nullius sunt ad bello capta nullum esse videtur; quia ea, quæ nullius sunt non statim quorumvis capientium fieri, sed jure naturæ sub Reipl. distributionem cadere, supra demonstratum est, licet capientes non locarint superioribus operam. Quamvis ergò ponamus cives omnes volentes & ex propriâ virtute pugnare nulli operam locare; dividenda tamen est præda, secundum proportionem jure naturæ, ne æquales inæqualia consequantur.

§. 10. Distinctionem hanc nullam esse ex superioribus patet, quia quicquid acquiritur, secundum justitiam distributivam assignari singulis debet, nec committenda est hominibus arbitraria acquisitio.

§. 11. & seqq. Sunt ista ex mera bellantium consuetudine.

§. 25 Quę

§. 25. Quæ fusè hactenus Author tradidit, nunc ad usum conatur transferre, statuens ex præmissis hoc patere; prædam primò secundum leges distribuendam, aut, si nullæ exstent, dandam populo, si modò ea res in actu bellico capta sit. At licèt in Romanâ Republ. cùm populus bella juberet, id ipsum ita observatum fuerit; in omni tamen formâ id non procedit: est enim ubi nobiles, aut etiam unus tantum omnem prædam consequitur & militibus, aut etiam civibus, quos comites in acie habuit, pro suo arbitrio portiones certas assignat.

Si quod tamen] Non videmur jure naturæ plus juris in rebus illis acquirere, quàm hostis ipse habuit: unde res non nostras facimus, sed jura tantummodo, quæ hostis habuit, consequimur.

Cap. VII.

Destruit Author omnia fundamenta politica circa servitutem, dum negat sine facto hominis servitutem aliquam dari posse; servos enim à naturâ esse, eosque jure naturæ subiici aliorum dominio, eleganter demonstrat Arist: *l. 1. politic. c. 5.* demonstratio talis est:

Quos

Quos homines natura ita produxit, ut ad alios se habeant, quemadmodum appetitus & corpus ad animam rationalem, illis salutare est aliis subjectos esse, & regi ab iisdem, non aliter ac corpus ab animâ, & appetitus à ratione.

At quosdam à natura ita productos esse, testatur experientia. E.

Majorem quo pacto Arist. confirmet, vide in citato textu: hujus enim loci non est ista fusius persequi. Quamvis ergo servitus præter naturam sit, cum natura intendat cuilibet suam rationem addere, qua regatur: si tamen præter intentionem naturæ reperiatur quis usu rationis destitutus, naturæ jus exigit, ut serviat.

At eo de quo nunc] Lex est gentium, captivos servire, de qua vid. *Arist. l.* 1. *polit. c.* 6.

§. 3. Servus est instrumentum & pars sui domini, & propterea potest dominus id in eum statuere, quod alias circa res suas: quia tamen eidem accidit hominem esse: necesse est, & quiddam juris ei naturaliter competere, ut à domino non quævis ferre teneatur, quæ scil. naturæ humanæ repugnant. Hac de causa non licet domino servum suum temerè occidere. Adeoque abusus est herilis potestatis &. contra jus naturæ, quando heri sibi potestatem necis arrogant.

Ipse

Ipse servus] Eſt enim ſervus inſtrumentum & pars domini, quod autem ab inſtrumento & parte noſtra producitur, noſtrum eſt.

§. 5. Cauſa hæc quam Author enarrat ſubeſſe quidem videtur, quare gentibus lex illa de captivis in ſervitutem redigendis placuerit. At origo videtur promanare à bello illo naturali, quod Ariſt. venationem hominum vocat *l.* 1. *polit. c.* 8. & exercebatur olim in barbaros & feros homines extra civitatem viventes, ad eoſdem capiendos & in manſuetudinem redigendos. A quo poſtea in omnia bella tranſlatum videtur.

§. 6. Diſtinguendum exiſtimo inter ſervos naturales & legitimos: hi enim ut liberi homines fugam ſeu medium ad libertatem, cui nati ſunt, accipere poſſunt; illi vero de libertate contra jus naturæ cogitant, nec de juſtitiâ belli judicare poſſunt. unde victori eos parere, donec liberentur ab aliis, tenentur.

§. 7. Niſi diſtinctio adhibeatur, cujus *præced.* §. mentionem fecimus, non videtur, quod cum theologis Autor ſtatuit locũ habere poſſe: quidni enim liceret libero homini injuſtè ſervienti ſe in libertatem vindicare, eique qui libertatem impedit, quovis modo reſiſtere? niſi reſpicias pactum initum cum victore, dum caperetur; cui tamen turpitudo objici poteſt.

§. 9. Quem-

§. 9. Quemadmodum bellum, quod venatio Authori appellatur, propter mansuetudinem, ad quam hodie pleręque gentes perductæ sunt, cessat: ita quoque effectus ille, qui in reliquis bellis postea duravit, tandem aboleri cœpit propter depositam pene omnem feritatem.

CAP. VIII.

HIc Author agnoscit distinctionem imperii civilis & herilis, quam hinc inde neglexit. Non autem naturaliter concessum est, quosvis populos devictos in servitutem redigere: qui enim liberali ingenio sunt contra naturam subjiciuntur, nec potest imperium illud consistere.

CAP. IX.

§. 4. V*Erior hac est ratio*]. Rationem veram in superioribus tradidimus: est enim belli indictio quasi contractus, qui efficit, ut quicquid alter alteri abstulerit, id juste possideat, non aliter ac litis contestatio faciens aliquid ex re judicata deberi. Nam bella judicia imitantur, quia

quia ob defectum judiciorum introducta sunt.

§. 8. Durante bello ab utraque parte æqualis facultas est hosti auferendi, quæ possidet. E. & quis seipsum subtrahere poterit. Huic vero facultati deditione renunciatū est.

§. 9. *At si ipsa multitudo*] Tradit Author in populo disperso postliminium non habere locum; factâ enim dissolutione partium desiisse esse civitatem. At loci conjunctio non videtur civitatem constituere. Quin nec major videtur in Authoris argumento procedere: illud quod esse desinit per postliminium denuò reconvalescere non posse. idem enim de libertate dici posset: liber enim homo captivitate desinit esse liber; uti ergo cui libertas adempta est ab hoste, eam sibi recuperare potest: ita & multitudo hominum, cui hostis per dispersionem civitatem detraxit, in pristinam redire civitatem potest. Quamvis non diffitear, in iis societatibus quæ consensu constant in singularum partium arbitrio esse ad pristinam societatem redire vel non. Et hæc causa est, quare matrimonium Romani novo consensu reiterari voluerint.

§. 12. Si populus natura liber sit & propterea contra naturam serviat, non recidit in prioris potestatem, si à posteriori tyranno se exemerit.

CAP.

CAP. X.

EXIGUUM juris habent bella, quod tantum ex hypothesi justa sint, & ex imperfectione societatis universalis: qua de causa si ad jus naturæ perfectum progredi velis, innumera invenies corrigenda; nec quicquam erit justum in bello, quo non justius aliquid reperire possis.

§. 3. Ut bellum justum sit, sufficit bona opinio de justitia causæ & præsertim in subditis, qui potestatem deliberandi de bello non habent.

CAP. XI.

ODiosa res bellum est, & deficientibus judiciis ex accidenti quid justi continet; adeoque multas & innumeras limitationes recipiunt, quæ in eo geruntur, præsertim si conscientiam nostram consulamus.

§. 2. Diximus supra, ut quis licitum gerat bellum, sufficere in eo, quod prætendat opinionem de justitiâ causæ, licet fortasse conscientia contrarium dictitet. quæ ergo sint

ſint juſtæ cauſæ, tranquillam nobis relinquentes conſcientiam, paulo aliter, quam Author proponit ex ſuperius à nobis notatis cognoſci poſſunt. Pœnam enim aliam emendandi homines & tollendorum vitiorum gratia aliam ob vindictam & æqualitatem eſſe diximus. Et quidem quæ ob vindictam eſt, Chriſtianum non decere ſuprà quoque oſtendimus: prævalet enim caritas licet juſta ſit pœna. Affectus vivendi aut quæ ſua ſunt retinendi ab homicidiis conſcientiam non liberat ſemper, quamvis pœnam mitiget aut veniam pariat. Reſtat ergo talem pœnam juſtam eſſe, quæ vitiorum tollendorum gratia eſt, quo ſalva ſit tota ſocietas humana. Quia vero populi in ſocietatem univerſalem non coierunt, nec fortaſſe ob malitiam hominum unquam coibunt, quilibet ipſe populus ſibi hac in re proſpicere tenetur, ut vitia vicinorum à quibus malum ſibi metuit corrigat, quo ſecurè vivere poſſit. Quouſque autem progredi poſſimus in infligendis pœnis Author ita determinat: inſpiciendum eſſe dicit, quid judex æquus dictitet. At in omnibus Rebuſpubl. pœnæ non ſunt æquales prout ſtatus diverſus eſt; finis enim pœnarum iſtarum ſalus & felicitas Reipl. eſt. Hinc apud quaſdam gentes furta nobis capitalia non puniuntur.

Fortasse ergo rectius dicimus, ponendam ob oculos esse felicitatem Reipl. nostræ & eousque procedendum, donec appareat vitiis aliorum noceri ulterius nobis non posse.

§. 4. Elegantissimum textum ex Arist: Author citat, qui cum fundamentum sit omnis sanioris judicii, quod circa actiones humanas instituimus; ejus explicationem quandam adiiciemus: necesse autem est omne quod pœnam aut præmium meretur ab eo qui puniendus, vel præmio afficiendus est profectum esse; ita ut principium sit in ipso per se & non ex accidenti. Quod vero homini quatenus tali in est ita comparatum esse debet, ut in eo ratio humana locum habere possit: quod enim sub rationem non cadit, id nec ab homine qua tali proficiscitur, sed potius ab eo, cui accidit esse hominem. Nam in eo quod ratione assequi homo nequit, quasi lapis aut truncus est. Ex his patet. I. quod ex consilio faciens perfecte pro faciente habeatur, nec quicquam veniæ mereri possit. Nam principium in eo est, ut homine. 2. Quod ex ignorantia quid faciens, quam nullus hominum evitare potest, pro non faciente habeatur, nec puniri queat. Nam principium in ipso qua homine non est, cum rationi locus non detur, lapidique de tecto decidenti & hominem interficienti similis sit,

ſit. Quod enim per rationem dijudicari nequit, id nec ab homine qua tali perficitur. Evenit hoc potiſſimum in cognitione circumſtantiarum, *circa quid ex cujus gratia*, quas ſapientiſſimo cuique accidit ignorare. 3. Quod per violentiam quis à potentiori, cui reſiſtere nequit, motus ad faciendum; ſi ipſe nihil confert pro non faciente habeatur; quia principium motus in ipſo non eſt, ſed in potentiori. 4. Quod quando ira correptes, aliquid facit non excedens modum, ſi alius quiſpiam illius affectus cauſa ſit, non puniatur: in altero enim principium eſt motus; hic vero dum in ira verſatur, modum non excedens non peccat. 5. Ignorantiam juris quoſdam excuſare quoſdam non: qui enim ob imbecillitatem ex ſexu vel ætate ratione ſua penetrare non poſſunt; in iis verſantur, in quibus locum ratio ipſorum habere nequit. E. ab iis velut hominibus actio eorum non proficiſcitur; nec principium hujus rei, quod nimirum non ut homines operentur, in ipſis eſt, ſed in natura quæ hoc iis denegavit. In aliis vero nullam excuſationem parit; quibus nimirum natura non denegat ſcientiam, ſed qui ipſi ſuæ ignorantię cauſa ſunt. Nam in iis tunc quod non ut homines operentur, principium eſt. 6. In ſingularium quoque ignorantia non ab omni pœna nos liberari, ſunt enim quædam ſingularia, quæ adhibita prudentia

cognosci possunt; eaque prudentia vel talis est, qua nullus, qui sanæ mentis est, destituitur; vel quam habent, qui præ reliquis sapiunt, vel prudentissimi. Hinc gradus culpæ oriuntur, nimirum lata, levis, levissima, secundum quos pœnæ variant.

Hæc, quia dignoscendis & dijudicandis actionibus inserviunt, hoc loco repetere & clarius, quam supra factum est, proponere voluimus.

§. 5. Semper in pœnis infligendis quærimus principium vitiosæ actionis; unde & in quo magis principium est, majori pœna afficitur; est autem magis principium in autore persuadente & ducente quam in assentiente & seducto; quia plus in eo est consilii.

§. 6. Diximus supra, quemadmodum ad litem in judicio movendam opinio de bonitate causæ sufficit: Ita & in bello eam solummodo attendi. Quare faciles etiam in condonando esse debemus, si erronea opinione ducti quidam bellum adversus nos moverint.

§. 7, Salus Reipubl. & imperii suprema lex est, ex qua quid facto opus sit, judicandum est.

§. 9. Quemadmodum ad virilia omnia officia, ita quoque ad bellum gerendum ineptus plerumque est sexus fœmininus. Eaque de causa in fœminis trucidandis non laborant strenui duces; ita Alexand. apud Curtium: *cum fœ-*

minis

minis gerere bellum non soleo; armatus sit oportet quem oderim. Pueri ob defectum consilii, ut antea ostendimus, sæpe pro non committentibus habentur, nisi manifesto constet, quod malitia ætatem suppleverit. Cum vero fieri nequeat, ut societatem universalem populorum lædere pueri consulto possint, cujus planè ignorantes sunt; nec ex proprio delicto puniri possunt. Solemus tamen ob parentum dilicta pœnas etiam in liberos quandoque extendere; si crimina tam enormia sint, ut pœna in personas delinquentes non sufficiat. Et si parcendum pueris semper est, nec parentes eorum occidi poterunt; his enim occisis fieri nequit, quin damno liberi afficiantur.

§. 10. Cum fundamentum infligendi pœnam sit crimen non defensio adversus infligentem: Videndum in quibusnam sit principium delicti commissi, quod sæpè in clericis & studiosis literarum, quorumque vita longè à bello abest, magis esse potest, ob consilia & persuasiones, quàm in reliquis, qui pugnando operam locant. Pertinet hûc dictum Titi de sacerdotibus templum Hierosolymitanum pertinacissimè defendentibus: veniæ tempus præteriisse, sacerdotibus unà cum templo esse pereundum. Neque enim in eo sólum principium belli est, qui vulnerat; sed & in eo,

qui consilium dedit, si fortasse aliter facturus esset lædens, consilio non accedente.

§. 11. Agricolis in bello parci vel non parci, non ex quâdam justitiâ aut injustitiâ profluit, sed pro utilitate quisque suâ & damno hostium, arbitrium habet in eos statuendi, quod voluerit. Seu enim pro civibus habeantur, partes sunt civitatis, seu è numero civium removentur, instrumenta tamen civitatis sunt commodo ejusdem inservientia. *Arist: lib. 3. politic. c. 5.*

§. 12. Dixi antea pœnarum inflictionem non æstimari ab armis, sed ab auctoribus criminum.

§. 13. De captivis occidendis diximus ad *cap.* 4. *§.* 10. *h. libr.* Author hîc, quæ ibi quodammodo concessit, limitat & restringit.

§. 14. Alia quæstio est, an qui dedere se hosti volunt, recipiendi sint, & an eorum, quos in deditionem recepimus, vitæ sit parcendum. Hæc autem facilè confundi possunt, quod ab Authore etiam factum esse videntur exempla, quæ hîc adjecit, indicare.

In obsessis oppidis] Videtur vix universalis regula de dedentibus sese tradi posse, nec tuto definiri, an acceptanda, an repudian-

pudianda sit deditio ; Nam deditionum non una natura est : alii enim se dedunt, cum spes defendendi adhuc superest, alii verò quando præsentem mortem effugere nequeunt : his obstat contumacia, quo minus temerè in deditionem recipiantur ; illis non item. Augetur præterea bellandi libido, quando dedendo se mortem effugere, debitamque pœnam eludere posse sciant hostes : è contrario pronos ad recipiendum convenit gradoque imperatores ; & interest hostes à deditione non deterreri ; ita enim victoriam quandoque sine sanguine & ulteriori periculo obtinere licet. Accendit namque desperatio animos hominum ad gravissima quandoque facinora nec novum est, fugatos & obsessos victorem superasse obsessoremque cepisse. Quid ergo ex usu sit cuilibet ratione circumstantiarum videtur liberum eligere. Ita Romani nimiam multitudinem dedentium justam causam repudiandi deditionem existimarunt. Tacit. lib. 12. annal. c. 17. de Uspensium obsidione : *postero die misere legatos veniam liberis corporibus orantes : servitii decem millia offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum : ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Uspensium*

pensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque & urbes juxta perrumperentur. Quod ergo magis salutare est, facitque ad finem belli commodique obtinendum, eligendum est uti sæpe monuimus.

§. 15. Non desunt exempla, quæ occisos supplices testantur. Qua in re multum interdum condonandum affectibus: difficile enim est iram compescere. Ita omnes Scipionis milites, cum fidem Cæsaris implorarent, ipso Cæsare inspectante ad unum sunt interfecti: neque enim suos milites ira & dolore incensos ut parcerent hostium vitæ commovere potuit. Pertinent hùc qui se dedentes arbitrio victoris committere coguntur, **welche sich auff gnade und ungnade auff discretion ergeben.** In hos enim sævire liberum non est victori: sed ut consulat suæ conscientiæ, arbitrio boni viri utetur. Nam arbitrio alterius se committere non parit facultatem quidvis etiam injustum perpetrandi.

§. 16. *Adversus hac*] De his in præcedd. diximus.

Si talio exigatur] Dubito annon talio sufficiens causa sit sæviendi, quando populi nondum in societatem quandam universalem coierunt.

coierunt. Exempla sunt in *Liv. l. 7. &* 26. *Gell. l. 6 c. 4.* pertinet hùc tit. *Quod quisque Jur. in alter. stat.* unde & ipse Author in seqq. jus talionis quodammodo admittit. Quamvis parum ad rem faciat, quod putet non nisi in personis injuriam inferentibus locum habere: aut enim puniendi vel demittendi sunt delinquentes, aut tota tenebitur societas, singulæque ejus partes. Fortasse ergo & hic temperamento opus est, ut pœnam in delinquentes à societate exigamus, antequam ad alias societatis partes progrediamur.

A captivis & deditis] prudentis non est inspicere præsentia, sed futura, si hostes dormiunt, nocere nequeunt: Ergone dormientibus parcendum erit?

Ut ergo juste] Cessante periculo, quod imminet nobis, si deditios recipiamus. Nulla causa in eos sæviendi superest, præter delictum, quod commisere. Ne autem peccemus de propriis judicantes, satius erit judicium committere arbitris & ex ipsorum arbitrio exequi: ita enim supplentur defectus & vitantur incommoda, quæ ob neglectum societatis universalis oriuntur.

Si immanibus convitiis] Nam de his quandoque ipsi duces supplicium deposcunt: sic qui Alexandro maledixerat miles à duce suo transfixus est, his additis verbis: *Ego te pu-*

gnare contra Alexandrum volui, non ei maledicere. Obſtare autem videtur, quod bellum definitum à nobis ſit diſſolutio ſocietatis humanæ, qua poſita, contumelias in hoſtem libere licebit dicere. Et hinc Papinianus *l. nec in ea.* 22. *§. ſed qui* 3. *Ad* L. *Iul. de adult.* Adulterum contumeliis poſſe affici colligit, cum poſſit occidi. Verum Reſponſio fortaſſe in promptu eſt, quod ſcil. jure civili non niſi in vitioſos & infames poteſtas occidendi privatis concedatur: at bella geruntur & inter eos qui nullius delicti ſibi conſcii ſunt. Quod exinde manifeſtum eſt, quia tot ſunt belli cauſæ, quot actionum fontes: & civiles actiones infamiam non pariunt, niſi dolus interveniat. Contumeliis ergo afficere hoſtem non licet; quia pugnare poſſunt nullo vitio contaminati, quando ab utraque parte opinio eſt de juſtitia cauſæ.

§. 17. Multitudo peccantium veniam nunquam tribuit, niſi paucorum interitu malis occurrere nos poſſe appareat. Neque enim præter neceſſitatem ſæviendum, ſed eouſque pœnis procedendum, donec terrorem ſufficiẽter omnibus vitioſis hominibus, qui noſtram impediunt felicitatem, incuſſum videamus. Obſides hoſti in ſecuritatem dantur: hoc autem non obtineretur, niſi fide non ſervatâ, is, cui in ſecuritatem dati ſunt, in eos ſævire poſſet. Et quemadmodum pignus alienare

licet

licet creditori, non servatâ à debitore fide; ita & non immerito jure naturæ licebit in obsides id, quo deterriti adigantur promissa servare, qui eos in pignus quasi dederunt.

At postquam verior sapientia] Fundamentum quare salva conscientia obsides occidi nequeant, hoc statuit Author, quod nemo suorum membrorum dominus sit, & propterea obligare ad pœnam corporalem se non possit. At videtur hoc falsum, propterea, quia pro patria quilibet profundere vitam potest; aliàs cives bellando pro patria injuste periculo mortis se obiicerent, nullusque foret occidendus, qui ultro castra hostium secutus bello se immiscuit. Quod vero nemo ex impatientia sibi manus violentas inferre possit, non ex denegato dominio, sed potius inde; quia nemo ex vitio circa res suas quicquam perpetrare potest.

Ex virtute quod fit, nemo prohibetur in sua membra statuere. Habet quilibet instrumentorum separatorum dominium; at si ex prodigalitate iis abutatur, & per luxuriam ea profundat, aut in detrimentum Reipubl. destinet; animadversioni Magistratus subiicitur. Pro ratione ergo circumstantiarum obsides juste occidi posse, si alio modo damnum resarciri nequeat, dubium nullum est.

CAP. XII.

BELLANTIUM finis est victoria, ut superiores existant alteramque partem per hoc aut cogere ad justum præstandum, aut pœna eandem afficere possint. Quicquid ergo ad victoriam facit, omittendum non est. Obtinendæ autem victoriæ inserviunt quæ hostium vires debilitant, nostras confirmant. Hostium ergo bona vitamque pro consequendo fine destruere injustum non est, quando aliter nec victoria potiri, nec pœna vel vindicante vel delicta coercente hostes afficere liceat, nisi bellum omne à justitia alienum asserere velis. Sed modus his inesse debet, quem finis belli determinat. Plerumque causa belli ita comparata est, ut non in totum hostis deleri possit. Et tunc locum habet proverbium: ***ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes; ita offendas inimicum, tanquam rediturus in gratiam.*** Quandoque talionis pœnam observatam à Romanis testatur *Flor. l.* 3. *c.* 4. quando ait: *Nec aliter cruentissimi hostium, quam suis moribus domiti; quippe in captivos igne ferroque sævitum est.* Tales enim sunt belli mores, quales sunt hostes. Eleganter

ter *Cic. l.* 1. *de offic.* ***Ea bella, quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt: ut enim cum civiliter contendimus aliter si est inimicus, aliter si competitor; cum altero certamen honoris & dignitatis, cum altero capitis & famæ. Sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum ut cum inimicis gerebatur, uter esset, non uter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur.*** Ita apud *Liv. lib.* 8. Romanorum dux: ***Quid stat miles? non cum Latino, Sabinoque hoste res est, quem victum armis socium ex hoste facias, in belluam strinximus ferrum: hauriendus aut dandus est sanguis.*** Ex his facilè judicare licebit, quando vastationes illicitæ sint, si sc. ad finem belli vel nihil vel parum faciant & aliis modis ille obtineri possit Et hac in re fundata sunt, quæ §. 2. & *seqq.* Author habet: ut proinde non opus sit ad ejusmodi singularia, qualia proponit, progredi. Quandoque magis stultitiæ quam injustitiæ est, fructibus non parcere, quibus partâ victoria frui licet. Quemadmodum de subditis potius, quàm de hostibus vindictam sumit, qui victos enecat.

CAP.

Fortasse ergo rectius dicimus, ponendam ob oculos esse felicitatem Reipl. nostræ & eousque procedendum, donec appareat vitiis aliorum noceri ulterius nobis non posse.

§. 4. Elegantissimum textum ex Arist. Author citat, qui cum fundamentum sit omnis sanioris judicii, quod circa actiones humanas instituimus; ejus explicationem quandam adiiciemus: necesse autem est omne quod pœnam aut præmium meretur ab eo qui puniendus, vel præmio afficiendus est profectum esse, ita ut principium sit in ipso per se & non ex accidenti. Quod vero homini quatenus tali in est ita comparatum esse debet, ut in eo ratio humana locum habere possit: quod enim sub rationem non cadit, id nec ab homine qua tali proficiscitur, sed potius ab eo, cui accidit esse hominem. Nam in eo quod ratione assequi homo nequit, quasi lapis aut truncus est. Ex his patet. I. quod ex consilio faciens perfecte pro faciente habeatur, nec quicquam veniæ mereri possit. Nam principium in eo est, ut homine. 2. Quod ex ignorantia quid faciens, quam nullus hominum evitare potest, pro non faciente habeatur, nec puniri queat. Nam principium in ipso qua homine non est, cum rationi locus non detur, lapidique de tecto decidenti & hominem interficienti similis sit.

fit. Quod enim per rationem dijudicari nequit, id nec ab homine qua tali perficitur. Evenit hoc potissimum in cognitione circumstantiarum, *circa quid ex cujus gratia*, quas sapientissimo cuique accidit ignorare. 3. Quod per violentiam quis à potentiori, cui resistere nequit, motus ad faciendum; si ipse nihil confert pro non faciente habeatur; quia principium motus in ipso non est, sed in potentiori. 4. Quod quando ira correptes, aliquid facit non excedens modum, si alius quispiam illius affectus causa sit, non puniatur: in altero enim principium est motus; hic vero dum in ira versatur, modum non excedens non peccat. 5. Ignorantiam juris quosdam excusare quosdam non: qui enim ob imbecillitatem ex sexu vel ætate ratione sua penetrare non possunt, in iis versantur, in quibus locum ratio ipsorum habere nequit. E. ab iis velut hominibus actio eorum non proficiscitur; nec principium hujus rei, quod nimirum non ut homines operentur, in ipsis est, sed in natura quæ hoc iis denegavit. In aliis vero nullam excusationem parit, quibus nimirum natura non denegat scientiam, sed qui ipsi suæ ignorantię causa sunt. Nam in iis tunc quod non ut homines operentur, principium est. 6. In singularium quoque ignorantia non ab omni pœna nos liberari, sunt enim quædam singularia, quæ adhibita prudentia

cognosci possunt; eaque prudentia vel talis est, qua nullus, qui sanæ mentis est, destituitur; vel quam habent, qui præ reliquis sapiunt, vel prudentissimi. Hinc gradus culpæ oriuntur, nimirum lata, levis, levissima, secundum quos pœnæ variant.

Hæc, quia dignoscendis & dijudicandis actionibus inserviunt, hoc loco repetere & clarius, quam supra factum est, proponere voluimus.

§. 5. Semper in pœnis infligendis quærimus principium vitiosæ actionis; unde & in quo magis principium est, majori pœna afficitur; est autem magis principium in autore persuadente & ducente quam in assentiente & seducto; quia plus in eo est consilii.

§. 6. Diximus supra, quemadmodum ad litem in judicio movendam opinio de bonitate causæ sufficit: Ita & in bello eam solummodo attendi. Quare faciles etiam in condonando esse debemus, si erronea opinione ducti quidam bellum adversus nos moverint.

§. 7, Salus Reipubl. & imperii suprema lex est, ex qua quid facto opus sit, judicandum est.

§. 9. Quemadmodum ad virilia omnia officia, ita quoque ad bellum gerendum ineptus plerumque est sexus fœmininus. Eaque de causa in fœminis trucidandis non laborant strenui duces; ita Alexand. apud Curtium: *cum fœminis*

minis gerere bellum non soleo; armatus sit oportet quem oderim. Pueri ob defectum consilii, ut antea ostendimus, sæpe pro non committentibus habentur, nisi manifesto constet, quod malitia ætatem suppleverit. Cum vero fieri nequeat, ut societatem universalem populorum lædere pueri consulto possint, cujus planè ignorantes sunt; nec ex proprio delicto puniri possunt. Solemus tamen ob parentum dilicta pœnas etiam in liberos quandoque extendere; si crimina tam enormia sint, ut pœna in personas delinquentes non sufficiat. Et si parcendum pueris semper est, nec parentes eorum occidi poterunt; his enim occisis fieri nequit, quin damno liberi afficiantur.

§. 10. Cum fundamentum infligendi pœnam sit crimen non defensio adversus infligentem: Videndum in quibusnam sit principium delicti commissi, quod sæpè in clericis & studiosis literarum, quorumque vita longè à bello abest, magis esse potest, ob consilia & persuasiones, quàm in reliquis, qui pugnando operam locant. Pertinet hùc dictum Titi de sacerdotibus templum Hierosolymitanum pertinacissimè defendentibus: veniæ tempus præteriisse, sacerdotibus unà cum templo esse pereundum. Neque enim in eo solum principium belli est, qui vulnerat; sed & in eo, qui

pudianda sit deditio ; Nam deditionum non una natura est : alii enim se dedunt, cum spes defendendi adhuc superest, alii vero quando præsentem mortem effugere nequeunt : his obstat contumacia, quo minus temerè in deditionem recipiantur ; illis non item. Augetur prætcrea bellandi libido, quando dedendo se mortem effugere, debitamque pænam eludere posse sciant hostes : è contrario pronos ad recipiendum convenit gradoque imperatores ; & interest hostes à deditione non deterreri ; ita enim victoriam quandoque sine sanguine & ulteriori periculo obtinere licet. Accendit namque desperatio animos hominum ad gravissima quandoque facinora nec novum est, fugatos & obsessos victorem superasse obsessoremque cepisse. Quid ergo ex usu sit cuilibet ratione circumstantiarum videtur liberum eligere. Ita Romani nimiam multitudinem dedentium justam causam repudiandi deditionem existimarunt. Tacit. lib. 12. annal. c. 17. de Uspensium obsidione : *postero die misere legatos veniam liberis corporibus orantes : servitii decem millia offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum : ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Us-*

pensium metus cæteris injectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque & urbes juxta perrumperentur. Quod ergo magis salutare est, facitque ad finem belli commodique obtinendum, eligendum est uti sæpe monuimus.

§. 15. Non desunt exempla, quæ occisos supplices testantur. Qua in re multum interdum condonandum affectibus: difficile enim est iram compescere. Ita omnes Scipionis milites, cum fidem Cæsaris implorarent, ipso Cæsare inspectante ad unum sunt interfecti: neque enim suos milites ira & dolore incensos ut parcerent hostium vitæ commovere potuit. Pertinent hûc qui se dedentes arbitrio victoris committere coguntur, **welche sich auff gnade und ungnade auff discretion ergeben.** In hos enim sævire liberum non est victori: sed ut consulat suæ conscientiæ, arbitrio boni viri utetur. Nam arbitrio alterius se committere non parit facultatem quidvis etiam injustum perpetrandi.

§. 16. *Adversus hæc*] De his in præcedd. diximus.

Si talio exigatur] Dubito annon talio sufficiens causa sit sæviendi, quando populi nondum in societatem quandam universalem coierunt.

coierunt. Exempla sunt in *Liv. l. 7. &* 26. *Gell. l.* 6. *c.* 4. pertinet hûc tit. *Quod quisque Jur. in alter. stat.* unde & ipse Author in seqq. jus talionis quodammodo admittit. Quamvis parum ad rem faciat, quod putet non nisi in personis injuriam inferentibus locum habere: aut enim puniendi vel demittendi sunt delinquentes, aut tota tenebitur societas, singulæque ejus partes. Fortasse ergo & hic temperamento opus est, ut pœnam in delinquentes à societate exigamus, antequam ad alias societatis partes progrediamur.

A captivis & deditis] prudentis non est inspicere præsentia, sed futura, si hostes dormiunt, nocere nequeunt: Ergone dormientibus parcendum erit?

Ut ergo juste] Cessante periculo, quod imminet nobis, si dedititios recipiamus. Nulla causa in eos sæviendi superest, præter delictum, quod commisere. Ne autem peccemus de propriis judicantes, satius erit judicium committere arbitris & ex ipsorum arbitrio exequi: ita enim supplentur defectus & vitantur incommoda, quæ ob neglectum societatis universalis oriuntur.

Si immanibus convitiis] Nam de his quandoque ipsi duces supplicium deposcunt: sic qui Alexandro maledixerat miles à duce suo transfixus est, his additis verbis: *Ego te pu-*

gnare contra Alexandrum volui, non ei maledicere. Obstare autem videtur, quod bellum definitum à nobis sit dissolutio societatis humanæ, qua posita, contumelias in hostem libere licebit dicere. Et hinc Papinianus *l. nec in ea. 22. §. sed qui 3. Ad L. Iul. de adult.* Adulterum contumeliis posse affici colligit, cum possit occidi. Verum Responsio fortasse in promptu est, quod scil. jure civili non nisi in vitiosos & infames potestas occidendi privatis concedatur: at bella geruntur & inter eos qui nullius delicti sibi conscii sunt. Quod exinde manifestum est, quia tot sunt belli causæ, quot actionum fontes: & civiles actiones infamiam non pariunt, nisi dolus interveniat. Contumeliis ergo afficere hostem non licet; quia pugnare possunt nullo vitio contaminati, quando ab utraque parte opinio est de justitia causæ.

§. 17. Multitudo peccantium veniam nunquam tribuit, nisi paucorum interitu malis occurrere nos posse appareat. Neque enim præter necessitatem sæviendum, sed eousque pœnis procedendum, donec terrorem sufficiẽter omnibus vitiosis hominibus, qui nostram impediunt felicitatem, incussum videamus. Obsides hosti in securitatem dantur: hoc autem non obtineretur, nisi fide non servatâ, is, cui in securitatem dati sunt, in eos sævire posset. Et quemadmodum pignus alienare

licet

licet creditori, non servatâ à debitore fide; ita & non immerito jure naturæ licebit in obsides id, quo deterriti adigantur promissa servare, qui eos in pignus quasi dederunt.

At postquam verior sapientia] Fundamentum quare salva conscientia obsides occidi nequeant, hoc statuit Author, quod nemo suorum membrorum dominus sit, & propterea obligare ad pœnam corporalem se non possit. At videtur hoc falsum, propterea, quia pro patria quilibet profundere vitam potest; alias cives bellando pro patria injuste periculo mortis se obiicerent, nullusque foret occidendus, qui ultro castra hostium secutus bello se immiscuit. Quod vero nemo ex impatientia sibi manus violentas inferre possit, non ex denegato dominio, sed potius inde; quia nemo ex vitio circa res suas quicquam perpetrare potest.

Ex virtute quod fit, nemo prohibetur in sua membra statuere. Habet quilibet instrumentorum separatorum dominium; at si ex prodigalitate iis abutatur, & per luxuriam ea profundat, aut in detrimentum Reipubl. destinet; animadversioni Magistratus subiicitur. Pro ratione ergo circumstantiarum obsides juste occidi posse, si alio modo damnum resarciri nequeat, dubium nullum est.

Cap. XII.

Bellantium finis est victoria, ut superiores existant alteramque partem per hoc aut cogere ad justum præstandum, aut pæna eandem afficere possint. Quicquid ergo ad victoriam facit, omittendum non est. Obtinendæ autem victoriæ inserviunt quæ hostium vires debilitant, nostras confirmant. Hostium ergo bona vitamque pro consequendo fine destruere injustum non est, quando aliter nec victoria potiri, nec pœna vel vindicante vel delicta coercente hostes afficere liceat, nisi bellum omne à justitia alienum asserere velis. Sed modus his inesse debet, quem finis belli determinat. Plerumque causâ belli ita comparata est, ut non in totum hostis deleri possit. Et tunc locum habet proverbium: *ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes; ita offendas inimicum, tanquam rediturus in gratiam.* Quandoque talionis pœnam observatam à Romanis testatur *Flor. l.* 3. *c.* 4. quando ait: *Nec aliter cruentissimi hostium, quam suis moribus domiti; quippe in captivos igne ferroque sævitum est.* Tales enim sunt belli mores, quales sunt hostes. Elegan-

ter

ter *Cic. l.* 1. *de offic. Ea bella, quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt: ut enim cum civiliter contendimus aliter si est inimicus, aliter si competitor; cum altero certamen honoris & dignitatis, cum altero capitis & famæ. Sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum ut cum inimicis gerebatur, uter esset, non uter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur.* Ita apud *Liv. lib.* 8. Romanorum dux: *Quid stat miles? non cum Latino, Sabinoque hoste res est, quem victum armis socium ex hoste facias, in belluam strinximus ferrum: hauriendus aut dandus est sanguis.* Ex his facilè judicare licebit, quando vastationes illicitæ sint, si sc. ad finem belli vel nihil vel parum faciant & aliis modis ille obtineri possit Et hac in re fundata sunt, quæ §. 2. *& seqq.* Author habet: ut proinde non opus sit ad ejusmodi singularia, qualia proponit, progredi. Quandoque magis stultitiæ quam injustitiæ est, fructibus non parcere, quibus partâ victoria frui licet. Quemadmodum de subditis potius, quàm de hostibus vindictam sumit, qui victos enecat.

CAP.

quâ ex homine juramentum, ex personâ res & corpus redditur. Ob quam causam Socrates Græcis inter se dimicantibus jus servitutis denegabat, & ex solo cum barbaris gesto bello concedebat. *Plat. l. 5. de Republ.* Quamvis ergò gentium institutum olim fuerit, captos in bello justè servire; quia tamen sæpè capiuntur usu rationis & prudentiâ sufficienter instructi, necesse est temperamentum & æquitatem illius juris servari, ut quos tales deprehendimus, in servitutem non temerè redigamus. Ex his colligimus, non ex debiti sive primarii sive subnascentis quantitate, quousque servitus extendenda sit, sed ex ingeniis hostium naturaliter æstimandum esse. Quòd si quandoque accidat, hostes solvendo non esse, ad operarum præstationem adigi, non in servitutem propterea redigi possunt. Nam operarum præstatio servos non facit, quod ex libertorum operis perspicere licet.

§. 3. Jurisdictionis voce abutitur Author; quia jus oeconomicum ad finitudinem tantum & æquivocè jus est. Nam servus pars domini existit, in quem non rectius jurisdictionem dominus habere dicetur, quam quilibet liber homo in sua membra. Cæterum quatenus accidit servo hominem esse, quiddam juris intercedit: ut scil. non temerè occidi aut quovis crudelitatis genere affici possit.

§. 5. In

§. 5. In iis, qui naturaliter serviunt, ita habenda ratio valetudinis & alimentorum videtur, ne inutiles ad servitia præstanda reddantur. Interest enim Reipubl. & dominorum, ne rebus suis malè utantur.

§. 7. Cùm opinio de justitiâ causæ ab utraque pugnantium parte soleat obtinere, injustum non est, captos se subtrahere victoribus, utpote à quibus injustè se detineri in servitute existiment.

§. 8. In quorum manu fuit occidere parentes & majores, iis propterea servitutem non debent posteri ingenio liberali à naturâ donati. Nam peius morte est servitium hominum ad libertatem natorum.

Cap. XV.

TRadit Author, laudabile esse, si contenti victoria ab imperio invictos abstineamus, vel recipiendo eos in civitatem, quo ipso rem Romanam auctam historici testantur; aut relinquendo ipsis cum libertate imperium majorum; ita tamen ut & securitati consulatur, impositis præsidiis indictione tributorum, ademptione armorum. Et hoc non modò humanius, sed & utilius quandoque esse, propterea quòd facilius sit singula parare,

rare, quàm universa tenere. Quod si verò minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, monet, tempramentum adhibendum esse, ut aut aliquid imperii, aut leges circa res privatas & publicas minoris momenti, moresque & magistratus relinquantur. Verùm fortasse accuratius dicemus, victores se debere accommodare ad ingenium eorum, qui devicti sunt, ut, quod singulis est conveniens, imperium accommodent. Aliis enim civile, aliis herile imperium convenientius est, magisque naturale. Et quamvis tyrannicum imperium simpliciter sit vitiosum & præter naturam: quosdam tamen hoc imperio regi naturaliter justum est. Declarare id exemplo servorum possumus: hominem enim omnem natura vult producere suæ propriæ rationi subjectum; at si aberret eadem, usum quibusdam rationis omnem denegando, ut instar bestiarum vivant, subjici eos peregrinæ rationi regendos naturaliter justum est. Eodem modo in omni societate barbarâ se res habet, ut illius imperio herili jure naturæ subijciatur: eámque si velis liberorum hominum in modum tractare, naturæ nihil conveniens facies: quinimò peccabis relinquendo ejusmodi hominem sibi ipsi. Quòd si ergò devicti servili sint ingenio, aut volentibus ipsis Rex barbaricus, aut nolentibus tyrannus præficiendus erit; aliàs enim nec

victores,

CAP. XVI.

QUÆ bello injuſto quæſita ſunt, reſtituenda eſſe tradit Author & quidem non modò ab iis, qui ipſi ceperunt, ſed & ab aliis, ad quos quoquo modo res illæ pervenerunt; cum ab iis qui dominium non internũ ſed externum id eſt poſſeſſionem tantùm habuerunt, rem acceperint: hos enim dominium etiam externum tantum non internum habere, quo adverſus quoſcunque alios, non adverſus verum dominum ſe tueri poſſint. Circa hoc quæri poteſt 1. quid per injuſtum bellum intelligatur. cùm enim uti in ſubeundo judicio, ita & in bello ſuſcipiendo opinio bona de cauſæ juſtitiâ ſufficiat; videtur fieri poſſe, ut bellum ſit quidem injuſtum quando opinio de juſtitiâ cauſſæ eſt falſa, non tamen injuſtè geratur. Nam adhoc ut injuſtè geratur, requiritur ſcientia de injuſtitiâ cauſſæ. De quonam ergò injuſto bello Author loquatur obſcurum adhuc eſt: ſi eum, qui bonâ opinione bellum aggreſſus magnas fecit impenſas, poſtquam fortaſſe cognovit, ſe juſtam cauſam bellandi non habuiſſe, vult teneri reſtituere, quod ab hoſtibus cepit, non detractis prius impenſis; durum videtur.

tur. 2. Quæri etiam poteſt, an nulla differentia facienda ſit inter eos, quorum auctoritate bellum eſt geſtum, & eos qui ſuum præbuêre miniſterium; quorum non eſt, de iis quæ à ſummâ poteſtate fiunt judicium ferre. Non enim hi, quod laboribus ſuis in bello ſibi acquiſiverunt, ex accidenti ob injuſtitiam cauſæ, æquè ac principales ad reſtituendum teneri videntur.

§. 3. Diſtinguendum hîc videtur inter bonæ & malæ fidei poſſeſſorem: hunc enim ſine pretii recuperatione ad reſtituendum teneri veroſimile eſt; quia ſibi aſſcribere debet, quòd ſciens à non-domino rem ſibi comparaverit. Bonæ fidei poſſeſſor autem vel habet regreſſum adverſus eum, à quo rem conſecutus eſt & ita quidem, ut ſine periculo pretium à vendente recuperare poſſit, eoque caſu verus dominus vindicans res ſuas pro reſtitutione earundem nihil præſtare tenetur; vel non habet regreſſum, & æquum eſt, ſi aliàs nec dominus res ſuas recuperare potuerit, ei à domino quid ſolvi pro ratione circumſtantiarum.

§. 5. De his diſſeruimus ſuprà *lib.* 2. *c.* 4.

Cap.

CAP. XVII.

NECESSITATEM etiam summam nihil juris parere posse, ad auferendum quod alterius est, sed tantummodo veniam conciliare delinquentibus, supra *lib.* 2. *c.* 2. *§.* 6 *& seqq.* demonstravimus.

CAP. XVIII.

PRIVATI aut sunt peregrini aut cives illius civitatis quæ bellum gerit: neutri horum adversus hostem quicquam injussu summæ potestatis, aut ejus, qui loco illius imperat, tentare licet. Nam quod peregrinos concernit, licet inter bellantes societas humana dissoluta sit; non tamen cuivis propterea quidvis perpetrare in eos licet, nisi ausu alterutrius partis illud faciat. Civium verò actiones omnes naturaliter ab eo qui summam potestatem habet, velut à mente dirigente dependent.

§. 3. Periculum vitæ æstimationem non recipit, adeoque prædæ inæqualitas jure naturæ inde oriri nequit.

CAP.

ductionem possint non admitti: si tamen cum iis contractum sit, servandus erit contractus; quia quoad hoc à statu dissolutæ societatis humanæ abitum est: promittere enim hostis quippiam, est societatem aliquam humanam, quoad promissum cum ipso inire, à quâ recedere nec satisfacere officio ratione illius initæ societatis competenti, est societatem humanam lædere. Hosti ergo non ut tali, quod sed ut homini, cum quo intercedit quoad id, sub contractum venit, societas humana; fides servanda est.

§. 2. & 3. An piratis servanda fides sit, disceptat, tandemque distinguendo concludit, servandam esse, si cum piratis ut talibus contractum sit; non esse servandam, si non ut cum maleficis actum sit. At hæc distinctio ex rationibus dubitandi ab Authore propositis uon fluit: pro affirmativâ enim utitur, eâ ratione, quod piratæ habeant communionem juris naturalis: pro negativâ, quod piratæ ab omnibus hominibus puniri & per consequens iisdem res & jura auferri possint. Quis quæso ex his colligeret eo modo, ut Author facit, distinguendum esse? Quia vero ex nostro fundamento res clara & perspicua est, indicium satis firmum nobis præbetur, veram causam nos reperisse. Nam licet propter vitium dignus non sit jure aliquo humano: eo ipso tamen, cum quis

sciens

§ 12. Est hoc ex naturâ belli, ut, quod quisque consecutus est, retineat, nisi expressè alitèr convenerit, uti & quod Autor §. 15. tradit.

§ 43. Non esse absurdum, hominem suæ vitæ dominum vocari, in superioribus demonstratum est: adeoque rectè asseritur, quemlibet eam pro patriâ profundere posse.

§ 48. Possessoria judicia ad eos pertinent, qui suo imperio vim addere possunt; mittere enim in possessionem magis imperii est, quàm jurisdictionis *l.* 4. *ff. de Iurisd.* at tale quippiam arbitrio non competit. Et hinc putamus fieri, quod arbitri sit, de proprietate tantùm decernere.

Cap. XXI.

§ 1. INduciæ actum secundum belli, manente actu primo suspendunt. Hostes enim permanent, licèt non pugnent. Quemadmodum dormiens est geometra licèt non speculetur.

§ 2. Rectè Autor ex definitione induciarum colligit, quid per inducias liceat vel non: Omnes scilicet actus ex dissolutâ societate provenientes, quibus hostibus nocemus, tempore induciarum prohibiti sunt. Reliqua, quæ & in hoc & seqq. tribus capitibus proponun-

tur, partim obvia, partim in superioribus examinata sunt.

CAP. ult.

Conclusio hoc in capite habetur operis, cum monitis ad fidem & pacem. Nos ulterius progressi, cùm vis in bello eminens ferinum quid sit; omnes Reges Principesque, qui charitatis christianæ cultores audire volunt, non hoc tantùm monere necessarium duximus, ut fidem & pacem omnibus modis servent, sed etiam ut bella à civitate christianâ repellant & in barbarorum colluviem detrudant; ipsi verò arctissimam & societatem & amicitiam colentes controversias, si quandoque oriantur, per judicia ad hoc constituta componant, eosque qui nondum christianam religionem amplexi sunt ad similem mansuetudinem aut exemplo suo excitent, aut arripientes imperium naturâ in eos sibi tributum vi compellant.